ER-RİSALE

İmam Şafii

Duzenleyen:bilginDK
2018-07-12

@pdfkitapaylasim

«İmam Şafii, fıkıh usulünü böyle genişçe bölümlere ayırarak ele almış ve hakikatlerini açıklamıştır. Bu konuda hiç kimse ondan öne geçmemiştir. Daha doğrusu şimdiye kadar kimsenin ondan önce bu ilmi tedvin ettiği bilinmemektedir.»

Prof. Muhammed Ebû Zehra
«Fıkıh Usûlü - Ank.: 1979 sh: 21»

Gaye Matbaacılık Sanayi ve Tic. A.Ş.
Tel: 310 68 20 - 311 39 50 ANKARA

T A K D İ M

Hamd; Âlemlerin Rabbı, Rahman ve Rahim, dîn gününün sahibi Allahü Teala (cc)'ya, Salât ve Selâm; Âlemlere rahmet olarak gönderilen Peygamberimiz Efendimize, temiz ehl-i beytine ve ashabına olsun!...

Rasûl-i Ekrem (SAV)'in ve Sahabe-i Kiram'ın tebliğini bir ûsûl dahilinde bize ulaştıran müctehidlerin başında İmam Şafii gelir. Bu eser «Usûl-i Fıkıh» sahasında kaleme alınan ilk eser olma özelliğini halen korumaktadır.

«Usûl» kelimesi «Asl»ın çoğulu olup; kök, temel ve esas anlamına gelir. Dolayısıyle sözlük mânası ile ıstılâhi mânası birbirine uygundur. Fıkıh usûlü; fıkh'ın dayandığı temelleri izah eden bir ilimdir. Nitekim İbn-i Hümam, fıkıh usûlünü: **«Fıkhî hükümleri çıkarmaya ulaştıran kaideleri bilmektir»** diye tarif etmiştir.

Şurası muhakkaktır ki; İmâm Şafii'nin **«er Risale»** isimli eseri usûlü fıkıh sahasında yazılan bütün eserlerin ilk kaynağıdır. Şüphesiz ki; daha sonra bu eserdeki muhteva daha da geliştirilmiştir. İmam Gazali'nin **«el Mustasfa Min ilmü'l Usûlü»** veya el Amidi'nin **«el İhkam'ı»** bunların en güzel örnekleridir.

«er Risale» nin orijinali İmam Şafii (rh.a)'nin arkadaşı Süleyman b. Rebi' tarafından H. 265 yılında yazılmış nüshadır. Ayrıca bir-kaç nüshası daha bulunmaktadır. Biz tercemede İbn-i Cemaa nüshasını, M. Fuad Abdülbaki'nin ve Ahmed Muhammed Şakir'in tahkikini esas aldık!...

Amellerimizin bidayeti ve nihayeti Allahü Teala (cc)'yı hamdetmektir. İnsanın lehindeki ve aleyhindeki hükümleri konu olan **«Fıkıh»** ilmine ve bu ilimde derinleşmek isteyenlere bir nebze hizmetimiz olabilirse seviniriz.

Gayret bizden, tevkif ve hidayet Allahü Teala (cc.) dandır.

Ubeydullah DALAR

«İmam Şafii (rh.a) dünyanın güneşi ve insanların afiyetiydi!.. Bakınız!.. İmam Şafii'nin yerini tutacak, O'na halef olabilecek birisini görebilir misiniz?»

İmam Ahmed b. Hambel

«İmam Şafii (rh.a)'nin sözü, edebiyattada kat'i bir hüccet'tir.»

İbn-i Hişam

«Her kim, İmam Şafi (rh.a)'nin ilmine dikkat ederse, ilmin en yüksek derecesine ulaşmış olur.»

Ebû Bekir İbn-i Darir

«İmam Şafii (rh.a)'nin «er Risale'sini» belki beşyüz defa okudum. Her okuyuşta, sanki daha önce okumamışım gibi, yeni ve büyük faideler elde ettim.»

İmam Müzeni

ÜSTAD AHMED MUHAMMED ŞAKİR'İN ÖNSÖZ'Ü

Âlemlerin Rabbı olan yüce Allahü Teala (cc)'ya hamd, Âlemlere rahmet olarak gönderilen şerefli elçisi Muhammed (SAV)'e, âline ve ashabına selât-ü selâm olsun.

Elinizdeki kitab, İmam Şafii (rh.a)'nin **«er Risale»** sidir.

Bu kitaba yazılacak en büyük takdim ve takriz olarak, **«er Risale»** nin İmam Şafii (rh.a)'ye ait olması yeter.

Benim için de övgü ve şeref olarak İmam Şafii (rh.a)' nin ilmini yayınlamış olmak kafidir.

Gerçi İmam Şafii **«Gerek kendisinin, gerekse başkasının taklid edilmesini (ilim ehli için) nehyetmiştir.»**

Fakat bana göre bir müctehidin taklidi caiz ise, bu İmam Şafii (rh.a)'dan başkası olmamalıdır. İfrat ve tefrite kaçmadan rahatlıkla bunu söyleyebiliyorum. Zira Kitab ve sünneti kavrayışında, nüfuzlu bakış ve dakik istinbatta, İslâm alimleri arasında bunun gibi bir alim çıkmamıştır. İmam Şafii (rh.a)'nin konuya hakimiyeti, aydın görüşü ve hüccet getirme gücü çok az alime nasib olmuştur. Ayrıca güzel, beliğ ve sanatlı söz söyleme hususunda da çağdaş alimler arasında ilk sırayı almıştır. İmam Şafii (rh.a) ilk eğitimini bedeviler arasında, ilmi de şehirlerde tahsil etmiştir. Malûm olduğu üzere, kendisinden önceki ve kendisinden sonraki bütün alimlerin arasından sıvrılıp yücelmiştir.

İlmini Hicaz bölgesinde yaymaya başladı. Hicaz rivayet ve sünnetin kaynağıydı. Hicaz'da yaşıyan alimler, Kur'an fıkhının sütünlarıydılar; ama bir çoğu fikri mücadele ve hüccet getirme gücünden mahrumdu. Rey taraftarlarıyla münazara etmekten aciz bulunuyorlardı. Nihayet Hicaz'a bir genç geldi. Münazara ve münakaşalardan çekinmiyordu. Nasıl hüccet getirileceğini de çok iyi biliyordu. Sünnete kat'i olarak teslim olmanın zaruretini rey taraftarlarına nasıl kabul ettirecekti? Haber-i Vahid'in hüccet olduğunu nasıl isbatlamak gerekiyordu? Arabça'nın beyan ve fesahati doğrultusunda Kitab'ı kavrayış yollarını halka nasıl anlatacaktı? İhtilâf ve taarruz halindeki Kitab ve Sünnet'in nasıh ve mensuhunu nasıl gösterecekti? Evet İmam Şafii (rh.a) bunların hepsine hakkı ile vakıftı. Öyle ki, bir zaman sonra Mekke'nin çevresinde İmam Şafii (rh.a) adı **«Sünnet'in yardımcısı»** olacaktı!.. Artık İmam Şafii (rh.a)'nin şöhreti Mekke'nin dışına taşmış, İslâm alimleri Şafii'nin hocaları henüz hayatta olduğu halde- münazara metodlarını öğrenmek ve ilim tahsil etmek için Mekke'ye akın akın gelmeye başlamışlardı. Bir defasında İmam Ahmed b. Hanbel (rh.a) İmam Şafii (rh.a)'nin meclisine oturmuş ilim dinliyordu. Kardeşlerinden biri gelip, Şafii (rh.a)'nin üstadı olan İbn-i Uyeyne'nin meclisini terkettiği için İmam Ahmed'i kınadı. Bunun üzerine İmam Ahmed kendisine;

«— Eğer sen âli isnadlı bir hadis-i şerifi kaçırmışsan, onu nazil isnadlı olarak bulabilirsin. Ancak Şafii'nin tevilinden istifade imkanını kaçırırsan, korkarım ki onu bulamazsın. Ben Allahü Teala (cc.)'nin kitabını bu gençten daha iyi bilen bir kimseye henüz raslamadım.»

«Menakib'üş Şafii» isimli eserde İmam Davud b. Ali *Ez Zahiri diyor ki :*

«İshak b. Rahaviyye bana anlatmıştı: Ahmed b. Hanbel ile Şafii'yi görmek ve kendilerine bazı sorular sormak üzere Mekke'ye gittik!.. Şafii gerçekten çok büyük bir alim ve lisana çok hakim olan bir edibti. Ayrıldıktan sonra Kur'an-ı Kerîm'i çok iyi anlayan bir cemaate rastladık. Bu cemaat bize Şafil'nin kendi zamanında Kur'an-ı Kerîm'i en iyi anlayan kimse olduğunda ittifak halindeydi. Eğer ben bunu bilseydim, Şafii'ye iltizam edecektim. Davud diyor ki; ben İshak'ı bu yüzden teessür içinde gördüm.»

Ahmed b. Hanbel; Şafii hakkında şunları söylüyor;

«İmam Şafii (rh.a)'den olmasaydı, Hadis'in fıkhını öğrenemiyecektik. İhtilâflı konularda İmam-ı Azam Ebû Hanife'nin talebeleri arasında kalmıştık. Nihayet İmam Şafii'yi gördük. İmam Şafii Allahü Teala (cc)'nın kitabı ve Resûl-i Ekrem (SAV.)'in sünnetinde insanların en faklhi idi.»

Bir süre sonra İmam Şafii (rh.a) Bağdat'a gitti. Bağdat o sıralarda Hilâfet beldesi ve İslâm Devletinin başkentiydi. Bağdat'ta rey taraftarları İmam Şafil (rh.a)'nin meclisine katılacak, kendisini yakından izleyecek, mücadele ve münazaralarına ilgi gösterip iştirak edeceklerdir. Bu mücadele ve tartışmalar; İmam Şafil (rh.a)'yi fıkıh'ta daha da derinleştirecek ve sünnet'in yardımcılığında basiret ve görüş açısını daha da genişletecektir.

199 yılında Mısır'a giden İmam Şafii (rh.a) vefat edinceye kadar Mısır'da kalacaktır. Mısır'da halk kitab ve sünnet'i öğrenmek için etrafında toplanacak, fakat muhaliflerinin sayısı da hayli yükselecektir.

İmam Şafii (rh.a) muhaliflerine karşı delil getiriyor ve böylece kendilerini ilzam ediyordu. Muhaliflerinin çoğu hocası ve üstadı İmam Malik (rh.a)'ın mezhebine müntesib idiler. Mezhebleri konusunda çok mutaassıb olan bu kimselerdi.

İmam Şafii (rh.a) kitaplarını kendi yazıyordu. Talebeleri yazdıklarını teksir edip imlâ konusundaki anlaşmazlıklarını kendisine götürüyorlardı. İctihad ve taklidi ondan öğrendiler. Kısacası İmam Şafii (rh'a) ilmini yeryüzünün her tarafına yayabilme imkanına kavuşmuştur.

İmam Şafii (rh.a) vefat edince Mısır'da defnedildi. 54 sene yaşadı, Hicri 150 senesinde Gazze'de doğmuştu. Cum'a gecesi vefat etti ve Cum'a günü ikindi üzeri 29 Receb'te toprağa verildi. (19 Ocak 820)

İmam Şafii (rh.a)'nin biyografisi, bir-kaç kağıda veya kitap köşesine sıkışıp kalmamış, ümmetin alimleri İmam Şafii (rh.a) hakkında büyük ve yeterli siyer kitapları yazmışlardır. Birçokları elimizde olup, bazısı da kaybolmuş durumdadır.

ÖNEMLİ BİR NOT

Birçok kimse İmam Şafii (rh.a) hakkında söylediklerimi, mezheb taklid ve taassubuna bağlıyorlar. Böyle birşeyden Allahü Teala (cc.)'ya sığınıyorum. Ben araştırıp inceleyerek tabi olan bir kimseyim. Sahih delili nerede ve kimde bulursam ona tabi olurum.

İşte bundan dolayı İmam Şafii (rh.a)hakkında bunları söyledim. Bu yüzden onun ictihadına inandım. Allahü Teala (cc.) ondan razı olsun.

A. Muhammed ŞAKİR

BİRİNCİ BÖLÜM

(REBİ' B. SÜLEYMAN'IN NAKİL VE RİVAYETİ'NDEN)

Neseb yönünden Abd-i Menaf oğlu (Resûl-i Ekrem (SAV.)'in dedesinin amcası) Muttalip oğlu (1), Haşim oğlu, Abdi Yezid oğlu, Ubeyd oğlu, Saib oğlu, Şafii oğlu, Osman oğlu, Abbas oğlu, İdris oğlu Ebû Abdullah Muhammed (Olan İmam Şafii) bize şunları haber vermektedir :

(1) ● Hamd olsun - O gökleri ve yeri yaradan, karanlıkları ve aydınlığı var eden -Allahü Teala (cc)'ya. Fakat yine de kafirler (bunca âyet ve dellilerin zuhurundan) sonra (bunları veya bunlardan bir kısmını, putları) halâ Allahü Teala (cc.) ile denk tutuyorlar (2).

---

(1) İmam Şafii neseb itibariyle Kureyş'tendir. Haşimi olup, Resûl-i Ekrem (SAV.)'in uzaktan akrabası olur. Annesi bir rivayete göre Azd kabilesinden, diğer bir rivayete göre Hz. Ali'nin (R.A.) soyundandır. (Geniş bilgi için/İslâm Ansiklopedisi - İst.: 1979 C: 11 Sh: 268) Bilindiği gibi Muttalib, Abd-i Menaf'ın dört oğlundan birisi olup, kardeşi Haşim'in oğlu ve Resûl-i Ekrem (SAV)'in dedesi Abdülmuttalib'i büyütüp yetiştirmiştir. (Geniş bilgi için/Prof. Muhammed Hamidullah - İslâm Peygamberi - C: 1, Sh: 36; Ayrıca İmam Şafii - Sh: 14) İmam Şafii, küçük yaşta yetim kalmış ve annesinin yanında Mekke-i Mükerreme' de zaruret içerisinde büyümüştür.

(2) (Kur'an-ı Kerim; En'am Sûresi: 1 (İmam Süddi'ye göre karanlıklardan murad gecenin karanlıkları, nur'dan murad gündüzün aydınlığıdır. Hasan-ı Basri'ye göre Zûlümat, küfr; nur ise iman'dır. Bazıları da «zûlümat, cehalet, nur ise ilimdir» diye tefsir etmişlerdir. (Hasan Basri Çantay - Kur'an-ı Hakim ve Meal-i Kerim - İst: 1950 C: 1, Sh: 182).

(2) ● Yine Hamd olsun o Allahü Teala (cc)'ya ki!.. Nimetlerinden her birinin şükrü, yine kendi tarafından yaratılan bir nimetle ödenebiliyor. Allahü Teala (cc.)'nın her nimeti, yeni bir şükrü, yeni bir minneti vacip (Zaruri) kılmıyor mu?

(3) ● Allahü Teala (cc.)'yı vasfeden ve övenler, O'nun büyüklüğünün mahiyetini (gizlilik ve derinliğini) asla ifade edemezler. Allahü Teala (cc.) ancak, kendisini vasfettiği gibidir. Yarattıklarının lisanıyla ifade ettiklerinin üstünde (hakkında ifadeye güç yetmeyen) bir varlıktır, Allahü Teala (cc.).

(4) ● Ben, Allahü Teala (cc.)'ya, şanının ve yüceliğinin gerektirdiği şekilde çok çok hamdediyorum.

(5) ● Ben yardımı, yegane kuvvet ve kudret sahibi olan Allahü Teala (cc)'dan dilerim.

(6) ● Ben Allahü Teala (cc.)'dan; nimet verip de, kendisini dalâlette bırakmadığı kimselerin yoluna eriştirmesini temenni ederim.

(7) ● Geciktirip ihmal ettiğim her şey için; kendisinden başka günahı bağışlayan olmadığını bilerek ve kulluğunu kabul edip, dile getirenin yalvarışıyla Allahü Teala (cc.)'dan mağfiret diliyorum.

(8) ● Ben şehadet ediyorum ki; Allahü Teala (cc)'dan başka hiçbir ilâh ve O'na hiçbir ortak yoktur!.. Muhammed (SAV)'de, Allahü Teala'nın (cc) kulu ve Resûlüdür.

(9) ● Allahü Teala (cc), Hz. Muhammed'i (SAV) reşûl olarak gönderdiğinde, insanlar iki sınıf halinde bulunuyorlardı.

(10) ● Birincisi : Ehl-i Kitab.

Bunlar kitaplarının hükümlerini değiştirmişler ve Allahü Teala (cc)'ya küfreder duruma gelmişlerdi. Hem ken-

di yanlarından çıkardıkları (dilleriyle düzdükleri) yalanı uyguluyorlar, hem Allahü Teala (cc)'nın indirdiği hükümleri, kendi yalanlarıyla karıştırıyorlardı.

(11) ● Allahü Teala (cc) bunların küfür içinde olduklarını Resûlü Muhammed'e (SAV) şu âyet-i kerimelerle teker teker bildirdi :

«Ehl-i Kitab'dan öyle bir gürûh da vardır ki (bir şey okuyorlarmış gibi) dillerini kitaba doğru eğip bükerler, siz onu kitap'tan sanasınız diye. Halbuki o kitaptan değildir. Derler ki : «Bu Allah katındadır», Halbuki o ise, Allah katından değildir. Allah'a karşı, kendileri bilip dururken, yalan söylerler» (3).

(12) ● Sonra dedi : **«Vay haline o kimselerin ki; onlar, kitabı kendi elleriyle (uydurup) yazıp, sonra da O'nu az bir (dünyalık) paha ile satabilmek için: «Bu, Allah katındadır» derler... Vay ellerinin yazdıklarından başlarına geleceklere!.. Vay şu kazanmakta oldukları (rüşvet, günah) yüzünden onlara»** (4).

(13) ● Allahü Teala (cc) buyurdu : **«Yahûdiler «Uzeyr Allah'ın oğludur» dedi (ler), Hıristiyanlar da «Mesih (İsa) Allah'ın oğludur» dedi (ler). Bu, onların ağızlarıyla (geveledikleri cahilce) sözlerdir ki (bununla güya) daha evvel kürfedenlerin sözlerini taklid ediyorlar. Hay Allah kahredesi adamlar!.. (Hak'dan Batıl'a) nasıl da döndürülüyorlar»** (5).

«Onlar, Allahü Teala (cc)'yı bırakıp da, bilginlerini, rahiplerini, Meryem'in oğlu Mesih'i tanrılar edindiler. Halbu-

---

(3) Al-i İmrân Sûresi: 78.
(4) El Bakarâ Sûresi: 79.
(5) Et Tevbe Sûresi: 30.

ki onlara da, ancak bir olan Allahü Teala (cc)'ya ibadet etmelerinden başka birşey emrolunmamıştı. Allahü Teala (cc)'dan başka, hiçbir tanrı yoktur. Allahü Teala (cc) onların eş tutageldikleri her şeyden münezzehtir» (6).

(14) ● Yine Allahü Teala (cc) buyuruyor ki : **«Bakmadın mı şu kendilerine kitaptan biraz nasip verilenlere? Kendileri Cibt'e ve Tağut'a (7) inanıyorlar, diğer küfreden ler için de : «Bunlar iman edenlerden daha doğru bir yoldadır» diyorlar. Bunlar Allahü Teala (cc)'nın kendilerine lânet ettiği kimselerdir. Allahü Teala (cc) kime lânet ederse artık O'na (Mel'una) hakiki hiçbir yardımcı bulamazsın»** (8).

(15) ● İkincisi : Kafirler.

Bunlar büsbütün Allahü Teala (cc)'yı inkar edenlerdir. Kendi elleriyle taştan, tahtadan ve hoşlarına giden resimlerden putlar yapıyorlardı. Bunlara da, bir takım isimler vererek «İlâh» diye çağırıyor ve onlara tapıyorlardı. Eğer taptıkları şeylerin dışında, hoşlarına giden birşey görürlerse, bu sefer eskilerini yakıp, yenisine tapmaya başlarlardı. İşte bunlar Araplar'dan bir zümredir.

(16) ● Aynı dönemde acemler (9) de, bu yolu tutmuşlardı. Kimisi öküze, kimisi hayvana, kimisi yıldız'a, kimisi ateş'e ve gayrısından hoşlarına giden şeylere ibadet ediyorlardı.

(17) ● Allahü Teala (cc), kendisinden başkasına ibadet eden bu gurubun (putperestlerin), daha önceki pey-

(6) Et Tevbe Sûresi: 31.

(7) Cibt: Allahü Teala (cc.)'dan başka ibadet edilen herşeyi. Put, heykel vs... Tağut: Tuğyan eden, Allahü Teala'nın (cc.) hükümlerini beğenmeyip kanun yapan.

(8) En Nisâ Sûresi: 51 - 52.

(9) Acem : Arap'lar kendilerinin dışındaki bütün kavimleri «A'cem» olarak nitelendirirler.

gamberlerin tebliğlerine karşı verdikleri cevabı, Resûlüne (SAV) şu şekilde beyan buyuruyor :

«Onlar demişlerdi ki : «Biz atalarımızı bir ümmet (bir din) üzerine bulduk. Biz de gerçekten onların izindeyiz» [10].

(18) ● Allahü Teala (cc) onların, kendi aralarındaki durumu beyan ederken buyuruyor ki : **«(Halk, avam tabakasına) Sakın taptıklarınızı bırakmayın. Hele «Ved» den, «Suvaa» dan, «Yağmuus» dan ve «Nesr» den zinhar vazgeçmeyin» dediler. Hakikaten onlar bir-çoklarını baştan çıkardılar»** [11].

(19) ● Allah - Tebareke ve Teala buyurdu ki : **«Kitab'da İbrahimi de an. Çünkü o, sıdkı bütün bir peygamberdi. Bir vakit o babasına (şöyle) demişti: «Ey babacığım, işitmez, görmez, sana hiçbir faidesi olmaz şeylere neye tapıyorsun?»** [12].

(20) ● Allahü Teala (cc) buyurdu ki : **«Onlara, İbrahim'e ait dosdoğru haberi de oku!.. Hani o, babasına ve kavmine : «Siz neye tapıyorsunuz?» demişti. Dediler : «Putlara tapıyoruz. Onun için bütün gün onlara vakf-ı hizmet etmekde sabit ve daimiz». (İbrahim) «Siz» dedi. «Çağırdığınız vakit, onlar sizi duyuyorlar mı? Yahut size (taparsanız) bir faideye veya (tapmazsanız) bir zarar yapıyorlar mı?** [13].

(21) ● Resûl-i Ekrem (SAV) muhataplarına Allahü Teala (cc)'nın ni'metlerini hatırlatıyor, kendilerine (içinde bulunduğu halleriyle) sapıklık ve dalaletten vazgeçmelerini tavsiye ediyordu. İçlerinden iman eden kimselere de, şu âyet-i kerimeyle durumlarını hatırlatıyordu :

---

(10) Zuhruf Sûresi: 23.
(11) Nuh (as) Sûresi : 23 - 24.
(12) Meryem Sûresi: 41 - 42.
(13) Eş Şuara Sûresi: 69 - 73.

«Allahü Teala (cc)'nın üzerinizdeki nimetlerini hatırlayın. Hani siz birbirlerinizin düşmanları idiniz de, Allahü Teala (cc) kalblerinizi (İslâm'a ısındırıp) birleştirmişti. İşte O'nun (bu) nimeti sayesinde (din) kardeşleri olmuştunuz ve yine siz ateş çukurunun tam kenarında iken, oradan da sizi Allahü Teala (cc) kurtarmıştı. İşte size Allahü Teala (cc) âyetlerini böylece apaçık bildiriyor. Ta ki, doğru yola erersiniz» [14].

(22) ● İmam Şafii buyurdu ki: **«Allahü Teala (cc) kendilerini Resûl-i Ekrem (SAV) vasıtasıyla kurtarmadan önce kafirler, bütün ayrılık ve ihtilâflarına rağmen; Allahü Teala (cc)'yı inkarda ve Allah'ın razı olmadığı (izin vermediği) amelleri yapmada birleşiyorlardı. Allahü Teala (cc) onların uydurduklarına karşı, şanı çok yüce olandır. Kendisinden başka, hiçbir ilâh yoktur. Bütün noksanlıklardan münezzehtir ve her hamde lâyık olan O'dur. Allahü Teala (cc) her şeyin Rabbi ve Yaratıcısıdır.**

(23) ● Resûl-i Ekrem (SAV)'in tebliğinden sonra da; hala sözleri ve hareketleriyle küfür ve dalelet içinde yaşıyanlar, Allahü Teala (cc)'nın gazabını hak etmiş ve günahlarını artırmışlardır.

(24) ● Bu hal üzere ölenler de; Allahü Teala (cc)'nın azabına müstehak olmuşlardır.

(25) ● Kitab gönderilme vakti gelince: Allahü Teala (cc) rızasına uymayan isyankarlığın (tuğyan'ın, tuğut'laşmanın) alabildiğine geliştiği bir zamanda, rahmetiyle göklerin kapılarını açtı ve razı olduğu en son dinini açıklamakla hükmünü yerine getirdi. Esasen Allahü Teala'nın (cc) geçmiş zamanlarda da, hükmünü izhar etmesi böyle cereyan etmiştir.

---

(14) Al-i İmran Sûresi: 103.

(26) ● Allah Tebareke ve Teala (cc) şöyle buyurdu: **«İnsanlar bir tek ümmet idi. (Kimi iman etmek, kimi küfre sapmak suretiyle ihtilâfa düştüler) Binaenaleyh Allahü Teala (rahmetinin) müjdecileri, (azabının) habercileri olmak üzere peygamberler gönderdi»** [15].

(27) ● Allahü Teala (cc) peygamberlik verip, vahyine muhatap kıldığı kulu ve Resûlü Muhammed'i (SAV) bütün yarattıklarına üstün kılmıştır. Resûl-i Ekrem (SAV)'e rahmet kapılarını açmış ve O'nunla peygamberliği nihayete erdirmiştir. Hz. Muhammed (SAV)'i, kendinden önceki gönderilen peygamberlere göre, bütün insanlığa muhatap olan bir din ile göndermiştir. Allahü Teala (cc) dünya'da ismini, ismiyle yüceltmiş, ahirette de, Resûl-i Ekrem (SAV)'i şefaatçi yapmıştır. O'nu en güzel ahlâkla tezyin etmiştir. Neseb ve kavimce de, çok hayırlı kılmıştır.

(28) ● Resûl-i Ekrem (SAV) bize dünyada ve ahirette, umumi ve hususi faidemiz için Allahü Teala (cc)'nın yarattığı nimetleri, ta'lim ettirdi, öğretti.

(29) ● Allahü Teala (cc) buyurdu ki : **«Andolsun, size kendinizden öyle bir peygamber gelmiştir ki, sizin sıkıntıya uğramanız ona çok ağır ve güç gelir. Üstünüze çok düşkündür. Mü'minleri cidden esirgeyicidir, bağışlayıcıdır o»** [16].

(30) ● Artık Resûl-i Ekrem (SAV)'in tebliği görevi başlamıştı. Zira Allahü Teala (cc) ona : **«Biz sana böyle arapça bir Kur'an vahyettik ki, şehirlerin anası (olan Mek-**

---

(15) Bakara Sûresi: 213.
(16) Tevbe Sûresi: 128.

ke şehrini) ve çevresinde bulunanları ikaz edesin» buyurmuştur [17].

(31) ● Allahü Teala (cc) buyurdu ki: **«Sen (önce) en yakın akrabalarını uyar»** [18].

(32) ● Yine Allah - tebareke ve Teala buyurdu ki: **«Şüphe yok ki o (Kur'an) senin için de, kavmin için de kat'i bir zikirdir, bir şereftir. Hepiniz (Ondan) mes'ûl olacaksınız»** [19].

(33) ● İmam Şafii dedi ki: **«Mücâhid «O hem senin, hem kavmin hakkında bir zikirdir» âyet-i kerimesiyle ilgili olarak şöyle buyurmuştur. «Bu adam kimlerdendir?» diye sorulduğu zaman, «Araplar'dandır?» denilir. Eğer «Hangi Araplar'dandır?» diye sorulursa, o zaman «Kureyştendir» denilir.»**

(34) ● Mücahid'in bu sözü, tefsire ihtiyaç göstermiyecek derecede sarihtir. Esasen âyet-i kerime'den de bu anlaşılıyor.

(35) ● Yani Allahü Teala (cc) Resûlü'nü (SAV) inzar ile (korkutma, tebliğ) görevlendirirken, kendi kavim ve aşiretine hususi, diğer kavimleri de umumi olarak zikretmiştir. Daha açık bir ifade ile, Allahü Teala (cc) Kur'an-ı Kerîm'le Resûlü'nün (SAV) şanını yüceltmiş ve gönderdiği zaman **«Yakın aşiretini korkut»** âyetiyle, korkutmaya kavminden başlamasını tahsis etmiştir.

(36) ● Bu durumda Kur'an-ı Kerim'le ilgili olarak Resûl-i Ekrem (SAV) **«Ey Abdi Menaf oğulları, Allahü Teala (cc) beni yakın aşiretimi korkutmak için gönderdi. Siz**

---

(17) Şûara Sûresi: 7.
(18) Eş Şuara Sûresi: 214.
(19) Ez Zûhruf Sûresi: 44.

ise benim yakın aşiretimsiniz» demiştir, şeklinde rivayette bulunan alimler yanılmaktadırlar [20].

(37) ● İmam Şafii dedi ki : **«Bize İbn-i Uyeyne haber verdi : «Senin şanını yücelttik» âyet-i kerimesini Mücahid, şöyle tefsir etmiştir : «Ben seni, hep kendimle anarım», Nitekim biz hep : «Allahü Teala (cc)'dan başka hiçbir ilâh yoktur, Muhammed Allah'ın elçisidir» derken, Resûl-i Ekrem (SAV)'in ismini, Allahü Teala (cc)'nın ismiyle beraber zikretmiyor muyuz?»** [21].

(38) ● Yani Allahû a'lem, Resûl-i Ekrem (SAV)'in şanı Allahü Teala (cc)'ya iman ve ezan içinde kullanılan lafızlarda isminin tekrarı ile yükseltilmektedir. Muhtemeler, Kur'an-ı Kerîm'i okumak, Allahü Teala (cc)'ya itaat etmek ve günahlardan kaçınmakla da, Resûlullah'ın (SAV) şanı yükseltilmiş olur.

(39) ● Peygamberimiz efendimize daima salât ederiz. Zakirler (zikir ehli) O'nu daima zikrederler. Ama gafiller zikretmeyi unuturlar. Evvel ve ahirde Resûl-i Ekrem (SAV)'e salât olsun. Bütün yaratılmışlardan daha çok, daha fazla ve daha temizce O'na salât olsun. Biz'den ve herkesten O'na salât, selâm ve Allahü Teala (cc)'nın rahmet ve bereketi!.. Hiç şüphe yoktur ki, Allahü Teala (cc) Resûl-i Ekrem (SAV)'e büyük bir mükâfat vermiştir. Bizi felâketlerden kurtaran O'dur. Mü'minleri, insanların içinde hayırlı bir ümmet yapan Resûl-i Ekrem (SAV)'dir. Yaratılmışlara ve meleklere O'nun sayesinde ni'met verilmiştir.

---

(20) Böyle bir Hadis-i Şerife, Kütüb-ü sitte'nin hiçbirişinde rastlayamadım. İmam Şafii'nin «...Söyleyen, rivayet eden alimler yanılmaktadırlar» sözünden anladığım kadarıyla bu hadis, Şafii'nin nezdinde isnadla gelen bir rivayet değildir. Muhtemelen müfessirlerin dilinde dolaşan sözlerden biri olmalıdır. (A. Muhammed Şakir).

(21) Rivayet için bakınız, Taberi-Tefsir-Cüz: 30, Sh; 150-151

Malik olduğumuz her bir ni'met, dünyevi ve uhrevi saadet ancak Resûlulah'ın (SAV) sayesinde tahakkuk etmiştir. Her hayrın önderi, hidayet ve doğruluğun rehberi, felâketlerin ve çöküntülerin engeli, mürşid ve korkutucu olan şanlı peygamberimiz Muhammed (SAV)'e salât-ü selâm!.. Resûl-i Ekrem (SAV)'in âli'nede, salât-û selâm!.. Tıpkı Allahü Teala (cc)'nın İbrahim (as)'e ve âli'ne salât ettiği gibi!.. Şanı yüce olan Allahü Teala (cc)'dır.

(40) ● Allahü Teala (cc) Resûl-i Ekrem (SAV)'e gönderdiği kitap'ta şöyle buyurdu : **«Hiç şüphe yok ki o aziz bir kitaptır. Ne önünden, ne ardından hiçbir batıl (yanaşıb) gelemez. O yeğane hüküm ve hikmet sahibi (Allah) dan indirilmiştir»** [22]. Allahü Teala (cc) Kur'an-ı Kerîmiyle insanları küfürden ve körlükten kurtararak, nura ve hidayete kavuşturdu. Kullarına helâl olan şeyleri bildirdi. Dünya ve ahiret saadetine kavuşabilmek için, bildirdiği haramlara yaklaşılmamasını emretti!.. Bu salih amel ve niyetleri karşılığında kendilerine ebedi Cennet ve Cehennem ateşinden kurtuluşu vaadetti!.. Şanı yüce olan Allahü Teala (cc)'nın ni'meti ne kadar büyüktür!..

(41) ● Helâl ve haram hududlarını dikkate almıyarak ma'siyete devam eden günahkarlara da; kendisine itaat eden kulları için istemediği cezayı da hazırladı.

(42) ● Daha önce gelip-geçen ümmetlerin kıssalarını onlara anlattı. Mal ve evlâd noktasından zengin, ömür ve kudret noktasından güçlü olan kimselerin durumlarını beyan ederek va'zetti!.. Bu insanların kötü akıbetine düşülmemesini, onların başına gelenlerden ibret alınmasını, feci olan azabtan sakınılmasını, vakit varken amel edilmesini, günah işleyenlerin kınanmadan ve fidye'ye müstehak

(22) Fussilet Sûresi: 41-42.

olmadan önce emir ve nehiylere uymasını, şer'i hududlarda gaflete düşülmemesini tekrar tekrar hatırlattı!.. ve buyurdu ki :

«(Hatırlayın) O günü ki, herkes (dünya'da) ne hayır işlemişse karşısında (onu) hazırlanmış bulacak, ne de kötülük yapmışsa, onunla kendi arasında uzak bir mesafe olmasını arzu edecek» [23].

(43) ● Şanı yüce olan Allahü Teala (cc)'nın kitabında indirdiği ne varsa, hepsi bizim için rahmet ve hüccettir. Bunu gerçek ilim sahipleri anlar!.. Cahil, cehli sebebiyle anlamaz. Bilmek istemeyenlere gelince onlar asla idrak edemezler.

(44) ● İlim bakımından insanlar aynı değildir, birbirinden farklıdırlar. İlmin kadr-ü kıymetini bilen insanlar, ihlâs durumlarına göre ilimden hisse almışlardır.

(45) ● Bu sebeble, ilim taleb eden kimse, ilmini daha da artırmaya gayret sarfetmelidir. İsenmeden başa gelen musibetlere sabr etmesini bilmelidir. Nass kavranırken veya istinbat yapılırken (hüküm çıkarılırken) niyet sadece Allahü Teala (cc)'nın rızasını kazanmak olmalı ve Allahâ Teala (cc)'dan yardım talep edilmelidir. Ve şu husus kat'î bilinmelidir ki; Allahü Teala (cc)'nın yardımı olmadan hayra ulaşılamaz.

(46) ● Nass veya istidlâl yoluyla, Allahü Teala (cc)'nın ahkamını öğrenen ve idrak eden kimse; Allahü Teala (cc)'nın lütfu ile söz ve amelinde muvaffak kılınmıştır. Bunun sonucu olarak din ve dünya noktasından fazilet artmış, şüpheleri birer birer ortadan kalkmış, gönlünü hikmet nurları aydınlatmış ve din hususunda imam olmaya hak kazanmıştır.

---

(23) Al-i İmran Süresi: 30.

(47) ● Allahü Teala (cc)'nın bizi (layık olmasak ve hak etmesek de) lütfu ile nimetine kavuşturmasını ve bu nimetini üzerimizde sürekli kılmasını diliyoruz. Allahü Teala (cc)'ya; layıkı ve hakkı ile şükredemiyorsak da, bizi insanlar içinde hayırlı bir ümmet kılan Allahü Teala (cc)'dan bize kitabı'nın hükümlerini kavratmasını, Resûlü'nün (SAV) sünnetini idrak ettirmesini, emir ve nehiylerini, gerek sözle, gerek amelle, bize gereği ve razı olduğu gibi yaşatmasını niyaz ediyoruz.

(48) ● İmam Şafii dedi ki : **«Allahü Teala (cc)'nın dinince ihlâsla teslim olan bir insanın, tek bir meselesi bile yoktur ki; Allahü Teala (cc) kitabında çözümünü ve hidâyete götürücü delilini göstermemiş olsun!..»** Yani her meselenin çözümü ve hidayete götürücü delili mevcuddur.

(49) ● Nitekim Allah-Tebareke ve Teala (cc) buyurdu ki : **«Bu öyle bir kitaptır ki (bütün) insanları, Rab'lerinin izniyle karanlıklardan aydınlığa, o yegane gaalib, hamd'e lâyık olan (Allah) ın yoluna çıkarman için onu sana indirdik»** [24].

(50) ● Yine Allahü Teala (cc) buyurdu ki : **«Biz sana da Kur'an'ı indirdik ki, insanlara kendilerine ne indirildiğini açıkca anlatasın. Ve ta ki, insanlar tefekkür edebilsinler»** [25].

(51) ● Allahü Teala (cc) buyurdu ki : **«Sana (bu) kitabı, herşeyin apaçık bir beyanı, bir hidayet, bir rahmet ve (hele) müslümanlar için bir müjde olmak üzere indirdik»** [26].

---

(24) İbrahim (as) Sûresi: 1.
(25) En Nahl Sûresi: 44.
(26) En Nahl Sûresi: 89.

(52) ● Allahü Teala (cc) buyurdu ki : **«İşte biz, sana da (Habibim) böylece emrimizden bir ruh vahyettik. Halbuki (vahiyden evvel) kitab nedir, iman nedir? Sen bilmezdin. Fakat onu biz bir nur yaptık. Bununla kullarımızdan kimi dilersek ona hidayet veririz. Şüphesiz ki, sen herhalde doğru bir yolun rehberliğini yapıyorsun»** [27]..

BEYAN NEDİR VE NASILDIR?

(53) ● Beyan : Mâna yönünden esasları birleştirmekte ve fer'i meseleleri şubelendirmekte kullanılan genel bir isimdir.

(54) ● Arapça'yı bilmeyen kimseye karmaşık gelse de, birbirinden daha şiddetli de olsa; Kur'an-ı Kerîm'in gönderilen lisan üzerine muhataplarına beyan olarak hitabı; gerek esas, gerek şubelere ayrılan mânalardaki muhtevanın asgari ve vazgeçilmez unsuru beyandır.

(55) ● Allahü Teala (cc) kitabında, kulluklarında ölçü alsınlar diye yarattıkları için açıkladığı bu beyanların hepsi, bir-kaç şekilde tezahür etmektedir.

(56) ● A) Kullarına nass olarak yaptığı beyanlar : Bütün farzlar bu guruba dahildir. Meselâ : İnsanlar, namaz, zekât, hacc ve oruçla yükümlüdürler. Açık-gizli her türlü fuhuş kendilerine haram kılınmıştır. Şarap, leş, kan, domuz etti ve zina hakkındaki hükümler nasla bildirilmiş, sabit olmuştur. Abdest farzının keyfiyeti hakkındaki hüküm de aynıdır. Bunların hepsi birer beyandır.

(57) ● B) Farz olduğu hususunu kitabında hükmederek, keyfiyetini Resûl-i Ekrem (SAV)'in lisanı ile bildirdiği beyanlar, Meselâ : Namazların sayısı, zekâtın vakti ve

(27) Eş-Şûarâ Sûresi: 52.

miktarı gibi hükümler böyledir. Bunların farziyeti Allahü Teala (cc)'nın kitabında sabit olup, keyfiyeti ve mahiyeti sünnetle beyan buyurulmuştur [28].

(58) ● C) Hakkında hükmi nassın bulunmadığı bir takım farzların, Resûl-i Ekrem (SAV) tarafından beyan olunması. Çünkü Allahü Teala (cc) Kur'an-ı Kerim'de Resûlü (SAV)'ne itaat etmeyi, yasaklarından da sakınmayı emretmiştir [29]. Resûl-i Ekrem (SAV)'in emirlerini kabul etmek, aynı zamanda Allahü Teala (cc)'nın bir farzını tasdik etmek demektir.

(59) ● D) Allahü Teala (cc)'nın talebini kullarının ictihadına bıraktığı ve diğer şeyler üzerinde olduğu gibi bununla da imtihan ettiği beyanlardır [30]. Bu, bir farzdır. Allahü Teala (cc)'nın imtihan ettiği şu âyet-i kerimelerle sabittir.

---

(28) Kur'an-ı Kerîm'de mücmel olarak beyan buyurulup, keyfiyetleri bildirilmeyen farz ve ahkamı; Resûl-i Ekrem (SAV) fiili ve kavli sünnetiyle izah buyurmuştur. Esasen Mücmel; mahiyeti izaha muhtaç söz, kısa ifade mânasına gelir. Allahü Teala (cc.) Namaz kılmamızı, oruç tutmamızı, zekât vermemizi ve hacc etmemizi emretmiştir. Resûl-i Ekrem (SAV) bu ibadetleri *nasıl yerine getireceğimizi ta'lim ettirmiştir*. Yani ibadetlerin farziyeti kitap'la sabittir. Nasıl eda edilecekleri ise, Resûl-i Ekrem'in (SAV) bizzat öğretmesiyle ortaya çıkmıştır. Meselâ: Allahü Teala (cc.) faizi haram kılmıştır. Bilindiği gibi faizin birçok çeşidi vardır. Ayrıca faiz olup-olmadığı kesin bilinemiyen işlemler sözkonusudur. Bu hususları Resûl-i Ekrem (SAV) açıklamıştır.

(29) Kur'an-ı Kerîm'de: «**Bir de peygamber size ne verirse (her ne emir verirse) onu tutun, nehyettiğinden de sakının**» (El Haşr Sûresi: 7) buyrulmuştur. Ayrıca Resûl-i Ekrem (SAV)'in din hususundaki emirlerinin vahye müstenid olduğu beyan edilmiştir.

(30) İctihad'a konu olan beyanlar; az sonra delilleriyle beraber izah edilecektir. Burada sadece tasnif edilmiştir.

(60) ● Allahü Teala (cc) buyuruyor ki : **«Andolsun ki, sizi imtihan edeceğiz. Tâ ki; içinizden mücahidleri ve sabr-û sebat edenleri belirtelim. Haberlerinizi örnek olsun diye açıklayalım»** [31].

(61) ● Allah, Tebareke ve Teala buyurdu ki : **«Allah bunu, kalplerinizin içindekini yoklamak, yüreklerinizdekini temizlemek için yaptı»** [32].

(62) ● Yine bir başka âyet-i kerime'de buyurdu ki :

«Umulur ki Rabbınız düşmanlarınızı helâk edecek, sizi bu yerde hükümdar yapacak da, nasıl hareket edeceğinize bakacaktır» [33].

(63) ● Allahü Teala (cc) müslümanları kıble olarak Kabe-i Muazzama'ya yöneltmiş ve Resûl-i Ekrem (SAV)'e şunu vahyetmiştir.

«Biz, yüzünü (vahyi beklediğin için) çok kere göğe doğru çevirdiğini muhakkak görüyoruz. Şimdi seni herhalde hoşnud olacağın bir kıbleye dönderiyoruz. Namazda artık yüzünü mescid-i haram tarafına çevir. (Ey Mü'minler) siz de nerede bulunursanız bulunun, yüzlerinizi o yana (Kabe-i Muazzama'ya) dönderiniz» [34].

(64) ● Yine Allahü Teala (cc) buyurdu ki : **«Hangi yerden çıkarsan (namazda) yüzünü Mescid-i Haram'a çevir. (Siz ey Mü'minler) Nerede olursanız olun, yüzlerinizi o yana çevirin. Ta ki aleyhinizde, insanların içinde bulunan zalimlerden başkasının bir hücceti (itiraz yolu) kalmasın»** [35].

---

(31) Mühammed (SAV) Sûresi: 31.
(32) Al-i İmrân Sûresi: 154.
(33) El A'raf Sûresi: 129.
(34) El Bakara Sûresi: 144.
(35) El Bakara Sûresi : 150.

(65) ● Allahü Teala (cc) Kabe-i Muazzama'nın uzağındaki yerlerde, kıblenin bulunması için ictihad yolunu göstermektedir. Çünkü namaz kılarken kıble'ye dönmek farzdır. Bu durumda insanlar, birleştirici ve doğru ile yanlışı birbirinden ayırdedici akıl nimeti ile; Kabe-i Muazzama'nın bulunduğu yönü belirleyici işaretlere müracaatla ictihad edip, kıbleyi bulmalıdırlar. Bu işaretler konusunda Allahü Teala (cc) şunları beyan buyuruyor:

(66) ● **«Kara ve denizin karanlıkları arasında, yollarınızı doğrultmanıza yardımcı olsunlar diye yıldızları O'dur (Allahü Teala'dır) yaratan»** [36].

«Yeryüzünde daha nice alâmetler yarattı. İnsanlar yıldızla da yollarını doğrulttular» [37].

(67) ● Bütün bunlar gösteriyor ki; dağlar, gece ve gündüz birer alâmettirler. Farklı yönlerden esseler de, her rüzgârın alâmet olarak bir ismi vardır. Güneş, ay ve yıldızlar da birer işaret hükmündedirler. Bunlarla insanlar; kuzey, doğu, batı ve güney gibi yönler tesbit ederler.

(68) ● Yine bilinmektedir ki, Allahü Teala (cc) Kabe-i Muazzama'ya yönelmek için içtihad etmeyi farz kılmıştır. Öyle ise, yukarıda beyan ettiğimiz alâmetleri dikkate alarak bu farzı yerine getirmek gerekir. Allahü Teala (cc)'nın irade etiğinin dışına çıkamazlar. Allah (cc); insana Kabe'nin uzağında iken, istediği yönü seçip kıble edinme hakkını vermemiştir.

(69) ● Allahü Teala (cc) insanın kaderini de bildirmiştir. Nitekim Kıyame Sûresinde şöyle buyurmuştur:

«İnsan, kendisinin başı-boş (sûdâ) bırakılacağını mı zannediyor» [38].

---

(36) El En'am Sûresi: 97.
(37) En Nahl Sûresi: 16.
(38) El Kıyame Sûresi: 36.

Bu âyet-i kerime'de geçen (es-Südâ) emir ve yasaksız anlamına gelir.

(70) ● Bütün bunlar gösteriyor ki; Resûl-i Ekrem (SAV)'den başka hiç kimsenin hüküm koyma hakkı yoktur. Ancak istidlâl (istihad'la hüküm çıkarma) yolu açık bırakılmıştır. Nitekim burada adalet ve av cezası hakkında gerekli özellikleri söylemiştim. İstihsan yoluna da başvurulamaz. Zira istihsan, yukarıda zikrettiğim misallerle alakası bulunmayan, sonradan çıkma birşeydir [39].

(71) ● Allahü Teala (cc), şahidlerin âdil olmasını emretmiştir. Adalet; Allah (cc)'ın emrine uygun şekilde amel-

---

(39) İstihsan; Arapça bir kelime olup, husn (Güzel olmak) kökünden gelmektedir. Istılâhi mânasına gelince; ümmetin menfaatine ve adalet esasına göre, şahsi takdire dayanarak hüküm vermek demektir. İmam Şafii, El Umm'de «Kitabû İbtali'l İstihsan» adıyla bir bölüm ayırarak, bunu red ve iptal yolunu seçmiştir. Fetva ve hüküm veren kimsenin, haber-i sadık'a dayanması şarttır. Bu da, kitap, sünnet, icmaa, yahud da bunlara dayanan kıyas'tır. İstihsan, başı-boş ve keyfi şekilde hüküm vermektir. (Geniş bilgi için/El Umm - C: 7, Sh: 270 vd.) Hanefi, Hanbeli ve Maliki fükahası İstihsan'ı delil kabul etmiştir. Ancak bunu, hiçbir zaman keyfi ve başıboş hüküm verme mânasına almamışlardır. Kitap, Sünnet ve icma'da herhangi bir delil bulunmadığı ve kıyas'la da netice alınamadığı hallerde, şer'i maslahatları dikkate alarak hüküm vermek olarak değerlendirmişlerdir. Nitekim Şafii fükahasından İmam Gazali ve El Amidi'de, istihsan eğer nass, icmaa ve zaruret gibi esaslara dayanıyorsa, ihtilâf konusu değildir. Ancak buna «İstihsan» adı verilmesi lüzümsuzdur. Böyle bir istihsan üzerindeki tartışmalar, isim etrafında ve lafzi olmaktan öteye geçmez. Eğer istihsan, nefsi arzular üzerine verilen hükümlerden ibaretse, delil olmaz. (el Mustasfa, C: 1, Sh: 274 - 282, el İhkam C: 4, Sh: 210).

de bulunmaktır. Bu durumda Adalet ve adaletin zıddı (zulüm'le) ile ilgili ilimler bilinmelidir (40).

(72) ● Bu, müstakil olarak anlatılması gereken bir meseledir. Ben de, bu meseleyi burada mücmel olarak zikrettim. Söylediklerimin geriye kalan hususlarda ve aynı mahiyette olan meselelere delâlet etmesini temenni ederim.

BAB : BİRİNCİ BEYAN

(HÜKMÜ VE ŞEKLİ KUR'AN'DA BİLDİRİLEN BEYANLAR)

(73) ● Allahü Teala (cc) **«Hacc ile umre'yi»** birleştirmek hakkında şöyle buyurmuştur :

«Kim hacca kadar umreyle faydalanmak isterse, kolayına gelen bir kurban (ı kesmek vacip olur). Fakat onu

---

(40) Üzerinde dikkatle durulması gereken ıstılâhlardan birisi de, Adalet'tir!.. İmam Şafii (rh.a) Adalet'i (Allahü Teala (cc)'nın emrine uygun şekilde amel'de bulunmak» hükmü ile tarif ediyor. Genel olarak, «İnsan-eşya ilişkilerini, insanların birbirleriyle olan münasebetlerini ve insanın devletle olan alakasını, Allah'ın (cc) indirdiği hükümlere göre düzenlemek» şeklinde tarif erebiliriz. Her mü'min; her türlü amelinde şer'i hududları dikkate almak durumundadır. Allahü Teala (cc)'nın indirdiği hükümlerle hükmedilen, Mü'minlerin Ulü'lemr'e bey'atla, gayr-i müslimlerin de «Zimmet akdi» ile güvenliğe kavuştukları beldelere «Darü'l İslâm» denildiği gibi, «Darü'l Adl» de denilmiştir. Allahü Teala (cc) tağutların huzurunda muhakeme olmak ve Tağut'lardan adalet istemeyi haram kılmıştır. Zira Tağut'lar (tuğyan ederek, şer'i hududları reddedenler) Allahü Teala (cc)'nın indirdiği hükümlerle değil, kendi heva ve heveslerinden kaynaklanan kanunlarla hükmederler. Bu ise adalet değil, zulümdür.

bulamazsa, hacc günlerinde (ihramlı olarak) üç, döndüğünüz vakit yedi gün olmak üzere oruç tutmak (vacip olur ki) bunlar tam on (gün eder). Bu ailesi (ikametgahı) mescid-i haramda bulunmayanlara aittir» (41).

(74) ● Muhakkak ki, bu âyet-i kerime'nin muhatabları, hacc'da ihramlı olarak üç, dönüşte de yedi gün olmak üzere, toplam on gün oruç tutacaklardır.

(75) ● Allahü Teala (cc) **«Bu tam on gündür»** diyor!.. Burada iki ihtimalden söz edebiliriz. Birincisi; beyanda fazlalık vardır. İkincisi; Allahü Teala (cc), bu âyetin muhatablarına; üç ile yedi toplanırsa, tam on gün eder diye bildirmektedir.

(76) ● Yine Allah - Tebareke ve Teala (cc) buyurmuştur :

«Musa ile otuz gece (bize münacaatda bulunması için) sözleştik ve ona bir on (gece) daha kattık. Bu surette Rabbinin tayin buyurduğu vakit, kırk gece olarak tamamlandı» (42).

(77) ● Muhakkak ki bu beyan muhatablarına; otuz gece ile on gece toplansa, **«kırk gece eder»** hükmünü getirir.

(78) ● **«Kırk gece»** âyeti yukarıdaki (hacc ile umre âyeti) gibi, iki ihtimal belirtmektedir. Ya otuz ile on'un toplamı kırk gecedir, yahut beyanda fazlalık vardır.

(79) ● Yine Allahü Teala (cc) buyurmuştur ki;

---

(41) El Bakara Sûresi : 196.
(42) El A'raf Sûresi: 142.

«Sizden evvelki ümmetlere yazıldığı gibi, sizin üzerinize de oruç yazıldı (farz edildi). Ta ki, korunasınız» [43].

«Oruç günleri sayılıdır. Artık kim o günlerde hasta veya sefer üzerinde olur (ve orucunu yemiş bulunur) sa, tutamadığı günler sayısınca başka günlerde oruç tutsun» [44].

(80) ● «O ramazan ayıdır ki; Kur'an onda indirilmiştir. (O Kur'an ki) insanlara (mahz-ı) hidayetdir, doğru yolu gösterici ve Hakk ile batılı birbirinden ayır edicidir. Öyle ise içinizden kim o aya erişirse, oruç tutsun. Kim de hasta olur, yahud bir sefer üzerinde bulunursa, tutamadığı günler sayısınca başka günlerde (orucunu kaza etsin)» [45].

(81) ● Dikkat edilirse, orucu farz kılan Allahü Teala (cc), bu ibadetin süresinin bir ay olduğunu beyan buyurmaktadır. «Bir ay» tabiri Araplara göre, iki hilâl arasındaki süredir. Binaenaleyh bu süre bazen otuz, bazen de yirmi dokuz gün çeker.

(82) ● Bu âyet-i kerimelerdeki delâlet, yukarıda zikrettiğimiz âyetlerin delâleti gibidir. Fazlalık gibi görünen, sayının kesinleşmesini beyan içindir.

(83) ● Kaldı ki, yedi ile üç'ün ve otuz ile on'un toplamlarında herhangi bir fazlalık bulunursa, netice karma karışık olur. Zira Arap'lar, bu sayıları böyle topluyor ve böyle biliyorlardı. Tıpkı Ramazan ayının süresini bildikleri gibi!.

---

(43) El Bakara Sûresi: 183.
(44) El Bakara Sûresi: 184.
(45) El Bakara Sûresi: 185.

BAB : İKİNCİ BEYAN

(HÜKMÜ KUR'AN'DA BİLDİRİLİP, MAHİYETİ SÜNNET'LE TAMAMLANAN BEYANLAR)

(84) ● Allahü - Tebareke ve Teala (cc) şöyle buyurmuştur :

«Namaza kalkacağınız zaman yüzlerinizi ve dirseklere kadar ellerinizi yıkayınız ve başlarınızı meshedip, her iki topuğa kadar ayaklarınızı yıkayın. Eğer cünüp olduysanız boy abdesti alın» [46].

(85) ● Allahü Teala (cc) buyurdu ki : **«Cünüb iken de - yolcu olmanız müstesna - güsül edinceye kadar namaza yaklaşmayın»** [47].

(86) ● Allahü Teala (cc) Abdest almanın şeklini ve cünüb olma halinde yıkanmayı bu âyetlerde beyan etmektedir. Ancak taşla istinca etmeyi bildirmemektedir.

(87) ● Âyet-i kerimelerin beyanına göre yüzün ve zikredilen diğer organların en azından bir kere yıkanması gerekiyor. Muhtemeldir ki, yıkanma sayısı fazla da olabilir. Nitekim, abdestin beyan edilen uzuvları bir kere yıkamakla yerine geleceğini beyan eden Resûl-i Ekrem (SAV), kendisi üçer defa zikredilen organları yıkamıştır. Şu halde, beyan edilen organların en az şekliyle yıkanması kafidir. Bunun miktarı ise, bir keredir. Dolayısıyle bahsi geçen organların bir kere yıkanması farzdır. Üç defa yıkamak farz olmaz, ihtiyari olur.

(88) ● Sünnet; istincanın üç taşla yapılmasının yeterliliğini bildirmiştir. Resûl-i Ekrem (SAV) abdest ve güs-

(46) El Maide Sûresi: 6.
(47) En Nisâ Sûresi: 43.

lü gerektiren halleri beyan buyurduğu gibi, her iki topuk ve her iki bileğin de yıkanması gerektiğini bildirmiştir. Dikkat edilirse âyet-i kerimede, topuk ve bileklerin hem yıkamaya dahil, hem yıkamanın haricinde olması ihtimalleri mevcuddur. İşte Resûl-i Ekrem (SAV)'in buraların da yıkanacağını göstermesi ihtimalleri ortadan kaldırmıştır. **«Vay ateşten topukların haline»** [48] hadis-i şerifi, ayakların meshedilmesine değil, yıkanmasına delâlet etmektedir.

(89) ● Allahü Teala (cc) buyurdu ki;

«... Ana ve babadan her birisine terikenin altıda biri (verilir). Çocuğu olmayıp da, ona anası ve babası mirasçı olduysa üçte biri anasınındır. Kardeşleri varsa, o zaman altıda biri anasınındır... [49].

(90) ● **«Zevcelerinizin çocuğu yoksa terikesinin yarısı sizindir. Eğer onlara çocuğu varsa size terikesinden (düşecek hisse) dört'te birdir. (Fakat bu da) onların (zevcelerinizin) edecekleri vasiyyet (i) ve borc (u edadan) sonradır. Eğer çocuğunuz yoksa bıraktığınızdan dört'te biri onların (zevcelerinizin) dir. Şayed çocuğunuz varsa terikenizin sekiz'de biri — Edeceğiniz vasiyyet ve borc (un edasın) dan sonra — yine onlarındır. Eğer mirası aranan erkek veya kadın, çocuğu veya babası olmayan bir kimse olur ve onun erkek veya kızkardeşi bulunursa, bunların her birinin (hakkı) altı'da birdir. Eğer onlar bu (miktardan) çok iseler o halde onlar (ölünün) edeceği vasiyyet ve borc (un edasın) dan sonra, üç'te birde ortaktırlar. Zarar**

---

(48) Bu Hadis-i Şerif mütevatir ve meşhurdur. Şafii ve Müslim, Hz. Aişe (R. Anha)'dan, Buhari ve Müslim, İbn-i Ömer (RA)'den, Yine Müslim Ebû Hureyre (RA)'den rivayet etmişlerdir. Kütüb-ü Sitte'de Hadis-i Şerif'in bir-çok geliş yolu mevcuddur.

(49) En Nisâ Sûresi: 11.

verici olmak yoktur. (Bu emir ve hükümler) Allahü Teala (cc)'dan (size) bir vasiyyettir. Allah (cc), her şeyi hakkı ile bilendir, halimdir [50].

(91) ● Kur'an-ı Kerîm'in bu hükümleri, başka bir yerden delil getirmeye muhtaç bırakmıyacak derecede açıktır. Allahü Teala (cc) mirasın, ancak vasiyetin ve borcun edasından sonra, taksim edilmesini istemektedir. Sünnet ise; vasiyetin miktarının, terikenin üçte birini aşmaması gerektiğini beyan etmiştir.

BAB : ÜÇÜNCÜ BEYAN

(HÜKMÜ KİTAP'LA - TAFSİLATI SÜNNETLE BİLDİRİLEN BEYANLAR)

(92) ● Allahü - Tebareke ve Teala (cc) şöyle buyurmuştur :

«Muhakkak ki namaz, mü'minler üzerine vakitleri belli bir farz kılınmıştır» [51].

(93) ● **«Dosdoğru namazı kılın ve zekâtı verin»** [52].

(94) ● **«Haccı da, umreyi de Allah için tam yapın»** [53].

(95) ● Alahü Teala (cc); namazın vakit ve sünnetlerini, zekâtın miktar ve zamanını, hacc ve umrenin ne şekilde yapılacağını, bunların keyfiyetlerini de Resûl-i Ekrem (SAV)'in lisanı üzere beyan etmiştir. Bunların farziyeti kitapla sabit olurken; ne şekilde yapılacakları, sunnetleri muhtelif olmakta veya uyuşmaktadır. Esasen bu kabilden beyanlara Kur'an-ı Kerîm'de ve Sünnet'te, bir - çok misaller göstermek mümkündür.

(50) En Nisâ Sûresi: 12.
(51) En Nisâ Sûresi: 103.
(52) El Bakara Sûresi: 43.
(53) El Bakara Sûresi: 196.

BAB : DÖRDÜNCÜ BEYAN

(RESÛL-İ EKREM'İN (SAV) KOYDUĞU HÜKÜMLER)

(96) ● Kitab'da bulunmayan; ancak kitab ve hikmetin öğretilmesine vesile olması noktasından Allahü Teala (cc)'nın kullarına verdiği nimetlerin cümlesinden olan, Resûl-i Ekrem (SAV)'in beyan ettiği sünnettir. Kitap'ta zikredilen hikmet'in, sünnet-i Resûlullah olduğu bilinmektedir.

(97) ● Yukarıda zikrettiğimiz gibi yine tekrarlıyoruz : Allahü Teala (cc) kullarına Resûl-i Ekrem (SAV)'e itaat etmeyi farz kılmıştır. Bu farziyyet, Allahü Teala (cc)'nın dininden bir parçadır. Yani Allah (cc)'ın kitabında farzlarla ilgili beyanın delili, şu dört unsurdan birisiyle sabit olur.

(98) ● A) Mübeyyin olarak Kur'an-ı Kerîm'de mevcud olan hükümler. Bu mahiyetteki beyan, açıklanmaya hacet bırakmıyacak kadar açıktır.

(99) ● B) Farziyyeti son derecede mübeyyin olarak gelen hükümler. Bunu biraz daha açalım : Allahü Teala (cc), Resûlüne itaati farz kılmıştır. Resûl-i Ekrem (SAV)'de, bu itaat farziyyetinin keyfiyetini, yükümlüsünü, kısmen zevâl şeklini, sübût ve vücûb şeklini, Allahü Teala (cc)'dan alarak beyan etmiştir.

(100) ● C) Kur'an-ı Kerîm'de herhangi bir nass olmadan Allahü Teala (cc)'nın, Resûl-i Ekrem (SAV)'in sünnetiyle beyan ettiği hükümler ([54]).

(101) ● Sünnette yer alan kat'î beyan; Allahü Teala (cc)'nın kitabındaki beyanı gibi sayılır.

---

(54) Kudsi hadis'ler bu guruba girer. Bilindiği gibi bu nev'i hadis-i şeriflerde, hüküm Allahü Teala (cc)'ya, lafzi Resûl-i Ekrem (SAV)'e aittir.

(102 ● Allahü Teala (cc)'nin kitabında yer alan farzları tasdik eden herkes; Resûlullah (SAV)'ın sünnetini de kabullenmek zorundadır. Allah (cc) kullarına Peygamberlerinin emrini dinleyip, yasaklarından kaçınmayı emretmiştir. Allah'ın (cc) Resûlü'nden gelen bir hükmü kabul eden, Allahü Teala (cc)'nın hükmünü kabul etmiş gibidir. Zira Peygambere (SAV) itaat etmek farzdır.

(103) ● Binaenaleyh Allahü Teala (cc)'nın kitabındaki hükümlerle, Resûl-i Ekrem (SAV)'in sünnetindeki hükümleri, ancak bir arada kabullenmekle bütünlük sağlanabilir. Sebebleri müteferrik unsurlar sebebiyle ayrılsa bile, hepsini birlikte mütalaa etmek gerekir. Meselâ : Allahü Teala (cc) dilediği sebeblerle helâl veya haram kılar. Farz veya hudud tayin eder. Çünkü;

«O, yapacağından mes'ûl olmaz. Fakat onlar mes'ûl olurlar» [55].

BAB : BEŞİNCİ BEYAN

İSTİDLAL VE İSTİNBAT

(104) ● Allahü - Tebareke ve Teala buyurmuştur ki :

«Hangi yerden çıkarsan (namazda) yüzünü mescid-i harama doğru çevir. (Siz de ey mü'minler) Nerede olursanız (olun) yüzleriniz o yana döndürün» [56].

(105) ● Demek ki, nerede olunursa olsun, yüzün mescid-i haram'a doğru çevrilmesi farzdır. Âyeti kerime'de geçen شطره arap lisanında yön mânasına gelir. أقصدُ شطرَ كذا «Falanca tarafa gidiyorum» denildiği zaman, nefsimin yönü şu taraftır hükmü kasdedilir. تِلقاءه kelimesi de yön

(55) El Enbiya Sûresi: 23.
(56) El Bakara Sûresi: 150

manasına gelmektedir. Arap lisanında أى أستقبل تلقاءه وجهته «O'nun yön ve cihetine yöneldi» cümlesinin lafızları değişik te olsa, ifade etiği mâna aynıdır.

(106) ● Hüfâf b. Nübde ([57]) diyor ki :

أَلاَ مَنْ مُبْلِغٌ عَمْراً رَسُولاً وَمَا تُغْنِي الرِّسالَةُ شَطْرَ عَمْرِو

(107) ● Saide b. Cüeyye de ([58]) şöyle demiştir :

أَقُولُ لِأُمِّ زِنْبَاعٍ أَقِيمِي صُدُورَ العِيسِ شَطْرَ بَنِي تَمِيمِ

(108) ● Lekitü'l İvadi' de ([59]) bir beytinde şöyle diyor :

وَقَدْ أَظَلَّكُمْ مِنْ شَطْرِ ثَغْرِكُمُ هَوْلٌ لَهُ ظُلَمٌ تَغْشَاكُمُ قِطَعَا

(109) ● Bir başka şair de şöyle demiş;

إِنَّ السَّبِيبَ بِهَا دَا، مُخَامِرُهَا فَشَطْرَهَا بَصَرُ العَيْنَيْنِ مَسْجُورُ

(110) ● Dikkat edilirse son beyitte, göz bebeğinin bakış yönü kasdedilmektedir.

(111) ● Bu ve emsali bütün şiirlerde şairler شطر kelimesini, bir şeyin yönü mânasına kullanmışlardır. Yönelinecek yer; gözle görülebilecek noktada ise mesele yoktur; doğrudan doğruya yönelinir. Ancak gözle görülecek noktada değilse, ictihad etmek mecburiyeti vardır. Yön ancak o şekilde tesbit edilebilir. Esasen en çok yapılan da (mümkün olan da) budur.

---

(57) Nüdbe, şairin annesidir. Müslüman olan Hüfaf, fetih gazasında şehid olmuştur. (Bkz. İbn-i Hacer-El İsabe C: 2, Sh. 138, İbn Kuteybe - Şuara S: 196.)

(58) Biyografisi için/bkz: Amidi-El Mü'telif-sh: 83; İbn-i Hacer-El İsabe C: 3, Sh: 161, Bağdadi - El Hızane C: 1, Sh. 476.

(59) Biyografisi için/bkz: Amidi-El Mü'telif-Sh: 175.

(112) ● Allahü Teala (cc) buyurdu ki;

«Yerin ve denizin karanlıklarından çıkıp doğru yönü bulasınız diye (sizin için) yıldızları yarattık» [60].

(113) ● **(Yeryüzünde daha nice alametler yarattık. Yıldızlarla da insanlar yollarını doğrulturlar»** [61].

(114) ● Bütün bunlar gösteriyor ki; Mescid-i Haram'ı kıble tayin eden Allahü Teala (cc) yarattığı alametlerle insanların bu noktaya yönelmelerini emretmiştir. Hiç şüphe yoktur ki; insanlar yollarını alametlerle bulur. Alametleri tanımak ve kullanmak için Allah, insanlara akıl da vermiştir. Bütün bunlar şanı yüce Allahü Teala (cc)'nın nimetlerinin beyanıdır.

(115) ● Allahü Teala (cc) şöyle buyurmuştur :

«İçinizden adalet sahibi iki kişi şahidlik etsin» [62].

«Razı olduğunuz şahidlerden...» [63].

(116) ● Dikkat edilirse bu âyet-i kerimelerde adalet beyan buyurulmaktadır. Adil, Allahü Teala (cc)'ya itaat eder. Dolayısıyle Allah (cc)'a itaat ettiği zahiren bilinen kimse adildir. Allahü Teala (cc)'ya itaat etmeyen kimse ise adil değildir.

(117) ● **«İhramlı iken av öldürmeyin. İçinizden kim onu bilerek öldürürse (üzerine) öldürdüğü o hayvanın mislini (benzerini) ceza olarak vermekle yükümlüdür. Ki, Ka'beye ulaşmış bir kurbanlık olmak üzere bunu içinizden adalet sahibi iki adam hüküm (ve takdir) edecektir»** [64].

---

(60) El En'am Sûresi: 97.
(61) En Nahl Sûresi: 16.
(62) Et Talak Sûresi: 2.
(63) El Bakara Sûresi: 282.
(64) El Maide Sûresi: 95.

(118) ● Bu âyet-I kerimede geçen «Misl» kelimesi; fıtri yapı olarak bir hayvanın bedeniyle, yakın benzerlik halinde olan diğer hayvanı kasdeder. Bu av konusunda Resûl-i Ekrem (SAV)'in sahabileri; Misl'in fıtri yapıda bedene yakın birşey olduğunda ittifak etmişlerdir. Şu halde ihramlı iken öldürülen av'ın fidyesi, ona yakın ölçüde bir hayvandır.

(119) ● «Kıymet» ve «Misl» birbirinden ayrı şeylerdir. Yani fıtri olarak beden'de «Misl» olmakla, «Kıymet'te» misl olmak aynı şeyler değildir. Bu hususta i'tibar zahire göredir. Çünkü zahir, daha kapsamlıdır. Bu içtihad, hakimi «Misl'e» delâlet yapmasını zaruri kılar.

(120) ● Bütün bu zikrettiklerimiz gösteriyor ki; ilmi bir cihet olmadan hiç kimse bir konuda şahsi kanaat belirtemez; «Helâl» veya «Haram» kılamaz. Dikkat edilecek ilmi cihet ise, kitap, sünnet, icma veya kıyas'tan başka birşey değildir.

(121) ● Bu noktadaki konumuz «kıyas'a» girmektedir. Kıble'nin tayin edilmesi, «Adalet» ve «Misl» meselesinde delil getirmek için kıyas'a ihtiyaç vardır.

(122) ● Kıyas; önce dayandığı kat'i bilgi ve haberle uyum halinde olmalıdır. Tabii ki haber ve deliller; Allahü Teala (cc)'nın kitabı ve Resûl-i Ekrem (SAV)'in sünnetinden birisidir. Zira, bu ilimleri talep etmek ve öğrenmek farzdır. Nitekim, bu hususu yukarıda da belirtmiştim.

(123) ● Kitap ve sünnete uygunluğun da iki şartı bulunmaktadır :

(124) ● A) Allahü Teala (cc) kitabında veya Resûl-i Ekrem'in (SAV) sünnetinde; bir şey nass'la haram kılınabilir veya helâl kılınabilir. Bunun mahiyeti tetkik olunur. Ancak hakkında nass bulunmayan bir şeyin mislini, kitap

veya sünnet'te bulursak, hüküm verebiliriz. Çünkü bulduğumuz şey, «Helâl» ve «Haram'ın» mahiyetinin dışına taşmamaktadır.

(125) ● B) Özellik olarak kendisinde bulunan veya kendisinde bulunmayan bir şeye benzeyen eşyalarda sonuncusunu, benzerlik bakımından haberdekine ilhak edeceğiz. Özellik olarak birbirlerine benzemeyen eşyalarda ise, bu nev'i bir mesele mevqud değildir. Av konusunda, iki şey arasında «Misl» olarak benzerlik bulunuyordu. Bunu yukarıda izah etmiştik.

(126) ● Şunu söyleyebiliriz ki; ilmin iki ciheti vardır: İcmaa ve ihtilâf. Bu iki cihet, başka konuları ilgilendirmektedir ([65]).

(127) ● Allahü Teala (cc)'nın kitabında yer alan ilim, icma cümlesindendir. Kur'an-ı Kerîm'in tamamı, Arap lisanı üzere nazil buyurulmuştur. Bu Allahü Teala (cc)'nın kitabının ilmidir. Dolayısıyle bu maksatla;

(128) ● A) Kur'an-ı Kerîm'in nasihi ve mensûhu; farz kıldıkları ve nüzûl sebebleri, edebi belâgatı, irşadı ve mübah kıldıkları bilinmelidir.

(129) ● B) Allahü Teala (cc)'nın, Peygamberine (SAV) verdiği mevkiin de iyi bilinmesi gerekir. Allahü Teala (cc) kitabında vazettiği hükümleri Peygamberimizin (SAV) lisanı üzerinde beyan buyurmuştur. Binaenaleyh Allahü Teala (cc) farz olan hükümlerde neyi kasdetmiştir? Kimin için kasdetmiştir? Bütün insanlar, bu farzların kapsamına giriyor mu, girmiyor mu? Mükellef olan kullarının neye itaat etmeleri gerekir veya neden sakınmaları icabeder? Bütün bunların hepsi iyice bilinmelidir.

(65) Er-Risale'de bu mahiyette bir-çok mesele izah edilmiştir. «İlim» ve «İcma» babında da bu konu işlenecektir. Ayrıca «el Ulmm'de bu konu ele alınmıştır. (C: 7, Sh. 250 - 265).

(130) ● C) İtaat edilmesini emreden ve isyandan şiddetle kaçınılmasını beyan eden, misâl ve kıssaların bilinmesi; bu sayede gaflete yol açılmaması, teşri' olunmayan fazlalıklardan uzak durulması gerekir.

(131) ● Durum böyle olunca âlimlerin vecibesi; bilmediklerini söylememeleridir.

(132) ● İlimle konuşan kimse söylediklerinin bir kısmına bile yapışırsa bu durum selâmete en yakın ve hayırlı bir imtisal olur inşaallah.

(133) ● Bazı âlimler : **«Kur'an-ı Kerîm'de hem Arapça, hem Arapça olmayan lafızlar (sözler - kelimeler) bulunuyor»** diye söylemektedirler.

(134) ● Halbuki Kur'an-ı Kerîm'de, Arapça'nın dışında hiçbir lisan kulanılmamıştır.

(135) ● Bize göre, Kur'an-ı Kerîm'de başka lisanların da kullanıldığını söyleyen kimse, kötü bir mukalliddir. Sözlerini, muhaliflerine karşı asla delillendiremez ve bu meselede hiçbir kat'i hüccet getiremez.

(136) ● Bu tür taklid, gaflet doğurur. Allahü Teala (cc) hem bize, hem de onlara mağfiret etsin (66).

(137) ● **«Kur'an-ı Kerîm'de Arapçadan başka lisan da kullanılmıştır»** diyen kimse; Ümit edilir ki, hassaten bazı Arapların bilmediği kelimelerin mevcudiyetini kasdetmiştir.

(138) ● Arapça; lafız ve ekol bakımından en geniş ve en fazla kelimeli bir lisandır. Resûl-i Ekrem (SAV)'den baş-

---

(66) İmam Şafii (rh.a) ülemanın mukallid olmasına rıza göstermemektedir. Resîhûn zümresinin, ictihad'a ve sahih delillere sarılmasını esas alıyordu. Nitekim önsöz'de bu hususdaki tavrını izaha gayret ettik.

ka Arapça'yı her yönüyle ihata eden bir kimse bilmiyoruz. Bununla beraber bu husus; genellikle Arapça'nın sözkonusu özelliğine tesir etmez.

(139) ● Fûkaha'nın (Ehl-i Fıkh'ın) yanında sünnet ilmi ne ise; Arap kavmi için, Arapça bilgisi de öyledir. Meselâ biz; bütün sünenleri bilen hiç kimseyi tanımıyoruz ama bu durum sünnet'in vasfından hiçbir şeyi alıp götürmez.

(140) ● Bütün alimlerin ilmi birleşince «Sünen» (Sünnet) ilmi meydana gelir. Herbirinin ilmi ayrı ayrı olunca, «Sünnet» ilminden birşey eksik demektir. Ancak birinde olmayan bu sünnet parçası, diğerinde mevcuddur.

(141) ● Ayrıca her âlim; aynı derecede ve ölçüde bilgi sahibi değildir. Kimisi, bazısını bilmiyorsa da, bir-çok ilmi bünyesinde toplamıştır. Kimisi de, diğerine oranla daha az ilim toplayabilmiştir.

(142) ● İlmi az olan nice kimselerin; daha alim olanların yanına gitmesi, ilmin bir üst derecede arandığını; yani sünnet ilminde daha alim olanların yanında arandığını göstermektedir. İlmi çok olan kimse ise, kendileri gibi olanların yanında ilim aramaktadırlar. Esasen — Annem ve Babam kendisine feda olsun— Resûl-i Ekrem (SAV)'in sünneti bu şekilde bütün mahiyetiyle karşımıza çıkmakta, bütünlük kazanmaktadır. Kısacası her alim; sünnet ilmine sahip olmak için önce tek başına çalışmaktadır. Muhakkak ki sünnet ilminde alimler derece derecedirler (67).

---

(67) İmam Şafii (rh.a)'nin «Sünnet» ilmi ile ilgili bu tesbiti; hiç şüphesiz ince eleyip sık dokumanın, ihatalı bir bakışın ve müctehid'e has bir sezginin mahsulüdür. Bu ince tesbiti yaptığı dönemde; «Sünen» mecmuaları, henüz meydanda yoktu. Sadece Hadis hafızları ve şeyhler, ellerinde bulunan rivayetleri yaymakla meşguldüler. Daha sonraları; âlimler ve hadis hafızları «Sünen» kitaplarını yazmakla ve yaymakla, sünnet ilmi-

(143) ● «Arapça»da da; *durum bundan farklı* değildir. Arapça'nın da, hususi ve umumi halleri mevcuddur. Şurası muhakkak ki, bu durumdan Arapça'nın herhangi bir kaybı olmaz. Ayrıca bu lisan, *başka bir lisanın yanında* aranmaz. Bir Arap; kendi lisanını, ancak «Arapça»yı konuşan ve kabul edenden öğrenebilir. Bu öğrenme sırasında; Arapça içine bir başka lisanın kaide ve *kelimelerini sok*maz. Arapça'yı iyi bilene **«Arap lisanının ehli'dir»** denilir.

(144) ● «Arapça» *lisanının* öğrenimini terkeden kimse, o lisanın ehli olmaktan çıkar. Arapça'yı öğrenmeye azmeden kimse ise, o dilin ehli oluverir.

(145) ● Ayrıca birçok Arap dilcisinin lisan üzerindeki ilmi, «Sünen» alimlerinin çoğunun ilminden (Arapça'ya hakimiyet noktasından) fazladır.

(146) ● Bir kimse **«Arapça kelimelerle konuşan başka kavimlere de rastladık»** diye iddiada bulunabilir.

(147) ● Ancak bu durum! yukarıda beyan ettiğimiz çerçevenin dışına çıkan birşey değildir. Arapça eğitimin-

---

ne büyük hizmet etmişlerdir. İmam Şafii (Rh.a)'nin talebesi olan ve Hanbeli Mezhebinin kurucusu Ahmed b. Hambel (rh.a) aynı dönemde yazmakla meşgul olduğu ünlü «Müsned» isimli eseri için şöyle demektedir: **«Bu kitabı, 750.000 hadis arasından seçip ayıklayarak hazırladım. Müslümanlar; ihtilâfa düştükleri bütün Hadis-i Şerifler için bu esere bakabilirler. Eğer onda bulamazlarsa, bilsinler ki, o hadis hüccet değildir.»** Ancak daha sonra görüldü ki; Ahmed b. Hanbel (rh.a)'in bütün titizliğine rağmen, bir-çok sahih hadis mesned'de yer alamamıştır. Sahih-i Buhari ye Sahih-i Müslim'de yer alan bir-çok sahih hadis, «Mesned»de zikredilmemiştir. «Sünen» leri, Hadis hafızlarının hazırladığı diğer kitapları, Hakim'in «Müstedrek'i», Beyhaki'nin, Darimi'nin eserleri ve bunun gibi kıymetli mecmualarda yer alan sünnetleri bir araya topladığımız zaman, zann-ı galible denebilir ki; inşaallah çok az birşey elden kaçmıştır.

den geçmeyen kimseler, ancak çok az Arapça kelime ile konuşabilirler. Dolayısıyle çok az da olsa Arapça konuşan kimse, konuştuğu kelimelerde Arap'lara tabi demektir.

(148) ● Konuşulan veya öğretilen bir kelimenin, Arapça bir kelimeye kısmen veya tamamen uygun olması, itiraz etmeyi gerektirmez. Nitekim ülkeleri uzak, lisanları değişik acemlerin (Arap olmayan kimselerin) lisanında Arapça'ya benzeyen kelimeler bulunmaktadır. Aralarında birbirine uyan kelimeler, konuşmada veya yazıda geçebilmektedirler.

(149) ● Bir kimse şu suali sorabilir : **«— Allahü Teala (cc)'nın kitabı tamamen Arapça'dır ve o kitaba başka bir lisan karışmamıştır diyorsun. Bunu delilleriyle açıklayabilir misin?»**

(150) ● Evet!.. Delil, Allahü Teala (cc)'nın kitabında mevcuddur. İbrahim Sûresinde şöyle buyurulmuştur :

«Biz her peygamberi, ancak kavminin lisanıyla gönderdik» [68].

(151) ● Geriye bir soru daha kalıyor : «Hz. Muhammed (SAV)'den önceki peygamberler; özellikle kendi kavimleri için gönderilmişlerdir. Resûl-i Ekrem (SAV) ise; bütün insanlığa tebliğe memurdur. Yani bütün insanlık için gönderilmiştir. Bu durumda iki ihtimalden bahsedebiliriz. Bunlar : 1 — Hz. Muhammed (SAV)'de özellikle kendi kavminin lisanıyla gönderilmiştir. Başka lisanları konuşan diğer insanlar güçleri oranında Arapça'yı öğrenmekle yükümlüdürler. 2 — Eğer bütün insanlığın diliyle gönderilmişse o zaman; Resûl-i Ekrem (SAV)'in başka kavimlerin değil, özellikle kendi kavminin lisanıyla gönderildiğine dair bir delil mevcud mudur?

(68) İbrahim Sûresi: 4.

(152) ● Madem ki insanların konuştuğu lisanlar, birbirleriyle anlaşamıyacak derecede muhteliftir. Öyle ise; bazı lisanlar, diğer lisanlara tabi olmak zorundadır. Elbette tabi olunan lisan, diğer lisanlardan üstün olmalıdır.

(153) ● İnsanların konuştuğu lisanların en üstünü ise; şüphesiz Resûl-i Ekrem (SAV)'in lisanıdır. Aksi caiz değildir. — Allahû Alem — Resûl-i Ekrem (SAV)'in lisanını konuşanların; bir tek harfte bile olsa, başka lisanları konuşanlara tabi olmaları caiz değildir. Demek ki; her lisan Resûl-i Ekrem (SAV)'in lisanına tabi'dir. Önceki dinlerin tabi'leri de, İslâm'a tabi olmakla mükelleftirler [69].

(154) ● Allahû Teala (cc) bu durumu, başka âyetlerde de beyan buyurmuştur.

---

(69) İmam Şafii (rh.a)'nin bu tesbitinin «kavmiyet» gayretiyle yakından uzaktan ilgisi yoktur. Eğer «Arapça» lisanı, bazı kelime ve kaidelerde diğer dillere tabi olursa, mahiyetlerinin değişmesi tehlikesi ortaya çıkar. Nitekim günümüzde bazı kelime ve kavramlar, İslâmi mahiyetlerinin dışında kullanılır hale gelmiştir. Meselâ herkesin dilinde dolaşan «Türk Milleti» ibaresini ele alalım. Arapça'da millet kelimesi «Din» mânasına kullanılır. Kur'an-ı Kerîm'de ve Resûl-i Ekrem (SAV)'in sünnetinde daima «Millet» din mânasına kullanılmıştır. İmam Kurtubi: «Millet ve şeriat aynı mânadadır. Allahû Teala (cc)'nın kullarını yapmaya davet ettiği şeylerin tamamına verilen isimdir» buyurur. Evet!.. Türk kavmi vardır, ancak bu kavimden olan insanların tamamı bir millet'ten (Aynı dinden) değildir. Türk kavminin bir kısmı «İslâm Milletinden», diğer bir kısmı da «Küfür Milletindendir...» Şimdi, Araplar «Millet» kelimesinde başka lisanlara tabi olurlarsa; ortaya çıkacak vahim sonuçlar kestirilemez. İmam Şafii (rh.a)'nin: «Resûl-i Ekrem (SAV)'in lisanını konuşanların, bir tek harfte bile olsa, başka lisanları konuşanlara tabi olması caiz değildir» derken, çok önemli bir noktayı tebarüz ettirmektedir. «Din'in» muhafazası; Allahû Teala (cc)'nın tekliflerini aynen yerine getirmekle mümkündür. Teklifler mahiyet olarak değiştirilirse yapılacak hiçbir amel makbul olmaz.

(155) ● Allahü Teala (cc) buyurmuştur ki;

«O (Kur'an) Muhakkak ve muhakkak Âlemlerin Rabbi (canibinden) indirilmedir. Onu Rûhu'l emin (Cebrail) inzar edicilerden olasın diye, senin kalbine mânası açık Arapça bir lisan ile indirmiştir» [70].

(156) ● Yine buyurmuştur ki;

«İşte biz onu (Kur'an-ı Kerîm'i) böyle Arapça bir hikmet olarak indirdik» [71].

(157) ● Yine buyurmuştur ki;

«Şehirlerin anası (halkı) na ve etrafında bulunanlara gelecek tehlikeleri haber vermen için ve hakkında hiçbir şüphe bulunmayan o toplanma gününün dehşetiyle korkutman için sana böyle Arapça bir Kur'an vahyettik» [72].

(158) ● Yine buyurmuştur ki;

«Haa - Mim. (hidayet yolunu) apâşikâr gösteren (şu) kitaba andederim ki, Hakikat biz onu (Onun mânalarını) anlayasınız diye, Arapça bir Kur'an yaptık» [73].

(159) ● Yine bir âyet-i kerime'de buyurulmuştur ki;

«(Onu her türlü) çelişki ve ihtilâflardan azâde dosdoğru Arapça bir Kur'an olarak indirdik. Ta ki sakınsınlar» [74].

(160) ● Bu âyet-i kerimelerde Allahü Teala (cc) Kur'an-ı Kerîm'in sadece Arapça olduğuna dair hüccet getirmektedir.

---

(70) Eş Şuara Sûresi: 192 - 195.
(71) Er Ra'd Sûresi: 37.
(72) Eş Şuara Sûresi: 7.
(73) Ez Zûhruf Sûresi: 1 - 3.
(74) Ez Zümer Sûresi: 28.

Dikkat edilirse bu husus, her âyette hasseten belirtilmiştir. Şimdi zikredeceğimiz âyet-i kerimelerde ise, Kur'an-ı Kerîm'de Arapça'dan başka lisanların kullanılmadığı açıkca beyan edilmektedir.

(161) ● **«Andolsun ki biz onların: «— Bunu mutlaka bir beşer öğretiyor» diyeceklerini biliyoruz. Hakdan sapmak suretiyle kendisine nisbet edecekleri (o mefruz kimse) nin lisanı (olsa olsa) âcemi (olabilir, arabi değil) Bu (Kur'an'ın dili) ise (bütün fesahat ve belagatiyle) apaçık Arapça bir dildir»** [76].

(162) ● **«Eğer biz onu (Kur'an'ı) yabancı bir dilden bir Kur'an kılsaydık o zaman: «— Âyetleri açıklamalı değil miydi? Ha Arapça, ha yabancı bir dilde olması (ne farkeder)» diyeceklerdi»** [76].

(163) ● Biz de böylece Allahü Teala (cc)'nın nimetini öğrendik. Bize Allah (cc) katından gönderilen ni'met:

«Andolsun ki, size kendi (aranızdan) öyle bir Resûl gelmiştir ki; sizin sıkıntıya uğramanız ona çok ağır ve güç gelir. Size çok düşkündür. Mü'minleri esirgeyici ve bağışlayıcıdır o» [77].

(164) ● Yine Allahü Teala (cc) buyurmuştur:

«O ümmiler içinde kendilerinden öyle bir peygamber gönderendir. O Resûl, kendilerine âyetlerini okur, onları temizler, onlara kitap ve hikmeti öğretir. Halbuki onlar, daha evvel apaçık bir sapıklığın içinde bulunuyorlardı» [78].

(165) ● Allahü Teala (cc) nimeti cümlesinden olarak bize Resûl-i Ekrem (SAV)'i tanıtırken:

---

(75) En Nahl Sûresi: 103.
(76) Fussilet Sûresi: 44.
(77) Et Tevbe Sûresi: 128.
(78) El Cumua Sûresi: 2.

«Kur'an hiç şüphesiz senin için de, kavmin için de şereftir» [79] diye buyurmakla, kitabın şerefini kendisiyle beraber kavmine de vermektedir.

(166) ● Allahü Teala (cc) buyurmuştur ki: **«Yakın aşiretini uyar»** [80] yine **«Şehirlerin anası (Halkını) ve çevresini uyarman için»** [81]. Bu ikinci âyette geçen **«Şehirlerin Anası»** Mekke'dir. Mekke; Resûl-i Ekrem (SAV)'in ve kavminin beldesidir. Allahü Teala (cc) Mekke şehrini ve o şehirde mukim bulunanları kitabında hassaten zikretmis ve kendilerini inzar olunmuşlardan kılmıştır. Ayrıca Allahü Teala (cc) Arapça ile onların uyarılmasına hükmetmiştir. Arapça ise Resûl-i Ekrem (SAV)'in kavminin lisanıdır.

(167) ● Bu durumda her müslüman; kelime-i şehadet'i getirmek, Allahü Teala (cc)'nın kitabını okumak, Kur'an-ı Kerim'deki zikirleri teleffüz etmek, kısacası tekbir, tesbih ve kelime-i şehadetini söylemek için bütün gücüyle Arapça'yı öğrenmeye gayret etmelidir.

(168) ● Binaenaleyh Allahü Teala (cc)'nın son peygamberinin ve son kitabının; lisanı kıldığı Arapça'yı öğrenmek ve bu yolda gayret sarfetmek çok hayırlı bir ameldir. Tıpkı müslümanın namaz, kıble, namazdaki kıraat ve zikirleri ve kıblenin yönünü bulmakla yükümlü olduğu gibi!.. Bu konularda müslüman tabi'dir. Metbû (kendisine tabi olunan) değildir.

(169) ● Dikkat edilirse her şeyden önce Kur'an-ı Kerîm'in Arapça olarak indirildiği üzerinde durdum. Zira Arapça'nın genişliğine, vecih çokluğuna, mânalarının bütünlük ve ayrılmazlık kurallarına vakıf olunmadan hiç kim-

(79) Ez Zühruf Sûresi: 44
(80) Eş Şuara Sûresi: 214.
(81) Eş Şura Sûresi: 7.

se «Kur'an ilmini» açıklayamaz. Ancak belirttiğimiz mahiyette Arapça'yı bilen kimse, Kur'an-ı Kerîm'in izahında şüpheye yer bırakmaz ve —bilmeyenler gibi— cehalete düşmez.

(170) ● Kur'an-ı Kerîm «Arapça» olarak nazil olmuştur. Bu bir uyarı ve müslümanlar için bir nasihattır. Bilindiği gibi nasihat vazgeçilmez bir vecibedir. Kaldı ki, bir nafilenin bile kavranması hayırlıdır. Bunu ancak sefahate düşenler ve hevalarına tabi olanlar terkeder. Nasihatle meşgul olan bir müslüman, hiç şüphesiz ki bir hakkı açıklar. Bir hakkın yerine getirilmesi ve nasihat; Allahû Teala (cc)'ya itaatin cümlesindendir. Allahü Teala (cc)'ye itaat ise; hiç şüphesiz ki, hayırdır.

(171) ● Süfyan, Ziyad b. İlâka'dan bize bildirdi : **«Cerir b. Abdullah'ın şöyle dediğini işttim : «Her müslümana nasihat etmek üzere Resûl-i Ekrem (SAV)'e bey'at ettim»** ([82]).

(172) ● «... Temimü'd-Dari'den : Resûl-i Ekrem (SAV) şöyle buyurmuştur : **«Din nasihattır. Allahü Teala (cc)'ya, Kitabında, Resûlüne, müslümanların halifesine ve bütün müslümanlara»** ([83]).

(173) ● Allahü Teala (cc) Kur'an-ı Kerîm'de Araplara, onların mânalarını bildiği Arapça kelimelerle hitab buyurmuştur. Başka bir lisanla değil!..

(174) ● Arapça'da bazen zahir olarak yapılan umumi hitabtan, yine zahir umumiyet kasdedilir. Böylece o hitab; hem öncekini, hem sonrakini kapsamı içine almış olur. Bazen amm ve zahir hitabtan; —hassı da kapsıyacak şekilde— yalnız amm kasdedilir. Bu durumda, hitabedilenlerin

(82) Buhari, Müslim, Nesai, Müsned, Taylasi.
(83) Müslim, Ebû Davud, Nesai ve Müsned.

bir kısmı istidlâle konu olur. Bazen de zahir amm'den, hususiyet kasdedilir. Hitabın geliş şeklinden zahir olup — olmadığı anlaşılabilir. Bunların tamamı; cümlenin başında, ortasında veya sonunda bulunabilir. Bu Arapça'ya has bir hususiyettir, bir özelliktir.

(175) ● Arapça'nın bir başka özelliği de; cümlenin son kelimesiyle, ilk kelimesinin açığa çıkması veya okunmaya başlanan şeyin son kısımlarının, ilk kısımlarından anlaşılmasıdır.

(176) ● Arapça'da bir tek şey, bir-çok isimle anılabilir. Ayrıca bir tek isimle, bir-çok mâna ifade olunabilir.

(177) ● Yukarıda beya ettiğim şekilde Arapça'nın öğrenilmesinde, öğrenme yoları farklı da olsa, bir âlim gerekli vasıflara sahip olduktan sonra, yolu aydınlanmış demektir. Ancak bu lisanı bilmeyen, mânalara nüfûz edemez. Çünkü Kur'an-ı Kerîm bu lisanla inzal buyurulmuştur. Resûl-i Ekrem (SAV)'in sünneti bu lisanla sabit olmuştur. Dolayısıyle Arapça bilinmiyorsa, bunların öğrenilmesinde büyük zorluklar baş gösterir.

(178) ● Kat'i bir ilim sahibi olmayan bir kimsenin kendisini zorlayarak doğruyu bulması — Eğer bilmeden buna muvaffak olmuşsa — övgüye layık birşey değildir. Tabii doğrusunu bilen Allahü Teala'dır. Ancak bir kimse içine düştüğü bir durumdan veya dili ile yaptığı bir yanlıştan dolayı **ma'zur değildir. Çünkü bu kimsenin** ilmi; doğruyu - yanlıştan ayırd edebilecek kadar kapsamlı ve ihatalı **değildir** ([84]).

(84) İslâm üleması; şer'i bir meselede şahsi kanaat belirtmenin caiz olmadığı hususunda müttefiktir. Hattâ belirttiği şahsi kanaat isabetli bile olsa hata etmiştir. Çünkü din hususunda şer'i bir delil olmadan, «hüküm icadı» tehlikesi mevcuddur. Dikkat edilirse İmam Şafi'i (rh.a); ihatalı bir şekilde Arap-

BAB

ALLAHÜ TEALA (CC)'NIN KİTABINDAKİ AMM VE HASS BEYANLAR İÇİNDE HUSUSUN DA BULUNDUĞU UMUMİYET İFADE EDEN «AMM» (85) BEYANLAR

(179) ● Allahü - Tebareke ve Teala (cc) şöyle buyurmaktadır:

«Allah her şeyin yaratıcısıdır. O, her şeyin üzerinde vekildir» (86).

ça bilmeyen bir kimsenin, kendisini zorlayarak doğruyu bulmasını (ki bu tesadüfidir) övgüye lâyık bulunmuyor. Müctehid seviyesinde ilme sahip olan bir kimsenin; zaruri durumlar hariç, bir başkasını taklid etmesi caiz değildir. Ancak müctehid seviyesinde ilmi olmayan bir kimse; bir müctehidi taklid etmek zorundadır. Aksi takdirde (kat'i ilmi olmadığı için) dalâlete düşebilir. Malûm olduğu üzere şer'i ilimlerde kat'i rivayet esastır. Hiç kimsenin aklı; kitap, sünnet ve icma ile sabit olan hususu değiştirebilecek kudrette değildir. Aklına güvenerek; alet ilimlerini terkeden, Kur'an-ı Kerîm'in mealini veya terceme edilmiş hadis mecmualarını esas alan bazı çevreler, dillerine geldiği gibi konuşabilmektedir. Halbuki Allahü Teala (cc) **«Bilmediklerinizi, zikir ehlinden sorunuz»** emrini vermiş ve Rasihûn zümresini tasrih buyurmuştur. Mü'minler; kat'i ilim sahibi olamadıkları konularda şahsi kanaatleriyle hüküm vermekten şiddetle kaçınmalıdırlar. Tağuti güçleri reddeden adil bir ûlema'dan fetva almak en emin yoldur. Ancak din hususunda fasık'ın hükmü geçerli olmayacağı için; taguti güçlerle işbirliği yapanlardan fetva alınmaz.

(85) «AMM BEYAN: Lûgat mânası; bir cinsten olan bütün ferdleri içine alan genel ve şumullü ifade demektir. Usûl-i Fıkıh'ta **«delâlet ettiği bütün ferdleri, sınırsız olarak içine alan lafız»** diye tarif olunur. Bunun zıddı: **«hass beyan'dır»** Hass; lügatta **«tek ve belirli bir şeye delâlet eden söz»** demektir. Amm'da, beyan kat'iyyen sınırlı değildir. Hass'da ise, sınırlıdır. Amm olan beyan'ın delâleti kat'idir. Hass olan beyan'ın bunu tahsis edipedemiyeceği ûlema arasında tartışılmıştır.

(86) Ez Zümer Sûresi: 62.

«Gökleri ve yeri Allahü Teala yarattı [87].

«Yerde yürüyen hiçbir canlı yoktur ki, onun rızkı Allahü Teala'ya ait olmasın» [88].

Bu âyet-i kerimelerdeki beyanlar amm'dır. Hususiyet yoktur.

(180) ● Yerde ve gökte ne varsa, canlı - cansız herşeyi, bütün ağaç ve bitkileri Allahü Teala (cc) yaratmıştır. Muhakkak ki her canlının rızkı Allahü Teala (cc)'ya aittir. Her canlının duracak yerini de, emanet edilecek yerini de Allah (cc) bilir.

(181) ● Allahu Teala (cc) buyurmuştur ki;

«Gerek Medineliler için, gerek çevresindeki bedeviler için (cihad'da ve diğer hususlarda) Allah'ın Resûlünden geri kalmaları (O'nun emirlerine muhalefette bulunmaları) ve bizzat kendisine (katlandığı zahmetlere) onların da, canla-başla (katlanmaya) rağbet etmemeleri yasaktır» [89].

(182) ● Bu ayet-i kerimedeki beyan da, yukarıdaki ayet-i kerimelerdeki gibi amm'dır. Burada cihada gücü yeten erkekler kasdedilmektedir. Hiç kimse cihada gücü yetsin veya yetmesin; nefsini, Resûl-i Ekrem (SAV)'in nefsinden üstün tutamaz. Dikkat edilirse; bu âyet-i kerimede hem amm, hem de (cihad erkeklere farz olduğu için) husus bulunmaktadır.

(183) ● Allahü Teala (cc) buyurmuştur ki;

«Size ne oluyor ki, Allahü Teala (cc)'nın yolunda ve acz-ü ızdırab içinde (müsta'zaf halde) bırakılıp : «— Ey

---

(87) İbrahim Sûresi . 32.
(88) Hûd Sûresi : 6.
(89) Et Tevbe Sûresi : 120.

Rabbimiz, bizi ahâlisi zalim olan şu memleketten (kurtarıb) çıkar, bize tarafından bir sahib gönder» diyen erkekler, kadınlar ve çocuklar (müs'tazafin zümresi) için, düşmanla çarpışmıyorsunuz» (90).

(184) ● Yine Allahü Teala buyurmuştur ki;

«Nihayet bir karye (köy, memleket) halkına vardır ki; köy halkından yemek istedikleri halde, kendilerini müsafir etmeyi reddetmişlerdi» (91).

(185) ● Bu ayet-i kerimede bütün karye (köy) halkının kendilerine yemek vermedikleri delâleti bulunmaktadır. Bu o anlamdadır.

(186) ● **«Halkı zalim olan köy»** hususiyet ifade etmektedir. Çünkü bütün köy halkı zalim olmayabilir; içlerinde müslümanlar bulunabilir. Fakat zalimler çok, müslümanlar az bulunuyordu.

(187) ● Kur'an-ı Kerîm'de bu mahiyette bir-çok âyet-i kerîme mevcuddur. İnşaallah şimdilik bu kadarla yetinilebilir. Sünnet'te de, bunun gibi amm ve hassa beyanlar vardır. Yeri gelince o konuda ele alınacaktır.

AMM VE HASSI TOPLAYAN ZAHİRİ AMM BEYANLAR

(188) ● Allahü Tebareke ve Teala (cc) buyurmuştur ki;

«Ey insanlar, hakikat biz sizi bir erkekle bir dişiden yarattık. Sizi (sırf) birbirinizle tanışmanız için büyük büyük cemiyetlere; küçük küçük kabilelere ayırdık. Şüphesiz ki, sizin Allah nezdinde en şerefliniz takvaca en ileri olanınızdır» (92).

(90) En Nisâ Sûresi : 75.
(91) El Kehf Sûresi : 77.
(92) El Hucurat Sûresi : 13.

(189) ● Yine Allah (cc) buyurmuştur ki;

«Sizden evvelki (ümmet) lere yazıldığı gibi, sizin üzerinize de oruç yazıldı (farz kılındı). Ta ki, korunasınız. Oruç sayılı günlerdir. Artık sizden kim (o günlerde) hasta, yahud sefer üzerinde olur (ve orucunu yemiş bulunur) sa tutamadığı günler sayısınca başka günlerde oruç tutsun» [93].

(190) ● Yine Allah (cc) buyurmuştur ki;

«Hiç şüphesiz namaz mü'minler üzerine vakitleri belli farz olmuştur» [94].

(191) ● Beyan ettiğimiz bu âyeti kerimelerde hem umûm, hem de husus bir aradadır.

(192) ● **«Sizi bir erkekle, bir dişiden yarattık. Tanışasınız diye sizi büyük büyük cemiyetlere, küçük küçük kabilelere ayırdık»** âyet-i kerimesinde umumiyet vardır. Resûl-i Ekrem (SAV)'in zamanında, ondan önce ve ondan sonra yaratılan bütün nefisler, erkek ve kadın olarak yaratılmışlardır. Hepsi de şu'be ve kabilelere ayrılmıştır.

(193) ● **«Şüphesiz ki, sizin Allah (cc) nezdinde en şereflíniz, takvaca en ileri olanınızdır»** âyeti ise hass'dır. Çünkü takva; akıl-baliğ olan kimseler için söz konusudur. Şu halde delilerden ve akıl-baliğ olmayan çocuklardan «muttaki» olmaları istenemez.

(194) ● Binaenaleyh; akıl-baliğ olmayan ve akli melekelerini tam olarak kullanamıyanlar, ne takva ile, ne de takvanın zıddı ile vasıflandırılamazlar.

---

(93) El Bakara Sûresi : 183 - 184.
(94) En Nisâ Sûresi : 103.

(195) ● Kitab'ta bu söylediklerimizin delili mevcuddur. Sünnette de bu konuda delâlet bulunmaktadır. Allah (cc)'ın Resûlü (SAV) şöyle buyurmuştur :

«Kalem üç kişiden kaldırılmıştır : 1. Uyanıncaya kadar uyuyandan 2. Baliğ oluncaya kadar çocuktan 3, Ayılıncaya kadar mecnundan» [95].

(196) ● Oruç ve namazı emreden ayet-i kerimelerde de durum böyledir. Akli melekesi düzgün ve baliğ olanlar oruç ve namaza muhataptırlar. Baliğ olmayanlar, akli melekeleri sıhhatli olmayanlar ve hayız halinde bulunan kadınlar; namaz ve oruçla yükümlü değildirler.

TAMAMEN HUSUS MURAD EDİLEN ZAHİRİ AMM

(197) ● Allahü - Tebareke ve Teala buyurmuştur ki;

«Onlar öyle kimselerdir ki, halk kendilerine : «(düşmanlarınız olan) insanlar size karşı ordu hazırladılar. O halde onlardan korkun» dediklerinde, bu (söz) onların imanlarını artırır ve : «Allahü Teala (cc) bize yeter. O ne güzel vekildir» derler» [96].

(198) ● Resûl-i Ekrem (SAV)'in yanındaki «Nas» (insanlar, halk), kendilerine karşı ordu hazırlayan «Nas» (insanlardan) değilse; kendilerine haber getiren «Nas» (insanlar) da, ordu hazırlayan «Nas» tan ve Resûlullah (SAV)'in yanındaki «Nas»tan (sahabe'den) ayrı ise, ordu hazırla-

---

(95) Bu hadis, Hz. Ali (RA)'den, Hz. Âişe (R. Anha)'dan ve diğer sahabeden nakledilmiştir; sahihtir. Ebû Davud (C: 4, Sh: 243), Nesei (C: 2 Sh: 100), İbn-i Mace (C: 1, Sh: 322), Hakim (C: 2, Sh: 59), Müsned (940, 956, 1183, 1327, 1360, 1362) Tirmizi (C: 1, Sh: 267) ve diğer sahih hadis mecmualarında kayıtlıdır.

(96) Âl-i İmran Sûresi : 173.

yanlar da (kafirlerde) başlı-başına «Nas» ise, delâlet gayet açıktır. Bu durumda orduyu hazırlayanlar (kafirler) bu «Nas» tan (insanlardan) birisi olur.

(199) ● İlim (Arapça gramer ilmi) kendilerine karşı «bütün insanların» toplanmasını, «bütün insanların» haberci olmasını ve kendilerinin de «bütün insanlar» olmasını gerektirmemektedir.

(200) ● Buradaki «Nas» ismi; hem üç kişiye, hem bütün insanlara, hem bütün insanlarla üç kişi arasındaki sayılara delâlet etmektedir. Arapça lisanının özelliği budur. الَّذِينَ قَالَ لَهُمُ النَّاسُ «Nasın kendilerine dediği (kimseler)e», bu haberi getiren nas, (insan) dört kişidir. إِنَّ النَّاسَ قَدْ جَمَعُوا لَكُمْ «Nas, size karşı ordu hazırladı» burada Uhud'dan kaçanlar kasdedilmektedir.

(201) ● Bu durumda; haberci olanlar, insanlardan çok olmayan bir cemaattir. Ordu hazırlayanlar ise, apayrı bir cemaattir. Beldelerinde kalan insanların ekseriyeti; ne toplayan, ne toplanan ve ne de haber getiren cemaatten değildir.

(202) ● Allahü Teala (cc) buyurmuştur ki;

«Ey insanlar, size (şöyle) bir misal getirildi. Şimdi onu dinleyin : Sizin Allahü Teala (cc)'yı bırakıp da, taptığınız (taguti güçler, putlar vs.) hakikaten bir sinek bile yaratamazlar. Hepsi bunun için bir yere toplanmış olsalar dahi!.. (hatta) sinek onlardan birşey kapsa, bunu ondan geri de alamazlar. İsteyen de aciz, istenen de» (97).

(203) ● Dikkat edilirse lafzın çıkış noktası 'amm'dır. Yani bütün insanları içine almaktadır. Ancak, Arapça'nın hususiyetlerini bilen ilim ehli indinde bu amm lafızla, insanların hepsi değil, bir kısmı kasdedilmektedir. Zira âyet-i kerime Allahü Teala (cc)'yı reddeden ve kendisine başka

(97) El Hacc Sûresi : 73.

ilâhlar bulanlara hitab etmektedir. Çünkü bunların arasında; Allahü Teala (cc)'ya ortak koşmadıkları halde, tam akıl edemeyen, kavrayamayan ve akıl-baliğ olmayanlar da bulunmktadır.

(204) ● Arapçayı bilen ilim ehli indinde, mahiyet bakımından bu ayet, daha önce zikrettiğimiz ayetten farklı değildir. Ancak önceki âyette «Amm» ve Hass» durumu daha açıktır, daha nettir. Çünkü bu âyette delâlet edilen şey daha fazladır.

(205) ● Allahü - Tebareke ve Teala (cc) buyurmuştur ki;

«Sonra insanların döndüğü yerden, siz de dönün» [98].

İlim ehli Allahü Teala (cc)'nın izni ve lütfuyla bunu derhal ihata etmiş ve kavramıştır. Resûl-i Ekrem (SAV)'in zamanında hiç şüphesiz bütün insanlar Arefe'de hazır bulunmazlardı. Bu ayet-i kerimenin muhatabı ise, Resûl-i Ekrem (SAV) ile beraberinde bulunanlardır. Ancak Arap lisanında **«Nas'ın (insanların) döndüğü yerden, siz de dönün»** ayetindeki nastan (insanlardan) murad, bazı insanlardır.

(206) ● Bu âyet-i kerimede, yukarıda zikrettiğimiz iki âyet kabilindendir. Araplara göre, her üç âyette «Amm» ve «Hass» noktasından aynıdır. Arapça'yı bilmeyenlere göre; birincisi, ikincisinden, ikincisi de üçüncüsünden daha açıktır. Arap'lara göre, bu âyet-i kerimeler açıklık bakımından farklı değildir. Zira Arap'lar indinde, beyanın azı, çoğu için de yeterlidir. Dinleyici, konuşanın dediklerini anlamak ister. Bazan çok az dinlemekle, de, söylenilen anlaşılır.

(207) ● Allahü Teala (cc) buyurmuştur ki;

«(O ateşin) odunları, (nasla (insanlarla), taşlardır» [99].

---

(98) El Bakara Süresi : 199.

(99) El Bakara Süresi : 24.

Allahü Teala (cc) kitabında, yalnız bir kısım insanların ateşin odunu olduğunu beyan etmektedir. Çünkü Allahsübhanehü şöyle buyurmuştur :

«Hiç şüphesiz bizden kendilerine güzellik takdir edilmiş olanlar, işte bunlar oradan (ateşten) uzaklaştırılmışlardır» [100].

MÂNASI SİYAK'INDAN ANLAŞILAN BEYANLAR

(208) ● Allahü Tebareke ve Teala (cc) şöyle buyurmuştur :

«(Habibim) Onlara denizin yakınındaki (sahilindeki) o karyeyi (köyü, kasabayı) sor. Hani onlar cumartesi gününün hürmetini ihlâl ederek haddi aşmışlardı. Çünkü cumartesi ta'til yaptıkları gün balıklar akın akın meydana çıkarak yanlarına geliyordu. Cumartesi tatili yapmayacakları gün ise gelmiyorlardı. İşte, biz, itaattan çıkmakta olduklarından dolayı, kendilerini böylece imtihan ediyorduk» [101].

(209) ● Allah -Sübhanehû- deniz sahilindeki köyün kendilerine sorulmasını emretmektedir. **«Hani onlar, cumartesi gününün hürmetini ihlâl ederek, haddi açmışlardı»** âyetinde, cumartesiyi ihlâl edenlerin köy halkı olduğuna delâlet vardır. Çünkü bizzat köyün kendisi cumartesiyi ihlâl ettiği için ne âdi, ne fasık olur. Fasık olan; imtihana çekilen köy halkıdır.

(210) ● Allahü Teala (cc) buyurmuştur ki;

«Biz (küfür ve) zulüm eden nice karyeyi (köyü, memleketi) kırıp geçirdik, sonra ardından da diğer kavm

(100) El Enbiya Sûresi : 101.
(101) El A'raf Sûresi : 163.

(ler)i yarattık. (Evet) onlar azabımızı his (ve müşahede) ettikleri zaman hemen oradan harıl harıl kaçıyorlardı» [102].

(211) ● Bu ayet-i kerimede, biraz önce zikrettiğimiz ayet gibidir. Karyenin (köyün) mahvından bahsedilmektedir. Çünkü köy, zalim olmuştur. Dinleyici bilir ki; zalim olan köyün kendisi değil, içinde yaşıyan halktır. Çünkü köylerin evleri zulüm yapmaz. Onlardan sonra yaratılan yeni kavim de, azabı hissedince kaçıyor. İlim ehlince malûmdur ki azabı ancak, azabın mahiyetini bilen insanoğlu hisseder.

BATININ ZAHİRİNE DELALET EDEN LAFIZLAR

(212) ● Allahü Tebareke ve Teala, Hz. Yusuf (as)'un kardeşlerinin babalarına söylediklerini haber verirken şöyle buyurmaktadır;

«Ey babamız, inan ki oğlun (zahiri emre rağmen) hırsızlık etti. Biz bildiğimizden başkasına şahidlik yapmadık. Gaybın bekçileri de değildik. (istersen) içinde bulunduğumuz karyede (köyde), aralarında geldiğimiz kervana da sor. Biz hiç şüphesiz doğruyu söylüyoruz» [103].

(213) ● Bu ayet-i kerimede, daha önceki zikrettiğimiz âyetlerin (amm ve hass noktasından) mahiyetindedir. Arapça'yı bilen alimler indinde, ayet-i kerimedeki, «karye» den murad, köy halkıdır ve «kervanla» da, kervandaki insanlar kastedilmektedir. Zira mücerred olarak köy ve kervan; bir şeyin doğruluğunu ispatlayamaz.

---

(102) El Enbiya Sûresi : 11 - 12.
(103) Yusuf (as) Sûresi : 81 - 82.

(214) ● Şanı yüce olan Allahü Teala (cc) buyurmuştur ki;

«Ölenin çocuğu varsa, ana ve babadan her birine terikenin altıda biri (verilir). Çocuğu olmayıp da ona (ölüye) ana ve babası mirasçı olduğunda, üçte biri anasınındır. (Erkek, dişi) kardeşleri varsa o vakit altıda biri anasınındır. (Fakat bütün bu hükümler) ölenin edeceği vasiyetin (tenfizinden, yerine getirilmesinden) veya borç (unun ödnemesin) den sonradır» (104).

(215) ● Yine Allahü Teala (cc) buyurmuştur ki;

«Zevcelerinizin çocuğu yoksa terikesinin yarısı sizindir. Eğer onların çocuğu varsa size terikesinden (düşecek hisse) dörtte birdir. (Fakat bu da) onların (zevcelerinizin) edecekleri vasiyet (i) ve borcu (u eda) dan sonradır. Eğer çocuğunuz yoksa bıraktığınızdan dörtte biri onların (zevcelerinizin) dir. Şayed çocuğunuz varsa terikenizden sekizde biri - edeceğiniz vasiyyet ve borç (un edasın) dan sonra, yine onlarındır. Eğer mirası aranan erkek veya kadın, çocuğu ve babası olmayan bir kimse olur ve onun erkek veya kız kardeşi bulunursa, bunlardan her birinin (hakkı) altıda birdir. Eğer onar bu (miktardan) çok iseler, o halde onlar (ölünün) edeceği vasiyyet ve borç (un edasından) sonra üçte birde ortaktırlar. (Gerek vasiyyet, gerek borç ikrarında mirascılara) asla zarar verici olmamalıdır. (Bu emir ve hükümler) Allahü Teala (cc)'dan (size) bir vasiyyettir. Allah yer şeyl hakkı ile bilendir, halimdir» (105).

(216) ● Bu âyet-i kerimelerde bütün halleriyle baba ve annelerin durumu beyan buyurulmuştur. Âyet-i kerimeler

(104) En Nisâ Sûresi : 11.
(105) En Nisâ Sûresi : 12.

amm'dır. Resûl-i Ekrem (SAV)'in sünneti, bu âyeti kerimelerdeki hükmü tahsis ederek, bir kısım vâlideynin ve zevcelerin kasdedildiğini ortaya koymuştur. Çünkü çocuklarla, anne ve babanın ve karı ile kocanın aynı dinde olması, varislerin (mirası erken almak için) katil olmamaları veya köle durumunda bulunmamaları da şarttır.

(217-218) ● **«Edilen vasiyyet ve borç ödendikten sonra»** âyeti de, Resûl-i Ekrem (SAV)'in sünneti ile tahsis olunmuştur. Resûl-i Ekrem (SAV) ancak malın üçte birinin vasiyyet edilebileceğini, bu sınırın aşılmamasının gerektiğini, üçte ikisinin varislere kalmasının şart olduğunu, borcun vasiyyetten önce ödenmesini ve ancak aynı dinden olanların birbirlerine varis ve vasi olabileceklerini beyan buyurmuştur.

(219) ● Şayet Resûl-i Ekrem (SAV)'in bu beyanı bulunmamış olsaydı, ümmetin icma'ına başvurulacaktı. Çünkü vasiyyet ve borç yerine getirilmedikçe, miras dağıtılamaz. Ayrıca vasiyyet de, ne borçtan evvel yerine getirilebilir, ne de borcun edası ile eşit tutulabilir.

(220) ● Yine Allahü Teala (cc) buyurmuştur ki;

«Ey iman edenler, namaza kalkacağınız zaman yüzlerinizi ve dirseklere kadar ellerinizi yıkayın. Başınızı meshederek, ayaklarınızı topuklarınıza kadar yıkayın» ([106]).

(221) ● Şanı yüce olan Allahü Teala (cc) yüzün ve ellerin yıkanmasında olduğu gibi, ayakların da yıkanmasını kasdetmektedir. Bu âyet-i kerimenin zahirine göre ayaklar; ya yüzde olduğu gibi yıkanacak, yahud da başta olduğu gibi meshedilecektir. Muhtemelen abdest alacakların bir kısmı ayaklarını yıkayacak, diğer bir kısmı da ayaklarını meshedecektir.

---

(106) El Maide Sûresi : 6.

(222) ● Resûl-i Ekrem (SAV) abdest alırken giydiği mest üzerine meshetmiştir ve mest giyenlere de böyle davranmalarını emretmiştir. Resûl-i Ekrem (SAV)'in bu sünneti; abdest alacakların bir kısmını mesh, diğer bir kısmının da (mest giymeyenlerin) ayaklarını yıkayacaklarına delâlet etmektedir.

(223) ● Allahü Tebareke ve Teala (cc) buyurmuştur ki;

«Erkek hırsızla kadın hırsızın -o irtikab ettiklerine bir karşılık ve ceza ve Allah'tan (insanlara) ibret verici bir ukûbet olmak üzere- ellerini kesin» [107].

(224) ● Bu âyet-i kerimede mahiyeti beyan olunan Allahü Teala (cc)'nın umumi (amm) emrini, Resûl-i Ekrem (SAV)'in sünneti şu şekilde tahsis buyurmuştur: **«Yiyeceklerde (semerelerde) ve hurma yağının (keserin) çalınmasında, el kesmek yoktur»** [108]. Ayrıca çalınan malın dinarın dörtte biri veya daha fazlasına baliğ olmadıkça elin kesilmeyeceği de, açıkça belirtilmiştir.

(225) ● Yine Allahü Teala (cc) buyurmuştur ki;

«Zina eden kadınla, zina eden erkeklerden her birine yüzer değnek vurun» [109].

(226) ● Cariyelerle ilgili olarak da, Allahü Teala (cc) şöyle emretmiştir:

«O halde fuhuşta bulunmayan, gizli dostlar da edinmeyen namuslu kadınlar olmak üzere onları sahiplerinin izniyle, kendinize nikâhlayın. Ücretlerini (mehirlerini) de güzellikle onlara verin. Onlar evlendikten sonra, bir fuhuş

---

(107) El Maide Sûresi: 38.

(108) Muvatta (2, 53), Müsned (3, 463, 464) Darimi (2, 174), Ebû Davud (4, 237-238), Tirmizi (1, 273-274) Nesai (2, 261) ve İbn-i Mace (2, 66).

(109) En Nûr Sûresi: 2

irtikap ettiler mi, o vakit üzerlerine hür kadınlar üzerindeki cezanın yarısı verilir» [110].

(227) ● Buradan anlaşılıyor ki; yüz değnek cezası kölelere değil, hür olanlara delâlet etmektedir. Resûl-i Ekrem (SAV) evli olduğu halde zina edenleri dövdürmeyip, recm ettirmiştir. Bundan da anlaşılyyor ki; yüz değnek cezası, hür ve bekâr olan zaniler için murad olunmuştur. Yine Resûl-i Ekrem (SAV)'in sünneti *gösteriyor ki; çalınan* mal muhafaza altında olmalı ve çalınan miktar dörtte biri veya daha fazla değere sahip olmalıdır. Ancak bu şartlar gerçekleşirse el kesilebilir. Bu mahiyette olmayan hırsızlık ve yukarıdaki sünnetin beyanıyla bağdaşmayan zina, şer'i bir anlam ifade etmez. Yani ûkubet *tatbik olunmaz.*

(228) ● Allahü Teala (cc) buyurmuştur ki;

«Bilin ki, ganimet olarak aldığınız herhangi bir şeyin mutlaka beşte biri Allahü Teala (cc)'nın Resûlü (SAV)'ün akrabalarının, yetimlerin, yoksulların ve yolcularındır» [111].

(229) ● Madem ki Allah (cc)ın Resûlü (SAV) akrabaların hissesini Haşim ve Muttalib oğullarına vermiştir. Öyle ise, sünnetin delâletine göre «humusta» (beşte birde) hisse sahibi olan akrabalar, yalnız bu iki babanın oğullarıdır. Başkaları değildir.

(230) ● İşin gerçeği her Kureyş ehli, birbirinin akrabasıdır. Abdi'şşems oğulları, akrabalık açısından Muttalib oğullarıyla aynıdırlar. Zira bir anne ve babadan gelmişlerdir. Şu kadar var ki, vilâdet (doğum) noktasından bazı Muttalib oğulları, Haşim oğullarından ayrılmaktadır.

(231) ● Görülüyor ki, hisse dağılımında (humusta) akrabalık noktasından beni Muttalib'e yakın olan bir şey

(110) En Nisâ Sûresi : 25.
(111) El Enfal Sûresi : 41.

alamamaktadırlar. O halde beşte birlik ganimet hissesi «soy aslı» esasıyla Ben-i Haşim'le, Ben-i Muttalib'e aittir. Ayrıca Resûl-i Ekrem (SAV) müşrikler tarafından «Şi'b» de muhasara altında iken ve muhasaradan sonra önce Haşim ve Muttalib oğulları, yardımına koşmuşlardı. Bu bakımdan Allahü Teala (cc) özellikle bunları murad etmiştir.

(232) ● Doğum noktasından Ben-i Haşimde «Kureyş» tendir. Vilâdet noktasından Ben-i Haşim'e yakın olan hiçbir kabileye sözkonusu hisse tahsis edilmemiştir. Meselâ Nevfel oğullarını ele alalım. Neseb kökü bakımından Ben-i Haşim'le aynıdır. Fakat anneleri ayrıdır [112].

(233) ● Allahû Teala (cc) buyurmuştur ki;

«Bilin ki, ganimet olarak aldığınız herhangi bir şeyin beşte biri mutlaka Allahü Teala'nın, Resûlü'nün...» [113].

(234) ● Allah (cc)'ın Resûlü (SAV) kaçmıyan düşmanlardan alınan «Selb» i [114] mücahidlerin arasında dağıtılmamıştır. Bu da gösteriyor ki sünnete göre, beş kısma ayrılan ganimet ile «Selb» aynı değildir. Bu hüküm, kaçmıyan düşmandan alınan «Selb» için sözkonusudur. Kaçan düşmanlardan elde edilen «Selb» ler ise, ganimet olup, beş kısma ayrılırlar.

---

(112) Cübeyr b. Mut'im (RA) anlatıyor: «Resûl-i Ekrem (SAV) «Akraba» hissesini «Haşim» ve «Muttalib» oğulları arasında dağıtınca, ben ve Osman kendisine giderek: «— Ey Allah (cc)'ın Resûlü!, Haşim oğulları bizim kardeşlerimizdir. Onların faziletini ve sana yardımlarını inkar edemeyiz. Niye Muttalib oğulları kardeşlerimize verdin de, bizi mahrum bırakın? Halbuki, bizimle onların sana yakınlığı aynıdır» dedik. Resûl-i Ekrem (SAV) ise, parmaklarını birbirine geçirerek «Haşim ve Muttalib oğulları birdir» dedi. (Ulmm, 4/71).

(113) En Enfal Sûresi: 41.

(114) «Selb» kaçmayan ve yüzyüze çarpışan düşmandan alınan maldır ki, Halife bu malı mücahidlere verir.

(235) ● Farzedelim ki elimizde sünnet ilmi olmasaydı, hükmümüz mutlaka âyet-i kerimelerin zahirine göre olacaktı. Bu durumda; 1. «Hırsızlık» (sirkat) kelimesinin mahiyeti içine giren herhangi bir malı çalan kimsenin elini keserdik!.. 2) Zina eden kim olursa olsun, ister evli, ister bekâr - yüz değnek cezasını uygulardık!.. 3) «Akraba» hissesini; Resûl-i Ekrem (SAV) ile aralarında akrabalık bulunan herkese verirdik. Bununla da kalmaz; diğer Arap kabilelerini de, hisseye dahil ederdik. Zira birçok kabile, birbirleriyle akrabalık kurmuş, dal-budak salmış ve çeşitli kollara ayrılmıştır. 4) «Selb» i de, beş kısma ayırırdık. Zira «bu da (Selb'te) sair ganimetler gibi, bir ganimettir» derdik!..

RESÛL-İ EKREM (SAV)'İN SÜNNETİNE TABİ OLMANIN «FARZ KILINDIĞINA» DAİR BEYANLAR

(236) ● Allahü Teala (cc) kitabında; «Farz» kıldığı şeylerde, Resûlü (SAV)'ne verdiği yeri açıkça beyan etmiştir. Allah Tebareke ve Teala, Resûl-i Ekrem (SAV)'i dininde alem kılmıştır. Resûl-i Ekrem (SAV)'e itaati farz, dinlenilmemesini (itaat edilmemesini) «haram» ilân etmiştir. Allahü Teala (cc) Kur'an-ı Kerim'in bir - çok yerinde Resûlü (SAV)'ne iman etmeyi, kendisine iman etmekle beraber zikretmesi, Resûlullah (SAV)'ın ne kadar yüksek bir yere sahip olduğunu göstermektedir.

(237) ● Allahü Tebareke ve Teala (cc) şöyle buyurmaktadır :

«Artık Allah'a ve Peygamberine inanın da, «Allah üçtür» demeyin. Kendiniz için hayırlı olmak üzere (bundan) vazgeçin. Allah ancak bir tek ilâhtır. O (Allahü Teala) herhangi bir çocuğu bulunmaktan münezzehtir» [115].

(115) En Nisâ Sûresi : 171.

(238) ● Yine Allahü Teala (cc) buyurmuştur;

«Mü'minler ancak Allah'a ve Rasûlü'ne iman edenler ve O'nun (Resûl-i Ekrem (SAV)'in) maiyyetinde cem'iyyetli bir iş üzerinde bulundukları vakit ondan izin isteyib alıncaya kadar (bırakıb) gitmeyenlerdir» [116].

(239) ● Şu halde iman etmenin kemali; Allahü Teala (cc)'ya iman ettikten sonra, Resûl-i Ekrem (SAV)'e tabi olmaktır. Yani Allahü Teala (cc)'ya ve Resûl-i Ekrem (SAV)'e teslim olmaktır, inanmaktır.

(240) ● Allahü Teala (cc)'ya iman edip de, Resûlü (SAV)'ne inanmıyan kimsenin imanı hiçbir zaman kemal bulmaz. İnsan; hem Allahü Teala (cc)'ya, hem Resûlü (SAV)'e inandıktan sonra iman etmiştir.

(241) ● Bunun misalini Resûl-i Ekrem (SAV)'in hayatında açıkça görmekteyiz. Resûl-i Ekrem (SAV) «Resûl-e iman etme» hususunda sahabesini imtihan etmiştir.

(242) ● Bize Malik bildirdi (...) Ömer b. Hakim (RA)'dan;

«Resûl-i Ekrem (SAV)'in huzuruna bir cariye ile beraber girdim ve sordum: «— Ey Allahü Teala (cc)'nın Resûlü, bir azad borcum var. Bu cariyeyi azad edeyim mi?» Bunun üzerine Resûl-i Ekrem (SAV) cariyeye döndü ve «— Allahü Teala (cc) nerededir?» diye sordu. Cariye: «— Allah göktedir» diye cevap verdi. Resûl-i Ekrem (SAV): «— Peki ben kimim?» diye sordu. Cariye «— Sen Allah'ın Resûlüsün» dedi. Bunun üzerine Resûl-i Ekrem (SAV) bana dönüp: «— Bu cariye'yi azad edebilirsin» buyurdu [117].

---

(116) En Nûr Sûresi: 62.

(117) Muvatta (3, 5-7) Ebû Davud (1, 349-351), Nesai (1, 179-180) ve Müslim.

(243) ● Ömer b. Hakem, Muaviye b. Hakem'dir. Bu hadisi Malik'ten başkası da rivayet etmiştir. Büyük bir ihtimalle Malik, ismi hatırında tutamamıştır [118].

(244) ● Allahü Teala (cc) insanlara Resûl-i Ekrem (SAV)'in sünnetine ve vahye tabi olmalarını farz kılmıştır.

(245) ● Allahü Teala (cc) kitabında şöyle buyurmuştur :

«Ey Rabbimiz, onların içinden onlara senin âyetlerini okuyacak, onlara kitabı, hikmeti öğretecek, onları (şirkten) temizleyecek bir peygamber gönder. Şüphesiz ki sen aziz ve hakimsin» [119].

(246) ● Şanı Yüce Allahü Teala (cc) buyuruyor ki;

«Nitekim İçinizde kendinizden bir peygamber gönderdik ki, o size âyetlerimizi okuyor, sizi temizliyor, size kitab ve hikmet öğretiyor ve bilmediklerinizi size bildiriyor» [120].

(247) ● Yine Allahü Teala (cc) buyuruyor ki;

«Andolsun ki, mü'minler daha evel apaçık ve kat'i bir sapıklık içinde bulunuyorken Allah, içlerinden ve kendilerinden onlara -âyetlerini okur, onları tertemiz yapar, onlara kitap ve hikmeti öğretir- bir peygamber göndermiş olduğu için büyük bir lütûfta bulunmuştur [121].

(248) ● Şanı yüce Allahü Teala (cc) buyuruyor ki;

«O, ümmiler içinde kendilerinden (kendilerine) bir peygamber gönderendir ki bu onlara âyetlerini okur, onla-

---

(118) Nesai diyor ki; Malik «Ömer b. Hakem», başkaları «Muaviye b. Hakem» diyorlar. İbn-i Abdi'l Berr'e göre; sahabe arasında Ömer b. Hakem diye birisi bilinmemektedir. Bu ancak Muaviye olabilir (Serh-ü Muvatta - Suyuti).

(119) El Bakara Sûresi : 129.

(120) El Bakara Sûresi : 151.

(121) Al-i İmran Sûresi : 164.

rı temizler, onlara kitap ve hikmeti öğretir. Halbuki onlar, daha evvel apaçık bir dalâlet içindeydiler» [122].

(249) ● Yine Allahü Teala (cc) buyuruyor ki;

«Allah'ın üzerinizdeki nimetini ve size öğüt vermek için indirdiği kitabı ve hikmeti düşünün» [123].

(250) ● Allahü Teala (cc) buyuruyor ki;

«Allah sana kitabı ve hikmeti indirdi ve evvelce bilmediklerini sana öğretti. Allah'ın senin üzerindeki lütfü ve inayeti büyüktür» [124].

(251) ● Yine Allahü Teala (cc) buyuruyor ki;

«Allah'ın evlerinizde okunup duran âyetlerini ve hikmeti hatırlayın. Allah hiç şüphesiz her şeyin iç yüzünü bilen ve herşeyden haberdar olandır» [125].

(252) ● Bu âyet-i kerimelerde, Allahü Teala «kitab ve hikmeti» zikretmektedir. Kitab'dan maksad Kur'an-ı Kerîm'dir. Kur'an ilmini bilen, itimad ettiğim alimlere göre ise «Hikmet» Resûl-i Ekrem (SAV)'n sünnetidir.

(253) ● Buradaki mevzûmuz da, söylenene yakındır. Tabii her şeyin doğrusunu Allahü Teala (cc) bilir.

(254) ● Zira Kur'an-ı Kerîm bir zikirdir. «Hikmet» ise, Kur'an'a tabi kılınmıştır. Allahü Teala (cc) kitabı ve hikmeti öğretmekle kullarına verdiği ni'meti hatırlatmaktadır. Bu husus dikkate alınırsa -Allahû Alem- «Hikmet'in» Resûl-i Ekrem (SAV)'in sünnetinden başka birşey olduğunu söylemek kat'iyyen doğru değildir.

---

(122) El Cumua Sûresi : 2.
(123) El Bakara Sûresi : 231.
(124) En Nisâ Sûresi : 113.
(125) El Ahzab Sûresi : 34.

(255) ● Hakikaten, Allahü Teala (cc)'nın kitabı ile birlikte «Hikmet» de anılmıştır. Diğer taraftan Allahü Teala (cc) Resûlüne itaat etmeyi farz kılmış, insanların Resûlullah (SAV)'e tabi olmalarının *zaruretini beyan* etmiştir. Bu durumda Allahü Teala (cc)'nin kitabında ve Resûl-i Ekrem (SAV)'in sünnetinde yer alan hükümlerin dışındaki herhangi bir söze «Farz» demek doğru değildir.

(256) ● Bütün bunları Allahü Teala (cc)'nın; Resûlü (SAV)'ne imanı, *kendisine inanmakla beraber zikrettiğini* delillendirmek için gayret ettik.

(257) ● Şurası açıktır ki Resûl-i Ekrem (SAV)'in sünneti; *Allah tarafından -fakat Allah'ın dilediği şekilde- açıklanmış* bulunmaktadır. Hem amm, hem hass beyanlar için delildir. Allahü Teala (cc) «Hikmet»i kitabıyla beraber anmış; bunları birbirine tabi kılmıştır. Takdir edilir ki; Allah (cc) bu hususiyeti, Resûlü'nden başka hiçbir yaratılmışa tanımamıştır.

RESÛL-İ EKREM (SAV)'E İTAAT EMRİ MÜNFERİDEN ANILDIĞI GİBİ, ALLAHÜ TEALA (CC)'YA İTAATLA BİRLİKTE DE ANILMIŞTIR

(258) ● Allahü Teala (cc) şöyle buyurmuştur :

«Allah ve Resûlü bir işe hüküm verdiği zaman gerek mü'min bir kadın için (ona aykırı olacak) işlerinde kendilerine muhayyerlik yoktur. Kim Allah'a ve Resûlüne isyan ederse muhakkak ki, o apaçık olarak dalâlettedir» ([126]).

(259) ● *Yine Allahü Teala (cc) buyurmuştur ki:*

«Ey iman edenler! Allahü Teala (cc)'ya itaat edin. Peygamberine ve sizden olan emir sahiplerine de itaat edin. Eğer birşey hakkında ihtilâfa düşerseniz, o ihtilâf konusu-

(126) El Ahzab Sûresi : 36.

nu Allahü Teala (cc)'ya ve Resûlüne döndürün. Eğer Allah'a ve ahiret gününe inanıyorsanız. Bu hem hayırlı, hem de netice bakımından daha güzeldir» ([127]).

(260) ● Bazı ehli ilim indinde, âyet-i kerimede geçen «Emir sahipleri» (Resûl-i Ekrem (SAV)'in hazırladığı seriyye kumandanlarıdır. -Allahü Alem- Bize bu şekilde haber verilmiştir.

(261) ● Her şeyin doğrusunu Allahü Teala (cc) bilir. Beyan ettiğimiz mâna, âyet-i kerimeye daha uygundur. Zira Mekke civarında yaşıyan Araplar «imaret» diye bir müesseseden habersizdirler. O dönemlerde Araplar indinde bazı kimselerin diğer bazı kimselere itaat etmesi, sevimli bulunan birşey değildi. Kat'iyyen beğenilmezdi.

(262) ● Fakat Kur'an-ı Kerîm onları Resûl-i Ekrem (SAV)'e itaatle yükümlü tutuyor. Açıktır ki -Arapların itaat anlayışı ve tavırları dikkate alınırsa- bu itaat Resûlullah (SAV)'dan başkası için uygun düşmemektedir.

(263) ● Allahü Teala (cc) Resûl-i Ekrem (SAV) tarafından seçilen «Ulü'lemr»e itaati emretmektedir. Ancak bu mutlak mânada (her ne olursa olsun) itaat değil, istisnai bir itaattir. Yani hak ve vecibelerde itaat!.. **«Eğer birşey hakkında ihtilâfa düşerseniz, o ihtilâfı Allahü Teala (cc) ve Resûlüne döndürün»** yani ihtilâf konusunda, İslâm'ın hükmüne teslim olun.

(264) ● «Ulü'lemr» için beyan olunan bu hüküm, İnşa-Allahü Teala burada da sözkonusudur. Şu var ki: **«Eğer bir şeyde ihtilâfa dşerseniz»** âyet-i kerimesi -Allahü alem- eğer siz ve itaat etmekle emrolunduğunuz Ulü'lemr, bir konuda anlaşamazsanız, o konuyu Allahü Teala (cc) ve Resûlü'nün hükmüne bırakın. Eğer bilmiyorsanız, siz veya siz-

(127) En Nisâ Sûresi: 59.

den biri Resûl-i Ekrem (SAV)'in yanına vardığında, durumu öğrensin, sorsun.

(265) ● Şunu biliyoruz ki, bu farza riayet edilince, ihtilâf ortadan kalkar. Çünkü Allahü Teala (cc) şöyle buyurmuştur :

«Allah ve Resûlü bir şey hakkında hüküm verdikten sonra, gerek mü'min bir erkek, gerek mü'min bir kadın için muhayyerlik yoktur» [128].

(266) ● Resûl-i Ekrem (SAV)'in vefatından sonra ise, üzerinde ihtilâfa düşülen konular; Allahü Teala (cc)'nın ve Resûlü (SAV)'nün hakemliğine (Şer'i şerife) götürülür. İhtilâf konusunda Allahü Teala (cc)'nin kitabında bir nass ve Resûl-i Ekrem (SAV)'in sünnetinde bir hüküm yoksa, kıyas'a başvurulur. Nitekim «Kıble'nin tayini», «Adalet» ve «Mehr-i Misil» mevzûunu izah ederken, bu meseleyi beyana gayret etmiştim. Bu mahiyette Kur'an-ı Kerim'de birçok misal bulunmaktadır.

(267) ● Allahü Teala (cc) buyurmuştur ki;

«Kim Allahü Teala (cc)'ya ve Resûlü (SAV)'ne itaat ederse, işte onlar Allah'ın kendilerine nimetler verdiği Peygamberlerle, sıddıklarla, şehidlerle ve salihlerle beraberdir. Onlar ne iyi arkadaştır» [129].

(268) ● Yine Allahü Teala (cc) buyuruyor;

«Ey iman edenler, Allah'a ve Resûlüne itaat ediniz» [130].

---

(128) El Ahzab Sûresi : 36.
(129) En Nisâ Sûresi : 69.
(130) El Enfal Sûresi : 20.

ALLAHÜ TEALA (cc)'NIN RESÛLÜ'NE İTAATİ EMREDEN HÜKÜMLERDEN BİR-KAÇ MİSAL

(269) ● Şanı yüce olan Allahü Teala (cc) buyurmuştur ki;

«Sana bey'at edenler, hiç şüphesiz Allah'a bey'at etmiş olurlar. Allahü Teala (cc)'nın eli, onların elleri üstündedir. Şu halde kim bu bağı çözerse, kendi aleyhine çözmüş olur. Kim de Allahü Teala (cc) ile sözleştiği şeye vefa ederse, o da ona büyük bir ecir verecektir» [131].

(270) ● Yine Allahü Teala (cc) buyurmuştur ki;

«Resûl'e itaat eden, Allah'a itaat etmiştir» [132].

(271) ● Şu açıktır ki; Allahü Teala (cc) Resûlü (SAV)'ne bey'atın, kendisine bey'at olduğunu ve Resûl-i Ekrem (SAV)'e itaatin, yine kendisine itaat olduğunu kat'i olarak bildirmiştir.

(272) ● Şanı yüce Allahü Teala (cc) buyurmuştur ki;

«Hayır!.. Rabbine Andolsun ki; aralarında ihtilâfa düştükleri konularda eğer onlar seni hakem yapıp, sonra da verdiğin hükümden yürekleri hiçbir sıkıntı duymadan tam bir teslimiyetle teslim olmadıkça iman etmiş olamazlar» [133].

(273) ● Bize gelen haberlere göre -Allahü Alem- bu âyet-i kerime; Zübeyr'le bir adamın arazi konusundaki anlaşmazlıkların da Resûl-i Ekrem (SAV)'in Zübeyr'in lehine hüküm vermesi üzerine nazil olmuştur [134].

---

(131) El Fetih Sûresi : 10.

(132) En Nisâ Sûresi : 80.

(133) En Nisâ Sûresi : 65.

(134) Hz. Zübeyr'le anlaşmazlığa düşen sahabi, Bedir Savaşında bulunan bir ensaridir. Anlaşmazlık konusu, toprak ve hurmaların sulanmasını sağlıyan bir sudur. Hadis mecmuaların-

(274) ● Resûl-i Ekrem (SAV)'in, bu (ihtilâf konusundaki) hükmü, Kur'an-ı Kerim'de bulunup da, sonradan nesholunmuş bir şey değildir. Bilakis Resûl-i Ekrem (SAV)'in sünnetindendir.

(275) ● Kur'an-ı Kerîm -Allahü Alem- benim belirttiğim hususa delâlet etmektedir. Zira eğer o mesele Kur'an-ı Kerîm'in hükmü olsaydı; bununla ilgili mutlaka bir âyet-i kerime olurdu. Şu halde denilebilir ki Allah'ın kitabının hükmüne teslim olmayan kimseler mü'min değildirler. Zira teslimiyet olmayınca, Kur'an-ı Kerîm'in hükmünün reddedilmesi sözkonusu olur.

(276) ● Allahû - Tebareke ve Teala buyurmuştur ki;

«Peygamber'i kendi aranızda birbirinizi çağırdığınız gibi çağırmayın. İçinizden yekdiğerini siper ederek sıvışıp gidenleri muhakkak ki, Allah biliyor. Artık onun emrinden uzaklaşıp gidenler kendilerine (dünyada) bir fitne (ve belâ) çarpmasından, yahud (ahirette) onlara pek açıklı bir azab (gelip) çatmasından çekinsinler» [135].

(277) ● Yine Allahü Teala (cc) buyuruyor ki;

«Onlar aralarında hükmetmesi için Allah'ın Resûlü'ne davet edildikleri vakit (bakarsın ki) bir fırkası hemen yüz çevirip dönücüdürler. Eğer hak kendilerinin lehinde ise itaatle koşa koşa ona gelirler. Kalblerinde bir maraz mı var bunların? Yoksa (Onun hak peygamberliğinden) şüphe mi ettiler? Yahud Allah'ın ve Resûlü'nün kendilerine haksızlık edeceğinden mi korkuyorlar? Hayır asıl (zalim) ken-

---

da bu olay uzun uzadıya anlatılmıştır. Bir rivayette Hz. Zübeyr: «Sanıyorum ki bu âyet-i kerime, bu konuda nazil olmuştur» buyurur. Bunu «Ed Dürrü'l Mensur'da (2/130)» zikreden Suyuti; hadisi, Buhari, Müslim, Ebû Davud, Tirmizi, İbn-i Mace ve Ahmed b. Hanbel'e nisbet etmektedir.

(135) En Nûr Sûresi: 63.

dileridir. Mü'minlerin -aralarında hükmetmek üzere Allah'ın Resûlü'ne davet olundukları vakit- sözü ancak «dinledik, itaat ettik» demeleridir. İşte asıl muradlarına erenler bunlardır» [136].

(278) ● Şurası bilinmelidir ki, bu âyet-i kerimelerde Allahü Teala (cc) Resûl-i Ekrem (SAV)'in hükmüne çağırmanın, aynen kendi hükmüne çağırmak gibi olduğunu ihtar etmektedir. Zira insanlar arasındaki konularda, Allahü Teala (cc)'nın Resûlü, hüküm beyan ederdi. Resûl-i Ekrem (SAV)'in hükmüne teslim olanlar, muhakkak ki Allahü Teala (cc)'nın hükmüne teslim olmuşlardır. Çünkü Allahü Teala (cc) bunu «Farz» kılmıştır.

(279) ● Şurası da muhakkak bilinmelidir ki; Resûl-i Ekrem (SAV)'in vereceği hüküm (farz olması noktasından), Allahü Teala (cc)'nın verdiği hüküm olarak kabul edilir. Nitekim Allahü Teala (cc) bu hususu bize bu şekilde beyan buyurmuştur. Ayrıca biliyoruz ki, Allahü Teala (cc) «İsmet» ve muvaffakiyetle Resûlü (SAV)'nü mutlu kılmıştır. Yine biliyoruz ki; Resûl-i Ekrem (SAV) hiçbir zaman Allahü Teala (cc)'nın emir ve hidayetinden ayrılmamıştır.

(280) ● Allahü Teala (cc) bütün yarattıklarına, Resûl-i Ekrem (SAV)'e itaati farz kılmıştır. Bilinmelidir ki, bu itaat aynı zamanda Allahü Teala (cc)'ya itaattir.

(281) ● Şu halde bütün insanlar bilmelidirler ki; kendilerine «Farz» olan husus, Allahü Teala (cc)'nın ve Resûlü (SAV)'nün emirlerine tabi olmaktır. Resûl-i Ekrem (SAV)'e itaat eden, Allahü Teala (cc)'ye itaat etmiş demektir. Yine Allahü Teala (cc) insanlara; Resûlü (SAV)'nün dahi kendisine itaat etmeyi farz kıldığını beyan buyurmuştur.

---

(136) En Nûr Sûresi : 48 - 52.

ALLAHÜ TEALA (CC)'NIN KENDİSİNE İTAAT KONUSUNDA, RESÛLÜ (SAV)'NE YÜKLEDİĞİ FARZİYETİN BEYANI

A) İNZAL BUYURULAN VAHYE İTAAT.

B) ALLAH'A İTAAT HUSUSUNDA RESÛL-İ EKREM HAKKINDA ŞAHİD OLAN DELİLLER. ALLAH HİÇ ŞÜPHESİZ KENDİSİNE TABİ OLANA HİDAYET VERİR.

(282) ● Şanı yüce olan Allahü Teala (cc) Resûlü (SAV)'ne şu şekilde beyan buyuruyor:

«Ey Peygamber! Allah'tan kork. Kafirlere ve münafıklara itaat etme. Şüphesiz ki Allah hakkıyla bilendir. Yegane hikmet ve hüküm sahibidir. Sana Rabbinden ne vahy olunuyorsa ona uy. Muhakkak ki Allah ne yaparsanız hakkıyla haberdardır» [137].

(283) ● Yine Allahü Teala (cc) buyuruyor ki;

«(Ey Resûlüm) Rabbinden sana vahyedilene tabi ol. Allah'tan başka hiçbir ilâh yoktur. Müşriklerden de yüz çevir» [138].

(284) ● Allahü Teala (cc) buyuruyor ki;

«(Ey Resûlüm) Seni bir şeriat üzere görevlendirdik. Sen de sadece o yola tabi ol. Sakın bilmeyenlerin hevasına uyma» [139].

(285) ● Bilinmelidir ki; Allahü Teala (cc), Resûlünü bütün yaratılmışlar arasında ta'ziz edip (üstün meziyet ve nimetler verip) masum kılmıştır.

---

(137) El Ahzab Sûresi: 1-2.
(138) El En'am Sûresi: 106.
(139) El Casiye Sûresi: 18.

«Ey Resûl!.. Rabbinden sana indirileni tebliğ et. Eğer bunu yapmazsan risaletini (elçiliğini) tebliğ (ve ifa) etmiş olmazsın. Allah seni insanlardan koruyacaktır» (140).

(286) ● Resûl-i Ekrem (SAV)'in Allahü Teala (cc)'nın hidayetine tabi olduğuna ve O'nun emrine sımsıkı sarıldığına Kur'an-ı Kerîm, şüpheye yer bırakmıyacak bir şekilde şahidlik etmektedir.

«İşte biz sana da (habibim) böylec emrimizden bir ruhu vahyettik. Halbuki (vahiyden evvel) kitab nedir, iman nedir, sen bilmezdin. Fakat onu biz bir nur yaptık. Bununla kullarımızdan kimi dilersek ona hidayet veririz. Şüphesiz ki sen, dosdoğru bir yolun rehberliğini yapıyorsun» (141).

(287) ● Allahü Teala (cc) buyuruyor ki;

«Üzerinde Allah'ın lutf-ü inayeti ve rahmeti olmasaydı onlardan bir gürûh muhakkak seni bile (hükümde) şaşırtmayı kurmuştu. Onlar kendilerinden başkasını saptıramazlar ve sana hiçbir şeyden zarar da yapamazlar. (Nasıl yapabilirler ki) Allah sana kitabı ve hikmeti indirdi ve (evvelce) bilmediklerini sana öğretti. Allah'ın senin üzerindeki lutf-ü inayeti çok büyüktür» (142).

(288) ● Görüldüğü gibi, Allahü Teala (cc); Resûl-i Ekrem (SAV)'e, kendisine indirilen emirlere (vahye) uymasını «Farz» kıldığını beyan etmekte, ayrıca tebliğ görevini eksiksiz yaptığına şahid olmaktadır. Biz de iman ile Allahü Teala (cc)'ya yalvararak ve gönderdiklerini aynen tasdik etmeyi tevessül ittihaz ederek, Resûl-i Ekrem (SAV)'e şahidlik yapmaktayız.

---

(140) El Maide Sûresi : 67.
(141) Eş Şura Sûresi: 52.
(142) En Nisa Sûresi : 113.

(289) ● Bize haber verildi. (.....) Muttalib b. Hanteb'den, Allah (cc)'ın Resûlü (SAV) şöyle buyurmuştur :

«Allahü Teala (cc)'nın emrettiği hiçbir şey yoktur ki, size emretmiş olmayayım. Allahü Teala (cc)'nın sakındırdığı hiçbirşey yoktur ki, sizi ondan sakındırmış olmayayım.»

(290) ● Yine Allahü Teala (cc)'nın, herşeyi kuşatan ve yanılması mümkün olmayan mutlak ilminden öğreniyoruz ki; Allahü Teala (cc) (fazl ve kereminden) Resûlü'nü, sapıkların hilelerinden, oyunlarından korumuş ve kendisine, onların kat'iyyen zarar veremiyeceklerini bildirmiştir.

(291) ● Âyet-i kerimede de beyan buyurulduğu gibi Resûl-i Ekrem (SAV) dosdoğru olan bir yola, (Sırat-ı Müstakıyme), Allahü Teala (cc)'nın yoluna davet ediyordu. Resûl-i Ekrem (SAV) risalet görevini tam mânasıyla yerine getirmiş, Allahü Teala (cc)'nın her emrine ittiba etmiştir. Nitekim biraz önce de beyan ettiğim gibi -Resûl-i Ekrem (SAV)'e itaat farziyyeti ve bunun müteaddit âyetlerde tekrar tekrar zikredilmesinin de hatırlatacağı gibi- Allahü Teala (cc) Resûlü (SAV)'nü inananlar için «hüccet» olarak göndermiştir. Resûl-i Ekrem (SAV)'in verdiği hükme teslim olmak ve onun emrini aynen yerine getirmek bu hüccetı en güzel şekilde ifade etmektedir.

(292) ● Allahü Teala (cc)'nın hakkında hüküm vermeyip de, Resûl-i Ekrem (SAV)'in koyduğu hükümler, Allah (cc) tarafından konulmuş gibidir. Nitekim Allahü Teala (cc) bu hususu **«Sen hiç şüphesiz ki dos-doğru yola, Allah'ın yoluna davet ediyorsun»** âyetiyle, bunu bize bildirmiştir.

(293) ● Resûl-i Ekrem (SAV) Allahü Teala (cc)'nın kitabıyla birlikte koyduğu hükümlerin yanı sıra, Allahü Teala (cc)'nın kitabında nass halinde bulunmayan hükümler de koymuştur.

(294) ● Resûl-i Ekrem (SAV) ne hüküm koymuşsa, Allahü Teala (cc) bizi o hükme tabi olmakla mükellef tutmuş; Resûl-i Ekrem (SAV)'e tabi olmayı «itaat», tabi olmamayı (hiçbir mazeret bile kabul edilmeksizin) ma'siyet ve kötülük olarak kabul etmiştir. Yine Allahü Teala (cc) yarattıklarının (Resûlü'nün sünnetinden) ayrılmaları için hiçbir yol bırakmamıştır. Şimdi zikredeceğimiz hadis-i şerifte de bu açıkça beyan buyurulmaktadır:

(295) ● (...) Ubeydullah b. Ebi Rafii, babasından işitmiştir. Resûl-i Ekrem (SAV) şöyle buyurdu;

«İçinizden hiç birinizin koltuğuna yaslanmış bir vaziyette iken, benim emir ve nehiylerimden biri ulaştığında «— Başkasını bilmem. Biz Allahü Teala (cc)'nın kitabında gördüğümüze uyarız» dediğini sakın görmeyeyim» [143].

(296) ● Süfyan dedi ki **«Bu Hadisi Muhammed b. Münkedir de, bana «mürsel» olarak söyledi.»**

(297) ● Bu hadisteki الأريكة (kanepe, sedir, kaltuk'tan) kasrd sefa halinde iken demektir.

(298) ● Resûl-i Ekrem (SAV)'in sünneti, Kur'an-ı Kerîm'le beraber iki vecihle mütalaa edilebilir: 1) Kur'an-ı Kerîm'in nassı: Resûl-i Ekrem (SAV) Allahü Teala (cc)'nın indirdiği vahye aynen tabi olmuştur. 2) Kur'an-ı Kerîm'deki cümle: Resûl-i Ekrem (SAV) Kur'an-ı Kerîm'deki cümlelerin muradını (Allah'tan gelen vahiy olarak) beyan etmiş, umum ve husus bakımından «farazlıyet» keyfiyetini

---

(143) Bu hadis, çeşitli yollardan rivayet edilmiştir. İbn-i Mace, Nasr b. Ali'den, Ebû Davud; Ahmed b. Hanbel ve Abdullah b. Muhammed ve Nefli'den, Tirmizi İbn-i Münkedir'den rivayet etmiş ve «Hasen» demiştir. Miktad'dan yapılan rivayet ise «sahih» olup; Ahmed b. Hanbel, Ebû Davud, Tirmizi ve İbn-i Mace tarafından tahriç olunmuştur.

açıklamış ve insanların ne şekilde amel edeceklerini, bunu ne şekilde anlamaları gerektiğini bildirmiştir.

(299) ● Bu beyan ettiğimiz her iki halde de Resûl-i Ekrem (SAV) Allahü Teala (cc)'nın kitabına tabi oluyordu.

(300) ● Resûl-i Ekrem (SAV)'in sünneti hususunda ilim ehlinin şu üç vecihten başka birşey ileri sürdüklerini bilmiyorum. Bu üç vecih'in ikisi hususunda kat'i ittifak sağlanmıştır. Bunlardan biri şudur: Allahü Teala (cc)'nın hakkında (Kur'an-ı Kerîm'de nass olarak bulunan) hüküm verip, Resûl-i Ekrem (SAV)'in olduğu gibi beyan ettiği «Sünen». İkinci vecih şudur: Allahü Teala (cc)'nın icmalen [144] hüküm indirip, Resûl-i Ekrem (SAV)'in murad edilen mâna doğrultusunda izah buyurduğu «sünen». Bu iki vecih'te, hiçbir âlim'in ihtilâfından asla sözedilemez.

(301) ● İftilâflı olan (üçüncü) vecih şudur: Resûl-i Ekrem (SAV)'in hakkında nass (Kur'an-ı Kerîm'de hüküm) bulunmayan konularda beyan ettiği hükümler.

(302) ● A) Kimisine göre bu; Resûl-i Ekrem (SAV)'e itaat kabilinden olup, Allahü Teala (cc)'nın rızasına uygun «ezel» ve «ebed» ilmi çerçevesinde konulan hükümlerdir. Yani Resûl-i Ekrem (SAV)'in; Allahü Teala (cc)'nın rızasına uygun olarak (kitap'ta nass halinde bulunmayan) hüküm koymasıdır.

(303) ● B) Kimisi de şöyle demiştir: Hiçbir sünnet yoktur ki, aslı Kur'an-ı Kerîm'de bulunmasın. Namazların

(144) İcmâli Hüküm: Kapalı, anlaşılamıyacak derecede gizli hüküm. Ne kasdedildiği ibaresinden anlaşılamıyacak derecede muğlak olan, tefsir ve izaha ihtiyaç gösteren hükümler. Allahü Teala (cc) namazı farz kılmış, nasıl kılınacağını Resul-i Ekrem ta'lim ettirmiştir. Hacc, Zekât, Öşür, Cum'a Namazı ve bunun gibi diğer ibadetlerin hangi şartlarda ve nasıl edâ edilecekleri Resûl-i Ekrem (SAV) tarafından öğretilmiştir.

adet ve keyfiyetini bildiren bütün hadis-i şerifler bu cümleden olup, asılları kitap'ta mevcuddur. Alış-veriş ve bunun gibi konulardaki hadis-i şerifler de böyledir. Zira Allahü Teala (cc) **«Mallarınızı aranızda batıl yollarla yemeyin»** ve **«Allah alım-satımı (ticareti) helâl, faizi de haram kıldı»** diye buyurmuştur. Demek ki, Resûl-i Ekrem (SAV)'in «helâl» veya «haram» kıldığı her şey Allahü Teala (cc)'nın katındandır. Namazda olduğu gibi!..

(304) ● C) Bazılarına göre de : Resûl-i Ekrem (SAV) Allahü Teala (cc)'nın elçisidir, nebisidir. Allahü Teala (cc) nın kendisine verdiği bu görevin sonucu olarak «sünneti» zaten sabit olmaktadır.

(305) ● D) Bazı alimler de şunu zikrediyorlar : Resûl-i Ekrem (SAV)in koyduğu her hüküm kalbine ilkâ olunmuştur. O'nun sünneti, Allahü Teala (cc)'nın kalbine ilkâ buyurduğu «hikmet» tir. Demek ki, kalbine ilkâ olunan herşey, O'nun sünnetidir.

(306) ● Bize şöyle haber verildi. (.....) Muttalib'ten, Resûl-i Ekrem (SAV) şöyle buyurdu :

«Cebrail kalbime ilkâ etti ki; Rızkını tamamen almayıncaya kadar hiçbir nefis ölmez. Öyle ise rızkınızı güzelce arayınız.»

(307) ● Buna göre, kalbine ilkâ olunan her şey Resûl-i Ekrem (SAV)'in sünnetidir. Bu durumda, Allahü Teala (cc)'nın zikrettiği «hikmetin» kendisiyle karşı - karşıyayız. «Hikmeti» bize bildiren Kitap'ta, Allahü Teala (cc)'nın kitabıdır. Allahü Teala (cc) Resûlü (SAV)'nü, Nübüvvet ve Risâletle, Kur'an-ı Kerim'i tebliğle ve sair kelimelere sığmayacak ni'metlerle nimetlendirdiği gibi, sünnetle de (yani Kur'an'da nass halinde bulunmayıp da, peygamberinin kalbine ilkâ ettiği sünnetle) nimetlendirmiştir. Bütün bu

beyan ettiklerimiz Allahü Teala (cc)'nın irade ettiği şekilde olmuştur. Muvaffakiyeti ve tevfik'i Allahü Teala (cc)'dan diliyoruz.

(308) ● İlim ehlinin beyan ettiği hangi görüş olursa olsun netice şudur ki; Allahü Teala (cc) bütün insanlara Resûl-i Ekrem (SAV)'e itaat etmeyi emretmiş, hiç kimseye itaattan ayrılma hakkını vermemiş ve bu konuda kimseyi ma'zur (özürlü) bırakmamıştır. Bütün insanlar Resûl-i Ekrem (SAV)'in sünnetine muhtaçtır. Allahü Teala (cc)'nın murad ettiği mânaları, kitabında bildirdiği hükümleri Resûl-i Ekrem (SAV) beyan buyurmuştur. Gerek Allahü Teala (cc)'nın kitabında «nass» halinde bulunsun, gerekse «nass» halinde bulunmayan bir mahiyet halinde (kalbe ilkâ şeklinde) gelmiş olsun, evet her iki halde de, Resûl-i Ekrem (SAV)'e itaat farz kılınmıştır. Her ne olursa olsun; ne Allahü Teala (cc)'nın hükmü, ne de Resûlü (SAV)'nün hükmü değişmez. Alâ külli hal, bu kat'i bir lüzumdur.

(309) ● Biraz önce zikrettiğimiz Ebû Rafi'in rivayet ettiği hadis-i şerifte bunu göstermektedir.

(310) ● Yukarıda vasfettiğim ve mahiyetini beyan ettiğim şekilde, Allahü Teala (cc)'nın izniyle söylediklerimizde delâlet eden bazı hususları zikretmeye çalışacağım.

(311) ● Allahü Teala (cc)'nın kitabı ile birlikte anlatacağımız ilk şey; Resûl-i Ekrem (SAV)'in sünnetinden istidlâlle Allah (cc)'ın kitabındaki «nasih - mensûh» olacaktır. Daha sonra Resûl-i Ekrem (SAV)'in koyduğu farzları, yine O'nun keyfiyet ve vakitlerini beyan buyurduğu hükümleri, Allahü Teala (cc)'nın umumiyyet murad ettiği «Amm»ı, hususiyet murad ettiği «Amm»ı anlatacağız. Son olarak da, hakkında Kur'an-ı Kerim'de «nass» bulunmayan sünneti zikredeceğiz.

(312) ● Allahü Teala (cc) mutlak olan ilmine göre insanları irade buyurduğu gibi yaratmıştır. Zira Allahü Teala (cc)'nın hükmü hiçbir zaman geri kalmaz. O'nun hesabı da, doğrusu çok seridir.

(313) ● Her şeyi açıklayıcı olarak inzal buyurduğu hidayet rehberi kitabında, teşri kıldığı bazı hükümleri sabit ve değişmez bırakmış; bazılarını da kullarına rahmet, kolaylık ve genişlik olarak neshetmiş; böylece insanlara büyük bir ni'met vermiştir. Kat'i olan emirlerine uygun olarak amel işleyenlere; Cennet'i ve ateşten kurtulmayı müjdelemiştir. Takdir edilir ki Allahü Teala (cc)'nın rahmet ve merhameti; hem neshedilene, hem neshedilmeyene şamildir. Verdiği nimetler üzerine hamdolsun.

(314) ● Şanı yüce olan Allahü Teala (cc); Kur'an-ı Kerîm'in bir hükmünün ancak Kur'anl'a neshedileceğini; Sünnetin, Kur'an-ı Kerîm'in hükmünü neshedemiyeceğini beyan buyurmuştur. Zira Resûl-i Ekrem (SAV)'in sünneti, Kur'an-ı Kerîm'e tabidir. Sünnet; ister müfesser, ister mücmel olsun, tıpkı indirildiği şekliyle kitab'ın «Nassına» bağlıdır.

(315) ● Allahü Teala (cc) buyurmuştur ki;

«Âyetlerimizi onlara apaçık deliller (i muhtevi) olarak okuduğu zaman (öldükten sonra) bize kavuşmayı ummayan onlar (o müşrikler): «— Ya bundan başka bir Kur'an getir, yahud Kur'an'ı değiştir» dedi (ler.) De ki: «Onu kendiliğimden değiştirmem benim için olmayacak bir şeydir. Ben vahy olunagelenden başkasına tabi olmam. Eğer Rabbime isyan edersem şüphesiz büyük günün azâbından korkarım» (145).

(145) Yunus Sûresi: 15.

(316) ● Şu halde Resûl-i Ekrem (SAV) kendisine vahyedilene uymakla mükelleftir. Kendiliğinden vahyi değiştirmesi mümkün değildir. Allahü Teala (cc) Resûl-i Ekrem (SAV)'i bu şekilde görevlendirdiğini bize bildirmektedir.

(317) ● **«Onu kendiliğimden değiştirmem benim için olmayacak bir şeydir»** âyeti, yukarıda zikrettiğim hususun açık delilidir. Yani Allahü Teala (cc)'nın kitabını, yine ancak ve ancak Allahü Teala (cc)'nın kitabı neshedebilir. Zira aynı farzı koyan da yine Allahü Teala (cc) idi. Dolayısıyle Allahü Teala (cc) istediğini zail edebilir, dilediği şekilde tasarrufta bulunabilir. Halbuki kullarından hiç bir kimsenin böyle davranabilmesi mümkün değildir.

(318) ● Bu mahiyeti beyan için Allahü Teala (cc) buyurmuştur ki;

«Allah ne dilerse (onu yapar, bazısını) nesheder, (bazısını da) yerinde bırakır. Kitabın anası «Ümmü'l kitab» O'nun nezdindedir» [146].

(319) ● Bazı ilim ehli demiştir ki; bu âyet-i kerimede Allahü Teala (cc)'nın (kendi iradesi ve muvafakatı dahilinde) Resûl-i Ekrem (SAV)'e söyleme hakkını verdiğine dair delâlet bulunmaktadır. En doğrusunu şüphesiz ki Allahü Teala (cc) bilir.

(320) ● **«Allah ne dilerse (onu yapar, bazısını) nesheder»** âyeti için denilmiştir ki; istediği farzı kaldırır ve istediği farzı bırakır. Tabi doğrusunu Allahü Teala (cc) bilir.

(321) ● Bununla ilgili olarak Allahü Teala (cc)'nın kitabında şu delâlet vardır;

«Biz neshettiğimiz (hükmünü diğer bir âyetle değiştirdiğimiz) veya unutturduğumuz (geri bıraktığımız) bir âye-

(146) Er Raad Süresi : 39.

tin (yerine) ya ondan daha hayırlısını, yahud onun benzerini (mislini) gösteririz. Allahü Teala (cc)'nın her şeye kemaliyle kadir olduğunu bilmedin mi?» (147).

(322) ● Âyet-i kerimeden de anlaşılabileceği gibi, Kur'an'ı Kerîm, yine ancak Kur'an-ı Kerîm'le nesholunabilir veya hükmü geri bırakılabilir. Zira âyet-i kerimede «Misliha» kelimesi yer almaktadır.

(323) ● Allahü Teala (cc) buyurmuştur ki;

«Biz bir âyeti diğer bir âyetin yerine (bunu nesh ederek) getirdiğimiz vakit - ki Allah neyi indireceğini çok iyi bilendir- dediler ki; «Sen ancak bir iftiracısın» (148).

(324) ● Resûl-i Ekrem (SAV)'in sünnetinde de durum aynen böyledir. Yani bir sünneti, yine bir sünnet neshedebilir. Resûl-i Ekrem (SAV) Allahü Teala (cc)'nın kendisine bildirdiği bir husus hakkında hüküm koyar. Ta ki insanlar indinde Resûlullah (SAV)'ın -Önceleri muhalif olsa bilenasih bir sünnetinin bulunduğu malûm olsun. Bu durum Resûl-i Ekrem (SAV)'in sünnetinde zikredilmiştir, sabittir.

(325) ● Birisi şöyle sorabilir: **«Kur'an'ın Kur'an'ı neshettiğine dair delâleti bulduk. Zira Kur'an-ı Kerîm'in bir «misli» (benzeri) yoktur. Şimdi aynı delâleti bize sünnetten de gösterebilir misin?»**

(326) ● Biraz önce beyan etmiştim. Allahü Teala (cc) Resûl-i Ekrem (SAV)'in emrine tabi olmayı kullarına farz kılmıştır. Bu da kat'i delildir ki; Resûl-i Ekrem (SAV)'in sünneti, Allahü Teala (cc) tarafından kabul edilmiştir. Sünnete tabi olan, sırf kitabullahda bulunan kat'i emir sebebiyle tabi olmuştur. Kur'an-ı Kerîm ve Resûl-i Ekrem (SAV)'in

---

(147) El Bakara Sûresi : 106.
(148) En Nahl Sûresi : 101.

sünneti dışında Allahü Teala (cc)'nın kullarını başka birşeyle yükümlü tuttuğunu bilmemekteyiz. Yukarıda anlattığım mahiyette sünnetin keyfiyeti ortaya çıktıktan sonra, hiçbir şüphe kalmıyor ki (insanların sözleri içinde) sünnetin misli yoktur. Dolayısıyle sünnetin yine bir sünnet tarafından neshedilmesi gerekir. Bu noktada sünnet içinde bir «Misl» aramak sözkonusudur. İnsanların sözleri içerisinde, sünnete «Misl» olan hiçbir söz yoktur. Çünkü Allahü Teala (cc) Resûl-i Ekrem (SAV)'e verdiğini, başka hiçbir kuluna vermemiştir. Malûmdur ki, bütün insanlara, Resûl-i Ekrem (SAV)'e tabi olmayı ve emirlerine itaat etmeyi farz kılmıştır. Bütün insanlar, bununla mükelleftirler. Resûl-i Ekrem (SAV)'e tabi olmak farz kılınınca, muhalefet etme hakkı ortadan kalkar. Hiç kimsenin muhalefet hakkı yoktur. Resûl-i Ekrem (SAV)'in sünnetine uyması farz olan bir kimse; aksi bir davranışta bulunamaz ve sünnetten hiç bir şeyi neshetme hakkına sahip olamaz.

(327) ● Eğer şöyle sorulursa : **«Neshettiği sünnete tesir etmeksizin, neshedilmiş bir sünnetin bulunması muhtemel olabilir mi?»**

(328) ● Hayır. Kat'iyyen böyle bir ihtimal olamaz. «Farz» kılınan bir şeye tesir edip de, farziyet'i kat'i olan bir şey nasıl terkedilebilir? Şayet öyle olsaydı, insanlar arasında «Sünnet» diye birşey kalmazdı, bundan söz edilmezdi. Zira her insan (böyle bir ihtimal düşünülürse) delil olan hadis-i şerîfe **«Bu mensûhtur»** der, bırakıverirdi. Yerine herhangi bir «Farz» gelmedikçe; hiçbir farz, hiçbir zaman neshedilemez. Nitekim «Beytu'l Makdis» (Mescid-i Aksa) kıble olarak neshedilince, yerine «Kabe-i Muazzama» ikame olunmuştur. Kur'an-ı Kerîm'den veya Resûl-i Ekrem (SAV)'in sünnetinden olsun; neshedilen herşeyde durum aynen böyledir.

(329) ● Birisi şöyle sorabilir: **«Sünnet, Kur'an-ı Kerîm'i neshedebilir mi?»**

(330) ● Buna cevap olarak denilir ki; Eğer sünnet; Kur'an-ı Kerîm'le nesholunsaydı, Resûl-i Ekrem (SAV)'in birinci sünnetinin, ikinci sünnetiyle neshedildiğine dair beyanda bulunması sözkonusu olurdu. Ta ki «Bir şeyin ancak misliyle neshollunduğuna dair» insanların elindeki hüccet bulunsun.

(331) ● Birisi dese ki; **«Bu söylediklerinizi delillendirebilir misiniz?»**

(332) ● Elinizdeki bu sahifelerde; Allahü Teala (cc)'nın farzlarının (gerek amm, gerek hass olsun) beyanına dair söylediğim gibi, Resûl-i Ekrem (SAV) Allahü Teala (cc)'nın hükmü haricinde hiçbirşey söylemez. Eğer Allahü Teala (cc) hüküm olarak bildirdiğini neshediyorsa, Resûlullah (SAV) de, «Sünnet» olarak neshedildiğini bildirebilir.

(333) ● Bu noktada şayet: **«Kur'an-ı Kerîm'le nasholunduğu halde, nashedilen bu sünnet Resûl-i Ekrem (SAV)'den naklolunmadı»** demek caiz olsaydı: Resûl-i Ekrem (SAV)'in haram kıldığı bütün alış - verişler **«Allahü Teala (cc) alım - satımı helâl, faizi de haram kıldı»** âyet-i inmeden, sünnetçe haram kılındı demek de mümkün olurdu. Yine «Recm» konusunda aynı sözleri beyan etmek caiz olurdu. Çünkü **«Zina eden kadın ve erkekten her birisine yüz değnek vurun»** âyeti indikten sonra «Recm» cezası neshedildi denilebilirdi. Yine «Mest» üzerine mesh konusunda **«Abdest âyeti indikten sonra bu neshedildi»** denilebilirdi. Yine «El kesme» cezasının; dinarın dörtte birinden az ve korunmamış bir yerden bir şey çalan hırsıza da uygulanması caiz olurdu. Zira âyet-i kerimede: **«Erkek hırsız ve kadın hırsızın elini kesin»** buyurulmaktadır. Sirkat

kelimesi; az veya çok her nevi hırsızlığı şumülüne almakta, malın muhafaza altında olup - olmamasını da gerektirmemektedir. Yine Resûl-i Ekrem (SAV)'den gelen, bütün hadis-i şerifler de reddedilebilirdi. Zira Kur'an-ı Kerîm'in aynısı gibi olmayınca; **«Resûlullah (SAV) böyle birşey söylememiştir»** denilebilirdi. Yine eğer böyle birşey mümkün olsaydı bu; Kur'an-ı Kerîm'de mücmel olarak gelen âyet-i kerimeleri beyan eden sünnetin terkine de sebebiyet verebilirdi. Kur'an-ı Kerîm ve Resûl-i Ekrem (SAV)'in sünneti arasına ihtilâf koymak isteyen; rivayet edilen hadisin sözlerinin bir yönden Kur'an'dakine muhalif olması, yahud hadis-i şerifteki lafzın, Kur'an-ı Kerîm'dekinden çok olması ihtimalinden hareketle sanır ki, «Sünnet» Kur'an-ı Kerîm'e aykırıdır. Halbuki sünnet, hiçbir zaman ve şart altında Kur'an-ı Kerîm'e aykırı olmaz, olamaz.

(334) ● Allahü Teala (cc)'nın kitabı ve Resûl-i Ekrem (SAV)'in sünneti, bu bahsettiğiniz iddialara değil, bizim söylediklerimize delâlet etmektedir.

(335) ● Körlüğün şifası ve yol göstericisi hiç şüphesiz Allahü Teala (cc)'nın kitabıdır. Resûl-i Ekrem (SAV)'in dindeki yeri, ona ittiba durumu ve Allahü Teala (cc)'nın emirlerini, emredildiği gibi yerine getirdiği hususu, gün ışığı gibi meydandadır.

KUR'AN-I KERİM'İN BİR KISMINA, SÜNNETİN DE DİĞER BİR KISMINA DELÂLET ETTİĞİ NASİH VE MENSUH

(336) ● Kendilerinden istifade ettiğim ilim ehli nakletmiştir ki; Allahü Teala (cc) «Beş vakit namazın» teşriinden evvel de, namazı farz kılmıştır. Nitekim Allahü Teala (cc) şöyle buyurmaktadır;

«Ey örtülere bürünen (Habibim). Gece(nin) birazı hariç olmak üzere kalk (namaz kıl). Gecenin yarısı miktarınca. Yahud ondan biraz eksilterek (namazla geçir). Yahud (o yarının) üzerine (ilave edip) artır. Kur'an'ı da ,açık açık, tane tane oku» [149].

Sonra aynı sûredeki şu âyet-i kerime ile, yukarıdaki âyet neshediliyor:

«Şüphe yok ki Rabbin senin gecenin üçte ikisinden biraz eksik, yarısı, üç'te biri kadar ayakta durmakta olduğunu ve senin mahiyetinde bulunanlardan bir zümrenin de (böyle yaptığını) elbette biliyor. Gece ve gündüzün miktarını *takdir eden Allah'tır. O bunu sizin başaramıyacağınızı* bildiği için size karşı (ruhsat canibine) döndü. Artık Kur'an'dan kolay gelenini okuyun. Allah muhakkak bilmiştir ki, içinizden hasta(lanan)lar olacak, diğer bir kısmı Allah'ın fazlından (nasib) aramak üzere yeryüzünde dolanacaklar. Başka bir kısmı da Allah yolunda cihad edecekler. O halde Kur'an'dan kolay gelenini okuyun. Namazı dosdoğru kılın, zekâtı verin» [150].

(337) ● Allahü Teala (cc) önceleri Resûl-i Ekrem (SAV)'e (çok azı dışında) geceleyin kalkmayı veya buna bir ilave yapmayı emretmişken, sonra indirdiği âyet-i kerimede **«Gecenin üçte ikisine yakın, yarısı ve üçte biri. (yanında ashabından bir gurub olduğu halde)»** diye beyanda bulunarak **«Allah hiç şüphesiz aranızda hastaların (...) olduğunu biliyordur. Onun için «Kur'an'dan kolayınıza geleni okuyun»** emriyle bu yükü hafifletmiştir.

(338) ● Dikkat edilirse görülüyor ki; Allahü Teala (cc) **«Kolayınıza gideni okuyun»** âyetiyle, gecenin yarısını, da-

(149) El Müzemmil Sûresi: 1-4
(150) El Müzemmil Sûresi: 20.

ha azını veya daha çoğunu namazla geçirme hükmünü neshetmiştir.

(339) ● **«Ondan (Kur'an'dan) kolayınıza geleni okuyun»** âyet-i kerimesi, şu iki mânaya *gelebilir :*

(340) ● Birincisi: Bu âyet-i kerime sabit bir farzı getirmiştir. Çünkü bununla başka bir farz neshedilmiş oluyor.

(341) ● Diğeri (ikincisi) : Bu âyet-i kerime neshedilmiş bir farza da işaret olabilir. Tıpkı onun başka bir âyeti neshettiği gibi. Zira Allahü Teala (cc) şöyle buyuruyor :

«Sana mahsus olmak üzere, gecenin bir kısmında uyanıp, onunla (Kur'an'la) teheccüd kıl. Ümid edebilirsin, Rabbin seni makam-ı mahmud'a gönderecektir» (151).

«Sana mahsus olmak üzere, gecenin bir kısmında uyanıp, Onunla (Kur'an ile) teheccüd kıl» âyeti muhtemelen kolayına giden tipteki farz kılınan bir başka namazı, Resûl-i Ekrem (SAV)'e farz kılmaktadır.

(342) ● Binaenaleyh «Sünneti» esas alarak, bu iki manâdan birisine istidlâl yapmak icab etmektedir. «Sünnete» dikkat ettiğimiz zaman görüyoruz ki; Allahü Teala (cc) «Beş vakit» namazdan başka bir namaz farz kılmamıştır. Bu durumda farz olan namaz «Beş vakittir» diyebiliriz. Bunun dışındaki vacip namazlar ise nesholunmuştur. Çünkü **«Sana mahsus olmak üzere, gecenin bir kısmında uyanıp, onunla teheccüd kıl»** âyetiyle istidlâl ediyoruz.

(343) ● Esasen hiç bir mü'minin teheccüd namazını terketmesini istemiyor ve bundan da hoşlanmıyoruz. Herkes kolayına gelen ile teheccüd kılabilir. Kaldı ki, teheccüd namazı ne kadar çok kılınırsa, biz o kadar seviniriz.

(344) ● Bize Malik haber verdi. (.....) Talha b. Ubeydullah'tan.

---

(151) El İsrâ Sûresi : 79.

«Saçları karma-karışık ve kendi kendine birşeyler mırıldanarak gelen bir Necid'li bedevinin yanımıza yaklaşıncaya kadar ne dediğini anlayamadık. Yaklaşıp aramıza gelince İslâm'dan sordu. Resûl-i Ekrem (SAV) kendisine; «— Beş vakit namazdır» dedi. Bedevi : «— Bundan başka birşey yapmam gerekmez mi?» diye sordu. Resûl-i Ekrem (SAV) : «— Hayır!.. Ancak sünnet (nafile) kılabilirsin.» Daha sonra Resûlullah (SAV) bedeviye Ramazan orucu tutmasını bildirdi. Bedevi : «— Bundan başka birşey yapmam gerekmez mi?» diye sorunca Resûl-i Ekrem (SAV) : Hayır!.. Ancak nafile tutabilirsin» dedi. Bunun üzerine Bedevi : «— Vallahi söylediklerinden ne eksik - ne fazla bir şey yapmayacağım» diye söylenerek gitti. Resûl-i Ekrem (SAV) : «— Eğer doğru söylediyse (sadıklardan ise) felâh bulmuştur» buyurdu [152].

(345) ● Yine Hz. Ubade b. Samit; Resûl-i Ekrem (SAV)'den şu hadis-i şerifi rivayet etmiştir : «Allahü Teala (cc) kullarına beş vakit namazı farz kıldı. Allah, bu beş vakti hakkı ile yerine getiren ve hiçbir şeyi zayi etmeden kılan kimseyi cennetine koymayı ahd etmiştir» [153].

ÖZRÜ ORTADAN KALKAN KİMSENİN NAMAZ VECİBESİNE DAİR KİTAB VE SÜNNETTEN DELÂLETLER

(346) ● Allahü Tebareke ve Teala (cc) buyurmuştur ki;

«Sana kadınlarını ay halini de sorarlar. De ki : «O bir ezadır. Onun için hayız zamanında kadınlar(ınızla cinsi mü-

(152) Bu Hadis-i Şerif Muvatta, Buhari, Müslim, Ebû Davud ve Nesai'de, değişik kanallardan rivayet edilmiştir.

(153) İmam Malik, Hz. Ubade'den, Ebû Davud, Malik'ten. Ayrıca Nesei ve İbn-i Mace. Bu sahih bir hadistir. İbn-i Abdilber ve başka muhaddisler sahihlemiştir.

nasebet)den ayrılın, temizlendikleri vakte kadar kendilerine yaklaşmayın. İyice temizlendiler mi, o zaman Allah'ın size emrettiği yerden onlara gidin. Şüphesiz Allahü Teala (cc) hem çok tevbe edenleri sever, hem çok temizlenenleri sever» [154].

(347) ● Allahü Teala (cc) namaz kılan kimsenin temiz olmasını, büyük ve küçük pisliklerden temizlenmesini, abdest almasını, cünüb ise güsûl etmesini (boy abdesti almasını) emretmektedir. Şu halde temiz olmayan kimse namaz kılamaz. Hayız halinde bulunan kadına yaklaşılmamasını, ancak onların kanları kesilip, temizlendikleri sabit olduktan sonra, şer'i hududlar içerisinde temasta bulunulmasını beyan etmektedir. Temizliğin, kanın kesilmesinden sonra su ile olması gerektiğine istidlâl ediyoruz. Çünkü sefer halinde olunmadığı müddetçe, su bulabilmek mümkündür. Yine istidlâl ediyoruz ki; hayız halinde iken su ile de olsa, tehâret (temizlenmek) sözkonusu olamaz. Zira Allahü Teala (cc) kan kesildikten sonra temizlenmeyi emretmektedir. Hem Kur'an-ı Kerîm'de, hem sünnette hüküm budur.

(348) ● Bize Malik Haber verdi. (.....) Hz. Âişe (R. Anha) validemizden : Hacc esnasında Hz. Âişe (R. Anha) validemiz hayız haline giriyor. Resûl-i Ekrem (SAV) kendisine;

«Kanın kesilip temizleninceye kadar Kabe-i Muazzama'yı tavaf edemezsin ve Safa-Merve arasında say'da bulunamazsın.» Ancak bunların dışında hacıların yapması gerektiği her şeyi yapmasını emrediyor» [155].

(349) ● Buna göre! abdest alan veya cünüplükten gusül eden (boy abdesti alan) kimse vakti girince farz namazı edâ etmek zorundadır. Bu husus; bahsettiğimiz şekilde te-

(154) El Bakara Süresi : 222.
(155) Muvatta (1/362).

mizlenebilen kimse için geçerlidir. Hayızdaki kadın ise; ne abdest, ne de gusül abdesti almakla temizlenmiş olmaz. Hayız kanı, kadının fıtratında bulunan bir şeydir. Bu halde iken namaz kılarsa asi (günah işlemiş) olur. Bundan dolayı, hayız günleri süresince kadından namaz farzı, zail olmuştur. Hayız müddeti içerisinde geçirdiği namazları kaza etmesi de gerekmemektedir.

(350) ● Baygın ve aklında bir arızası olanın (delinin) durumunu da; hayız halindeki kadının durumu ile mukayese ediyoruz. Ne baygınlık, ne de akli arızada (delilikte) insanın, bir müdahalesi (veya kusuru) bulunmadığından, baygınlık ve delilik süresi içerisinde namaz kendilerinden kalkmıştır. Çünkü akıl edebilme (teklife muhatab olabilme) imkânları yoktur.

(351) ● Bütün ilim ehlinin indinde malûmdur ki; Resûl-i Ekrem (SAV)'in hayız halindeki kadınların geçirdikleri namazlarının kazalarını emretmediği, buna mukabil oruçu kaza etmelerini emrettiğidir. Bu sebeble; yaptığımız istidlâlde bu iki farzın arasındaki farkı dikkate almak durumundayız. İlim ehli bu hususta icma etmiştir.

(352) ● Namazla oruç arasında önemli farklar bulunmaktadır. Önce şu hususa dikkat gerekir. Misafir olan (sefer halinde) bir kimse, Ramazan orucunu başka bir aya tehir edebilir. Fakat aynı kimse (sefer halinde iken) namazını terkedemez. Ramazan (oruç) ayı; on iki aydan bir aydır. Mükellef tam onbir ay (nafileler dışında) oruçsuzdur. Halbuki hiçbir mükellef (meşru bir özrü olmadığı süre içerisinde) namaz farzından hali değildir.

(353) ● Allahü Teala (cc) buyurmuştur ki;

«Siz, serhoşken, ne söyleyeceğinizi bilinceye kadar ve

cünüp iken de (yolcu olmanız müstesna) gusül edinceye kadar namaza yaklaşmayın» [156].

(354) ● Bazı ilim ehli indinde bu âyet-i kerime, «Hamr»ın (sarhoşluk veren maddelerin) yasaklanmasından önce (yani henüz haram kılınmadığı dönemde) nazil olmuştur [157].

(355) ● Kur'an-ı Kerim şu hususa delâlet etmektedir -Allahû Alem-: **«Ne söyleyeceğini bilinceye (yani ayılıncaya) kadar, serhoş kimseye namaz yoktur.»** Cünüp kimse de, serhoşla beraber zikredilmiştir. Bu durumda cünüp kimse de; gusül abdesti alıp, temizlenınceye kadar namaz kılamaz. Bu konuda, ilim ehli arasında hiçbir ihtilâf yoktur.

(356) ● Serhoşun; ne söylediğini bilinceye kadar, namaza yaklaşmasını yasaklıyan âyet-i kerime, yukarıda beyan ettiğimiz gibi «Hamrın» (serhoşluk veren maddelerin) haram kılınmasından önce inzal buyurulmuştur. Serhoşluk veren her madde (hamr) kat'i nassla haram kılındıktan sonra ise; iki cihetten asî olmak sözkonusu olur: Birincisi; Şerhoş iken namaza yaklaşmak, diğeri (ikincisi): Serhoşluk veren maddeyi (hamrı) içmek.

(357) ● Namaz; söz, amel ve imsaktan [158] ibarettir. Takdir edilir ki; söz, amel ve imsak akıl edilemeyince, emredildiği gibi namaz kılmak da mümkün olmaz. Ancak ne söylediğini bilince (tamamen ayılınca), kılınamıyan namaz kaza edilecektir.

---

(156) En Nisâ Sûresi: 43.

(157) Bu konuda iki sahih hadis sabit olmuştur. Birincisi Hz. Ömer (RA)'dan, diğeri Hz. Ali (RA)'dan rivayet edilmiştir. Bkn: Ebû Davud (3, 364-365), Ayrıca Tirmizi, Nesai ve diğerleri.

(158) İmsak: Bir şeyin terki mânasınadır. Burada, namaz içinde, başka şeylerden korunmak mânasına gelir.

(358) ● Şunu da beyan edelim ki; serhoşlukla, tamamen Allahü Teala (cc)'nın takdiri olan akıl mağlubiyeti (delilik, cinnet vs.) arasında önemli fark vardır. Serhoş, kendi arzu ve iradesiyle o noktaya varmıştır. (delide ise böyle bir durum yoktur). Bu bakımdan serhoş, zamanında eda edemediği namazı, kaza etmek zorundadır. İşte bu noktada takdir-i ilâhi sonucu akıl mağlubiyetine uğrayan kimse (deli, vs.) serhoştan farklıdır.

(359) ● Neshedilmeden evvel Allahü Teala (cc) kıble olarak Resûlü'ne; baytü'l Makdis'e (Kudüs'e) yönelmesini emretmişti. Resûl-i Ekrem (SAV), Beyti'l Makdis'ten başka bir yere yönelemezdi. Sonra Beyti'l Makdis neshedilince, Resûl-i Ekrem (SAV) ve mü'minler, Kabe'ye yönelmekle emrolundular. Bu itibarla namaz kılarken, hiç kimse, hiçbir zaman Beyti'l Makdis'e yönelemez ve Kabe-i Muazzama'dan başka bir yeri kıble tayin edemez.

(360) ● Zamanında (yani ilk dönemlerde) hak olan, kıble olarak Beyti'l Makdis'e yönelmekti. Sonra Allahü Teala (cc) bunu neshetti. Bu defa hak olan, ebediyyen (kıble olarak) Kabe-i Muazzama'ya yönelmektir. Farz olan hiçbir zamanda, başka bir tarafa yönelinemez. Fakat Kur'an-ı Kerîm ve Resûl-i Ekrem (SAV) sünnetinden istidlâl ile, korku namazı ve seferde iken nafile namazlarda istisna haller beyan buyurulmuştur.

(361) ● Allahü Teala (cc)'nın neshettiği her hüküm mahiyet olarak böyledir. «neseha»nın mahiyeti, farziyetin terkedilmesidir. Halbuki zamanında (neshedilmeden önce) o hak idi. Allahü Teala (cc) neshedince, terkedilmesi hak olur. Binaenaleyh o zamana yetişen (neshedilmeden önceki döneme) kimse; hem önceki haliyle, hem de (neshinden sonra) terketme halinde, itaatkârdır. (neshedilmeden önceki) Farziyete yetişemiyen kimse ise, yeni hükme (nasih olan hükme) tabi olmakla sevap kazanır.

(362) ● Allahü Teala (cc), Resûl-i Ekrem (SAV)'e hitaben buyurmuştur ki;

«(Ey Resûlüm, vahyin gelmesi için) yüzünün göğe doğru aranıp durduğunu görüyoruz. Şimdi seni herhalde hoşnud olacağın bir kıbleye döndürüyoruz. (Namazda) yüzünü artık Mescid-i Haram tarafına (Kabe'ye) çevir. (Ey Mü'minler) Siz de nerede bulunursanız (namazda) yüzlerinizi o yana (Kabe'ye) döndürün» [159].

(363) ● Birisi şöyle sorabilir: **«Müslümanların bir kıbleden başka bir kıbleye yüzlerini döndürdüklerini gösteren delâlet nerede?»**

(364) ● Cevap olarak deriz ki; Allahü Teala (cc) şöyle buyurmuştur:

«İnsanlardan (yahudi ve müşriklerden) bir takım beyinsizler: (— Müslümanları eski kıbleden (Beyti'l Makdis'ten) çeviren (sebeb) nedir?» diyeceklerdir. (Habibim) Onlara de ki: «Doğu da Allahü Teala (cc)'nın, Batı da. Allahü Teala, kimi dilerse onu doğru yola iletir» [160].

(365) ● Malik bize bildirdi. (.....) İbn-i Ömer (RA)'den;

«Sabah namazından sonra Kuba Mescidindeki cemaat henüz dağılmamıştı ki, birisi gelip dedi ki; «— Geceleyin Resûl-i Ekrem'e âyet (vahiy) indi. İnen vahiyde Resûl-i Ekrem (SAV)'e Mescid-i Haram'a (Kabe'ye) yönelmesi emredilmiştir. O da yüzünü Kabe'ye (kıble olarak) çevirdi. O sırada yüzleri Şam tarafına (Kudüs'e) dönüktü. Vahiy indikten sonra yüzlerini Kabe'ye doğru çevirdiler» [161].

---

(159) El Bakara Sûresi: 144.

(160) El Bakara Sûresi: 142.

(161) Muvatta (Yahya'nın rivayeti) 1, 201, ayrıca İbn-i Hasan'ın rivayeti Sh. 156. Sahih-i Buhari ve Müslim.

(366) ● Malik bize bildirdi. Yahya İbn-i Said, Said b. Müseyyeb'den.

«Resûl-i Ekrem (SAV) onaltı ay Beyti'l Makdis'e yönelerek namaz kıldı. Sonra Bedr'den iki ay evvel kıble değiştirildi ve Kabe-i Muazzama kıble oldu» (162).

(367) ● Havf (korku) namazlarındaki duruma gelince; bunu Allahü Teala (cc)'nın kitabında istidlâlde bulunuyoruz. Allahü Teala (cc) buyurmuştur ki;

«Fakat korkarsanız, o halde (namazı) yürüyerek, yahud süvari olarak kılın» (163).

Hepimiz biliyoruz ki; korku haricinde namaz sûvari halinde (hayvan üzerinde) kılınamaz. Hayvan üzerinde (belirli durumda) kılınmasına cevaz veren bu âyet-i kerimede Allahü Teala (cc) kıble yönünü beyan buyurmamıştır.

(368) ● Korku namazıyla ilgili olarak İbn-i Ömer (RA) Resûl-i Ekrem (SAV)'den şu hadis-i şerifi zikretmektedir;

«Eğer kavf (korku) çok şiddetli olursa; kıbleye dönmüş veya dönmemiş olarak, yaya veya süvari olarak (hayvan üzerinde iken) namazlarınızı kılınız» (164).

(369) ● Yine Resûl-i Ekrem (SAV)'in seferde iken (yönü ne tarafa olursa olsun) binek üzerinde nafile namaz kıldığı sabittir. Câbir b. Abdullah, Enes b. Malik ve başkaları tarafından yapılan rivayet bunu göstermektedir. Resûl-i Ekrem (SAV)'in seferde iken farz namazları kıbleye yönelik olarak kıldığı da sabit bulunmaktadır.

---

(162) Muvatta. (Bu lafızda «Mürsel» olan hadis iki yolla sahihlenmiştir. Bkn. Buhari, Müslim ve diğer sünen kitapları.

(163) El Bakara Sûresi : 239.

(164) Muvatta, Sahihi Buhari, İbn-i Cerir ve Beyhaki.

(370) ● (.....) Cabir b. Abdullah'tan;

«Benî Enmar gazvesinde Resûl-i Ekrem (SAV) bineği üzerinde doğuya yönelik olarak namaz kılıyordu.» [165].

(371) ● Allahü Teala (cc) buyurmuştur ki;

«Ey peygamber, Mü'minleri harbe teşvik et. Eğer içinizden sabr-û sebata malik yirmi (kişi) bulunursa, onlar iki yüze galebe ederler. Eğer sizden yüz (kişi) olursa, kafirlerden binini yener. Çünkü onlar düşünmeyen bir kavimdir» [166].

(372) ● Bu âyet-i kerimede bir müslümanın on kafire yeteceği beyan buyurulmuştur. Fakat Allahü Teala (cc) şimdi zikredeceğimiz âyetle bu yükü hafifletmiş ve bir müslümanın iki kafire yeteceğini bildirmiştir.

«Şimdi Allah sizden (yükü) hafifletti. Bildi ki, sizde muhakkak bir za'af var. O halde eğer içinizden (sabr-u sebat sahibi) yüz kişi olursa, iki yüzü yenerler. Eğer sizden bin kişi olursa, iki bine galebe çalarlar, Allahü Teala (cc)'nın izniyle. Allah sabr-u sebat edenlerle beraberdir» [167].

(373) ● Süfyan b. Uyeyne'nin bildirdiğine göre İbn-i Abbas şöyle buyurmuştur:

«Sizden sabr-u sebat sahibi yirmi kişi bulunursa, iki yüz kişiye galebe çalarlar» âyet-i kerimesi inzal buyurulduğu vakit; yirmi müslümanın iki yüz kafir karşısında kaçmaması farz kılınmış oldu. Binaenaleth Allahü Teala (cc): **«Şimdi Allah sizden yükü hafifletti.....»** âyetini indirmekle yüz müslümanın iki yüz kafir karşısında direnmesi, asla kaçmaması ve cihada devam etmesi farz kılındı.» [168].

---

(165) Sahih-i Buhari ve Ahmed b. Hanbel'in Müsned'i.

(166) El Enfal Sûresi: 65.

(167) El Enfal Sûresi: 66.

(168) İam-ı Şafii -El Ümm: 4, 92 Buhari, Bkn. El Feth: 6, 233-335.

(374) ● İnşaallahü Teala (cc) İbn-i Abbas'ın söylediği haktır. Esasen bu âyet-i kerime, bütün açıklığıyla meydandadır. Herhangi bir tefsire muhtaç kılmayacak derecede açıktır.

(375) ● Allahü Teala (cc) buyurmuştur ki;

«Kadınlarınızdan fuhşu irtikab edenlere karşı içinizden dört şahid getirin. Eğer şehadet ederlerse -onları ölüm alıp götürünceye yahud Allah onlara bir yol açıncaya kadar- kendilerini evlerde alıkoyun. Sizlerden fuhşu irtikap edenlerin her ikisini de eziyyete koşun. Eğer tevbe edip (nefislerini) islah derlerse artık onlar (a eziyyet) den vazgeçin. Çünkü Allah tevbeleri en çok kabul eden, en çok esirgeyendir» [169].

(376) ● Sonra Allahü Teala (cc) yine Kur'an-ı Kerîm'inde *hapis ve eziyyet cezasını neshederek* yerine şu hükmü koymuştur;

«Zina eden kadın ve erkekten her birisine yüz değnek vurun» [170].

(377) ● Sünnette ise; yüz değneğin bekâr olan zanilere vurulacağına delâlet etmektedir.

(378) ● (.....) Ubade b. Samit'ten; Resûl-i Ekrem (SAV) şöyle buyurdu :

«Benden alın. Benden alın. Allah (cc) hiç şüphesiz o (kadınlar) için bir yol göstermiştir. Bekârın bekârla zinası, yüz değnek ve bir yıl sürgündür. Evlinin evliyle zinası da yüz değnek ve recm'dir» [171].

---

(169) En Nisâ Sûresi : 15 - 16.
(170) En Nûr Sûresi :2.
(171) Bu hadisle ilgili açıklama dipnot: 172'dedir.

(379) ● Sıka olan bazı ilim ehli ([172]) aynı hadisi Yunus b. Ubeyd Hasan ve Hıttan er-Rakaşi yoluyla Ubade b. Samit'ten rivayet etmişlerdir.

(380) ● Görülüyor ki, Resûl-i Ekrem (SAV)'in sünnetinde; yüz değnek cezası hür ve bekâr zaniler için sabit; evli olanlar için mensuhtur. Fakat bunun yerine hür ve evli zanilerin «Recm» edileceği beyan olunmuştur.

(381) ● Zira Resûl-i Ekrem (SAV)'in : **«Benden alın!.. Allahü Teala (cc) hiç şüphesiz o kadınlar için bir yol göstermiştir. Bekârın bekârla zinası yüz değnek ve bir yıl sürgündür. Evlinin evliyle zinası da yüz değnek ve recm cezasıdır»** hadisiyle; zina edenlerden hapis ve eziyyet cezaları neshol unmuştur.

(382) ● Resûl-i Ekrem (SAV) «Zina» ettiğini ikrar eden Maiz b. Malik'i; değnek cezasını tatbik etmeden recmettirmiştir. Hz. Üneys b. Dahakk (r.a)'ı (Maizle zina ettiği sanılan) kadına göndererek itiraf ettiği takdirde, «Recm» cezasını uygulamasını emretti. Bu durum da gösteriyor ki sünnet; hür ve evli zanilerden «Yüz değnek cezasını» kaldırıyor, ancak «Recm» cezası sabit kalıyor. Zira öncekinden sonra

---

(172) «Sıka olan ilim ehli» mübhem bir ifadedir. İmam Şafi'nin sözlerini «Müsned» de toplayan Esam (sh: 116'da) diyor ki: **«Rebi'nin şöyle dediğini işittim: Şafii (rh.a) «İthama uğramayan kimse bana bildirdi» deyince bununla İbrahim b. Yahya'yı kasdediyordu. «Sıka olan bana bildirdi» deyince de Yahya b. Hasan'ı kasdediyordu. Fakat açıktır ki, buradaki sika İbn-i Hasan olamaz. Zira o 144'de doğmuş, Yunus b. Ubeyd de 139'da ölmüştür.**

tatbik olunan herşey son (nasih olan hüküm) kabul edilir [173].

(383) ● Allahü Teala (cc)'nın kitabının delâleti ve Resûl-i Ekrem (SAV)'in sünnetiyle sabittir ki; köle durumunda olan zaniler bu mahiyetin dışındadırlar.

(384) ● Allahü - Tebareke ve Teala (cc) kölelerin cezalarını beyan buyururken şunları kaydetmiştir;

«Onlar ihsandan sonra bir fuhuş irtikap ettiler mi, o zaman üzerlerine hür kadınlara tatbik edilecek cezanın yarısı verilir» [174].

(385) ● Yarısı (nısfı) ise ancak yüz değnek cezasında sözkonusu olabilir. Zira «Recm» (taşlanarak öldürülme) bölünemez; ama değnek cezası bölünebilir. Recm; son tahlilde ölüm olduğu için bölünemez. «Recm» cezasına çarptırılan kimse, atılan bir taş ile ölürse, fazladan taş atılmaz. Bin veya daha fazla taş ile ölmezse, ölünceye kadar kendisine taş atılır. Bu sebeble «Recm» cezasında hiçbir zaman yarılık (nısıf) sözkonusu olamaz. Hadd cezası, nefsin (canın) telef edilmesi noktasına vardırılamaz. Telef; hadd'in son sınırıdır, buna asla tecavüz edilemez. Şu halde, «El kesme» cezasında da, belirtilen miktardan fazlası kesilemez. Bütün bunlar, kat'i olarak bilinmektedir. Dolayısıyle «Recm» cezasının yarısı diye birşeyden söz edemeyiz, olamaz.

(386) ● Allahü Teala (cc)'nın Resûlü (SAV) şöyle buyurmuştur :

---

(173) İmam Şafii «El İhtilâfü'l Hadis» isimli eserinde, burada zikrettiklerini açıklığa kavuşturmuştur. Buyuruyor ki : **«Bekar zanilerin cezası yüz değnekle, bir yıl sürgündür. Evli olan zanilerden ise değnek cezası kaldırılmış ve yalnız «Recm» cezası sabit kalmıştır.** (Hamişi Ümm : 7, 251).

(174) En Nisâ Sûresi : 25.

«Sizden birinizin cariyesinin zina ettiği sabit olursa, ona değnek vurun» ([175]).

Görülüyor ki, Resûl-i Ekrem (SAV) «Recm» cezasını tatbik edin buyurmuyor. Esasen kölenin zina fiilinde bulunması halinde recm edilmeyeceği hususunda müslümanlar ittifak etmişlerdir.

(387) ● Cariye'nin «muhsan olması»; İslâm'a girmesi ile hasıl olur.

(388) ● Biz bunları; Resûl-i Ekrem (SAV)'in sünneti ve ekseri ilim ehlinin (ulemanın) icmaıyla istidlâl ederek zikrediyoruz.

(389) ● Allah'ın (cc) Resûl-ü SAV) **«Sizden birinizin cariyesinin zina ettiği sabit olursa, ona değnek vurun»** buyurmuş; fakat **«Muhsan olsun veya olmasın»** diye bir genelleme gitmemişlerdir. Bu sebeble biz: **«Onlar muhsan olduktan (İslâm'a girdikten) sonra bir fuhuş irtikab ettiler mi, o vakit üzerlerine hür kadınlar üzerindeki cezanın yarısı verilir»** âyet-i kerimesi şunu istidlâl ediyoruz: Cariyeler (veya erkek köleler) müslüman olduktan sonra, hürrün muhatab olduğu cezanın yarısına çarptırılırlar. Yoksa bu âyet-i kerime, evlendikten sonra zina ederlerse veya azad olup zina etmezlerse anlamına gelmemektedir.

(390) ● Birisi şöyle sorabilir: **«Görüyorum ki «Muhsan olma halini» muhtelif mânalarda kullanıyorsunuz, niçin?»**

(391) ● Cevap olarak deriz ki: «Evet, «Muhsan olma hali» genellikle «Haram olan bir şeyin işlenmesini engel-

(175) Sahih-i Buhari, Sahih-i Müslim ve Ahmed b. Hanbel'in «Müsned» i.

leme özelliğine sahip olma» mânasına gelir. Meselâ: İslâm'a girmek, haram işlemeye mani teşkil eder. Hürriyet, haram işlemeyi engeller. Yine evlenme ve nikâh, harama mani olur. Aynı şekilde bir eve hapsedilmekte harama mani olabilir. Kısaca; «Haram»ın işlenmesine engel olan herşey muhsanlıktır. Nitekim şu âyet-i kerimelerde de, bu mahiyete rastlıyoruz. Allahü Teala (cc) buyurmuştur ki;

«Biz ona sizin için, sizi muharebenin şiddetinden korumak için giyecek (zırh) sanatını öğrettik» [176].

Yine Allahü Teala (cc) buyuruyor ki;

«Onlar (yahudiler ve münafıklar) müstahkem kasabalarda, yahud duvarlar (siperler) arasında bulunmaksızın sizinle toplu bir halde vuruşamazlar» [177].

(392) ● Sözümüzün gerek sonu, gerek evveli olsun şunu göstermektedir ki; burada «Muhsan» kelimesi, İslâm'a girmektir. Nikâh, hürriyet veya hapsetme suretiyle engelleme burada kasdedilen «Muhsanlığı» ifade etmemektedir. Fakat «İhsan» kelimesi; bu mânaları da içine almaktadır [178].

---

(176) El Enbiya Sûresi: 80.

(177) El Haşr Sûresi: 14.

(178) «İhsan» kelimesinin lügat mânası; men, engel'dir. «Lisanü'l Arab» ta şunlar kaydediliyor: İhsan kelimesi, men'dir. Meselâ; kadın İslâm, hürriyet ve evlilikle «muhsan» olur. Ehzeri diyor ki: «Evlenen cariye için «O muhsan oldu» denilebilir. Zira evlenmekle (zina engellendiği için) muhsan olmuştur. Yine azad olmak veya müslümanlığı seçmekle de muhsan olunur.» İslâm uleması, Resûl-i Ekrem (SAV)'in: «Kim Allah'a şirk koşarsa o muhsan değildir» hadisi şerifini esas alarak, muhsanın ıstılâhta «İslâm» olmakla alakalı olduğunda ittifak etmiştir. Dolayısıyla müşrikler, muhsan değildir.

SÜNNET VE İCMA'IN DELÂLET ETTİĞİ NASİH VE MENSUH

(393) ● Allahü Tebareke ve Teale (cc) buyurmuştur ki;

«Sizden birinize ölüm gelip çattığı vakit -Eğer mal bırakacaksa- anaya, babaya, yakın akrabaya meşru bir surette vasiyyette bulunmak takva sahipleri üzerine bir hak olarak farz kılındı» [179].

(394) ● Yine Allahü Teala (cc) buyurmuştur ki;

«Sizden zevceler (ini geride) bırakıp ölecek olanlar eşlerinin (kendi evlerinden) çıkarılmayarak, yılına kadar faidelenmesini (bir yıl oturtulmasını) varislerine vasiyyet etsinler. Ama onlar kendi arzularıyla çıkarlarsa artık onların bizzat yaptıkları meşru işlerden dolayı size bir mes'uliyet yoktur. Allah mutlak galiptir ve yüce hikmet sahibidir» [180].

(395) ● Bu âyet-i kerimelerde Allahü Teala (cc); baba - anne ve onlardan sonra gelen yakın akrabaların mirasıyla, karı ve kocanın karşılıklı miraslarını beyan buyurmaktadır.

(396) ● Bu iki âyet-i kerime, muhtemeldir ki şu iki durumdan birini ortaya koymaktadır. Önce mümkündür ki; miras, anne - baba ve yakın akrabaya ait, vasiyyet ise kocaya yahud miras vasiyyetle bir arada olup, hem mirasta, hem vasiyette hak bulunsun... Yine mümkündür ki; miraslar, vasiyyeti neshetmiş bulunsun.

(397) ● Biraz önce beyan ettiğimiz şekilde eğer âyet-i kerimeler, söz konusu ettiğimiz ihtimalleri taşıyorsa, bu takdirde İlim ehlinin görevi evvelâ Allahü Teala (cc)'nın kitabında, sonra da Resûl-i Ekrem (SAV)'in sünnetinde de-

(179) El Bakara Sûresi : 180.
(180) El Bakara Sûresi : 240.

lâlet aramaktır. Şunu da beyan edelim ki Resûl-i Ekrem (SAV)'in sünnetinde buldukları delilleri kabul etmeleri, Allahü Teala (cc)'dan geleni kabul etmeleri mânasına gelir. Zira Allahâ Teala (cc) Resûlü (SAV)'ne itaati farz kılmıştır.

(398) ● Gerek fetva ehliyetine sahip olan ilim ehli, gerek Kureyş ve başka kabilelerle alâkalı megazzi (siyer) haberlerini kendilerinden aldığımız ilim ehli; Resûl-i Ekrem (SAV)'in fetih yılında şöyle söylediği hususunda ittifak etmişlerdir :

«Varise vasiyyete gerek yoktur. Ayrıca bir mü'min, bir kafire karşılık öldürülmez.»

Bu hadis-i şerif; megazziyi (siyeri) hıfzetmiş ilim ehlince (ulema tarafından) nakledilmiştir.

(399) ● Bu durum dikkate alınırsa sözkonusu hadis-i şerif; amm'den, amme'nin nakli olduğu (yani mütevatir sünnet) için, diğer konularda varid olan «Haberi vahid» den çok daha kuvvetlidir. Kaldı ki ilim ehlinin bu hadis-i şerif üzerinde müttefik olduğunu biliyoruz.

(400) ● Gerçi Şam'da mukim olan ilim ehli, hadis ulemasının tesbit edemediği bir hadis-i şerif rivayet etmişlerdir. Ancak bu hadis-i şerifin senedinde meçhul şahıslar ve inkıta (kesiklik) bulunduğu için zayıftır.

(401) ● Biz, yukarıda beyan ettiğim ve üzerinde ittifak bulunan hadis-i şerifi esas alıyoruz. Çünkü üzerinde alimlerin icmai vardır. Ayrıca megazzi (siyer) hafızları ve insanların büyük çoğunluğu sahihliğinde birleşmiştir.

(402) ● Süfyan Süleyman El Ahvali'den ve Mücahid'den bize Resûl-i Ekrem (SAV)'in şöyle buyurduğu haber verilmiştir;

«Varise vasiyyet etmeye gerek yoktur» [181].

(403) ● Bu durumda biz de; megazzi (siyer) alımleri nin umumen naklettiği bu hadis-i şerifle istidlâl etmekte yiz. Buna dayanarak diyoruz ki; Anne - baba ve zevce hak kında yapılan vasiyyet, miras hükmü ile nesholunmuştur Ammenin bu konudaki icmaıda budur.

(404) ● Gene ulemanın büyük çoğunluğu, akrabaya vasiyyetin hükmünün (eğer bu akraba varis durumda ise) mensûh olduğuna ka'il olmuşlardır. Varis durumunda olmayan akrabaya vasiyyet etmek de, farz değildir.

(405) ● Ancak şu var ki; Tavûs ve çok az alim şöyle beyan buyurmuşlardır: Anne ve babaya vasiyyet hükmü nesholunmuştur. Ancak bunun dışında kalan akraba için, bu hüküm sabit bulunmaktadır. Buna göre akraba durumunda olmayanlara vasiyyet edilemez.

(406) ● İlim ehli; megazzi (siyer) hafızlarının ittifakla naklettiği **«Varise, vasiyyet etmeye gerek yoktur»** hadis-i şerifini esas alıp, bu konuda müttefik oldukları halde Tavus akrabaya vasiyyetin sabit olduğunu söylemiştir. Bu durumda ulemanın Tavus'un dediğine aykırı veya uygun *bir delâlet bulması şarttır.*

(407) ● Sahabe-i kiramdan biri'si çok ağır bir durumda iken (yani ölüm haline yakin olduğu sırada) sahip olduğu altı köleyi azad etmişti. Ki Sahabe'nin, bu kölelerinden başka mirasa konu olacak hiçbir malı yoktu. Durum Resûl-i Ekrem (SAV)'e bildirilince; Resûl-i Ekrem (SAV) kö-

(181) İmam Şafi «El Ümm» 4, 27 ayrıca Tirmizi (2, 16) Ahmed b. Hanbel «El Müsned» 5, 267, Ebû Davud: 3, 73 İbn-i Mace-2, 83, İbn-i Saad, Tabakat.

ielerin (üçte biri olan) ikisini azad etti, cördünün de köle kalmasına hükmetti.

(408) ● Bu haberi bize Abdülvehhab Es 'Safaki verdi. Dedi ki; Ebû Galebe'den, o da Ebi Munallebi'den, o da İmran b. Husayn'den rivayetle bildirdi [182].

(409) ● İmran b. Huseyn'in bu rivayetinde de görüldüğü gibi sünnetin delâleti apaçık ortadadır. Allah (cc)'ın Resûlü (SAV), hastalık halinde yapılan bu vasiyyeti kemmiyet noktasından azaltmıştır.

(410) ● Ayrıca köleleri azad eden (sahabenin) bir arap olduğu unutulmamalıdır. Arab olan bu (sahabe) ile, sahip bulunduğu arab olmayan (acem) köleler arasında bir akrabalığın sözkonusu olamıyacağı açıktır. Binaenaleyh Resûl-i Ekrem (SAV)'in akrabanın dışında vasiyyeti caiz kıldığını görüyoruz.

(411) ● Bu da delâlet etmektedir ki; eğer akrabanın dışındakilere vasiyyet iptal edilmiş olsaydı, azad edilen köleler için de batıl olurdu. Biliniyor ki, bu köleler sahabenin (yani efendi durumunda olan kimsenin) akrabası değillerdi.

(412) ● Gene bu hadis-i şerifte görmekteyiz ki; ölen bir kimse, ancak malının üçte birini vasiyyet edebilir. Üçte birinden fazlası (yapılmış olsa bile) varislere geri verilir. Aynı zamanda bu konuda sabit olan şey kur'a ve taksimdir.

(413) ● Binaenaleyh varis durumunda oldukları için ebeveyne (anne ve babaya) vasiyyet yapılamaz. Hakları olan mirası almaları esastır.

---

(182) Sika'dan olan Abdülvehhab Es Sakafi, 106 veya 110'-de doğmuş, 149 senesinde ölmüştür. Bu rivayet Müsned (4, 426-428) Müslim (2, 23) Ebû Davûd (4, 50-51) ve Nesai (1, 278)'de yer almıştır.

(414) ● Varis durumunda olmadığı takdirde; gerek akraba ve gerekse başkaları için vasiyyette bulunmdk caizdir.

(415) ● Bana sevimli gelen, kişinin (varis durumunda olmayan) akrabasına vasiyyet etmesidir.

(416) ● Kur'an-ı Kerîm'de bunların dışında da «Nasih-Mensûh» bulunmaktadır. «Ahkâmû'l Kur'an» isimli kitabta bunların hepsi zikredilmiştir.

(417) ● Ben burada konuyu, delâletlerin kavranması için kısaca ele aldım. Sükût edip geçtiklerim için, vermiş olduğum misallerin kafi geleceğini umuyorum. Muvaffakiyet ve isabet hiç şüphesiz Allahü Teala (cc)'dan dilenir.

(418) ● Kitab ilmine tabi olmakla, Allahü Teala (cc)'nın kitabında, dininde ve kulları arasında Peygamberimiz Efendimize (SAV) verdiği yeri bilebilmek için; Kur'an-ı Kerîm'deki mücmel ve müfesser vahyini ve Resûl-i Ekrem (SAV)'in sünnetini iyiden iyiye tedkik ederek bunları söyledim.

(419) ● Her tefekkür eden mü'min biliyor ki; Resûl-i Ekrem (SAV)'in emrine sımsıkı bağlanmak, Allahü Teala (cc)'ya itaat demektir. Zira Resûl-i Ekrem (SAV)'in sünneti, mutlaka Allahü Teala (cc)'nın kitabına tabidir. Ve muhakkak ki; O'nun sünneti ebediyyen Allahâ Teala (cc)'nın kitabına muhalif ve aykırı olamaz.

(420) ● Kur'an-ı Kerim'i anlayan kimse bilir ki; beyan tek yönlü değil, çok yönlüdür. İlim ehlinin indinde bu beyanların bazısı mübeyyen (apaçık) bazısı da müteşabihtir. Elbette müteşabih beyanlar daha fazla cehd ve gayret ister. İlim ehli olmayan kimse için, her beyan karmaşıktır. Bu kimse sözün vechini anlayamaz. (Deliller arasında ilişki kuramaz ve aralarındaki ortak bağı kavrayamaz.)

ALLAHÜ TEALA (CC)'NIN «NASS» OLARAK İNDİRDİĞİ BEYANLAR

(421) ● Şanı yüce olan Allahü Teala (cc) buyurmuştur ki;

«Namuslu ve hür kadınlara (zina isnadiyla) iftira atan sonra (bu babta) dört şahid getirmeyen kimseler (in her birine) de seksen değnek vurun. Onların ebedi şahidliklerini kabul etmeyin. Onlar fasıkların ta kendileridir» [183].

(422) ● Bu âyet-i kerimede geçen «el-Muhsanat» buluğa ermiş ve hür olan kadınları gündeme getirmektedir. Burada da görüleceği üzere «İhsan» veya «Muhsanlık» değişik mânaları ifade eden bir kelimedir.

(423) ● Allahü Teala (cc) buyurmuştur ki;

«Zevcelerine (zina isnad eden), kendilerinin kendilerinden başka şahidleri de bulunmayan kimseler (e gelince) onlardan her birinin (yapacağı) şahidlik, kendisinin hakikaten sadıklardan olduğunu Allahü Teala (cc)'ya yemin (ile) dört (defa ifade ve tekrar edeceği) şahidliktir. Beşinci (şehadet) de eğer yalancılardan ise Allah'ın laneti muhakkak kendisinin üstüne (olmasını ifade etmesi) dir. O (kadın) nın billahi onun (zevcinin) muhakkak yalancılardan olduğuna dört (defa) şehadet etmesi, beşincide de eğer o (zevci) sadıklardan ise muhakkak Allah'ın gazabı kendisinin üzerine (olmasını söylemesi) ondan bu haddi (cezayı) defeder» [184].

(424) ● Burada açıkça görülüyor ki Allahü Teala (cc) koca ile (kendi karısına zina isnadında bulunan); başka kadınlara zina isnadında bulunan kâzif'i birbirinden ayırmış-

---

(183) En Nûr Sûresi : 4.
(184) En Nûr Sûresi : 6 - 9.

tır. Başka kadınlara zina isnadında bulunan kâzif; dört şahid getirmek zorundadır. Kendi karısını zina isnadı ile suçlayan koca; lian yapmak (lanetleşmek) durumundadır. Şu halde değnek vurulması istenen (hadd-i kafz tatbiki için) kâzif; muhsan olan kadınlara (yani evli olmayan hür ve baliğa kadınlar da dahil) zina isnadında bulunandır.

(425) ● Yukarıda bütün mahiyetiyle izah ettiğim gibi, Kur'an-ı Kerîm Arapça'dır. Binaenaleyh buradaki beyan «Zahiri âmm» olup, bununla hususiyet kasdedilmektedir. Yoksa bu âyet-i kerimelerden birisi, diğerini neshetmiş değildir. Her ikisi de, Allahü Teala (cc)'nın hükmünü bildirmektedir. Öyle ise Allahü Teala (cc)'nın ayırdığı gibi her ikisini ayırmak ve yine O'nun birleştirdiği gibi onları birleştirmek gerekir.

(426) ● Kendi karısına zina isnadında bulunan koca, «Lian» a razı olursa hadden kurtulur. Tıpkı başka kadınlara zina isnadında bulunan erkekler, dört şahid getirdiklerinde hadden kurtuldukları gibi. Bu durumda zevcesi hür ve baliga (muhsan) olan koca, lanetleşmeye (liana) razı olmadığı takdirde hadd-i kazf uygulanır.

(427) ● «Lian» la ilgili âyet-i kerimeler Aclâni ve karısı hakkında nazil olmuştur. Bu olayı rivayet eden Sehl b. Sa'd, İbn-i Abbas ve İbn-i Ömer; Resûl-i Ekrem (SAV)'in telkin buyurduğu lanetleşme lafızlarını bize nakletmemişlerdir.

(428) ● Şurası da bilinmektedir ki; bu sahabe-i kiram Kur'an-ı Kerîm'in nassında sabit olmayan; fakat Resûl-i Ekrem (SAV)'e ait olan bazı hükümleri rivayet etmişlerdir. Demişlerdir ki; **«Karşılıklı lanetleşen karı ve koca birbirinden ayrılır, çocuğu red durumu sözkonusu olur ve bu arada: «Kadın bu çocuğu da ondan getirmiştir. Çocuk itham edilene aittir» demesi...»** Dikkat edilirse bu lianın keyfi-

yetinden ziyade, sıfatına ait durumlardır. Yine lanetleşmeye razı olan adam hakkında «Allahü Teala (cc)'nın bildirdiği hükümler çerçevesinde onun durumu meydandadır» demiştir. İbn-i Abbas'ın rivayetinde ise beşinci şehadette Resûl-i Ekrem (SAV)'in : **«Onu durdurun. Zira beşinci şehadet'te (yalan söylüyorsa) ateşe girmesi vacib olur»** dediği zikredilmiştir.

(429) ● Hakikat şudur ki, bu sahabe-i kiramdan hiç birisi, kendisine şiddetle ihtiyaç duyduğumuz kısmı rivayet etmemişlerdir. Evlâ olanı, Resûl-i Ekrem (SAV)'in bu konudaki telkin keyfiyetini rivayet buyurmalarıydı. Ancak şunu biliyoruz ki; ayrıca Allahü Teala (cc)'nın kitabına vakıf olan kimse şu hakikati biliyor ki, Resûlullah (SAV) ancak vahyedildiği şekilde lanetleşmeyi tatbik ettirmiştir.

(430) ● Adı geçen sahabe-i kiram; Allahü Teala (cc)'nın beyan buyurduğu gibi lanetleşme (lian vakıasını) adet ve şehadetleriyle birlikte rivayet etmekle yetinmiş, karşılıklı «Lanetleşme» esnasında Resûl-i Ekrem (SAV)'in karı ve kocaya karşı kullandığı sözleri bildirmemişlerdir.

(431) ● «Lian» (ve lanetleşmenin sayısı) hususunda Allahâ Teala (cc)'nın kitabındaki bilgi son derece kafidir.

(432) ● Bununla beraber, biraz önce de zikrettiğim gibi Resûl-i Ekrem (SAV)'in karşılıklı lanetleşenleri (karı ve kocayı) birbirinden ayırdığına dair bazı rivayetler sabit olmuştur.

(433) ● Gene bundan evvel Allahü Teala (cc)'nın kitabındaki hükmü ve Resûl-i Ekrem (SAV)'in sünnetini de beyan etmiştik.

(434) ● Allahü Teala (cc) buyurmuştur ki;

«Sizden evvelki (ümmet)lere yazıldığı gibi, sizin üzerinize de oruç yazıldı (farz kılındı). Ta ki korunasınız. Oruç

sayılı günlerdir. Sizden kim o aya şahid olursa, oruç tutsun. Kim ki hasta olursa...» [185].

(435) ● Allahü Teala (cc) daha sonra bu ayın, hangi ay olduğunu beyan buyurmaktadır :

«(O sayılı günler) Ramazan ayıdır ki, Kur'an o ay içerisinde indirilmiştir. (O Kur'an ki) insanlara (mahz-ı) hidayettir, dooğru yolun ve hak ile batılı ayırd eden hükümlerin nice açık delilidir. Öyleyse içinizden kim o aya erişirse orucunu tutsun. Kim de hasta olur, yahud bir sefer üzerinde bulunursa o halde başka günlerde, oruç tutamadığı günler sayısınca (orucunu kaza etsin) Allah size kolaylık diler, size güçlük istemez. (Bu kolaylığı istemesi) o sayısı (kaza borcunuzu) ikmal etmeniz. Allah'ı (sizi muvaffak buyurduğu o şeyden dolayı) büyük tanımanız içindir. Olur ki şükredersiniz» [186].

(436) ● Hadis ilmine vakıf olan bir âlimden öğrendiğime göre; Resûl-i Ekrem (SAV)'den gelen rivayete dayanarak, bu ayın Şaban ayı ile Şevval ayı arasındaki Ramazan ayı olarak bildirdi?. Bu hadisle de, Allahü Teala (cc)'nın oruç ibadetini Ramazan ayında farz kıldığı hususu pekişmiş olmaktadır.

(437) ● Sefer halinde iken oruçlu olmak veya olmamak hallerini, oruçun kaza keyfiyetini sahih rivâyetlerle bize bildiren ilim ehli; kitapta nass halinde bulunmayan buna benzer bir-çok ahkamı da bize nakletmişlerdir.

(438) ● Ramazan ayından başka herhangi bir ayda vacîb oruç var mıdır, yok mudur? Meselelerden hüküm çıkarabilen hiçbir ilim ehlinden, bu hususta bir rivayet bilmiyorum.

---

(185) El Bakara Sûresi : 183 - 184.
(186) El Bakara Sûresi : 185.

(439) ● Esasen namaz, zekât, hacc gibi farizalar ve zina, adam öldürmek ve benzeri haramlar da, Allahü Teala (cc)'nın kitabında icmalen bildirilmişlerdir [187].

(440) ● Bu icmalen bildirilen hususlarda Resûl-i Ekrem (SAV)'in sünneti; Kur'an-ı Kerîm'de nass halinde bildirilmeyen bir-çok ahkamı getirmiştir. Bu demektir ki; Allah'ın (cc) Resûlü (SAV) de, Allahü Teala (cc)'nın murad ettiği mahiyeti izah buyurmuştur. Yine Resûl-i Ekrem (SAV)' in sünnetinde kat'i olarak bildirmediği bazı konularda, müslümanlar kendi aralarında konuşup, istişare edip, icma etmişlerdir.

(441) ● Bunu beyan edebilmek için şu âyet-i kerîmeye dikkat edelim. Allahü Teala (cc) buyurmuştur ki;

«Erkek zevcesini (üçüncü defa olarak) boşarsa ondan sonra o kadın kendinden başka bir ere nikâhlanıp varıncaya kadar ona (birinci zevcine) helâl olmaz. Bununla beraber, eğer o (yeni) koca da, onu boşar da onlar (birinci zevce ile aynısı) Allah'ın sınırlarını ayakta tutacaklarını (tatbik edeceklerini) zannederlerse (iddet bittikten sonra) tekrar birbirlerine dönmelerine (evlenmelerinde) her ikisi hakkında bir vebal yoktur» [188].

(442) ● **«Ondan sonra, o kadın kendinden başka bir ere nikahlanıp varıncaya kadar»** âyet-i kerimesi muhtemelen ilk kocasından başka bir kocaya varıncaya kadar mânasınadır. Bu mahiyette âyet-i kerimenin hitabı şöyle oluyor : Bir başkasıyla nikâh akdine giren kadın, evlenmiştir.

(443) ● Diğer bir mâna da şudur : Nikâh akdi yaptığı ikinci koca onunla münasebette bulununcaya kadar!.. Zira «Nikâh» kelimesi, hem cinsi münasebete, hem de akid suretiyle meydana gelen evliliğe delalet edebilmektedir.

---

(187) Geniş bilgi için 144 no'lu dipnota bakınız.

(188) El Bakara Sûresi : 230.

(444) ● Kocası tarafından üç talakla boşanan ve sonra bir başka adamla evlenen bir kadına Resûl-i Ekrem (SAV) şöyle buyurmuştur;

«Sen onun, o da senin balını tadıncaya kadar (yani birlikte cinsi münasebette bulununcaya kadar) ilk kocana dönmen helâl olmaz» [189].

Yani başka bir koca, seninle cinsi münasebette bulunup evleninceye kadar... İsabet nikâh'tır.

(445) ● Birisi şöyle sorabilir: **«Resûl-i Ekrem (SAV)'den gelen diğer haberi zikretmez misin?»**

(446) ● Derim ki, evet!.. Süfyan, İbn-i Şihab'tan, O da Urve'den, O da Hz. Âişe'den bize bildirdi.

«Rifae'nin karısı Resûl-i Ekrem (SAV)'e gelip: «— Ben Rifae'nin karısıydım. Sonra beni üç talakla kat'i olarak boşadı. Ben de Abdurrahman b. Zebir ile evlendim. Fakat muhakkak ki onun erkekliği elbise saçağı gibidir.» dedi. Bunun üzerine Resûl-i Ekrem (SAV): **«— Galiba sen Rifae'ye dönmek istiyorsun. Hayır!.. Sen onun, o da senin balını tadıncaya kadar bu helâl olmaz.»** buyurdu [190].

(447) ● Resûl-i Ekrem (SAV)'in sünneti kat'i olarak göstermektedir ki; ilk kocasından üç talakla boşanan bir kadın, ikinci bir koca ile nikâhlanıp, bu yeni kocası ile cinsi münasebette bulunmadıkça, birinci kocasına (ilk eşine) dönemez. Ancak nikâh ve cinsi münasebetten sonra (herhangi bir sebeble ayrılırsa), ilk kocasına dönebilir.

---

(189) Sahih-i Buhari, Sahih-i Müslim, Sünen-i Tirmizi, Sünen-i Ebû Davud, Sünen-i Nesei ve Sünen-i İbn-i Mace'de yer almıştır.

(190) Hadis için «El ihtilâfı Hadis» (El Ülm'ün hamişi) C: 7, sh: 314, ayrıca El Ülm C: 5 Sh: 229.

RESÛLULLAH (SAV)'IN ÂYETLE BERABER KOYDUĞU MANSÛS FARZLAR

(448) ● Allahü Tebareke ve Teala (cc) buyurmuştur ki;

«Namaza kalkacağınız zaman yüzlerinizi ve dirseklere kadar ellerinizi ve başlarınızı meshedip, her iki topuğa kadar ayaklarınızı yıkayın. Eğer cünüp olduysanız boy abdesti alın» [191].

(449) ● Yine Allahü Teala (cc) buyuruyor ki;

«Yolcu olmanız müstesna, gusül edinceye (boy abdesti alıncaya) kadar namaza yaklaşmayın» [192].

(450) ● Allahü Teala (cc) cünüplükten temizlenmenin abdestle değil, gusülle (boy abdesti ile) tahakkuk edeceğini beyan buyurmaktadır.

(451) ● Resûl-i Ekrem (SAV)'in, Allahü Teala (cc)'nın beyan buyurduğu şekilde abdest aldığı malûmdur. Önce yüzünü, dirseklerine kadar ellerini ve başını meshederek, her iki topuğa kadar ayaklarını yıkardı.

(452) ● Bize Abdü'laziz İbn-i Muhammed haber verdi. Dedi ki; Ziyad İbn-i Esleme, Ata İbn-i Yesar'dan, O da İbn-i Abbas'tan rivayet etti :

«Resûl-i Ekrem (SAV) teker teker abdest alırdı» [193].

(453) ● Bize Malik haber verdi. Dedi ki; Amr İbn-i Yahya, babasından. Abdullah bin Zeyd, ceddi Amr İbn-i Yahya : «— **Babası Abdullah bin Zeyd'e, Resûl-i Ekrem**

(191) El Maide Sûresi : 6.
(192) En Nisâ Sûresi : 43.
(193) Sahih-i Buhari, Sünen-i Tirmizi ve Ahmed b. Hanbel'in «Müsned»i.

(SAV)'in nasıl abdest aldığını gösterebilir misiniz?» diye sorar. O da «Elbette» dedikten sonra, abdest almaya başladı. Sırasıyla : önce ellerini ikişer defa yıkadı, üçer defa mazmaza ve iştinşak ederek, yüzünü üç kere, dirseklere kadar kollarını da ikişer kere yıkadı. Her iki eliyle, öne ve arkaya gezdirmek suretiyle başının önünden başlayarak arkaya doğru başını mesh etti ve elini başladığı yere kadar getirdi. Son olarak da ayaklarını yıkadı» (194).

(454) ● Buna göre «Yüzlerinizi yıkayın» âyetinin zahiri; yüzün gerçekten yıkama denecek kadar yıkanmasını ifade etmektedir. Artık bu bir kere de olabilir, daha fazla da olabilir.

(455) ● Biraz önce beyan ettiğimiz hadis-i şeriflerde görülüyor ki; Resûl-i Ekrem (SAV), Kur'an-ı Kerîm'de ifade edildiği gibi gerçekten yıkama denilebilecek biçimde, bir defa yıkamakla abdest alınabileceğini beyan buyurmuştur. Bazı rivayetlerde de; ikişer veya üçer defa yıkanır diye bildirilmiştir.

(456) ● «Bir kere yıkama» sünnetinden şunu istidlâl ediyoruz ki; eğer bir kere yıkamak (yıkanmış olmak için) yetmiyorsa, bu tahakkuk etmemiş olur. Bir kereden fazla yıkamak ise farz değil, ihtiyaridir. Abdest için farz olan belli uzuvları yıkamaktır.

(457) ● Nitekim daha önce zikrettiğim hususlarda da durum aynen böyleydi. Yani abdestle ilgili hadis-i şerifler terkedilse bile, Kur'an-ı Kerîm'deki hükümlerle iktifa edilebilir. Hadis-i şerif varid olduğuna göre, sözkonusu edilebilecek delâlet, hiç şüphesiz hadisin Kur'an-ı Kerîm'e tabi olmasıdır.

---

(194) Sahih-i Buhari, Sahih-i Müslim, Sünen-i Ebû Davud ve Sünen-i Tirmizi.

(458) ● Mümkündür ki, Resûl-i Ekrem (SAV) daha çok üç defa yıkamak suretiyle abdest aldığı için, hadis-i şerif böylece varid olmuştur. Buna göre abdest alırken üçlemek vacib değil, ihtiyaridir. Binaenaleyh hadis-i şerif'in **«Bu nun gibi üçlemek suretiyle abdest alıp, iki rek'at namazı kılan kimse mağfiret olunur»** kısmında muhaddisler «Fazlalıkta» fazilet bulunduğunu murad etmişlerdir. Bu nokta dikkate alınırsa; fazlalık «vacip» değil, nafile (sünnet) olur.

(459) ● Allah (cc)'ın Resûlü (SAV) abdest alırken dirsek ve topuklarını da yıkamıştır. Âyet-i kerimede ise iki ihtimal bulunmaktadır. Birincisi : Topuklar ve dirsekler yıkamaya dahildir veya oralara kadar yıkanır. İkinci ihtimal, topuklar ve dirsekler yıkamaya dahil değildir. Hadis-i şerif, bu duruma açıklık getirmektedir.

(460) ● Dikkat edilirse, varid olan hadis-i şerifler, âyet-i kerimenin zahirine bir beyan teşkil etmektedirler. Esasen âyet-i kerimenin zahirinde de, topukların ve dirseklerin yıkamaya dahil olması, mânaya daha yakındır.

(461) ● İşte Resûl-i Ekrem (SAV)'in sünnetinin; Kur'an-ı Kerîm'le beraber beyan hususiyeti kısaca budur.

(462) ● Gerek buradaki beyan olsun, gerek daha önce izaha gayret ettiğimiz beyanlar olsun; ilim ehli indinde herhangi bir ihtilâfa konu olmamıştır. Ancak alim olmayanlara göre, bütün bunlar karmakarışıktırlar.

(463) ● Gusül abdesti konusunda da, Resûl-i Ekrem (SAV)'in beyanları bulunmaktadır. Bunlar sünnetin nasslarıdır. Allah (cc)'ın Resûlü; önce fercini yıkar, sonra namaz abdestinde olduğu gibi abdest aldıktan sonra, bütün vücudunu güzelce yıkardı. Bize sevimli gelen husus da, hiç şüphesiz bu konuda da Resûl-i Ekrem (SAV)'e tabi olmaktır.

(464) ● Hiç bir ilim ehlinden Resûl-i Ekrem (SAV)'in boy abdestinde tekessür edip - etmediği veya bunun gibi hususlarda hiçbir şey işitmedim. Ancak burada da esas, hakiki mânada yıkanmaktır, yeterliliktir. Kaldı ki abdesteteki tayin, gusülde (boy abdestinde) bulunmamaktadır.

(465) ● Yine Allah (cc)'ın Resûlü (SAV)'in sünnetinde; Kur'an-ı Kerîm'de nass halinde bulunmasa da; abdest ve gusülün (boy abdestinin) hangi hallerde gerekli olduğu beyan buyurulmuştur.

HUSUSİYET MURAD EDİLEN ÂYET-İ KERİMELERİN, RESÛL-İ EKREM (SAV)'İN SÜNNETİYLE BİLDİRİLMESİ

(466) ● Allahü Tebareke ve Teala (cc) buyurmuştur ki;

«(Habibim) Senden fetva isterler. De ki : Allah, babası ve çocuğu olmayanın mirası hakkındaki hükmü (şöylece) açıklar : Eğer (erkek veya kız) evlâdı (ve babası) olmayan bir erkek ölür, onun bir tek kız kardeşi kalırsa, terikenin yarısı onundur. Eğer (mirascı) erkek kardeş ise çocuksuz (ve babasız) ölen kız kardeşin (vefatıyla) bıraktığının tamamını alır» [195].

(467) ● Yine Allahü Teala (cc) buyuruyor ki;

«Ana ve baba ile yakın hısımların bıraktıklarından erkeklere, ana ve baba ile yakın hısımların bıraktıklarından kadınlara -azından da çoğundan da- farz edilmiş birer nasip olarak, hisseler vardır» [196].

---

(195) En Nisâ Sûresi : 176.
(196) En Nisâ Sûresi : 7.

(468) ● Yine Allahü Teala (c) buyuruyor ki;

«Allah size (miras hükümlerini şöylece) tavsiye (ve emr) eder: Evlâtlarınız hakkında (ki hüküm) erkeğe, iki kadının payı miktarıdır. Fakat onlar (o evlâdlar) ikiden fazla kadınlar ise (ölünün) bıraktığının (terikenin) üçte ikisi onlarındır. (Dişi evlâd) bir tek ise, o zaman (bunun) yarısı onundur. (Ölenin) çocuğu varsa ana ve babadan her birine terikenin altıda biri (verilir). Çocuğu olmayıp da, ona ana ve babası mirascı olduysa, üçte biri anasınındır. (Erkek, dişi) kardeşleri varsa, o vakit altıda biri anasınındır. (Fakat bütün bu hükümler) ölenin edeceği vasiyet (in tenfizin) den veya borc (unun ödenmesin) den sonradır. Siz babalarınızdan ve oğullarınızdan hangisinin, faide cihetinden, size daha yakın olduğunu bilemezsiniz. (Bu hükümler ve hisseler) Allah'tan birer farizadır. Şüphesiz ki Allah hakkıyla bilendir, yegâne hüküm ve hikmet sahibidir» [197].

«Zevcelerinizin çocuğu yoksa, terikenin yarısı sizindir. Eğer onların çocuğu varsa size terikesinden (düşecek hisse) dört'te birdir» [198].

(469) ● Ve bunun gibi, mirası beyan eden âyet-i kerimelerin tamamı...

(470) ● Şimdi Resûl-i Ekrem (SAV)'in sünnetine dikkat edelim: Kardeş, kızkardeş, çocuk, akraba, anne ve baba, karı-koca ve Kur'an-ı Kerîm'de kendilerine hisse verilen diğer kimseler, varistirler. Sünnet; mirasın yalnız ismi geçenlere mahsus olduğunu bildirmiş ve şu hükümleri beyan buyurmuştur.

(471) ● Varis ve muris'in (mirası bırakan) arasında, din birliği bulunacaktır. Farklı dinlerden olanlar birbirleri-

(197) En Nisâ Sûresi: 11.
(198) En Nisâ Sûresi: 12.

ne mirasçı olamazlar. Ayrıca varis ve muris'in «Darü'l İslâm'da» yaşamaları da gerekmektedir. «Dârü'l İslâm» da müslümanlarla akdi bulunan kimselerin de mal ve can emniyetleri vardır. Müşrikler de birbirlerine mirasçı olabilirler. Çünkü buradaki tevarüs, «şirk» birliğine dayanır.

(472) ● Bize Süfyan bildirdi. (.....) Üsame b. Zeyd'den, Resûl-i Ekrem (SAV) şöyle buyurmuştur;

«Müslüman kafire, kafir de müslümana mirasçı olamaz» [199].

(473) ● Varis ve murisin, mü'min olmalarının yanında, hür olmaları da gerekmektedir.

(474) ● Bize İbn-i Uyeyne haber verdi. (.....) Salim, o da babasından, Rasûl-i Ekrem (SAV)'in şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir.

«Malı olan bir köleyi satan kimse (bilsin ki) kölenin malı, O'nu satın alana aittir. Ancak müşterinin bunu şart koşması hali müstesnadır» [200].

(475) ● Resûl-i Ekrem (SAV)'in sünneti ile sabittir ki; köle durumunda olan kimse mal edinemez. Kölenin mülk edindiği herşey efendisine aittir. Ayrıca «Mal» sözcüğü burada efendiye racidir. Zira kölede ehliyet arızası bulunduğu için, efendisine tabidir. O (ehliyet arızası sebebiyle) kendi nefsine malik değilken, herhalde «Mal»a da malik olamaz. Ayrıca köle «Mülk» durumunda olduğu için ayrıca satılabilir ve miras olarak bırakılabilir. Allahü Teala (cc) ölenin malının, geride kalan nasib sahiplerine intikalini

(199) İmam Malik ve İmam Ahmed «İbn-i Uyeyne'den, ayrıca Sahih-i Buhari, Müslim, Ebû Davud, Tirmizi, Nesai ve İbn-i Mace.

(200) Ahmed b. Hanbel, «Müsned» (2, 9) ayrıca Buhari, Müslim, Ebû Davud, Tirmizi.

emrediyor. Şu halde ölenin malını, gerida kalanlar «Mülk» edinirler. Şayet köle, miras alabilecek durumda olan (baba ve benzeri gibi) bir kimse ise, kendisine verilen hisse dahi efendisine aittir. Başka bir deyişle «Baba» olmak vasfıyla, mirasa müstehak köleye (meselâ baba olan köle) verilen hisse, mirasa müstehak olmayan efendinin emrine geçer. Burada; yani kölelik meselesinde, Allahü Teala (cc)'nın mirasçı kılmadığını mirasçı kılıyoruz. Zira yukarıda da beyan ettiğim gibi, ne köleyi, ne de «Hem müslüman, hem de hür olmayanı» mirasçı kabul etmemekteyiz. Katil için de durum aynıdır.

(476) ● Katil de mirasçı olamaz. Çünkü Amr. b. Şuayb'tan rivayet edildiğine göre Resûl-i Ekrem (SAV) şöyle buyurmuştur :

«Katile, mirastan hiçbir şey yoktur» [201].

(477) ● Demek ki biz katili (yani mirasçısını öldüreni) varis yapamayız. Gerçekten kasden yapılan katl, mirastan mahrum olmanın, en hafif cezasıdır. Tabii bununla beraber katil; Allahü Teala (cc)'nın gazabına da uğrar. Kısacası (mirasa erken kavuşmak için) katletme suretiyle Allahü Teala (cc)'ya isyan eden kimse, mirastan mahrumdur.

(478) ● Biraz önce beyan ettiğim üç halde de; yani müslümanın müslümana mirasçı olması, hürriyet ve katil şartlarında, kendilerinden ilim elde ettiğim ulema ve diğer beldelerde bulunan alimler arasında hiçbir ihtilâfa şahid olmadım. Hepsi ittifak halindedirler.

(479) ● Alimlerin bu konulardaki icmaları; Resûl-i Ekrem (SAV)'in herhangi bir konudaki sünnetinden asla ayrılmaması gerektiğinin bariz bir hüccetidir. Allahü Teala

(201) İbn-i Mace (2, 74-86), Beyhaki (6, 219-221) Tirmizi (2, 14) ve Ebû Davud.

(cc)'nın «Nass» halinde bildirdiği bir farzın makamında gelen Resûl-i Ekrem (SAV)'in sünnetleri, madem ki sözkonusu bir farzın önemli bir bölümüne delâlet etmektedir; öyle ise Kur'an-ı Kerîm'de geçen emsali nasslarda da aynı kaide geçerli olur. Yine Allahâ Teala (cc)'nın «Nass» halinde bildirmeyip de, sünnetle sabit olan hükümler de aynen böyle kabule şayandır.

(480) ● Esasen en doğru olanı; hiçbir ulemanın bu meselede şüpheye düşmemesi, Allahü Teala (cc) ve Resûlü (SAV) in koyduğu hükümlerin değişmemesi ve daima aynı şekilde cereyan etmesidir.

(481) ● Allahü Tebareke ve Teala (cc) buyuruyor ki;

«Birbirinizin mallarını batıl sebeblerle yemeyin. Meğer ki (o mallar) sizden karşılıklı bir rızadan (dolayı) bir ticaret (malı) olsun» [202].

(482) ● Yine Allahü Teala (cc) buyuruyor ki;

«(Bunun sebebi) Onların: «— Alım, satım da faiz gibidir» demeleridir. Halbuki Allahü Teala, alım-satımı helâl, faizi de haram kılmıştır» [203].

(483) ● Bu âyet-i kerimelerde beyan buyurulan «Nass» lar, bazı noktalarda Resûl-i Ekrem (SAV)'in sünneti ile tahsis olunmuştur. Meselâ: Resûl-i Ekrem (SAV) misli misline olmadıkça, rızaya dayalı bile olsa, altının altınla, yine meclis beraberliği ve bedeller peşin olmadan altının gümüşle veya gümüşün altınla mübadelesini haram kılmıştır. Bu mânada olan (sarfla ilgili) şeylerde durum aynıdır. Yani (sarfta) meclis beraberliği ve iki bedelin peşin olması

(202) En Nisâ Sûresi: 29
(203) El Bakara Sûresi: 275

sabit olacak, tehlike bulunmayacak. Ayrıca alım - satıma konu olan malda cehalette olmayacaktır.

(484) ● Resûl-i Ekrem (SAV)'in sünneti gösteriyor ki; Allahü Teala (cc) «Alım - Satımın mübahlığından» bizzat kendisi yasaklamadıkça kaydını kastedmektedir.

(485) ● «Alım - Satım» konusunda (yani ticari mevzularda) Resûl-i Ekrem (SAV) başka hükümler de beyan buyurmuştur. Meselâ: Müşteri, bayi tarafından kendisine ayıplı olarak satılan bir köleyi dilerse geri çevirir, dilerse ayıplığın karşılığını tazmin eder. Yine aksine şart koşulmadığı süre içerisinde kölenin malı satın alana aittir. Aynı şekilde aksine bir şart koşulmadığı müddetçe, aşılanmaya müsait halde satılan hurmanın meyvesi de, onları satın alanındır. İnsanların bütün bu hükümleri kabul etmeleri vacibtir. Baştan sona kadar; Allahü Teala (cc)'nın her emrettiğince kat'i olarak teslim olmak şarttır.

«FARZ» LARA GENEL BİR BAKIŞ

(486) ● Allahü Tebareke ve Teala (cc) buyurmuştur ki;

«Muhakkak ki namaz; mü'minlerin üzerine vakitleri belli bir farz olmuştur» [204].

(487) ● Yine buyurmuştur ki;

«Namazı kılın ve zekâtı verin» [205].

(488) ● Yine buyurmuştur ki;

«Onların mallarından sadaka al ki, bununla kendilerini (günahlarından) temizlenmiş, bununla onları(n hasenatını)

(204) En Nisâ Sûresi: 103.
(205) El Bakara Sûresi: 43.

bereketlendirmiş (kendilerini muhlisler mertebesine yükseltmiş) olasın» [206].

(489) ● Yine Allahü Teala (cc) buyurmuştur ki;

«Ona bir yol bulabilenlerin (gücü yetenlerin) Beyt'i hacc (ve ziyaret) etmesi Allah'ın insanlar üzerindeki bir hakkıdır» [207].

(490) ● Kitabında namazı, zekâtı ve haccı muhkem olarak bildiren Allahü Teala (cc), bunların nasıl eda edileceğinin keyfiyetini Resûl-i Ekrem (SAV)'in lisanı üzerine beyan etmiştir.

(491) ● Resûl-i Ekrem (SAV) farz namazların beş vakit olduğunu; öğle, ikindi ve yatsı namazlarının farzlarının dört, akşam namazının üç ve sabah namazının iki rek'at olarak kılınacağını bildirmiştir.

(492) ● Bu namazlardaki kıraat şekli de sünnetle sabittir. Sünnete göre; akşam, yatsı ve sabah namazlarında açıktan, öğle ve ikindi namazlarında ise gizli (içinden) olarak okunur.

(493) ● Yine her namaza girişin «Tekbir» le, çıkışın da «selâm» ile olduğu; tekbirden sonra kıraat, rükû ve iki secde geldiğini ve namazla ilgili diğer hususiyetleri de Resûl-i Ekrem (SAV)'in sünnetinden öğreniyoruz.

(494) ● Sefer halinde iken dört rek'atlık namazların iki rek'at olarak kılınabileceğini, sabah ve akşam namazlarının aynen kılınacağını yine Resûl-i Ekrem (SAV)'in sünnetinden öğreniyoruz.

(495) ● Korku hali müstesna; ister mukim, ister sefer halinde bulunulsun, her namazda mutlaka kıbleye karşı yönelmenin gerektiğini de, sünnetten öğreniyoruz.

---

(206) Et Tevbe Sûresi : 103.
(207) Âl-i İmran Sûresi : 98

(496) ● Nafile namazların da; abdestsiz kılınamıyacağını, kıraatsız, rükûsuz, sücûdsuz ve kıbleye yönelmeksizin olamayacağını da Resûl-i Ekrem (SAV)'in sünnetinden öğrenmiyoruz. Ancak süvari olan kimse (hayvan üzerinde giden) nafile namazları bineğinin gittiği yönde kılabilir.

(497) ● (.....) Cabir b. Abdullah'tan.

«Resûlüllah (SAV) enmar gazvesinde, yönü doğuya doğru olduğu halde bineğinin üzerinde namaz kılıyordu.»

(498) ● Keza Müslim, İbn-i Cüreyc'ten, Ebi'z Zübeyr'den, Cabir'den, o da Resûl-i Ekrem (SAV)'den aynı mealde rivayette bulunmuştur. **«Ancak gavzenin ben-i Enmar olup olmadığını bilmiyorum. Yahut sadece «Seferde namaz kıldı» dediğini hatırlıyorum»** demiştir.

(499) ● Yine Resûl-i Ekrem (SAV) bayram namazları ile yağmur duası namazını beyan buyurmuş, rükû ve sücûd adedlerini de ta'lim ettirerek, «Hüsuf ve Küsûf» namazlarına (güneş ve ay tutulması namazları) bir rükû daha ilave ederek, bir rek'at içerisinde iki rek'at namazı teşri buyurmuştur.

(500) ● Malik bize bildirdi. O Yahya b. Said'den, O da Amre'den, O Âişe'den, O da Resûl-i Ekrem (SAV)'den.

(501) ● Malik bize bildirdi. O Hişam'dan, O da babasından, O da Âişe'den, Hz. Âişe de (R. Anhuma) Resûl-i Ekrem (SAV)'den.

(502) ● Yine Malik, Zeyd b. Eslem'den, O da Ata b. Yesar'dan, o da İbn-i Abbas'dan, o da Resûl-i Ekrem (SAV)'den bu konudaki haberleri bize bildirmiştir.

(503) ● Gerek Hz. Âişe (R. Anhuma) gerek İbn-i Abbas (RA)'dan rivayet edilen haberlere göre Resûl-i Ekrem (SAV)'in namazı mü'minlere ta'lim ettirdiği sabittir. Ancak

her ikisinin rivayetindeki müşterek nokta; Resûl-i Ekrem (SAV)'in «Küsûf» namazını, her bir rek'atta iki rek'at olmak üzere, iki rek'at şeklinde kıldırdığıdır ([208]).

(504) ● Allahü Teala (cc) namaz hususunda : **«Muhakkak ki namaz, mü'minlerin üzerine vakitleri belli bir farz olmuştur»** diye buyurmaktadır.

(505) ● Namazların hangi vakitlerde kılınacağı hususu Resûl-i Ekrem (SAV)'in sünneti ile sabit olmuştur. Resûl-i Ekrem (SAV) her namazı mutlaka vaktinde edâ etmiştir. Ancak Ahzab (Hendek) savaşında ma'zeretten dolayı vakitlerinde eda edememiş; öğle ile ikindiyi ve akşamla yatsıyı geciktirerek bir vakitte eda buyurmuştur.

(506) ● (.....) Abdurrahman b. Ebi Said, O da babasından rivayet etmiştir ki;

«Ahzab (Hendek) savaşında namazlarımızı vaktinde edâ edemedik. Nihayet savaştan çekilmiş ve akşam namazından sonra, gecenin bir kısmını da geçirmiştik. Hani Allahü Teala (cc)'da bu konuda : «Allah muharebe (hususunda) mü'minlere elverdi. Hiç şüphesiz Allahü Teala kavi'dir. (her şeye) kadirdir» ([209]) buyurmuştur. Sonra Resûl-i Ekrem (SAV), Bilâl-i Habeşi'yi yanına çağırarak öğle namazı için kamed getirmesini emretti ve öğle namazını eda buyurdu. Tıpkı vaktinde edâ ediyormuş gibi, namazı tam olarak kıldı. Sonra ikindi, akşam ve yatsı namazlarını da aynı şekilde eda buyurdu. O zamanda (Hendek savaşı sırasında) henüz korku (hafv) namazına dair olan âyet-i ke-

---

(208) İmam Şafii (rh.a) burada, hadis-i şeriflerin metnini vermeden geçmektedir. Ancak aynı hadis-i şerifler, mevzuatta'da metin ve senediyle beraber zikredilmiştir. (1, 194-196) ayrıca El Ümm (1, 214-215).

(209) El Ahzab Sûresi : 25.

rime inzal buyurulmamıştı.» Fakat korkarsanız, o durumda yürüyerek veyahud süvari olarak (hayvanın üzerinde iken) namazlarınızı kılın» [210].

(507) ● Ebû Said; bahsi geçen hadisenin «Korku namazı ile ilgili âyet-i kerimenin» inzal buyurulmasından önce cereyan ettiğini bildirmektedir.

(508) ● Burada zikri geçen havf (korku) namazı ile ilgili âyet-i kerime şudur. Allahü Teala (cc) buyurmuştur ki;

«Yeryüzünde sefere çıktığınız zaman, eğer kafirlerin size fenalık yapacağından endişe ederseniz (kafirlerin fitnesinden, saldırısından çekinirseniz) namazlarınızı kısaltmanızda üzerinize bir vebal yoktur. Şüphesiz kafirler, sizin apaçık düşmanlarınızdır» [211].

Yine Allahü Teala (cc) buyurmuştur ki;

«Sen de içlerinde bulunup da kendilerine namaz kıldırdığın vakit, onlardan bir kısmı seninle birlikte dursun. Silahlarını (yanlarına) alsınlar. Bu surette secde ettikleri zaman da, arka tarafınızda bulun(up düşmana karşı dur) sunlar. (Bundan sonra) Henüz namazını kılmamış olan diğer bir kısmı gelip namazlarını kılsınlar ve onlar da itiyat tedbirlerini ve silahlarını yanlarına alsınlar» [212].

(509) ● Yezid b. Numan; «Zati'r-Rikae» gavzesinde bulunan ve kılınan hafv (korku) namazına iştirak eden Salih b. Havvat'tan rivayet ediyor;

«Namazda bir gurup Resûl-i Ekrem (SAV)'in arkasında namaza durmuş, diğer bir gurupta düşmana karşı siperde

(210) El Bakara Sûresi: 239. Kadis için: Nesai, Beyhaki ve Müsned.

(211) En Nisâ Sûresi: 101.

(212) En Nisâ Sûresi: 102.

bulunuyordu. Resûl-i Ekrem (SAV)'in arkasında bulunanlar bir rek'at namaz kıldıktan sonra ayağa kalktı ve onlar namazlarını kendileri tamamladılar. Sonra bunlar namazdan ayrılıp, düşmana karşı sipere girdiler, diğer gurup gelip Resûl-i Ekrem (SAV)'in arkasına durdu. Geriye kalan bir rek'atı da, bu gurup Resûlullah (SAV) ile birlikte kıldıktan sonra, namazlarının diğer rek'atını kendileri tamamladıktan sonra selâm verdiler» [213].

(510) ● (.....) Ubeydullah b. Amr'da; Yezid b. Ruman'ın rivayet ettiği hadis-i şerife benzer (tıpkı onun gibi) bir hadis rivayet etmiştir.

(511) ● Görülüyor ki Resûl-i Ekrem (SAV)'in koyduğu bir sünnetin; başka bir sünnetle neshi veya başka bir zamana tehiri mümkün değildir. Nitekim daha önce de, bu konudaki delilleri beyan etmiştik. Resûl-i Ekrem (SAV)'in bu sünnetleri; hiç şüphesiz ki bu konuda (yani nasih ve mensûhta) insanlar için birer hüccet meydana getirmektedir. Hatta bir sünnetteki bariz bir illet, diğerinde bulunmayabilir.

(512) ● Yukarıda beyan ettiğimiz husus göstermektedir ki, Allahü Teala (cc) korku anlarında (düşmanla karşı-karşıya kalındığı durumlarda) namazın vaktinde edâ edilmeyerek, tıpkı Resûl-i Ekrem (SAV)'in yaptığı gibi, geciktirilmesini neshetmiştir. Yine belirttiğim gibi Resûl-i Ekrem (SAV)'de, sünnetiyle bunu tatbik ederek namazı geciktirmeden, (Ubeydullah b. Amr ve Yezid b. Ruman'ın rivayet ettiği gibi) vaktinde eda etmiştir.

(513) ● Bize Malik haber verdi. (.....) İbn-i Ömer (RA) buyurmuştur ki; «Korku (havf) namazı» beyan buyu-

---

(213) Buhari, Müslim, Ebû Davud, Tirmizi, Nesai ve El Ümm.

ruldüktan sonra şöyle denilmektedir: **«Eğer korku bundan daha şiddetli ise; yaya olarak veya süvari iken (hayvan üzerinde iken) Kıbley'e dönme imkanı bulunsun veya bulunmasın namazınızı kılın»** [214].

(514) ● Bize haber verildi ki, (.....) Başka kanallardan da bu mahiyete yakın rivayetler gelmiştir.

(515) ● Daha öncede izah ettiğim gibi, Kıble'ye yönelmek yine farz olup, bu ebediyyen değişmeyecektir. Ama Resûl-i Ekrem (SAV)'in sünneti gösteriyor ki, bazı hallerde, korkunun şiddetli olduğu durumda, cihadda ve benzeri hallerde Kıble'ye yönelinerek namaz kılma imkânı bulunmuyorsa, yön değişebilir.

(516) ● Ve gene Resûl-i Ekrem (SAV)'in sünnetiyle sabit oluyor ki; namaz *mümkün olabilecek bir şekilde* eda edilecek, asla geciktirilmeyecektir.

ZEKÂT

(517) ● Allahü Teala (cc) buyurmuştur ki;

«Namazı kılın ve zekâtı verin» [215].

Yine buyurmuştur ki;

«Namazı dosdoğru kılanlar ve zekâtı verenler» [216].

Yine buyurmuştur ki;

«İşte (bu vasıflarla beraber) namaz kılanların vay haline!.. Onlar namazlarından gafildirler. Onlar riyakârların ta kendileridirler. *Maunu da* meneder onlar» [217].

---

(214) Müslim, İbn-i Mace ve Buhari.
(215) El Bakara Sûresi: 43.
(216) En Nisâ Sûresi: 162.
(217) El Maûn Sûresi: 4-7.

(518) ● Ehl-i ilimden bir kısmı : **«Âyet-i kerimede geçen «Maûn» dan maksad, farz olan zekât'tır»** demişlerdir.

(519) ● Yine Allahü Teala (cc) buyurmuştur ki;

«Onların mallarından sadaka al ki, bununla kendilerini (günahlarından) temizlenmiş, bununla onları(n hasenatını) bereketlendirmiş olasın. Onlara dua et. Çünkü senin duan onlar için (onların yürekleri için medar-ı) sükûnetdir. Allah (onların itiraflarını) hakkıyla işiten, (pişmanlıklarını) çok iyi bilendir» [218].

(520) ● Burada âyet-i kerimenin çıkış noktası âmm (umumiyyet) ifade etmektedir. Ancak mümkündür ki; malların hepsi değil, bir kısmı kasdedilmiştir. Binaenaleyh Resûl-i Ekrem (SAV)'in sünneti de, bazı malların zekâta tabi olduğunu bildirmiştir.

(521) ● Malûm olduğu üzere mallar, bir-kaç sınıfa ayrılabilir. Resûl-i Ekrem (SAV) deve ve davardan (koyun ve keçiden) zekât almış, büyük baş hayvanlardan da, özellikle sığırda nalınmasını emretmiştir. Bilindiği gibi bunlardan alınan zekât miktarı da farklıdır. Allahâ Teala (cc) peygamberinin (SAV) lisanı üzere, bu miktarlara hükmetmiştir. Resûl-i Ekrem (SAV)'in at, eşek ve katır gibi hayvanlardan zekât almayışı ve atın zekâta tabi olmadığını bizzat bildirişi de göstermektedir ki; zekât ibadeti, Resûlullah (SAV)'ın tesbit ettiği ve alınmasını emrettiği hayvanlarda sözkonusu olabilir. Başkasında olamaz.

(522) ● Toprak mahsûllerinden alınacak (zekâtta) da, durum aynen böyledir. Resûl-i Ekrem (SAV) toprak mahsullerinden olan üzüm ve hurmadan zekât almıştır. Yağmur veya tabii (dere, akarsu vs.) su ile sulanan ekinden (buğday, arpa, vs.) öşür (yani onda bir); sun'i olarak (do-

(218) Et Tevbe Sresi : 103.

lap, sondaj vs.) elde edilen su ile sulanan toprak mahsullerinden de öşrün yarısı (yani yirmide bir) alınır.

(523) ● Bazı ilim ehli; hurma ve üzümle kıyas ederek, zeytini de zekâta tabi kılmıştır.

(524) ● Şunu da kat'i olarak biliyoruz ki; insanların hurma, üzüm ve zeytinleri dışında; ceviz, badem ve incir gibi meyvaları da bulunuyordu. Resûl-i Ekrem (SAV)'in bunlardan birşey almayı veya alınmasını emretmeyişi bize gösteriyor ki, Allahü Teala (cc) bütün meyvaları değil, sadece bir kısmını zekâta tabi kılmıştır.

(525) ● Yine biliyoruz ki o dönemde buğday, arpa, mısır ve bunların dışında da hububat ekilmekteydi. Biz de öğrendik ki; Resûl-i Ekrem (SAV) buğday, arpa ve mısırdan, bizden öncekiler de darı, yulaf, ales, pirinç ve insanların gıda maddesi olarak kullandığı kavut, nohut, bakla ve mercimek gibi maddelerden zekât almışlardır. Bu son olarak zikrettiğimiz gıda maddelerini, insanların azık olarak kullandığı zekât mallarına mukayese ediyoruz. Çünkü Resûl-i Ekrem (SAV)'in zekâta tabi tuttuğu mahsullerde aynı özelliği taşıyorlardı.

(526) ● Bu beyan ettiğimiz toprak mahsullerinden başka, toprak mahsulleri de üretiliyordu. Ancak ne Resûl-i Ekrem (SAV), ne de Resûl-i Ekrem (SAV)'den sonra gelenler (hülâfa-i raşidiyn) bu mahsullerden zekât almamışlardır. Kaldı ki; hardal, üspüyoş, küspüre ve üsfür tanesi [219] ve benzeri maddeler, yukarıda zikrettiğimiz kıyasa, «İllet» noktasından dahil olmadığı için, zekâta tabi değildirler. Şu halde zekât; bütün toprak mahsullerinden değil, bir kısmından alınır.

---

(219) Bu bitkiler Suudi Arabistan ve çevresinde yetiştirilmektedir.

(527) ● Gümüşün zekâtı da, Resûl-i Ekrem (SAV)'in sünnetiyle sabittir. Resûl-i Ekrem (SAV)'den sonra gelenler (Hülâfa-i Raşidiyn) ya bize ulaşmıyan bir haberle yahud para olması hasebiyle altını gümüşle mukayese ederek, altından da zekât almışlardır. Zira altın, İslâm'ın tebliğinden önceki dönemde de para olarak kullanılıyordu.

(528) ● Şunu da biliyoruz ki; o dönemde demir, bakır ve kurşun gibi madenler de bulunmaktaydı. Biz de Resûl-i Ekrem (SAV) e tabi olduğumuz için, bu madenleri zekâta tabi kılmıyoruz. Ne Allahü Teala (cc)'nın Resûlü (SAV), ne de O'nun yolunu takip eden Raşid halifeler bu madenlerden zekât almamışlardır. Ayrıca bu madenleri para olarak kullanılan altın ve gümüşle de mukayese edemeyiz. Dolayısıyle aralarında mahiyet farkı bulunduğu için, bu madenlere zekât yoktur. Para olarak kullanılmalarından dolayı altın ve gümüşle, belirli ağırlıklarda başka eşya ve madenlerin satın alınması da mümkündür.

(529) ● Resûl-i Ekrem (SAV) kıymet noktasından altın ve gümüşün çok üstünde olan yakut ve zebercedten de zekât almadığı ve alınmasını emretmediği ve ondan sonra gelenler (Raşid Halifeler) de, aksi bir davranışta bulunmadıkları için, bu çok kıymetli madenler de zekâta tabi değildirler. Bazı kimselerin yanında bulunan bu madenler, para olarak ta kullanılmamaktadır.

(530) ● Umumi olarak (tevatürlü gelen) rivayetlere göre Resûl-i Ekrem (SAV) hayvanların ve nakidlerin (altın, gümüş vs.) zekâtını senede bir kere almıştır.

(531) ● Allahü Teala (cc) buyurmuştur ki;

«Hasad günü onun hakkını verin» ([220]).

Resûl-i Ekrem (SAV) hububat ve öşre tabi olan mey-

(220) El En'am Sûresi : 141.

vaların zekâtını, başka zamanlarda değil, Allahü Teala (cc) nın emrettiği gibi hasad edildikleri vakitte almıştır.

(532) ● Definelerin zekâtı da, Resûl-i Ekrem (SAV)'in sünneti ile sabittir. Definelerde zekât miktarı beşte bir olup (1/5), bulunduğu zaman alınır. Başka zamanda değil.

(533) ● Bize Süfyan bildirdi. (.....) Ebû Hüreyre'den Resûl-i Ekrem (SAV) şöyle buyurmuştur:

«Definelerde (Rikaz'da) beşte bir zekât vardır» [221].

(534) ● Eğer Resûl-i Ekrem (SAV)'in sünnetindeki bu açık alametler bulunmasaydı, Kur'an-ı Kerîm'in zahirine göre hükmetmek durumunda kalacaktık. Malûmdur ki, Kur'an-ı Kerîm'in zahirine göre, bütün mallarda zekât sözkonusu olup, bir kısım mallar istisna edilmemiştir.

HACC

(535) ● Allahü Teala (cc) yol bulabilenlere haccı farz kılmıştır. Resûl-i Ekrem (SAV)'in bildirdiğine göre âyet-i kerimede geçen «Sebil» den murad, yol azığı ve binektir. Ayrıca telbiye, hacc esnasında giyilmesi gereken elbiseler, mevakit, koku sürme, Arefe, Müzdelife ahkamı, Şeytan taşlama, traş olma ve tavaf gibi haccın diğer farz ve sünnetlerini, bunların nasıl yapılacağını Resûl-i Ekrem (SAV)'in sünnetiyle sabittir.

(536) ● Eğer bir kimse Resûl-i Ekrem (SAV)'in sünnetlerini belirttiğimiz şekilde biliyorsa; yani sünneti, mücmel ayet-i kerimelerin tefsiri olarak kabul ediyorsa; şüphesiz ki Allahü Teala (cc)'nın farz, helâl ve haram kıldığı amelleri de kavrayabilir. Haram ve helâla dahil olan ve olmayan

(221) İmam Malik, Muvatta (1, 244), İmam Şafii, El Ümm (2, 37) Müsned, Buhari, Müslim, Ebû Davud, Tirmizi.

hususiyetleri, bazı farz olan ibadetlere ait olan vakitleri ve bunların dışında sünnetle sabit olan hükümleri de öğrenecektir. Bunu kavrayınca, şu hususu da öğrenecektir ki; Resûl-i Ekrem (SAV)'in sünnetiyle sabit olan (mücmel âyetleri tefsir mahiyetindeki hususlar) hükümler, bir hüccet olarak ebediyyen kalacaktır.

(537) ● Yine biraz önce beyan ettiğimiz hususları kavrıyan kimse, Resûl-i Ekrem (SAV)'in sünnetinin, hiçbir zaman Allahü Teala (cc)'nın kitabına ters düşmeyeceğini, Kur'an-ı Kerîm'de bir nass bulunmuyorsa da, yalnız Resûl-i Ekrem (SAV)'in sünnetiyle gelen ahkamın da bir zaruret teşkil ettiğini idrak edecektir. Zira biliyoruz ki Allahü Teala (cc) Resûl-i Ekrem (SAV)'e itaatı farz kılmıştır.

(538) ● Yine kesinlikle bilmek icab eder ki; Allahü Teala (cc) bu hakkı, Resûl-i Ekrem (SAV)'den başka hiçbir yaratığa tanımamıştır.

(539) ● Yine biliyoruz ki Müslüman; fiil ve davranışlarını (ebediyyen olmak üzere) önce Allahü Teala (cc)'nın kitabına, sonra da Resûl-i Ekrem (SAV)'in sünnetine uydurmak zorundadır.

(540) ● Resûl-i Ekrem (SAV)'in sünnetine muhalif olan bir şeyi rivayet eden bir ilim ehli; eğer gerçek mânada Resûlullah (SAV)'in sünnetini biliyorsa, sünnete kat'iyyen muhalefet etmez ve kendi sözünü (İnşaallahü Teala) derhal terkederek sünnete tabi olur. Eğer bunu yapamıyorsa doğrusu sünnet hakkında kafi derecede bir bilgiye sahip değildir.

(541) ● Resûl-i Ekrem (SAV) itaat cümlesinden olmak üzere bu gibi konularda Allahü Teala (cc)'nın bütün yaratılmışlara gösterdiği hüccetler ortadadır. Resûl-i Ekrem (SAV)'in; Kur'an-ı Kerîm'de, dinde ve mü'minler arasındaki yeri ve makamı meydandadır.

(542) ● Allahü Teala (cc) buyurmuştur ki;

«İçinizden ölenlerin (geride) bıraktıkları zevceler kendi kendilerine dört ay on (gün) beklerler» ([222]).

Yine buyurmuştur ki;

«Boşanmış kadınlar üç kuru (adet) müddeti beklerler» ([223]).

(543) ● Allahü Teala (cc) buyurmuştur ki;

«Kadınlarınız içinden artık adetten kesilmiş olanlarla henüz adetini görmemiş bulunanlar(ın iddetleri) de, eğer şüphe ederseniz, onların iddeti üç aydır. Yüklü kadınların iddetleri ise yüklerini va'z etmeleri(yle biter)» ([224]).

(544) ● İlim ehlinden bir kısmı **«Allahü Teala (cc) kocaları ölen kadınların iddetini dört ay on gün olarak beklemelerini vacip kılmış, gebe olanların da, doğum yapmalarını şart koşmuştur. Kocası ölen kadın aynı zamanda hamile ise, iki iddetle yükümlüdür»** demişlerdir. Nitekim iki farzla yükümlü olan kadının, her ikisini de yerine getirmek durumunda olduğunu biliyorum.

(545) ● Resûl-i Ekrem (SAV)'in sünneti, bu âyet-i kerime'deki mahiyete de açıklık getirmiştir. Kocasının ölümünden bir-kaç gün sonra doğum yapan Sübey'a bintü Haris'e Resûl-i Ekrem (SAV): **«Sen hallenmişsin, artık evlenebilirsin»** buyurmuştur ([225]). Bu da göstermektedir ki;

---

(222) El Bakara Sûresi: 234.

(223) El Bakara Sûresi: 228.

(224) Et Talak Sûresi: 4.

(225) Sahih-i Buhari, Sahih-i Müslim, Sübey'a; Saad b. Havle'nin zevcesiydi.

vefat ve talakta beklemesi gereken süre, adet ve ay ile-dir. Ancak kadın hamile olursa, doğum ile birlikte hem adet, hem ay hesabı sakıt olur. Elbette vefat ve talakta kadın hamile değilse, iddeti ay hesabı ve adet'in görülmesiyledir.

NİKAHLANMASI HARAM OLAN KADINLAR

(546) ● Allahü Teala (cc) buyurmuştur ki;

«Analarınız, kızlarınız, kız kardeşleriniz, halalarınız, teyzeleriniz, birader kızları, süt kızkardeşleriniz, sizi (emziren) süt analarınız, süt kardeşleriniz, karılarınızın anaları, kendileriyle (zifafa) girdiğiniz karılarınızdan olup himayelerinizde bulunan üvey kızlarınız(la evlenmeniz) size haram edildi. Eğer onlarla (üvey kızlarınızın analarıyla) zifafa girmemişseniz (onlarla evlenmenizde) size bir beis yok. Kendi sulbünüzden (gelmiş) oğullarınızın karıları (ile evlenmeniz) ve iki kızkardeşi birlikte almanız da (keza haram edildi). Ancak (cahiliyet devrinde) geçen geçmiştir. Çünkü Allah hakikaten yarlıgayıcıdır, çok esirgeyicidir.» [226].

(Harb esiri olarak) sağ ellerinizin mâlik olduğu cariyeler müstesna olmak üzere, diğer bütün kocalı kadınlar(la evlenmeniz de size haram edildi. Bu hürmetler) üzerinize Allahü Teala (cc)'nın farzı olarak (yazılmıştır). Onlardan maadası ise size helâl kılındı. O halde onlardan hangisiyle faidelendiyseniz ücretlerini takdir edildiği vech ile verin. O mehrin miktarını tayin ettikten sonra aranızda gönül hoşluğu ile uyuştuğunuz şey (miktar) hakkında üstünüze bir vebal yoktur. Şüphesiz ki Allah hakkıyla bilicidir, mutlak hüküm ve hikmet sahibidir» [227].

(226) En Nisâ Sûresi : 23.
(227) En Nisâ Sûresi : 24.

(547) ● Âyet-i kerimeden de açıkça anlaşıldığı gibi, Allahü Teala (cc)'nın nikâhlanılmasını haram kıldığı kadınlar, haramdır. Sükûtla geçtikleri ise helâl'dır. **«Haram kılınanların dışında kalanlar ise size helâl kılındı»** âyeti de bunu göstermektedir. Âyet-i kerimenin zahirinden anlaşılan da budur.

(548) ● Yine âyet-i kerimede açıkça görülüyor ki; iki kadını birlikte nikahlamak helâldir. Böylece helâl kılınanlar helâl, haram kılınanlar haram oluyor. İki kızkardeşi bir nikâh altında toplamak (yani aynı anda ikisiyle birlikte evli olmak) haram kılınmıştır.

(549) ● Buradaki haram kılma; iki kızkardeşi aynı nikâhta sağ iken birleştirilmesi ile ilgilidir. Fakat asıl olarak, iki kızkardeşten birisiyle evlenmek helâldir. Şu var ki; anneler, kız kardeşler, halalar, teyzeler müebbeden haramdır.

(550) ● Bu husus dikkate alınınca **«Haram kılınanların dışında kalanlar ise size helâl kılındı»** âyet-i kerimesi müebbeden (asıldan) haram olanları kasdetmektedir; denilebilir. O halde sütten dolayı haram kılınanlar, bunun istisnası oluyor. Nikâhın helâl olması noktasından (bunların süt emzirme durumu söz konusu değilse) mesele yoktur. Nikahlamak helâl olur.

BİRİNCİ BÖLÜMÜN SONU

(551) ● Birisi şöyle sorabilir: **«Bu söylediklerine delâlet nerededir?»**

(552) ● Muhakkak ki; dört tanesine kadar nikâh altına alınabilen kadınlardan, beşincisiyle (nikâh fesholunacağından) evlenilemez. Sahih bir nikâh olmadıkça, bunlardan hiç birisiyle evlenilemez. Birincisini nikâhlamasındaki mübah olma noktası (mutlak olarak değil) beşincisi için de aynen sözkonusudur. Çünkü Allahü Teala (cc) **«Haram kılınanların dışında kalanlar ise size helâl kılındı»** buyurmuştur.

(553) ● Bir kimsenin kaynanası; karısı öldükten sonra da ebediyyen kendisine haramdır. Yine kişinin bir kadınla evliliği (kadının ölümünden sonra) hala ve teyzesini nikâhlamaya mani değildir. Dolayısıyle kadının hala ve teyzesi; yabancı erkeğe, nikâhlama noktasından mübahtır.

(554) ● Binaenaleyh bir kimse boşadığı karısının halası kendisine helâldır. Nitekim dört karısından birinden ayrıldığı zaman, başka bir kadını nikâhlayabilir (yani beş kadın bir kimsenin nikâhı altında olamıyacağı gibi, bir kadın halasıyla da aynı nikâhta birleştirilemez.)

HARAM KILINMIŞ YİYECEKLER

(555) ● Allahü Teala (cc) Resûlü (SAV)'ne hitaben buyuruyor ki;

«De ki; «Bana vahyolunanlar arasında, yiyen bir kimsenin yiyeceği içinde (sizin haram dediklerimizden böyle) haram edilmiş birşey bulmuyorum. Yalnız gerek ölü, ge-

rek dökülen kan, gerek domuz eti -ki bu, şüphesiz bir murdardır- Yahud Allah'tan başkasının adına boğazlanmış bir (fısk) olmak müstesna» [228].

(556) ● Bu âyet-i kerime iki mânaya ihtimal vermektedir. Birincisi; Allahü Teala (cc)'nın istisna etmediği her türlü yiyecek helâldır. İstisna etmek ancak Allahü Teala (cc)'nın yetkisindedir.

(557) ● Bu anlamda âyet-i kerimenin mahiyeti bir kimseye yöneltildiği zaman, Allahü Teala (cc)'nın saydıkları dışında, hiçbir yiyeceğin haram kılınmadığını anlar ve belki de şöyle diyebilir: «— **Mânaların en sarihi, en kuşatıcısı ve en muhtemel olanı budur.**» Şayet bu âyet-i kerimenin başka bir ihtimali mevcudsa, alimlerin görevi; hakkında Resûl-i Ekrem (SAV)'in bir sünneti yoksa, aynen söylemektir. Sünnet, âyet-i kerimenin ihtimal vermediği başka bir mahiyeti gösteriyorsa, yine alimin görevi: «**Bu mâna Allahü Teala (cc)'nın murad ettiği mânadır**» deyip geçmektir.

(558) ● Kat'i bir delâlet bulunmadıkça, ne Kur'an-ı Kerim'deki, ne de Resûl-i Ekrem (SAV)'in sünnetindeki hükümden «Özel» dir (hass'dır) diye bahsedilemez. Âyet-i kerimede bir hususiyyet belirtisi yoksa, hususiyyet vardır denilemez. Âyetin ihtimal vermediği başkaca hiçbirşey söylenemez.

(559) ● «**De ki: — Bana vahyolunanlar arasında, yiyen bir kimsenin yiyeceği içinde haram edilmiş birşey bulmuyorum**» âyeti, bu konuda Resûl-i Ekrem (SAV)'e birşey sorulduğu ihtimalini ortaya çıkarmaktadır.

---

(228) El En'am Sûresi: 145.

(560) ● Bir ihtimale göre de **«Yediğiniz şeylerden...»** anlamı ifade buyurulmaktadır. Resûl-i Ekrem (SAV)'in sünneti dikkate alınırsa, yani onunla istidlâl edilirse, çıkarılabilen en uygun mâna budur.

(561) ● Bize Süfyan haber verdi. (.....) Ebi Sa'lebe'den;

«Resûl-i Ekrem (SAV) dişle ısıran yırtıcı hayvanların yenilmesini nehyetti» [229].

(562) ● Bize Malik Haber verdi. (.....) Ebû Hüreyre'den; Resûl-i Ekrem (SAV) şöyle buyurdu :

«Dişle ısıran her türlü yırtıcı hayvanların eti haramdır» [230].

KOCASI VEFAT EDEN KADININ KAÇINMASI GEREKEN HUSUSLAR

(563) ● Allahü Teala (cc) buyurmuştur ki;

«İçinizden ölenlerin (geride) bıraktıkları zevceleri kendi kendilerine dört ay on (gün) beklerler. İşte bu müddeti bitirdikleri zaman, artık onların kendileri hakkında meşrû vech ile yaptıkları şeyden dolayı size günah yoktur. Allah ne işlerseniz (hepsinden) hakkıyla haberdardır» [231].

(564) ● Allahü Teala (cc) kocası vefat eden kadınların iddet beklemesini, iddetlerini doldurduktan sonra ma'ruf bir şekilde süslenmelerinde sakınca bulunmadığını bildirmekte, bunun dışında herhangi bir şeyden kaçınmaları gerektiğini emretmemektedir.

---

(229) Muvatta (2, 43), Müsned (4, 193-194), El Ümm (2, 219) ve diğer hadis mecmuaları.

(230) Muvatta (2, 43) El Ümm (2, 219) Tirmizi, Nesai, İbn-i Mace, Müsned, Müslim.

(231) El Bakara Sûresi : 234.

(565) ● Âyet-i kerimenin zahirine göre; *Allahü Teala* (cc) iddet halindeki kadının, evinde ikamet etmesi yanında, yalnız evlenmekten sakınmasını beyan buyurmaktadır.

(566) ● Kocası ölen kadın, iddet esnasında hem başka erkeklerden sakınacak, hem de kocasının ölümünden önce kendisine mübah olan koku sürünmek ve zinetlerini takınmaktan da kaçınacaktır. Âyet-i kerimede bu ihtimal de sözkonusudur.

(567) ● Madem ki, Resûl-i Ekrem (SAV)'in iddet bekleyen kadınları koku sürünmek ve benzeri süslenmelerden kaçınmak hususunda uyardığını biliyoruz, o halde sunnetin kat'i hükmüyle kocası ölmüş olan kadın; koku sürünmek ve zinet takınmaktan uzak duracaktır. Kitab ve sünnetin kat'i hükmüyle; iddetini kocasının evinde beklemek suretiyle, başka zevce bulmaktan da kaçınacaktır.

(568) ● Resûl-i Ekrem (SAV)'in sünneti, diğer konularda olduğu gibi burada da, meselenin mahiyetini açıklar, tefsir eder. Tıpkı namaz, zekât ve hacda olduğu gibi. Sünnetin buradaki fonksiyonu, Kur'an-ı Kerîm'in hükmünü tefsir etmekten ibarettir. Aynı zamanda sünnet, Allahü Teala (cc)'nın nass olarak bildirmediğini de koymuş olabilir.

«HADİSLERDEKİ İLLET» BABI

(569) ● Birisi şöyle demişti : **«Görebildiğimiz kadarıyla, Resûl-i Ekrem (SAV)'den gelen hadislerin bir kısmının benzeri Kur'an-ı Kerim'de «Nass» olarak, bazısı da cümle olarak bulunmaktadır. Bazı hadis-i şeriflerin muhtevası, Kur'an-ı Kerim'deki aynı konudaki hükümden daha geniştir. Bir kısmının da Kur'an-ı Kerîm'de emsali mevcut değildir. Bazıları, her ikisinde ortak, bazıları nasih ve mensûhla beraber keyfiyette muhtelif, bazıları da nasih ve mensuhsuz olarak farklıdırlar. Bazı hadis-i şerifler de,**

nehyedici mahiyet taşır. Siz ise; «— Resûl-i Ekrem (SAV)'in nehyettiği şey haramdır» diyorsunuz. Fakat aynı konuda nehyedici nitelikte başka hadis-i şeriflerde bulunmaktadır. Bu durumda siz ise: «— Bazı hadis-i şeriflerdeki nehyi «Haram'a», bazılarındaki nehyi ise ihtiyara hamlediyorsunuz.» Bazen de muhtelif kadislerden bazılarını esas alıyor, bazılarını da bırakıyorsunuz. Hadis-i şerifteki bir hüküme kıyası geçerli kabul ettiğiniz halde, bu kıyasta da ihtilafa düştüğünüz haller oluyor. Bazı hadis-i şeriflerde kat'iyen kıyas yapmıyorsunuz. Bu durumda size şunu sormak hakkımızdır: Kıyasın alınmasında veya terkedilmesinde deliliniz nedir? Sonra niçin ihtilaf ediyorsunuz? Bazılarınız bir hadis-i şerif'i bırakarak, ondan daha zayıf senedlere dayanan başka bir hadisle amel ediyor. Bunun sebebi ne?»

(570) ● Ona cevap olarak dedim ki: Allahü Teala (cc) nın kitabıyla beraber, Resûl-i Ekrem (SAV)'in koyduğu her hüküm, (Nass olarak) Allah'ın kitabına uygundur. Âyet-i Kerîme «Mücmel» ise, Resûl-i Ekrem (SAV) onu tefsir etmiştir. Eğer sadece beyan ise; daha geniş ve herkesin anlayacağı biçimde izah buyurmuştur.

(571) ● Allahü Teala (cc)'nın kitabında bulunmayıp, Resûl-i Ekrem (SAV)'in sünnetiyle kat'i olarak sabit olan hükümlere de itaat etmek durumundayız. Çünkü Resûl-i Ekrem (SAV)'e tabi olmakla emrolunduk!..

(572) ● Resûl-i Ekrem (SAV)'in sünnetindeki «Nesih ve Mensuh», tıpkı Kur'an-ı Kerîm'deki nasıh ve mensuh gibidir. Kur'an-ı Kerîm'de nasıl ki, sonra gelen hüküm, önce gelen hükmü nesheder. Sünnette de, sonra varid olan hadis-i şerif. daha öncekini nesheder.

(573) ● Bu bahsettiğim hususu, daha önce de (bu kitabımda) uzun uzadıya izah etmeye gayret ettim.

(574) ● *Nasih veya mensûh* olduğuna dair bir delâlet bulunmayan muhtelif hadis-i şeriflerin tamamı, Resûl-i Ekrem (SAV)'in sahih ve müttefik emri olup, herhangi bir ihtilâfa konu değildirler.

(575) ● Hepimizin malûmudur ki; Resûl-i Ekrem (SAV) hem lisan yönünden, hem de doğduğu yer noktasından araptır. Dolayısıyle Peygamberimizin de (SAV) umumiyet (amm) ifade eden hass veya hususiyet (hass) ifade eden amm hükümleri olabilir. Nitekim daha önce de bu konuya temas etmiştim.

(576) ● Resûl-i Ekrem (SAV) sorulan herhangi bir soruya, ancak sorunun muhtevası kadar cevap vermiştir. Resûl-i Ekrem (SAV)'in sözünü nakleden kimse mümkündür ki kısaca, yani manen özet olarak nakleder. Böylece hadis-i şerif, mahiyetinin ancak bir kısmıyla bize ulaşmış olur.

(577) ● Hadis-i şerifi nakleden kimse; Resûl-i Ekrem (SAV)'in verdiği cevabı dinlemiş, fakat sorulan soruya yetişememiş olabilir. Böylece o kimse, soruyu (verilen cevabı esas alarak) kendi kendine hazırlama yoluna gidebilir. Malûmdur ki çoğu zaman verilen cevaptan, sorunun mahiyeti tahmin edilebilir.

(578) ● Bir meselede başka, diğer bir meselede daha başka bir hadis-i şerif söylenir de; ikincisi birincisine halin durumu noktasından farklı olursa, bazı dinleyiciler Resûl-i Ekrem (SAV)'in sünnetindeki bu iki halin arasındaki mahiyet ve farklı olma yönünü kavrayamamış bulunabilirler.

(579) ● Bir hadis hafızı; bir nass'ın mahiyetini beyan edici nitelikteki bir hadis-i şerifi ezberler. İki farklı hal, birbirine kat'iyyen uyamıyacağı için, mahiyetleri birleştiri-

ci, ikinci bir mahiyetteki muhtelif olarak gelen bir hadis-i şerifde başka bir kimse ezberler. Bu her iki hafız, ezberlerinde bulunan hadis-i şerifi zikrettikleri zaman dinleyenler, iki hafızın aynı meselede ihtilâfa düştüklerine şahid olurlar. Halbuki Resûl-i Ekrem (SAV)'den gelen hüküm muhtelif ve çelişkili değildir.

(580) ● Amm (umumi) bir lafızla her şeyin «Haramlığına» veya «Helâllığına» ilişkin icmali olarak söylenen bir hadis-i şerifin yanında, bir de icmali olarak başka bir olayda, öncekinin zıddı bir-şey haber verilmişse; biz hiçbir zaman haramla helalı veya aksini kasdettiği mânasını çıkaramayız.

(581) ● Allahü Teala (cc)'nın teklifleri cümlesinden olan bütün bu hususların misallerini zaman zaman izaha gayret ettik.

(582) ● Bir sünnet, başka bir sünnetle neshолunabilir. Resûl-i Ekrem (SAV)'in herhangi bir hükmü, yine kendisinin diğer bir hükmü ile ortadan kalkar. Fakat Resûlullah (SAV)'ı dinleyen kimse «Nasıh» veya «Mensûh» tan birisini bilemediği için, varid olan haberlerden yalnız bir tanesini ezberlemiş olabilir. Halbuki çok dikkatli olunursa, bu yola gidilmez. «Nasih» ve «Mensûhun» mahiyetlerini kavramaya gayret eder.

(583) ● İzah etmeye gayret ettiğim gibi, her ne olmuşsa, böylece (bilgi eksikliğinden) olmuştur. Yoksa Resûl-i Ekrem (SAV)'in sünneti, iki hükmün arasını kat'i olarak tefrik etmiştir.

(584) ● Kısımlara ayrılan hususlarda da Resûl-i Ekrem (SAV)'in koyduğu hükümlere itaat etmek şarttır. Bu sebeble **«Şunun bunun arası ayırdedilmedi»** denilemez.

(585) ● Çünkü **«Niye şunun ve bunun arası ayırdedilmedi?»** sözü (ki Resûl-i Ekrem (SAV) şüphesiz ayırd et-

miştir) hakikaten iddia edenin cehaletini veya cehaletinden meydana çıkan şerli bir şüphesini gösterir. Halbuki Resûl-i Ekrem (SAV)'e tabi olmakla, Allahü Teala (cc)'ya itaat edilmiş olur.

(586) ● **«Resûl-i Ekrem (SAV)'in sünnetinde ancak çelişkiler mevcuddur.»** demek, istenilen ölçülerde ezberlenmemişliği gösterir. Başka bir mevzuda, bilmediğimiz bir ikaz, bizden gizli kalmış olabilir yahud muhaddisin vehimleri başka bir şeyi kurarak ortaya çıkarmış olabilir.

(587) ● Bize Resûl-i Ekrem (SAV)'in sünnetinde gerçekten çelişkili (muhtelif) olup da, açıklayamadığımız hiçbir şeye tesadüf etmedik. Elbette ihtilâflı (muhtelif) ciheti görmüş, izaha gayret ettiğimiz çerçeve içerisinde (diğer açıklayıcı vechlerle) meseleyi kavrayabilmişizdir. Yani te'vile muvaffak olmuşuzdur.

(588) ● Sabit olan hadis-i şeriflerin, kesin olan delâletlerini bulmuşuzdur. İhtirâfa konu olan (yani muhtelif olan) iki hadisi şerifin, birbirine denk ve aynı derecede kuvvetli olması mümkün değildir. Dolayısıyle birisi, diğerine oranla daha kesindir.

(589) ● Yahud daha kesin olanı ile ilgili; ya Kur'an-ı Kerim'de, ya da Resûl-i Ekrem (SAV)'in sünnetinde, (kesin kuvvetli olanı) destekleyici bir delâlet görmek her an imkân dahilindedir. Bu sayede (muhtelif durumlarda) en kuvvetli ve en kesin olanını elde edebiliriz.

(590) ● Bir çıkış yoluna (izah tarzına) sahip olamadığımız, iki çelişkili (birbirini nakzeden) hadis-i şerife tesadüf edilemez. Ya Kur'an-ı Kerîm'deki bir delâletle, ya ona uygunlukla, yahud sünnetten başka bir destek getirmekle çıkış yolu (izah tarzı, tev'il) bulunabilir.

(591) ● Aksine kat'i bir delâlet bulunmadığı süre içerisinde, Resûl-i Ekrem (SAV)'in nehyettiği şey haramdır.

(592) ● Kıyas, asıl (kök) olarak ikiye ayrılmakta ve bundan sonra çeşitli şubelere bölünmektedir.

(593) ● **«Bu iki kısmı açıklar mısınız?»** diye soruldu.

(594) ● Cevap olarak dedim ki : Elbette!. Gerek Kur'an-ı Kerîm'de, gerekse Resûlü (SAV)ın lisanı üzere Allahü Teala (cc) kendisine kat'i olarak itaatı emretmiş ve bütün insanları ibadet etmeye çağırmıştır. Allahü Teala (cc)'nın insanları ibadete çağırdığı konularda, hiç şüphesiz ki koyduğu hükümlerde herhangi bir aksama (arıza) olamaz ve geri de kalamaz. Resûl-i Ekrem (SAV)de Allahü Teala (cc)'ya nasıl kulluk edilmesi gerektiğini sünnetiyle bildirmiştir. İnsanların Allahü Teala (cc)'ya itaati mânasında, buna emsal (benzer) olabilecek başkaca bir-şey inmemiştir. Ulemada Resûl-i Ekrem (SAV)'in sünnetini aynen takip etmek mecburiyetindedir. İşte genişçe teferruat ve kısımlara ayrılan da budur.

(595) ● Eşya umumi (amm) olarak mübah kılınır da, mübah kılınan bu eşyadan bir kısmı imtihan için bizatihi haram edilirse; kulların görevi herhangi bir kıyaslamaya gitmeden eşyayı umumi (amm) olarak mübah, imtihan için yasaklananları da «haram» bilmektir. Haram kılınanda da (ki bu çok azdır) herhangi bir kıyasa gitmezler. Çünkü eşyanın çoğu helâldir, mübahtır. Zaten en uygun olanı da, çok olanı kıyas'a konu kabul etmektir. Bir başka ifadeyle çoğu kıyasa konu etmek, çok az olanı kıyasa konu etmekten daha uygun düşer.

(596) ● Yine umumi (amm) delille haram kılınan eşyadan bir kısmının mübah olması, tıpkı umumi (amm) beyanla farz kılınan bir şeyin bir parçasında Resûl-i Ekrem (SAV)'in hafifletme yolunu göstermesi gibidir.

(597) ● Muhakkak ki kıyası; Kur'an-ı Kerîm, Resûl-i Ekrem (SAV)'in sünneti ve eserleri istidlâl ederek dikkate alıyoruz.

(598) ● Resûl-i Ekrem (SAV)'den geldiği kesinlikle sabit olan bir hadis-i şerife muhalefet etmek gibi bir meseleden (İnşaallahü Teala) Allah (cc)'ın bizi muaheze etmeyeceğini umuyorum.

(599) ● Çünkü hiç kimsenin böyle bir ayrılığa veya muhalefete kasdi olarak niyeti yoktur. Ancak şu kadarını söyleyebiliriz ki, sünnet hakkında (kazaen) bir cehalete düşer ve sırf o sünneti bilmediği için aykırı bir görüş söyleyebilir. Bu hiçbir zaman sünnete muhalefet ettiği mânasına gelmez.

(600) ● Birisi bana şöyle dedi: **«— Bu beyan ettiğin hususlarla ilgili misâl verebilir misin? Bu misallerin özellikle sorularıma cevap olmasını ve unutmamam için pek uzunca olmamasını istirham ediyorum. Bir başka isteğim de şudur: Misâl vermeye nasih ve mensuhtan başlayınız. bunun yanında biraz önce izah ettiğiniz konuda Kur'an-ı Kerîm'le beraber açıklamaya gayret etmenizdir.»**

(601) ● Ona cevap olarak dedim ki: Kıble meselesinde Allahü Teala (cc) Resûl-i Ekrem (SAV)'e önce Beytü'l Makdis'e yönelip, öyle namaz kılmasını emir buyurmuştu. O dönemde Beytü'l Makdis; herkesin yönelmek zorunda olduğu yegane kıble idi. Sonradan Allahü Teala (cc) bunu nesheder, yerine Kabe-i Muazzama'yı, her müslümanın yönelmek zorunda olduğu Kıble ilân buyurdu. Kıble olarak Kabe-i Muazzama teşri buyurulduktan sonra hiçbir müslüman (korku ve zaruret hali hariç) farz namazları başka bir yöne dönerek kılamaz. Artık Beytü'l Makdis'e kıble olarak yönelmek ebediyyen yasaktır.

(602) ● Resûl-i Ekrem (SAV)'e Kabe-i Muazzama'ya yönelmesi emredilinceye kadar, hak olan Kıble Beytü'l Makdis'di. Bu Kıble neshedilip, Kabe-i Muazzama'ya yönelmek emrolununca, Kâbe «Kıble» oldu. Kâbe-i Muazzama kıyamete kadar Kıble olarak kalacaktır.

(603) ● Kur'an-ı Kerîm ve Resûl-i Ekrem (SAV)'in sünnetindeki diğer «Nasih ve Mensûhlar» da, aynen böyledir.

(604) ● Kitap ve sünnette varid olan «Nasih - Mensûhu» bu şekilde kavrayabildiysen, artık elinde kat'i bir hüccet bulunmaktadır. Allahü Teala (cc) dilediği zaman Resûlü (SAV)'i bir sünnetten, başka bir sünnete yöneltmiştir. Tabii ki insanlar da Resûl-i Ekrem (SAV)'e tabi olmuşlardır. Ta ki, insanlar da «Nasih'i» gözönünde bulundurarak, bu yeni gelen hükmü tesbit edebilsinler.

(605) ● «Nasih - Mensûhun» Resûl-i Ekrem (SAV)'in sünnetinde böylece bilinmesinin sebebi de; Arapça'yı bilmeyen, yahut sünnetin kitaba göre yer ve beyanına vakıf olmayan kimse : «Sünneti kitab nesheder» diye, bir karmaşıklığa meydan vermesinler.

(606) ● Bana dedi ki : **«Bir konuda Sünnetin, Kitaba muhalif olması mümkün müdür?»**

(607) ● Cevap olarak dedim ki : Hayır!. Kur'an-ı Kerîm'de nass olarak Allahü Teala (cc) insanlar için iki hüccet ortaya koymuştur. Birisi Kur'an-ı Kerîm, diğeri de Kur'an-ı Kerîm'de kendisine ittiba farz kılınan sünnettir.

(608) ● Bu itibarla Resûl-i Ekrem (SAV)'in **«Bu veya şu nesholdu»** diye bir hüküm koymamıştır. Nesholunan bir husus için de **«Bunu neshettim»** diye bildirmemiştir. Esasen nesih, ortadaki iki şeyden dolayı bilinir. Allahü Teala (cc)'nın kitabındaki «Nasih ve Mensûh»ta Resûl-i Ekrem (SAV)'in sünnetlerinin yardımıyla malûm olur.

(609) ● Madem ki Kur'an-ı Kerîm'deki nasihleri gösteren sünnet; «Nasihle - Mensûh» arasını ayırdetmiştir; öyle ise Resûl-i Ekrem (SAV)'in *birinci sünnetini* nesheden, ikinci bir sünnet koymadıkça ve böylece Allahü Teala (cc)'nın kullarına gösterdiği hüccette bir şüpheye yer bırakmadan, sünnet de, kitabla neshoIunmaz.

(610) ● **«Bir kimse şöyle diyemez mi?»** *diye sordu*: **«Kur'an-ı Kerîm'de amm-ı zahiri gördüm. Sünnet ise anlayabildiğim kadarıyla ya Kur'an-ı Kerîm'i tefsir eder, veya Kur'an-ı Kerîm'in zahirine aykırı olur. İkinci durumda sünnet, Kur'an-ı Kerîm'le neshedilmiş olmaz mı?»**

(611) ● Cevap olarak dedim ki: Böyle bir iddiayı ilimden nasibi olan kimse asla söylemez.

(612) ● Dedi ki **«Niçin söyleyemesin?»**

(613) ● Cevap olarak dedim ki: Allahü Teala (cc) şüphesiz ki Resûl-i Ekrem (SAV)'e indirilene tabi olmamızı farz kılmıştır. Ayrıca Allahü Teala (cc) Resûlü (SAV)'in hidayet üzre olduğuna şehadet etmektedir. Bütün insanlara, Resûl-i Ekrem (SAV)'e itaat etmelerini emir buyurmuştur. Arap lisanının hususiyetlerini uzun uzun izah ettim, bir - çok mânaları taşıyabilecek özelliğe haizdir. Allahü Teala (cc)'nın kitabında hass (hususiyet) murad edilen Amm (umumi) hükümler, umumiyet kasdedilen hass (*hususi*) hükümler ve Resûl-i Ekrem (SAV)'in beyan buyurduğu icmali hitaplar mevcuddur. Yani Resûl-i Ekrem (SAV)'in sünnetinin, Kur'an-ı Kerîm'le tayin olunan yeri ortadadır. Binaenaleyh sünnet, hiçbir zaman Kitab'a aykırı olamaz. Sünnet ancak Allahü Teala (cc)'nın hitaplarının mânasını tefsir edici olarak, Kur'an-ı Kerim'e tabi olur. Sünnet her haliyle Kur'an'a tabidir.

(614) ● Dedi ki: **«— Bu konuda bana Kitab'tan bir hüccet getirebilir misiniz?»**

(615) ● Bu konuda vereceğim cevabın büyük bir bölümü» Es Sünnetü Maa'l Kur'an» isimli kitabta izah etmiştim. Binaenaleyh Allahü Teala (cc) namaz, zekât ve haccı farz kılmıştır. Namazın keyfiyeti, vakti, rek'at sayıları ve mendupları; zekâta tabi olan mallar, zekâtı gerektiren ve gerektirmeyen haller, zekâtın edâ vakti, hacc farizasının keyfiyeti, haccda sakınılması gereken ve gerekmeyen durumlar ve bunun gibi bir-çok şeyi bize sünnet haber vermektedir.

(616) ● Allahü Teala (cc): **«Erkek ve kadın hırsızın ellerini kesin»** [232] ve **«Zina eden kadın ve erkekten her birisine yüzer değnek vurun»** [233] diye emretmiştir. Hırsızlığın dinarın dörtte birl ve daha fazlası olması halinde el kesmenin gerektiğini, zina halinde değneğin, hür ve bekâr olan kimselere (hadd-i zina olarak) vurulacağını da sünnet beyan etmiştir. Allahü Teala (cc)'nın zani ve hırsızlardan, âyet-i kerimelerin zahiri umumiyet ifade ediyorsa da, hususiyyet murad ettiğini Resûl-i Ekrem (SAV)'in sünnetinden öğreniyoruz.

(617) ● Dedi ki: **«Ben de öyle biliyorum. Fakat Resûl-i Ekrem (SAV)'den rivayet edildiği söylenen şu hadis-i şerife ne diyorsun: «Benim söylediklerimi Kur'an-ı Kerîm'le karşılaştırın. Kur'an-ı Kerîm'e uygun düşenleri ben söylemişimdir. Uygun düşmeyenleri ise ben söylememişimdir.»**

(618) ● Cevap olarak dedim ki: Böyle bir sözü hiç kimse rivayet etmemiştir. Küçük veya büyük olsun böyle bir hüküm hadis-i şerif olarak sabit değildir. Bunu güvenilir ve adil hiç kimse rivayet etmemiştir. Hiçbir şey hakkında sabit olmayan böyle bir hükmü kim rivayet edebilir?

---

(232) El Maide Sûresi: 38.
(233) En Nûr Sûresi: 2.

(619) ● Bu aynı zamanda meçhul bir kimseden gelen münkati ve uydurma bir haberdir. Hiçbir konuda hüccet kabul edemeyiz.

(620) ● Dedi ki : **«Peki senin söylediğini delillendirecek bir haber Resûl-i Ekrem (SAV)'den rivayet edilmiş midir?»**

(621) ● Cevap olarak dedim ki : Evet!..

(622) ● Bize Süfyan haber verdi. (.....) Ebî Rafi'den, Resûl-i Ekrem (SAV) şöyle buyurmuştur :

«İçinizden hiç birinizin koltuğuna (sedirine) yaslanmış bir vaziyette iken, benim emir ve nehiylerimden biri kendisine ulaştığında : «Başkasını bilmem. Biz Allahü Teala (cc)'nın kitabında gördüğümüze uyarız» dediğini sakın görmeyeyim» [234].

(623) ● Görülüyor ki; Resûl-i Ekrem (SAV) Allahü Teala (cc)'nın kendisine itaati farz kıldığı hususunu hatırlatmakta ve emirlerini reddetmeyi yasaklamakta ve daraltmaktadır.

(624) ● **«Kur'an-ı Kerîm'de zahiri amm (umumi) hitapla geldiği halde, hass (hususiyyet) ifade eden hükümlere dair; Resûl-i Ekrem (SAV)'in sünnetini delâletini ve aynı meselede ulemanın ittifak ettiğini, bir-kaç misalle açıklayabilir misiniz?»**

(625) ● Cevap olarak dedim ki : Evet!.. Şu ana kadar (bu kitapta) söylediklerimi herhalde dinlemişsindir.

(626) ● Dedi ki : **«Bir-kaç hususu hatırlatabilir misin?»**

(627) ● Cevap olarak dedim ki : Peki!.. Allahü Teala (cc) buyurmuştur ki;-

(234) Sünen-i Ebû Davud, Tirmizi, İbn-i Mace ve Müsned.

«Analarınız, kızlarınız, kız kardeşleriniz, halalarınız, teyzeleriniz, birader kızları, hemşire kızları, sizi emziren analarınız, süt hemşirelerîniz, karılarınızın anaları, kendileriyle (zifafa) girdiğiniz karılarınızdan olup himayenizde bulunan üvey kızlarınız size haram edildi. Eğer onlarla (üvey kızlarınızın analarıyla) zifafa girmemişseniz (onlarla evlenmenizde) size bir vebal yoktur. Kendi sulbünüzden (gelmiş) oğullarınızın karıları (ile evlenmeniz) ve iki kız kardeşi birlikte almanız da (keza haram edildi). Ancak (cahiliye devrinde) geçen keçmiştir. Çünkü Allah hakıykaten yarlıgayıcı, çok esirgeyicidir.

«(Harb esiri olarak) sağ ellerinizin malik olduğu kadınlar müstesna olmak üzere, diğer bütün kocalı kadınlar (la evlenmeniz size haram edildi) Üzerinize Allah'ın farzı olarak (yazılmıştır) Haram kılınanların dışında kalanlar ise, size helâl kılındı» ([235]).

(628) ● Allahü Teala (cc) haram kılınan kadınları zikrettikten sonra : **«Haram kılınanların dışında kalanlar ise, size helâl kılındı»** buyuruyor. Resûl-i Ekrem (SAV) : **«Bir kadın ile halası ve teyzesi bir nikah altında birleştirilemez** ([236]) hükmünü zikrediyor. Bu hadis-i şerife, muhalefet eden hiçbir ilim ehli bilmiyorum.

(629) ● Şimdi burada iki delâletle karşı karşıyayız. Birincisi : Sünnet, hiçbir zaman Kur'an-ı Kerîm'e aykırı olamaz. Resûl-i Ekrem (SAV) Kur'an-ı Kerim'in amm (umumi) ve hass (hususi) hükümlerini tefsir eder.

---

(235) En Nisâ Sûresi : 23 - 24.

(236) Ebû Hüreyre'nin rivayet ettiği bu hadis-i şerifi İmam Malik «Muvatta'da», İmam Ahmed «Müsned'de» ve diğer hadis hafızları zikretmişlerdir.

(630) ● İkinci bir delâlette; ilim ehli (ulema) bu konuda haberi vahidi kat'i delil kabul ediyor. Çünkü Ebû Hüreyre'nin rivayetinden başka, bu hadisin sahih bir kanaldan geldiğini bilmiyoruz [287].

(631) ● Yine : **«Acaba sana göre bu hadis-i şerif, hiçbir şekilde Kur'an-ı Kerîm'in zahirine zıd düşmüyor mu?»** diye sordu.

(632) ● Cevap olarak dedim ki : Hayır!.. Ne bu hadis, ne de başka bir hadis.

(633) ● Dedi ki : **«Peki «Haram kılınanların dışında kalanlar ise, size helâl kılındı» şeklinde gelen âyet-i kerimeden önce gelen «Analarınız..., size haram kılındı» âyetinin mânası ne oluyor?»**

(234) ● Cevap olarak dedik ki : «Allahü Teala (cc) önce hiçbir şekilde (yani ebediyyen) helâl olmayanları beyan buyuruyor. Anne, kızkardeş, halâ, teyze, erkek ve kızkardeşin kızları hiçbir şekilde helâl değildir. Bundan sonra neseb ve süt emzirmeden gelip de, hiçbir şekilde helâl olmayanlar; daha sonra da «Bir nikâh altında» toplamadan dolayı meydana gelen haramlar zikredilmektedir. Bir nikâh altında toplamadan dolayı haram kılınanların hepsi, asıl olarak (yani tek tek ele alınırsa) mübahtır. Binaenaleyh **«Haram kılınanların dışında kalanlar ise, helâl kılındı»** âyeti **«Helâl kılındığı hal ile»** mânasını ifade buyurmaktadır.

(635) Görmüyor musun, muhakkak ki **«Haram kılınanların dışında kalanlar ise, size helâl kılındı»** âyetinin mahiyeti **«Helâl kılmak»** demektir. Sahih bir nikâh olmadan bir tek bir kadını bile nikâhlamak haram olmuyor mu? Dördün

---

(237) Bu hadis-i şerif, Cabir yoluyla da sahih olarak rivayet edilmiştir. Nitekim Buhari, Tirmizi ve Müsned'de zikredilmiştir.

üzerine beşinciyi getirmenin, iki kızkardeşi bir nikâhta birleştirmenin helâl olmadığını görmüyor musun?

(636) ● Bu arada Allahü Teala (cc)'nın abdest farizasını, Resûl-i Ekrem (SAV)'in mest üzerine meshini ve birçok ehl-i ilmin de meshi kabul ettiğini zikretmeliyim.

(637) ● Dedi ki : Peki **«Meshin» Kur'an-ı Kerîm'in hükmüne aykırı bir yönü mevcut mudur?»**

(638) ● Cevap olarak dedim ki : Resûl-i Ekrem (SAV) in sünneti hiçbir zaman Kur'an-ı Kerim'e aykırı olamaz.

(639) ● Dedi ki : **«Bu hükmün delâlet noktasını gösterebilir misiniz?»**

(640) ● Cevap olarak dedim ki : Tabii!.. Allahü Teala (cc) buyurmuştur ki;

«Namaza kalkacağınız zaman yüzlerinizi ve dirseklere kadar ellerinizi ve başlarınızı meshedip, her iki topuğa kadar ayaklarınızı yıkayın [238].

Resûl-i Ekrem (SAV)'in sünnetinin bu konudaki delâleti ise şöyledir : Herhangi bir «Hades» sözkonusu olmadan, Kur'an-ı Kerîm'de belirtildiği şekilde abdest alan bir kimse, kalkıp namaz kılabilir. Ayrıca ayakların yıkanması keyfiyeti, abdest alan için sözkonusudur. Abdestli olarak mest giyen bir kimse için ise, ayakların yıkanması sözkonusu olmaz.

(641) ● Bu noktada dişle ısıran hayvanlarla ilgili olan ayet-i kerimeyi de zikredeyim. Biliyorsunuz ki Allahü Teala (cc) şöyle buyurmuştur.

De ki : «Bana vahyolunanlar arasında, yiyen bir kimsenin yiyeceği içinde (sizin haram dediklerinizden böyle)

(238) El Maide Sûresi : 6.

haram edilmiş bir şey bulmuyorum. Yalnız gerek ölü (leş), gerek dökülen kan, gerek domuz eti -ki bu şüphesiz bir murdardır- Yahud Allahü Teala (cc)'dan başkasının adına boğazlanmış bir fısk olmak müstesna» [239].

(642) ● Dedi ki: **«Bunun mânası ne oluyor?»**

(643) ● Bunun keyfiyeti şudur: Laşe... ve diğer anılanların dışında bana vahyolunanların içinde, sizin yediğiniz bir şeyin haram kılındığını bilmiyorum. Yemediğiniz şeyleri ise tayyibattan (temiz, helâl olan şeylerden) saymıyorsunuz. Allahü Teala (cc)'nın bildirdikleri dışında, bu yüzden hiçbir yiyecek size haram kılınmadı. Sünnet de gösteriyor ki, size ancak haram kıldıklarımız haram kılınmıştır. Çünkü Allahü Teala (cc): **«Onlara temiz şeyleri helâl, murdar şeyleri de haram kıldığını»** [240] beyan buyuruyor.

(644) ● Bu noktada şu âyet-i kerimeleri de hatırlamakta fayda vardır;

«Allahü Teala (cc) alım-satımı helâl, faizi de haram kıldı» [241].

«Aranızda rızanızla yapılan bir ticaret olması dışında, mallarınızı batıl yollarla yemeyin» [242].

Dinarın belli bir süreye kadar, dirhemle alınışı gibi, bir takım alım-satımları Resûl-i Ekrem (SAV) yasaklamıştır. Bunun sonucu mü'minler de, bu alım-satımların kendilerine haram kılındığını kavramış oldular. Ne burada, ne de başka bir yerde Resûl-i Ekrem (SAV)'in sünnetinin, Kur'an-ı Kerîm'e aykırı hiçbir yönü bulunmamaktadır.

---

(239) El En'am Sûresi: 145.
(240) El A'raf Sûresi: 157.
(241) El Bakara Sûresi: 275.
(242) En Nisâ Sûresi: 29.

(645) ● Dedi ki : **«En kısa ve en kapsamlı bir şekilde bunun mahiyetini bana açıklar mısınız?»**

(646) ● Cevap olarak dedim ki; Peki!.. Allahü Teala (cc)'nın Resûl-i Ekrem (SAV)'e verdiği mevkinin mahiyetini bilmekteyiz. Doalyısıyle **«Allah, alış-verişi (ticaret) helâl, faizi de haram kıldı»** âyetiyle sabit oluyor ki yani bununla denilmek isteniyor ki; **«Allahü Teala (cc)'nın kitabında veya Peygamberinin lisanıyla yasakladığı bir-şey olmadıkça, alım-satım size helâl kılındı»** aynı şekilde **«Haram kılınanların dışında kalanlar size helâl kılındı»** âyet-i kerimesiyle de: **«Allahü Teala (cc)'nın nikâhla helâl kıldıkları ve sahib olunan cariyeler»** kasdedilmektedir. Yoksa âyet-i kerimede **«Her ne surette olursa olsun, bunun dışındaki kadınlar size helâl kılındı»** anlamı çıkmamaktadır. Çünkü bu kelâm Arapça'dır.

(647) ● Kitabın mahiyetini açıklayıcı sünnetin mahiyetini bilmediği için, bir sünneti terketmek caiz olsaydı; her türlü mest üzerine mesh etme, bütün alım-satım çeşitleri, bir kadınla, hala veya teyzesini aynı nikâh altında toplamak ve her türlü yırtıcı hayvanların yenilmesi de caiz olurdu.

(648) ● Bunlara ilave olarak, dinarın dörtte birinden azını çalan kimsenin de eli kesilirdi. Zira : **«Erkek ve kadın hırsızın elini kesin»** âyet-i kerimesi gereğince, adına «Hırsızlık» denilebilen her türlü amel el kesmeyi vacip kılardı.

(649) ● Yine **«Kadın ve erkek zanilerin her birisine yüz değnek vurun»** âyeti gereğince hükmederek sünneti bir kenara bıraktığımızda, evli veya bekâr olsun her zaniye hadd-i zina tatbik eder, daha sonra da evlileri sünnet gereğince recme tabi tutardık.

(650) ● Yine Resûl-i Ekrem (SAV)'in yasakladığı bütün alış-veriş şekillerini **«Allah alım-satımı helâl, faizi de haram kıldı»** âyet-i kerimesi gereğince «Mübah» kılardık.

(651) ● Ribanın (faizin) mahiyeti şudur: Borcun ödenmesi süresi geldiğinde alacaklı borçluya: **«— Borcunu ödeyecek misin, yoksa artırmayı mı düşünüyorsun?»** diye sorar. Eğer borçlu kabul ederse, ödeme süresi uzatılır, buna mukabil miktarında artırma meydana gelir. (Yani, borcunu üç ay uzatıyor, buna mukabil borç miktarını şu kadar artırıyorum) Buna benzer bir-çok faiz çeşidleri mevcuddur.

(652) ● Şimdi bir kimse çıkar da: **«— Sünnetin umumi oluşundan dolayı, bütün bunlar ortadan kalkmış ve hükümsüz olmuştur»** derse cahillik yapmış olmaz mı?

(653) ● Dedi ki: **«Evet!.. Gerçekten cahillik etmiş olur.»**

(654) ● Resûl-i Ekrem (SAV)'in sünnetini yukarıda beyan ettiğim mahiyetler çerçevesinde anlamak gerekir. İzah ettiğim bu mahiyete aykırı olarak söz söyleyen kimse, gerçekten sünneti bilmemektedir. Dolayısıyla hata sözkonusu olursa; bu sünnetin kendisinde değil, aksini söyleyen iddiacının sözünde mevcud demektir.

(655) ● Dedi ki: **«Vermiş olduğunuz bu misâllerin dışında olmak şartıyla, sünnetin sünnetle neshini misâllerle açıklayabilir misiniz?»**

(656) ● Cevap olarak dedim ki: Peki!.. Sünnette cereyan eden nasih-mensuh, mahiyetlerine göre birbirlerinden farklı özellik taşımaktadırlar. Tekrar etmek ve geriye dönmek çoz uzun süre alır.

(657) ● Dedi ki: **«Bir kısmını öz ve açık olarak beyan ediverirseniz kafi gelir.»**

(658) ● Peki!.. Bize Malik haber verdi. (.....) Abdullah b. Vakıd, İbn-i Ömer'den rivayet etmiştir.

«Resûl-i Ekrem (SAV) üç günden sonra kurban etlerinden yemeyi yasakladı.» Abdullah b. Ebû Bekir anlatıyor: «Ben bu hususu Amre'den sordum. Amre dedi ki: «— Doğru söylemiştir» ve devam etti: «Hz. Aişe'nin şöyle dediğini duydum: «Resûl-i Ekrem (SAV) zamanında, bazı badiye (çöl) halkı, kurban kesiyorlardı. Resûl-i Ekrem (SAV) kendilerine: «— Üç günlük yiyeceğinizi ayırın, kurbanın geriye kalanını sadaka olarak verin» diye emir buyurmuştu. Bunun üzerine dediler ki: «— Ey Allah (cc)'ın Resûlü!.. Halk kurbanlarından iç yağı ve azık çıkarmak suretiyle istifade cihetine gidiyor.» Bunun üzerine Resûlullah (SAV) «— Bu nedir? ve benzeri bir şey sordu. Orada bulunanlar: «— Ey Allah (cc)'ın Resûlü!.. Hani siz kurban etlerinin üç günden sonra yenilmesini yasaklamıştınız» dediler. Resûlullah (SAV) ise: «— Ben gerçekten kurban etlerinin toplu olduğu hallerde getirilip hemen yenilmesini ve üç gün sonraya bırakılmamasını emretmiştim. Binaenaleyh şimdi kurban etlerinizi yiyin, sadaka olarak verin ve saklayın» [243] buyurdu.»

(659) ● Bize İbn-i Uyeyne haber verdi. (.....) İbn-i Ezher'in mevlâsı Ebû Ubeyd anlatıyor: **«— Bir Kurban Bayramında Ali b. Ebî Talib'le beraberdim. Hz. Ali (RA)'nın şöyle buyurduğunu işittim:**

«Üç günden sonra hiç kimse kurbanınızın etini yemesin.»

(660) ● Bize haber verdi. (.....) Yine Ebû Ubeyd'in Hz. Ali (RA)'den rivayet ettiğine göre Resûl-i Ekrem (SAV) şöyle buyurmuştur:

---

(243) Muvatta (2/36) Ayrıca Buhari, Müslim, İhtilâfu'l Hadis (7/246 vd.)

«Üç günden sonra sizden hiç kimse kurbanının etini yemesin» [244].

(661) ● Bize İbn-i Uyeyne haber verdi (.....) İbrahim b. Meysere, Enes b. Malik'in şöyle dediğini rivayet etmiştir: **«— Allahü Teala (cc)'nın dilediği gibi biz kurbanlarımızı kestik, yiyebileceğimiz kadarını yedikten sonra, geriye kalanını Basra'ya götürdük.»**

(662) ● Beyan ettiğimiz bu hadis-i şerifler bir-kaç mahiyeti ifade buyurmaktadır. Önce, kurban etlerinin üç gün sonra yenilmemesi hakkındaki Hz. Ali (RA)'nin ve Hz. Abdullah b. Vakid'in hadisleri aynı mahiyeti beyan etmektedir.

(663) ● Gerek Hz. Ali, gerek İbn-i Vakid, bu yasaklamayı Resûl-i Ekrem (SAV)'den işitmişlerdir.

(664) ● Bir başka hususu da şu şekilde ifade edebiliriz: Hz. Ali (RA) ve İbn-i Vakid (RA) Resûl-i Ekrem (SAV) nin bu konuda verdiği ruhsatı işitmemişlerdir. Şayed ruhsatı işitmiş olsalardı, yasaklama hususu üzerinde durmazlardı. Çünkü yasaklama mensuhtur. Her ikisi de, neshedici olan ruhsatı terketmişlerdir. Mensuh olan, yasaklama haberinin dinleyicisi, nesheden haberin ilminden müstağni kalmıştır, kendisine ulaşmamıştır.

(665) ● Diğer bir husus, Hz. Enes b. Malik'in **«Biz etimizin kalanını Basra'ya götürdük»** şeklindeki haberidir. Mümkündür ki, Hz. Enes b. Malik «Yasaklamayı» işitmemiş, fakat «Ruhsatı» işitmiştir. Böylece kendisi de doğrudan doğruya ruhsatı kullanmıştır. Yahud hem yasaklamayı,

---

(244) Müslim, Ahmed b. Hanbel «Müsned» (1/141) Tahavi, Meani'l Eser (2, 306).

hem ruhsatı işitmiş, fakat «Yasaklama» mensuh olduğu için, zikretmeye lüzum görmemiştir.

(666) ● Meseleyi özetlersek, her iki tarafta, sünnetten kendisine ulaşanla yani bilgisiyle amel etmiştir.

(667) ● Aynı şekilde bir başka kimse de, aksine kat'i delil bulmadığı süre içerisinde Resûl-i Ekrem (SAV)'den duyduğuna göre amel etmek zorundadır.

(668) ● Hz. Aişe (R. Anha) ise, bu konudaki hem yasaklayıcı, hem de izin verici haberi işitmiştir. Dolayısıyle bu hadis-i şerif, hem öncesi, hem sonrası bakımından tam olup; yasaklamayı da, ruhsatı da bildirmiştir. Bu durumda Hz. Aişe (R. Anha)'dan rivayet edilen hadis-i şerifi bilen kimse, o hükümle amel etmelidir.

(669) ● Sünnetteki nasıh-mensuh konusunda Hz. Aişe (R. Anha)'nin bu hadisi, güzel bir haberdir. Nasıh-mensuhu en açık biçimde ortaya koymaktadır.

(670) ● Bütün bunlar göstermektedir ki; bir hadis-i şerif kısmen ezberlenmiş olabilir. Bir hadis-i şerifin yalnız başı veya yalnız sonu alınmış olabilir. Herkes Resûl-i Ekrem (SAV)'den kendisine ulaşan haberle amel eder.

(671) ● Hallerin ihtilâfından dolayı, kurban etlerinin saklanması, yenilmesi ve sadaka olarak verilmesine ilişkin ruhsat, şu iki mahiyetten birisine ihtimal vermektedir.

(672) ● Birincisi; toplu olunduğu hallerde kurban kesilirse, nehy sözkonusudur. Üç günden sonra kurban etinden yenilemez. Toplu olunmadığı hallerde ise «Ruhsat» sabittir. Etler yenilebilir, dağıtılabilir ve saklanabilir.

(673) ● İkincisi «Yasaklayıcı» haber, bütün haller için mensuh olup, mükellef kurbanının etini dilerse saklar, dilerse dağıtır veya dilerse sadaka olarak verir.

(674) ● Bize Muhammed İbn-i İsmail Ebi Fudeyke haber verdi. (.....) Ebû Sâid El Hudri'den;

«Hendek savaşında namazlarımızı vaktinde edâ edememiştik. Savaş bitmiş ve akşamdan sonra gecenin bir kısmını da geçirmiştik. Hani «Allahü Teala (yardımını göndermek suretiyle) savaşta mü'minlere yardım etti» âyet-i kerimesi de bu savaş için nazil buyurulmuştu. Resûl-i Ekrem (SAV) Bilâl'i yanına çağırıp, kamet getirmesini emir buyurdu. Her namaz için bir kamet getirilmek suretiyle öğle, ikindi, akşam ve yatsı namazlarını, tapkı vaktinde edâ ediliyormuş gibi tam olarak bize kıldırdı. Henüz o zaman korku namazı (selât-ü havf) ile ilgili olan «Korktuğunuz zaman yaya ve binekli olarak namazlarınızı eda edin» âyet-i kerimesi de nazil buyurulmamıştı» [215].

(675) ● Ebû Said El Hudri'nin rivayet buyurduğu bu hadis-i şeriften de anlaşılıyor ki Resûl-i Ekrem (SAV) korku namazını Hendek Savaşı'ndan sonra kılmıştır. Bu savaşta hazır bulunan Ebû Said El Hûdri, namazların geciktirilerek kılındığını ve bu sırada korku namazına ilişkin âyet-i kerime'nin henüz inzal buyurulmadığını beyan etmektedir.

(676) ● Korku namazının mahiyetini beyan eden âyet-i kerime inzal buyurulduktan sonra; bir namaz, mukim durumda iken veya seferde iken, korku hali var veya yok ise, vaktinden çıkarılarak kılınamaz. Ancak Resûl-i Ekrem (SAV) namazını nasıl edâ etmişse, aynen onu gibi edâ edilecektir.

(677) ● Korku namazı ile ilgili olarak, İbn-i Havvat'ın rivayet buyurduğu hadis-i şerifle amel ediyoruz. Şöyle ki :

---

(245) Sünen-i Nesai, Beyhaki, Ahmed b. Hanbel'in «Müsned'i».

«Zatü'r Rika seferinde bir gurup Resûl-i Ekrem (SAV) in arkasında namaza durmuş, diğer bir gurupta düşmana karşı siperinde idi. Bir rek'at edâ edildikten sonra, cemaat halinde olan gurup namazlarını hemen bitirip düşmana karşı sipere girdi, siperde bulunanlar gelip Resûl-i Ekrem (SAV)'in arkasında cemaat halinde namaza durdular. Resûl-i Ekrem (SAV) ikinci rek'attan sonra onları beklerken, namazlarının kalan bir Rek'ât'ını tamamlayıp öylece selâm verdiler.» [246].

(678) ● Bu haber (.....) başka raviler kanalıyla da bize ulaşmıştır. Bu hadisin bir misli de bu rivayetlerdir.

(679) ● Bu zikrettiğimiz yolların dışında Resûl-i Ekrem (SAV)'in korku namazını başka şekillerde kıldığına dair rivayetler de mevcuddur.

(680) ● Biz yukarıda beyan ettiğimiz hadis-i şerifle amel ediyoruz. Zira Kur'an-ı Kerîm'in «Mücmel» olarak beyan ettiğine, en çok bu şekildeki edâ benzemekte ve kafirlere karşı taktik noktasından bu şekildeki edâ uygun görülmektedir.

(681) ● İhtilâf yönlerini de dikkate alarak bunları beyan edebiliriz. «Kitabu's Salat» bahsinde bu konuyu hüccetleriyle beraber açıklayacağız. Bu konuda bize muhalefet edenlerin dayandıkları hadisi şerifleri zikretmedik. Çünkü ayrıldığımız bu konu «Kitabü's Salat» kitabında farklarıyla birlikte arzedilmiştir.

NASIH-MENSUH'UN BİR BAŞKA YÖNÜ

(682) ● Allahü Tebareke ve Teala buyurmuştur;

«Kadınlarınızdan fuhşu irtikab edenlere karşı içinizden dört şahit getirin. Eğer şehadet ederlerse - onları ölüm

(246). Sahih-i Buhari, Sahih-i Müslim, Sünen-i Ebü Davud, Sünen-i Tirmizi.

alıp götürünceye, yahud Allah onlara bir yol açıncaya, gösterinceye kadar - kendilerini evlerinde alıkoyun. Sizlerden fuhşu irtikab edenlerin her ikisini de eziyyete koşun. Eğer tevbe edib, nefiserini islâh ederlerse artık onlar (a eziyyet) den vaz geçin. Çünkü Allah tevbeleri en çok kabul eden, en çok esirgeyendir» [247].

(683) ● Bu durumda zanilerin haddi bu âyet-i kerime gereğince hapis ve eziyyettir. Bu hudud, zina cezasını beyan buyuran âyet-i kerime inzal oluncaya kadar devam etmiştir.

«Zina eden kadın ve erkeğe yüz değnek vurun» [248].

Cariyelerle ilgili hududu belirleyen âyet-i kerime ise şudur :

«Eğer onlar evlendikten sonra bir fuhuş irtikab ederlerse, o vakit hür kadınlarla ilgili cezanın yarısına çarptırılırlar» [249].

Binaenaleyh zanilere verilen hapis cezası nesh olarak bunun yerine «Hadd-i Zina» ikame olunmuştur.

(684) ● Cariyelerle ilişkin olan **«Hür kadınlarla ilgili cezanın yarısına çarptırılırlar»** âyet-i kerimesiyle Allahü Teala (cc) hür ve kölenin zina cezasını ayırmaktadır. «Yarı ceza» ise, ancak değnek ile tatbik edilmede sözkonusu olur. Zira sayılabilen ceza budur. «Recm»de heahangi bir aded sözkonusu olmadığından «Yarı ceza» da mümkün değildir. Bazen bir tek taşla recm tahakkuk ettiği gibi, bin veya daha fazla taşla da gerçekleşebilir. Can almanın (yani ölümün) yarısı olmadığından, recm cezasının da yarısı mevcud değildir.

(247) En Nisâ Sûresi : 15 - 16.
(248) En Nûr Sûresi : 2.
(249) En Nisâ Sûresi : 25.

(685) ● Gerçi nûr sûresinin **«Zina eden kadın ve erkeğe yüz değnek vurun»** âyet-i kerimesi, hür olan bütün zanileri veya hürlerin bir kısmını şumulüne almaktadır. Ancak biz Resûl-i Ekrem (SAV)'in sünnetinden kat'i delil getirerek, yüz değneğin kime vurulması gerektiğini ortaya çıkarıyoruz.

(686) ● Bize Abdülvehhab haber verdi. (.....) Ubâde b. Samit'ten, Resûl-i Ekrem (SAV) şöyle buyurdu;

«Benden Alın!.. Benden Alın!.. Allahü Teala (cc) şüphesiz onlar için bir yol göstermiştir. Bekârın bekârla zinası yüz değnek ve bir sene sürgündür. Evlinin evliyle zinası ise yüz değnek ve recmdir.»

(687) ● Resûl-i Ekrem (SAV)'in «Allahü Teala (cc) şüphesiz onlar için bir yol göstermiştir» sözü, zinaya ilişkin hadd cezasının ilk belirtisi olduğunu beyan etmektedir. Çünkü Allahü Teala **«Ölüm onları alıncaya, yahud Allah onlara bir yol gösterinceye kadar...»** diye buyurmuştu.

(688) ● Daha sonra Resûl-i Ekrem (SAV) Maiz ve Eslem'li kadını, hadd cezası uygulamadan «Recm»e tabi tuttu. Binaenaleyh sünnetin delâletiyle, hadd cezası -evli zaniler için - nesholunarak sakıt olmuştur.

(689) ● Demek ki zina konusunda, hür olanlar arasında bir fark bulunmamaktadır. Fark nikah sonucu muhsan olup - olmamasından kaynaklanmaktadır.

(690) ● **«Allahü Teala (cc) onlara bir yol göstermiştir. Bekârın bekarla zinası yüz değnek ve bir sene sürgündür» hadisi şerifi, aynı zamanda hapis cezasının da ilk defa nesholunduğunu, bunun yerine hadd cezasının ikame edildiğini göstermektedir.**

(691) ● Bize Malik haber verdi. (.....) Ebû Hureyre ve Zeyd b. Halid'den;

«Resûl-i Ekrem (SAV)'in yanına gelen iki davacıdan birisi;

— Ey Allah (cc)'ın Resûlü, aramızda Allah'ın kitabıyla hükmet» dedi.

Daha fakih olan diğer ise: «— Evet ey Allahü Teala (cc)'nın Resûlü, aramızda Allah (cc)'ın kitabıyla hükmet. İzin verirseniz meseleyi anlatmak için konuşmak istiyorum;

«— Peki, konuşabilirsiniz.»

«— Oğlum bu adamın yanında işçi olarak çalışıyordu. Karısıyla zina etti. Oğlumun recmedileceğini söylediler. Bu yüzden fidye olarak yüz koyun ve bir cariyemi bu adama verdim. Daha sonra ilim ehli zatlara sorduğumda oğlumun yüz değnek cezasına çarptırılacağını ve bir sene de sürgün edilmesi gerektiğini söylediler. Bu adamın karısının da recmedilmesi gerektiğini beyan ettiler.»

Bunun üzerine Resûl-i Ekrem (SAV): «— Nefsim kudret elinde olan Allah'a andolsun ki, aranızda Allahü Teala (cc)'nın kitabıyla hükmedeceğim. Yüz koyunun ve cariyen sana tekrar iade edilecektir. Oğlun için yüz değnek ve bir sene sürgün cezası vardır.» buyurdu. Üneys'ül Eslemi'ye kadına gitmesini ve zina ettiğini itiraf ederse recm cezasını uygulamasını emretti. Kadın zina ettiğini itiraf edince, recm edildi» ([250]).

(692) ● Bize Malik haber verdi. (.....) İbn-i Ömer'den;

«Allah (cc)'ın Resûlü, zina eden iki yahudiyi recm etti» ([251]).

---

(250) Muvatta, Sahih-i Buhari, El Ülmm.

(251) Muvatta, İhtilâfu'l Hadis (7, 99), El Ülmm (1/151)

(693) ● Şu halde, bekâr olduğu halde zina eden kimselerin cezası yüz değnek ve bir yıl sürgündür. Evli oldukları halde zina edenlerin cezası ise recmdir.

(694) ● Bu noktada, eğer deynek cezası (hadd-i zina) evlileri de içine alıyorsa nesholunmuştur. Yok eğer bekârlarla ilgili ise, bekâr ile evli zanilerin tabi olacakları hükümler birbirinden farklıdır.

(695) ● Hadd-i zina (yüz değnek cezası) âyetinden sonra, evli oldukları halde zina edenlerin «Recme» tabi tutulmaları, sünnetle sabittir. Allahü Alem. Bize göre en uygun ve meselenin mahiyetini izah eden hüküm budur.

NASIH - MENSUH'UN BİR BAŞKA YÖNÜ

(696) ● Bize Malik haber verdi (.....) Enes b. Malik'ten;

«Resûl-i Ekrem (SAV) bindiği attan yere düşmüş ve yan tarafı incinmişti. Kendileri oturarak namaz kılmak zorunda kaldıkları için, biz de arkasında oturarak namaz kıldık. Namaz bitince;

— «İmamlık, ancak tabi olunmak için teşri olunmuştur. İmam ayakta ise, siz de ayakta namaz kılın. Rükûa giderse, siz de gidin. Kıyama vardığında siz de kıyam edin. İmam «Semi'allahû li'men hamideh» deyince, siz de «Rabbenâ veleke'l Hamd» deyiniz. Eğer oturarak namaz kılarsa, siz de oturun» buyurdular.» [252].

(697) ● Bize Malik haber verdi. (.....) Hz. Aişe'den:

«Resûl-i Ekrem (SAV) evinde oturarak namaz kılıyordu. Arkasındakiler ise, ayakta kendisine tabi olmuşlardı.

(252) İhtilâfü'l Hadis (7/99), Muvatta (1/155), El Ümm (1/151).

Resûl-i Ekrem (SAV) işaretle onların da oturmasını emretti. Namaz bitince;

«— İmamlık, ancak tabi olunmak için teşri olunmuştur. Binaenaleyh o rükûa varınca, siz de varın. Kalkınca, siz de kalkın. Oturarak namaz kılınca, siz de oturarak namaz kılın» (253).

(698) ● Bu hadisi şerifte Hz. Enes b. Malik'in rivayet ettiğinin bir misli dir. Şu kadarını söyleyebiliriz ki, Hz. Enes'in rivayetinde mesele daha net ve müfesserdir.

(699) ● Bize Malik haber verdi. (.....) Haşim b. Urve'den;

«Hastalığı sırasında Resûl-i Ekrem (SAV) mescide çıkmıştı. Hz. Ebû Bekir geldiğinde o ayakta namaz kıldırıyordu. Resûl-i Ekrem (SAV) geride duran Ebû Bekir'e işaretle «(durduğun) gibi kal» buyurdu. Resûl-i Ekrem (SAV)'de, Hz. Ebû Bekir'in yanında oturdu. Böylece Ebû Bekir, Resûl-i Ekrem (SAV)'in arkasında, cemaat de Ebû Bekr'in arkasında namazını edâ ediyordu.» (254).

(700) ● Biz de (Şafii Mezhebi) bunu esas alırız.

(701) ● İbrahim En-Nehaî'nin bildirdiğine göre Hz. Aişe (R. Anha)'den de yukarıda beyan ettiğimiz mahiyete yakın bir rivayet mevcuddur.

«Resûl-i Ekrem (SAV) oturarak, Hz. Ebû Bekir (RA)'de Resûl-i Ekrem (SAV)'in arkasında ayakta tabi olarak namaz kıldı. Hz. Ebû Bekir'in arkasındakiler de ayakta idiler» (255).

---

(253) Sahih-i Buhari, Sahih-i Müslim ve Ahmed b. Hambel, Müsnad.

(254) Muvatta (1/156). Bu hadisi şerif mürseldir.

(255) El Ümm (1/151) Bu Hadis-i Şerif Hasendir.

(702) ● Hastalığı sırasında Resûl-i Ekrem (SAV)'in oturarak, arkasında bulunanların da ayakta iken namaz kıldıkları görülmektedir. Bu sebeble, atın üzerinden düştüğünde Resûl-i Ekrem (SAV)'in, halka oturarak kendisine tabi' olmalarını emrettiği hadisi şerif; son hastalığı sırasında kendisinin oturarak, arkasındaki cemaatin ise ayakta iken namazlarını eda ettiklerini beyan buyuran hadisi şeriflerle neshedilmiştir. Biz bu şekilde istidlâl etmekteyiz.

(703) ● Bu konuda beyan buyurulan sünnet üzerinde ayrıca «İcma» teşekkül etmiştir. Buradan da anlaşılır ki, güç mevcut olursa namaz ayakta, mevcud olmazsa oturarak namaz kılınır. Ayakta kılmaya gücü yeten kimse, oturarak namaz kılamaz.

(704) ● Daha önceki sünnetini neshetmesine rağmen Resûl-i Ekrem (SAV)'in ölüm hastalığında oturarak, arkasındakilerin de ayakta olarak namazlarını eda etmeleri «Sağlam» ve «Hasta» ya ilişkin sünnetine uygun olup, üzerinde ayrıca icmada teşekkül etmiştir. Hasta olan kimse de, sağlam olan kimse de namazlarını edâ edecektir. Nitekim hasta olan bir mü'min, sıhhatli olan bir imamın arkasında namazını oturarak kılabilir.

(705) ● Böylece şunu diyebiliriz ki; hasta olan imam namazını oturarak, arkasındaki sıhhatli cemaat da ayakta olarak namazlarını eda edeceklerdir. Herkes kendi üzerine farz olanı edâ edecektir. Ancak bu gibi durumlarda imamın kendi yerine sıhhatli birisini vekil tayin etmesi uygun ve güzel olur.

(706) ● Şunu da belirtmek gerekir ki; bazı evhamlı olan kimseler diyorlar ki, Resûl-i Ekrem (SAV)'den sonra oturarak hiç kimseye tabi olunmaz. Bu iddaya sarılırken de hüccet olarak, kendisinde rivayet yapma gücü olma-

yan, ayrıca hiç önem verilemeyen bir adamın senedinde yer aldığı münkatı bir hadise dayanmaktadırlar. Söz konusu hadis ise şudur: **«Benden sonra hiç kimse oturarak namaz kılana tabi olunmaz»**. Ki böyle bir söz, hiç kimse için hüccet olamaz.

(707) ● Nasıh ve mensuh konusunda, buna benzer bir-çok misal verilebilir.

(708) ● Diğer meselelerde de inşaallah bu mahiyet göz önünde bulundurulacaktır.

(709) ● Yine bu kitabımızda kısmen de olsa değindiğimiz gibi, bu mahiyette Kur'an-ı Kerim'de de misaller bulunmaktadır. Diğer misaller Kur'an-ı Kerim'de ve Resûl-i Ekrem (SAV)'in sünnetinde konularına göre ayrı ayrı mahiyet arzetmektedirler.

(710) ● Birisi dedi ki: **«Nasıh ve mensuha delaleti bulunmayan muhtelif hadisi şeriflere de misaller verebilir misin? Ancak bu misaller şimdiye kadar terkettiğin değil, bizzat zikrettiğin hususlardan olabilir mi?**

(711) ● Cevap olarak dedim ki; peki!.. Daha önce zikrettiğim Zatı'r-Rika seferinde Resûl-i Ekrem (SAV)'in edâ buyurduğu korku namazını hatırlıyorsun!. Bir kısım mücahid düşmana karşı siperde, diğer bir kısım mücahid'de Resûl-i Ekrem (SAV)in arkasında namaza duruyordu. Resûl-i Ekrem (SAV)'in arkasında namaza duranlar bir rek'atı edâ ettikten sonra, namazlarını kendileri tamamlıyarak düşmana karşı sipere geçiyor, siperde bekleyen diğer mücahid'ler, Resûl-i Ekrem (SAV)'e tabi olarak bir rek'at eda ettikten sonra, Resûl-i Ekrem (SAV) onları bekliyor ve bunlar da ikinci rek'atlarını kılıp Resûl-i Ekrem (SAV)'e yetiştikten sonra selâm veriliyordu.

(712) ● İbn-i Ömer'in rivayetine göre, Resûl-i Ekrem (SAV) başka bir şekilde de korku (havf) namazı kılmıştır. Rivayet şöyledir :

«Bir kısım mücahidler kendisiyle düşman arasında beklediği halde Resûl-i Ekrem (SAV), arkasındaki bir kısım mücahidle birlikte bir rek'at kıldıktan sonra, yer değiştirdiler. İkinci kısım mücahidler Resûl-i Ekrem'le (SAV) bir rek'at kıldıktan sonra, Resûl-i Ekrem (SAV) selâm verdi. Bundan sonra her iki gurupta geriye kalan bir rek'at larını kendileri kıldılar [256].

(713) ● Ebû Ayyaş Ez Züreki anlatıyor;

«Usfan seferinde Resûl-i Ekrem (SAV) namaz kılıyordu. Karşısında ise kendisiyle kıble arasında bulunan Halid b. Velid vardı. İnsanları saf haline getirdikten sonra rükûa kadar beraber kıldılar. Secdeye gidince bir gurup nöbet bekledi, diğer grupta secdeye vardı. Secdeden kalktıktan sonra nöbet bekleyenler gelip secde yaptılar, sonra ayağa kalktılar» [257].

(714) ● Cabir'den de; bu mahiyete yakın bir rivayet bulunmaktadır.

(715) ● Tamamen yukarıda beyan ettiğimiz rivayetlere aykırı, fakat kat'i ve kesin olmayan rivayetlerde mevcuttur.

(716) ● Birisi sordu ki : **«— Niçin Zatı'r Rik'a seferindeki durumu esas alıyorsunuz da, diğerlerini esas almıyorsunuz?»**

(717) ● Cevap olarak dedim ki; korku namazıyla ilgili olarak Ebû Ayyaş ve Cabir'in hadisine, şayed sebeb ve şartlar aynı ise katılıyorum.

---

(256) Sahih-i Buhari, Sahih-i Müslim ve İbn-i Mace.
(257) Sünen-i Nesai, El Ümm (1/191), Müsned.

(718) ● Birisi sual olarak dedi ki: **«Peki o şartlar ne idi?»**

(719) ● Resûl-i Ekrem (SAV)'in askeri o seferde 1400 kişiydi. Buna karşılık Halid'in emrindeki birlik 200 kişi olup, geniş ve uzak bir yerde bulunuyordu. Ayrıca yanındakilerin azlığı ve İslâm askerlerinin çokluğu karşısında dayanacak ve saldırıya geçebilecek durumda değildi. Kaldı ki, secde etmeyip gözcülük edenler rahatlıkla Halid'in kuvvetlerini kontrol edebiliyor, secde edenlerin de emniyetlerini sağlıyabiliyorlardı.

(720) ● Düşmanın uzakta bulunması, sayıca azlığı ve arada herhangi bir engelin bulunmaması hallerinde, ben de korku namazının aynı şekilde kılınmasını emrederim.

(721) ● **«Savaş durumunun farklılığından kaynaklanan Zatü'r Rika seferiyle, bu seferin arasında bir ihtilâfın bulunmadığını anladım. Fakat İbn-i Ömer'den gelin rivayeti ne diye almıyorsun?»** diye soruldu.

(722) ● Cevap olarak dedim ki; Bir kere Zatü'r Rika seferinin ravisi Havvat'tan başka, mânasına çok yakın olarak Sehl b. Hasme de rivayet etmiştir. Herir [256] gecesinde Hz. Ali (ra)'de Havvat'ın hadisi doğrultusunda namaz kılmıştır. Böylece Havvat bu konuda Resûl-i Ekrem (SAV) in sohbet ve sünnetine uygun olanı rivayet etmiştir.

(723) ● Birisi dedi ki: **«— Acaba sohbete yakın olmaktan başka elinde herhangi bir hüccet bulunuyor mu?»**

(724) ● Cevap olarak dedim ki; Evet!.. Kur'an-ı Kerîm'de beyan buyurulan mâna da buna daha yakındır.

(725) ● Dedi ki; **Hangi âyette bu mahiyete yakınlık vardır?»**

---

(256) Herir, siffin savaşının önemli gecelerinden birisidir.

(726) ● Cevap olarak dedim ki; şu âyeti kerimede;

«Sen de içlerinde bulunup da kendilerine namaz kıldırdığın vakit onlardan bir kısmı seninle birlikte dursun, silâhlarını (yanlarına)alsınlar. Bu surette secde ettikleri zaman da arka tarafınızda bulun (ub düşmana karşı dur)sunlar. (Bundan sonra) henüz namazını kılmamış olan diğer kısmı gelip seninle beraber namazlarını kılsınlar ve onlar da itiyat tedbirlerini ve silâhlarını alsınlar. O küfredenler arzu eder ki siz silâhlarınızdan ve eşyalarınızdan gaafil olasınız da üstünüze derhal bir kaskın yapsınlar. Eğer size yağmurdan bir eziyet olursa, yahud hasta bulunursanız silâhlarınızı koymanızda üzerinize vebal yoktur.» [259].

(727) ● Yine Allahü Teala (cc).

«Sükûn ve emniyet haline geldiğiniz vakit ise namazı dos-doğru kılın. Çünkü namaz mü'minler üzerine vakitleri belli bir farz olmuştur» [260].

Yani — Allahü Alem — sükunet anlarında, korku namazlarında değilmişsiniz gibi namazınızı kılın.

(728) ● Görülmektedir ki Allahü Teala (cc), kafirlerin yeryüzünde izzet ve şeref kazanmamaları için, savaş halindeki namazla, emniyet halindeki namazı birbirinden ayırmıştır. Şimdi İbn-i Havvat'ın rivayetiyle, ona karşı bir mahiyet arzeden rivayetleri mukayese edelim. Savunma açısından ve iki grubun düşmana yeterliliği noktasından İbn-i Havvat'ın rivayet ettiği hadisi şerif, bizce daha kat'i ve uygundur.

(729) ● İmamla beraber namazlarını eda eden grub, namazda olmayan grup tarafından muhafaza edilmektedir. Bu muhafız grub, namazda olmadığı için oturabilir, ayakta

(259) En Nisâ Sûresi: 102.
(260) En Nisâ Sûresi: 103.

bekleyebilir, sağa-sola bakabilir, silâh taşıyabilir, kafirlerin saldırısından endişe edildiği vakit konuşabilir ve kısacası kafirlerle savaşabilir. Muhafız grubtan gelen herhangi bir işaret ve sözle, kafirlerin saldırısı sözkonusu olursa imam namazı hafifletmelidir.

(730) ● İbn-i Havvat'ın rivayet ettiği hadis-i şerifte, her iki grub eşit imkana sahiptirler. Nihayet namazı eda eden grub, arkadaşlarının da namaz kılmaları için, aynı şekilde muhafızlık görevini deruhte edebilirler. Böylece iki grub arasında bir muadelet (eşitlik) meydana gelir.

(731) ● Havvat b. Cübeyr'in rivayet ettiği hadisi şerifin mahiyetinin zıddı olan rivayetlerde ise, iki ayrı grubun sırayla ve emin bir şekilde «Muhafızlık» yapma imkanı yoktur. Her iki grub bir arada namaz kılmakta ve muhafızsız kalmaktadır. Zira bu rivayetlerde, sadece imam namazdan ayrılabilmektedir. Takdir edersiniz ki imam tek başına muhafızlığa kafi gelmez. Bu ise; itiyad tedbirini ve savunma anlayışını zedeleyici bir durum arzeder.

(732) ● En önemli husus da şudur; İslâm düşmanlarının (kâfirlerin) mü'minler üzerine (aleyhlerinde) izzet ve şeref kazanmamaları için Allahü Teala (cc); İslâm ordusuna bir lütûf olarak diğer namazlarla, korku (havf) namazının edasının keyfiyetini birbirinden ayırmıştır.

(733) ● Böyle durumlarda (savaş anında) imam ve arkasındaki grubların namazlarını zikreden Allahü Teala (cc), kılınan bu namazın kaza edilmesini de emretmemektedir. Bu noktada şunu kavrıyoruz ki, imam ve arkasındaki cemaat korku hallerinde namazdan ayrılsalar bile, kaza etmekle yükümlü değildirler.

(734) ● İşte Havvat'ın rivayet buyurduğu hadisi şerifle, ona muhalif hadisi şeriflerin delâletleri bunları göstermektedir.

(735) ● Birisi dedi ki; **«Acaba sözkonusu hadisi şerifle ilgili olarak üzerinde durmadığınız bir nokta mevcut mudur?»**

(736) ● Cevap olarak dedim ki; evet!.. Korku (havf) namazı, korkunun bulunmadığı hallerdeki gibi kılınabilir. Yani nasıl kolay oluyorsa, düşmanın ve kendimizin durumu nasıl amel edilmesini gerektiriyorsa öylece kılınabilir ve hepsinin namazı da zahiren edâ edilmiştir denilebilir.

İHTİLAFLI HADİSLERE BİR BAŞKA MİSAL

(737) ● Birisi sordu ve dedi ki; — **«Biliyorsun ki, teşehhüd (et-Tehiyyat) konusunda ihtilâflı rivayetler vardır. İbn-i Mes'ud (ra)'un, Resûl-i Ekrem (SAV)'den bildirdiğine göre, Peygamberimiz efendimiz sanki Kur'an-ı Kerim'den bir sûre öğretiyormuş gibi, insanlara teşehhüdü öğretiyor ve teşehhüd'ün başından üç kelime söylüyordu. Şimdi siz hangi rivayeti esas alıyorsunuz?»**

(738) ● Cevap olarak dedim ki; Bize Malik haber verdi. (.....) Abdurrahman b. Abdi'l Kariyyi'den;

«Ömer b. Hattab minbere çıkmış insanlara teşehhüdü şu şekilde öğretiyordu; [261].

التحياتُ لله ، الزاكيات لله ، الطَّيِّباتُ الصلواتُ لله . السلام عليك أيها النبي ورحمة الله وبركاته . السلامُ علينا وعلى عباد الله الصالحين أشهد أن لا إله إلا الله ، وأشهد أن محمداً عبده ورسولُه

(739) ● Bizden önceki küçük (müctehid seviyesinde olmayan) fakihlerimiz, teşehhüdü bize böyece öğretmişlerdi. Sonra bunu başka bir senedle de tesbit ettik. Bu rivayete muhalif veya uygun olan başka hiçbir kesin rivayete de

(261) Muvatta (1/113).

rastlamadık. Fakat bunun haricinde de sabit olan rivayetler de mevcuttur.

(740) ● Bizim kanaatimize göre Resûl-i Ekrem (SAV) in öğrettiği teşehhüdün dışında, Hz. Ömer (RA)'in sahabe-i kiramın arasında ve hemde mimberin üzerinde insanlara teşehhüdü öğretmemiştir. Ancak Resûl-i Ekrem (SAV) in öğrettiğini öğretmiştir.

(741) ● Biz ve arkadaşlarımızın tesbit ettiği bir başka teşehhüd rivayetini esas alıyoruz. Bize göre en uygun düşeni de budur.

(742) ● Dedi ki; **«Bu rivayet nasıldır?»**

(743) ● Cevap olarak dedim ki; (.....) İbn-i Abbas'tan;

«Resûl-i Ekrem (SAV) Kur'an-ı Kerîm'i ta'lim ettirdiği gibi bize teşehhüdü talim ettiriyordu ve şöyle diyordu:

التحياتُ المباركاتُ ، الصلواتُ الطيبات لله . سلامٌ عليكَ أيُّها النبي ورحمةُ اللهِ وبركاته . سلامٌ علينا وعلى عباد الله الصالحين . أشهد أن لا إله إلا الله ، وأن محمداً رسول الله .

(744) ● Dedi ki; **«Bu rivayetle İbn-i Mes'ud (RA)'un rivayeti arasında ne gibi bir ihtilaf bulunmaktadır? Gerek İbn-i Mes'ud, gerek Ebû'l Musa, ve gerekse Cabir, sizin tercih ettiğinize aykırı rivayetlerde bulunmuşlardır. Lafızda biraz ihtilâflı olsa bile bütün bu rivayetler İbni Abbas'ın rivayetine aykırı olduğu gibi, Hz. Ömer (RA)'de buna muhalif olarak öğretmiştir. Bu durumda sen niye diğer rivayeti esas alıyorsun? Hz. Aişe (R. Anha)'nin ve İbn-i Ömer'in rivayet ettiği hadisi şerifler de, lafızda biraz ihtilâf bulunsa bile, aynı mealdedir.»**

(745) ● Cevap olarak dedim ki; buradaki tercih hususu apaçık ortadadır.

(746) ● **«Bunu açıklayabilir misiniz?»**

(747) ● Tabiî!.. Herşeyden önce bu rivayetlerde ortak olan yön, her birisinde Allahü Teala (cc)'nın şanının yüceltilmesi sözkonusudur. Resûl-i Ekrem (SAV) de, bunun nasıl gerçekleşeceğini öğretmiştir. Umulur ki öğretilen kişi de, bunu ezberlemiştir. Gene umulur ki ezberleyen hem başını, hem de sonunu ezberlemiştir. Hıfzedilerek elde edilen şey, herhalde en çok hırs ve mahiyet sadakatini beraberinde getirir. Bu gibi rivayetlerde fazlalık, eksiklik ve ihtilâf sözkonusu olsa bile, mâna asla ihlâl olunmaz.

(748) ● Bu durumda mümkündür ki Resûl-i Ekrem (SAV) herkese hıfzettiği ile amel etme iznini vermiştir. Zira rivayetlerde teşehhüdün hükmünü zedeleyici hiçbirşey bulunmamaktadır. Yahud rivayeti değişik olanın, teşehhüdü de değişik olabilir .Herkes hıfzettiğini okuyabilir ve herkes öğrendiği ile amel etme iznine sahip olabilir.

(749) ● Dedi ki; **«Peki siz bu söylediklerinizin geçerli olduğu hususunda bir delil getirebilir misiniz?»**

(750) ● Cevap olarak dedim ki; Evet!..

(751) ● **«Bu delil nedir?»**

(752) ● Bize Malik haber verdi. (.....)Abdurrahman b. Abdü'l Karî anlatıyor. Ömer b. Hattab'tan duymuştum;

«Hişam b. Hakim b. Hizam «Furkan» sûresini okuyordu. Halbuki ben bu sûreyi Resûl-i Ekrem (SAV)'den dinlemiş ve bellemiştim. Benim bildiğime muhalif okuduğunu duyunca neredeyse onu durduracaktım. Sonra, bitirinceye kadar kendisini bekledim. Doğrusunu öğrenmek maksadıyla abasından tuttuğum gibi onu Resûl-i Ekrem (SAV)'in yanına götürdüm ve;

«— Ey Allah (cc)'ın Resûlü!.. Bu adam senden dinlediğime aykırı olarak Furkan sûresini okuyordu» dedim.

Resûlullah'ın emretmesi üzerine, orada da aynı şekilde okudu. Bitirince Resûl-i Ekrem (SAV);

— «Evet!.. Bu sûre böyle inmiştir» buyurdu ve bu defa bana dönerek;

— «Şimdi sen oku!..» emrini verdi. Ben bildiğim şekilde okudum. Bunun üzerine;

«— Evet!.. Bu sûre böyle inmiştir» buyurdu ve devamla : «— Hiç şüphesiz Kur'an-ı Kerim yedi harf üzere nazil olmuştur. Binaenaleyh kolayınıza giden ile okuyunuz» diyerek, meseleyi izah buyurdu.» [262].

(753) ● Şurası malumdur ki Allahü Teala (cc) kullarına kolaylık için kitabını yedi harfle indirmiştir. Mânası ihlâl olunmadan kolayına giden lehçe ile okunması mümkündür. Madem ki Kur'an-ı Kerim için bu cevaz vardır; öyle ise diğerleri için de bu cevap bulunmaktadır. Yeter ki mâna ihlâli sözkonusu olmasın!..

(754) ● Hakkında kat'i hüküm bulunmayan bir şeyde, lafızdaki ihtilaf manayı ihlâl etmez.

(755) ● Tabiiinden bazı zatlar diyorlar ki; görüştüğümüz bazı sahabaler mânada ittifak ediyorlar, fakat lafızda farklı söylüyorlardı. Ben de bazı ilim ehline bu meseleyi sorduğumda : **«Mâna değişmezse, hiçbir sakıncası yoktur»** cevabını verdiler.

(756) ● Dedi ki; **«— Evet!.. Gerçekten teşehhüdde her ne kadar lafızda ihtilâf sözkonusu ise de, bütün rivayetlerdeki ortak vasıf Allahâ Teala (cc)'nın şanını yüceltmek ve bunu ifade etmektir. Umarım ki bu konudaki lafzı**

---

(262) Sahih-i Buhari, Sahih-i Müslim ve Ahmed b. Hambel'in Müsnedi.

ihtilâfta sizin izah buyurduğunuz cinsten olsun. Şayet korku namazı, diğer namazlar gibi kâmilen kılınabiliyorsa, bu da belirtiğin sebeplerden (sukunet ve emniyet) ileri geliyordur. Fakat sizin teşehhüd konusunda ille de İbn-i Abbas'ın hadisini hüccet olarak alışınızın sebebi nedir?»

(757) ● Cevap olarak dedim ki; sebebi şudur!.. Bu rivayeti evvela şumullü olarak buldum. İbn-i Abbas'tan da sahih olarak işittim. Bana mahiyet olarak en şumullü ve en güzel gelen rivayet o olduğu için tercih ettim. Fakat Resûl-i Ekrem (SAV)'den geldiği sabit olan başka rivayetlerle amel edenleri de takdir ediyorum, asla kınamıyorum.

RİVAYETLERDEKİ İHTİLAFA BİR BAŞKA MİSAL

(758) ● Bize Malik haber verdi. (.....) Ebû Said El Hüdri'den;

Resûl-i Ekrem SAV) şöyle buyurdu;

«Misli misline olmadıkça altını altınla satmayın ve ve birini diğerinden fazlalaştırmayın. Gümüşü de bu şekilde satmayın. Gaib olanı da hazır olanla mübadele etmeyin» [263].

(759) ● Bize Malik haber verdi. (.....) Ebû Hureyre'den, Resûl-i Ekrem (SAV) şöyle buyurdu;

«Dinarı dinarla, dirhemi de dirhemle aralarında bir fazlalık olmadan mübadele ediniz» [264].

(760) ● Bize Malik haber verdi. (.....) İbn-i Ömer anlatıyor;

«Dinar dinarla ve dirhem de dirhemle aralarında bir fazlalık olmadan değiştirilirler. Bu Peygamberimizin bize, bizim de size sözümüzdür» [265].

---

(263) İmam Malik - Muvatta (2/135).

(264) Sahih-i Müslim, Sünen-i Nesai ve Muvatta.

(265) İmam Malik - Muvatta.

(761) ● (.....) Ubâde b. Samit'ten;

«Resûl-i Ekrem (SAV) altının altınla bir fazlalıkla mübadelesini elden ele olsa bile yasakladı» [266].

(762) ● Biz bu hadisi şeriflerle amel etmekteyiz. Sahabe-i Kiram'dan büyük bir çoğunluğu ve bir-çok belde müctehidleri de, delil olarak bu hadisi şeriflere dayanmışlardır.

(763) ● (.....) Usâme b. Zeyd'den;

«Resûl-i Ekrem (SAV) «— Riba (faiz) ancak Nesie'dedir» buyurdu» [267].

(764) ● İbn-i Abbas (RA) ve bazı Mekke fakihleri de bu delile dayanmaktadırlar.

(765) ● Birisi şöyle sordu : **«—Bu hadisi şerif daha önce zikretmiş olduğun hadisi şeriflere aykırı değil midir?»**

(766) ● Cevap olarak dedim ki; — Hayır!.. Hiçbirşey değildir, aksine uygun da düşebilir.

(767) ● Dedi ki : **«— Uygun düşen tarafı nasıl oluyor?»**

(768) ● Altının gümüşle, hurmanın buğdayla veya iki değişik cinsin elden ele birbiriyle mübadelesinde olduğu gibi!.. Yani iki ayrı cinsin birbiriyle değiştirilmesine ilişkin soruya Resûl-i Ekrem (SAV) **«— Riba ancak nesie'dedir»** buyurmuş ve Usâme b. Zeyd'de bunu böylece işitmiş olabilir. Yahud Usâme aynı şekilde geçen soruyu ezberlememiş veya bu konuda şüphelenmişse yalnız cevabı da ezberlememiş olabilir. Zira diğer hadisi şeriflerde Usâme b. Zeyd'in bu rivayetini çürütecek herhangi bir mahiyet bulunmamaktadır.

---

(266) Sahih-i Müslim, Sünen-i Nesai, Sünen-i Ebû Davud, İbn-i Mace, Müsned.

(267) Sahih-i Buhari, Sahih-i Müslim, Sünen-i Nesai, İbn-i Mace, Müsned.

(769) ● Dedi ki : «— **Peki aykırı düşen bir tarafı varsa, bu nedir?»**

(770) ● Mesele şudur; bu hadisi şerifin senedinde adı geçen İbn-i Abbas, başka bir görüşü de benimseyerek **«Elden ele olan alım-satımda faiz yoktur, faiz ancak nesi'e'de olur»** buyurmuştur.

(771) ● Dedi ki; **«— Daha önce zikretmiş bulunduğumuz hadisi şeriflerin buna aykırı olduğu kabul edilirse, bu hükümle amel etmeyişinizin hücceti ne olabilir?»**

(772) ● Önce şunu belirtmek gerekir ki, Usame b. Zeyd (RA) hadis rivayetinde önemsenmiyecek bir şöhret sahibi değildir. Bu bakımdan adaletine ve hıfzına diyecek hiçbir söz bulunamaz. Fakat şu da vardır ki Osman b. Affan (ra), Ubâde b. Samit (ra) ve Ebû Hureyre (ra), kendi dönemlerinde sünnet ilminde büyük ve çok önemli bir mevkie sahiptirler.

(773) ● Madem ki bu sahabelerin, özellikle Hz. Ubade ve Hz. Osman'ın rivayet buyurduğu hadisi şerifler zahiren alınmaya daha müsait ve bir kişinin münferit rivayetine nisbeten yanılgıya düşmekten daha elverişlidir. Böyle durumlarda daha güçlü olanı almak ve güçlü olmayanı bırakmak esastır. Beş Sahabe'nin rivayeti ortada iken, herhalde bir kişinin rivayetiyle amel edilmesi uygun olmaz.

BİZİM KATIMIZDA HERHANGİ BİR AYRILIĞI BULUNMAYAN MUHTELİF HADİSİ ŞERİFLERE BİR BAŞKA MİSAL

(774) ● Bize İbnû Uyeyne haber verdi (.....) Rafi' b. Hadic'ten; «Resûl-i Ekrem (SAV) şöyle buyurdu:

«Sabah namazını ortalık aydınlanınca kılın. Çünkü bunun sevabı daha çoktur veya ecri daha büyüktür» [268].

(775) ● Bize Süfyan haber verdi. (.....) Hz. Aişe'den :

«Mü'min kadınlar sabah namazını Resûl-i Ekrem (SAV)'in arkasında kılıyorlar ve namaz bitiminde üzerlerinde bir nevi çarşafları olduğu halde birbirlerine yakın bir şekilde gidiyorlardı. Henüz karanlık devam ettiği için onları tanımaya da imkan yoktu» [269].

(776) ● Resûl-i Ekrem (SAV)'in alaca karanlıkta namaz kıldırmasına ilişkin bu sünnetini, Hz. Aişe (R. Anha)'nin beyan buyurduğu mahiyete yakın olarak Sehl b. Saad ve Zeyd b. Sabit gibi sahabilerden de rivayet edildiğini biliyoruz.

(777) ● Birisi bana sordu ve dedi ki : **«— Rafi' b. Hadic'in hadisine dayanarak sabah namazının ortalık aydınlanınca kılınmasını uygun buluyor ve faziletinin de bunda olduğunu zannediyoruz. Siz de, ihtilaf halinde bulunan iki hadisi şeriften biriyle amel edebileceğimizi söylüyorsunuz. Biz ise, bunu Hz. Aişe (R. Anha)'nın rivayet ettiği hadise aykırı bulmaktayız.»**

(778) ● Cevap olarak dedim ki; Eğer söylediğin gibi bir ihtilaf mevcut ise, burada bizim de, sizin de Hz. Aişe (r. Anha)'nın hadisine dayanmamız gerekmektedir. Çünkü aramızdaki ortak yön şudur : Aldığımızın terkettiğimizden daha güçlü olduğuna dair bir sebeb bulunmadıkça, ne biz, ne de siz muhtelif hadislerden hiç birisini delil alamayız.

(779) ● Dedi ki; **«Bunun sebebi nedir?»**

---

(268) Sünen-i Tirmizi (C: 1 Sh: 289 - 290, No: 154).

(269) Kütüb-i Sitte ve gayrisi.

(780) ● Cevap olarak dedim ki; hadisi şeriflerden birisinin Kur'an-ı Kerîm'de beyan buyurulan hükme daha yakın olmasıdır. Kur'an-ı Kerîm'in hükmüne yakınlık ise yeterli bir hüccettir.

(781) ● **«Biz de bu kanaatteyiz.»**

(782) ● Bu hususta şunu söyleyebiliriz; Eğer sözkonusu hadisi şerifle ilgili Kur'an-ı Kerîm'de nas bulunmuyorsa, en kesin ve sabit olanı alınır. Muhakkak ki ravisi isnad açısından daha çok tanınmış, veya dayandığımız hadisi şerif, birkaç yoldan rivayet edilmiş, bıraktığımız hadisi şerifte yalnız bir yoldan rivayet edilmiş ise, alınmaya lâyık ve münasib olanı daha kesin olanıdır. Kur'an-ı Kerîm'deki mahiyete yakınlık veya sünnetin diğer konulardaki mahiyetine kucaklamak, alimlerce tanınmış olmak, kıyasa uygunluk ve Resûl-i Ekrem (SAV)'in sahabesinin ameline uyumluluk da hüccet olmakta veya delilimizi kuvvetlendirmektedir.

(783) ● Bu konuda hem biz, hem de diğer ilim ehli şahıslar aynı kanaattedirler.

(784) ● Binaenaleyh Hz. Aişe (R. Anha)'nin rivayet buyurduğu hadisi şerif, Kur'an-ı Kerîm'deki mahiyete daha yakın bulunmaktadır. Zira Allahü Teala;

«Namazların ve (bilhassa) orta namazın (eda edilmesinde) muhafazalı ve dikkatli olun» [270] emrini vermiştir. Bir namazın vakti girdiği zaman, mükellefin en baştaki görevi vakti giren namazı edâ etmektir.

(785) ● İkinci olarak, isnad açısından da Hz. Aise (R. Anha)'nin rivayet ettiği hadisi şerif daha şöhretli ve hafız olanlarca nakledilmiştir. Hz. Aişe (R. Anha)'dan başka bu hadisi şerifi, her ne kadar lafızda fark bulunsa da Zeyd b. Sabit ve Sehl b. Saad'da rivayet etmişlerdir.

---

(270) El Bakara Süresi: 238.

(786) ● Bu ise Rafi b. Hadic'in rivayetine nisbeten Resûl-i Ekrem (SAV)'in sünnetine daha yakındır.

(787) ● Dedi ki : **«Bu yakınlık hangi sünnetine?»**

(788) ● Cevap olarak dedim ki; şu sünnetine!.. Resûl-i Ekrem (SAV) buyurmuştur ki, **«Vaktin evvelinde Allahü Teala (cc)'nın rızası, sonunda ise affı vardır»** (271).

(789) ● Gerçi bu konuda Allahü Teala (cc)'nın rızasına te'sirden söz etmek güçtür. Ancak Allahü Teala (cc)'nın affı, iki mânaya ihtimal vermektedir. Birincisi taksirattan dolayı af, diğer de zamanı geniş tutmak suretiyle af!.. Fazîletin genişlikte olması ise daha uygun düşmektedir. Zira aksi esas alınırsa genişletilen başka bir hadisi şerifi terketmek veya aksine amel etmek durumunda değiliz.

(790) ● Dedi ki; **«Bu sözlerinizle neyi kasdediyorsunuz?»**

(791) ● Cevap olarak dedim ki; Şunu kasdediyorum. Biz vaktin evvelini terketmekle emrolunmadık. Dolayısıyle vaktin evveli de, sonu da cevazı ifade eder. Dolayısıyla efdaliyet namazın vaktin evvelinde kılınmasındadır. Namazın geciktirilmesi ise, geniş bir kusurdur, taksirattır.

---

(271) İmam Şafii; gerek burada, gerek «İhtilâfü'l Hadis» kitabında bu hadisi şerifi isnadsız olarak zikretmiştir. Delil ve hüccet niteliğinde Şafii'nin bu hadisi anması, doğrusu bizi şaşırttı. Zira uydurma olan bu hadisin aslı bulunmamaktadır. Hadisin dayanağı olan Yakub b. Velid El Müdni hakkında Ahmed b. Hambel **«O büyük yalancılardan biri olup, hadis icad eder»** *demiştir. (Mütercim'in notu : Kitabı tahkik eden ve neşre hazırlayan A.M. Şakir, büyük bir iddia içindedir. Mutlak müctehidlerin hadis bilgisine, ciddi bir delil olmadan saldırmak haksızlık olur. Ravi'yi kendisi beyan edip, sonra o raviye saldırmak ilim zihniyetine uymaz. İmam Şafi, başka bir senedle bu hadisi tesbit etmiş olabilir.)*

(792) ● Ayrıca Resûl-i Ekrem (SAV) bu konuya açıklık da getirmiştir. Kendisine yöneltilen **«En hayırlı amel hangisidir?»** sualine cevap verirken **«İlk vaktinde kılınan namazdır»** buyurmuşlardır ([272]).

---

(272) Bu hadisi şerif; Sahih-i Buhari, Sahih-i Müslim, Sünen-i Tirmizi ve Sunen-i Nesei olmak üzere, bir-çok hadis mecmuasında yer almıştır. Ancak İmam Şafii burada da senedlerini zikretmemiştir. Kitabın tahkikini yapan ve neşre hazırlayan A.M. Şakir; bu hadisi şerifin Sünnen-i Tirmizi'de zayıf bir rivayetle geldiğini kaydettikten sonra, diğer sünenlerde yer aldığı için kuvvet kazandığı görüşündedir!.. Halbuki mutlak müctehid, herhangi bir sened zikretmeksizin bir hadisi şerifi kaydedebilir. Bu yaşadığı dönemde, bütün hadis hafızlarının üzerinde ittifak ettiklerini de gösterebilir. Nitekim İbn-i Hazm **«El Muhalla»** isimli eserinde, **«Hadd'leri şüphelerle kaldırınız»** hadisi şerifini kaydettikten sonra, bu hadisin senedinde İbn-i Ferve'nin bulunduğunu, İbn-i Ferve'nin yalancı olduğunu kaydederek, İmam Merginani'ye ve diğer Hanefi fükahasına saldırmaktadır. İmam-ı Azam Ebû Hanife'nin «El Müsned» isimli eserinin K. Hudud bahsine müracaat ettiğimiz zaman, bu hadisi şerifin Tabiinden Miksem, Sahabe'den de İbn-i Abbas'a dayandığını görüyoruz. İbn-i Hazm'ın yalancılıkla itham ettiği İbn-i Ferve o dönemde henüz yokturl.. Bu misali şunun için zikretmekte fayda vardır. Müctehid imamlar, Resûl-i Ekrem (SAV)'in dönemine oldukça yakındırlar. Nitekim İmam-ı Azam Ebû Hanife'nin sahabe-i kiram'dan sekiz zatla bizzat görüştüğü bir-çok muteber kaynakta zikredilmektedir. Dolayısıyla İmam-ı Azam Ebû Hanife'nin, hüccet olarak kabul ettiği bir hadisi şerifte isnad zinciri oldukça yakındır. Sonraki dönemlerde hadis mecmuaları toplanmıştırl.. İmam Şafii (rh.a)'nin hadis ilminde meşhur olduğu bilinmektedir. Yüzbinlerce hadisi şerif sıhhatlerini tarayarak «el-Müsned» isimli meşhur eserini hazırlayan Ahmed b. Hambel (rh.a), İmam Şafii (rh.a)'nın talebesidir!.. Son yıllarda gerek Türkiye'de, gerek diğer beldelerde hadisi şeriflere karşı bir itimadsızlık cereyanı başgöstermiştir.!.. Nitekim bu kitabın tahkikini yapan ve yayına hazırlayan A.M. Şakir de; İmam Şafii (rh.a)'nin isnadsız olarak zikrettiği bir hadisi şerife, yanlış bir not düşmüştür. (Mütercim).

(793) ● Hemen belirtmek gerekir ki bununla «Faziletin» yeri kaybolmamaktadır. Ancak insanlar yalnız bununla (yani vaktin evvelinde namazı kılmakla) emrolunmamaktadırlar.

(794) ● Fakat alim olan herkes bilir ki; namazın ilk vaktinde kılınması, (insanın dünyevi meşgaleleri, unutkanlıkları ve diğer meseleleri gözönüne alınırsa) fazilet kazanmaya daha yakındır.

(795) ● Allahü Teala (cc)'nın Kur'an-ı Kerîm'de beyan buyurduğuna yakın olan mahiyet de budur.

(796) ● Dedi ki : **«Bu bahsettiğiniz husus Allah (cc)'ın kitabının neresinde mevcuttur?»**

(797) ● Cevap olarak dedim ki; şurada!.. Allahü Teala (cc) buyuruyor ki :

«Namazların ve (bilhassa) orta namazın (edâ edilmesinde) muhafazalı ve dikkatli olun» Binaenaleyh her kim namazını vaktin evvelinde eda ederse, namazını geciktirene oranla, namazını daha güzel muhafaza etmiş olur.

(798) ● Müşahade ettiğimiz kadarıyla alimler de, mümkün olduğu kadar namazların erken kılınmasını emretmişlerdir. Zira insanoğlu, meşguliyet, unutkanlık ve benzeri bir sebeble vakti kaçırabilir.

(799) ● En önemli husus olarak da Sahabe-i Kiram'dan Hz. Ebû Bekir, Hz. Ömer, Hz. Osman, Hz. Ali, Hz. İbn-i Mes'ûd, Hz. Musa ve başkalarının da rivayetleriyle sabit bulunmaktadır.

(800) ● Dedi ki; **«Bildiğimiz kadarıyla Hz. Ebû Bekir, Hz. Ömer, Hz. Osman ve Hz. Ali (RA) kıraatı uzun tutmak suretiyle sabah namazlarına ortalık karanlık iken başlar ve ortalık aydınlanınca bitirirlerdi. Değil mi?»**

(801) ● Cevap olarak dedim ki; Hayır!.. Onlar bazen kıraatı uzun tutmuş, bazen de kısaltmışlardır. Başlangıç zamanı ise vaktin çıkışı değil, girişidir. Onların hepsi ortalık karanlık iken başlamışlardır. Resûl-i Ekrem (SAV)'de ortalık karanlık iken namazdan ayrılmıştır.

(802) ● Böylece siz, amelinize en münasib olana muhalefet ederek; hem Resûl-i Ekrem (SAV)'den sabit olana muhalefet ettiniz, dem de Hülâfa-i Raşidiyn'el.. Siz dediniz ki; **«— Kişi kıraatı kısaltarak namaza ortaklık aydınlanınca başlamalı ve böylece bitirmelidir.»** Daha evvel kıraatın uzun tutulmasından söz ettiğiniz halde, niçin bu gerekçenizi unuttunuz ve dört halifeye muhalefet ettiniz? Sonra bazı hadisi şerifilerde Resûl-i Ekrem (SAV)'in namazlarını henüz ortalık karanlıkken bitirdikleri de sabit bulunmaktadır.

(803) ● **Dedi ki; «Peki!.. Sizce Rafi b. Hadic'in rivayet ettiği hadisi şerif, Hz. Aişe (r. anha)'nin rivayet ettiği hadisi şerife aykırı mıdır?»**

(804) ● Cevap olarak dedim ki : Hayır!..

(805) ● **«Bu durumda; bu iki hadisi şerif'in birbirine muvafakat ve uyumluluk noktasını izah eder misiniz?»**

(806) ● Cevap olarak dedim ki : Peki!.. İzah edeyim. Resûl-i Ekrem (SAV) namazın ilk vaktinde kılınmasını teşvik edip, bunun faziletini bildirirken, mümkündür ki, namazlarını ikinci fecir (fecr-i sadık) çıkmasını beklemeden kılmak isteyenler olmuş ve bunun üzerine de Resûl-i Ekrem (SAV) de; **«— Sabah namazını ortalık aydınlanınca kılın»** diyerek, onların fecr-i sadıkı beklemelerini kasdetmiş olabilir.

(807) ● **«Bu zikrettiğinizin dışında bir mâna sözkonusu olabilir mi?».**

(808) ● Evet!.. Sizin söylediğinizle, bizim söylediğimizin ortak bir mahiyeti bulunabilir. Zira «İsfar» الإسفار kelimesinden çıkarılabilen her mâna, burada mevzû-u bahistir.

(809) ● Bu durumda sizin verdiğiniz mânayı, bizim verdiğimiz mânadan üstün kılan haklı gerekçe ne olabilir?

(810) ● Daha önce zikretmiştim. Bu bir te'vildir. Ayrıca Resûl-i Ekrem (SAV) şöyle buyurmuştur;

«İki fecir vardır. Kurt kuyruğu gibi olan fecirde ne birşey helâldir, ne bir şey haramdır. Fakat ikinci fecir'de namaz kılmak helâl (ve oruç tutan kimse için) yemek de haramdır» [273].

İHTİLAFLI OLDUĞU İDDİA EDİLENE (MUHTELİF'E) BİR DİĞER MİSAL

(811) ● Bize Süfyan haber verdi. (.....) Ebâ Eyyub-i Ensari'den :

Resûl-i Ekrem (SAV) şöyle buyurdu;

«Def-i hacet veya idrar için Kıble'ye yönelmeyin ve sırtınızı çevirmeyin. Bu ihtiyaçlar için doğu veya batıya yönelin.»

Ebâ Eyyüb-i Ensari diyor ki : **«Şam'da bulunuyorduk. Resûl-i Ekrem (SAV)'in emrine aykırı bazı abdesthanelere rastladık. Biz bunlara yanaşmadık ve Allahü Teala (cc)'dan mağfiret diledik»** [274].

(812) ● Bize Malik haber verdi. (.....) Abdullah b. Ömer anlatıyor;

---

(273) Sahih-i Buhari ve diğer sünenler.

(274) Sahih-i Buhari, Sahih-i Müslim.

«Bazı insanlar diyor ki: «Def-i hacet için kıble ve Beyti'l Makdis'e yönelinmez» Halbuki bir keresinde evimizin damına çıktığımda Resûl-i Ekrem (SAV)'i iki toprak kulubeciği üstünde Beyti'l Makdis'e doğru def-i hacet ederken gördüm» (275).

(813) ● Resûl-i Ekrem (SAV)'in eğitime tabi tuttuğu Arap'ların, büyük bir çoğunluğunun evinde helâ bulunmamaktaydı. Bu bakımdan Resûl-i Ekrem (SAV)'in bu edebi ta'lim ettirmesi iki mânayı akla getirmektedir;

(814) ● Birincisi; Araplar def-i hacet için sahraya çıkıyorlardı. Sahranın genişliği, karşılaşılacak zorluk ve benzeri özellikler gözönünde bulundurularak Resûl-i Ekrem (SAV)'in onlara def-i hacet anında kıble'ye yönelmemelerini ve ona sırt çevirmemelerini emretmiştir. Zira sahraya çıkmayı önleyecek nitelikte Arap'ların bir kenef veya benzeri bir yapıları bulunmamaktaydı.

(815) ● Ayrıca çoğu zaman namazını edâ eden kimse, def-i hacete çıkanın avretini, ön veya arkadan görebiliyordu. Bu yüzden Allahü Teala (cc)'nın kıble'sini üstün tutmak ve avretlerini namaz kılandan saklamak ve muhafaza etmekle emrolundular — Allahü Alem — Bu mâna hadisi şerifin mahiyetine daha uygundur.

(816) ● İkincisi: Kıble yönüne def-i hacet ederek pislik bırakmamak, böylece namaz kılanlara eza vermemek ve daha geride namaz kılanları da rahatsız etmemek için sahrada kıbleye ön veya arkasını dönmek yasaklanmış olabilir.

(817) ● Ebâ Eyyûb-i Ensarî, Resûl-i Ekrem (SAV)'den işittiğini icmalî olarak rivayet etmiştir. Sahra ve evlerdeki

(275) Ahmed b. Hanbel - Müsned ve diğer hadis mecmuaları.

durumu birbirinden ayırmadan nakilde bulunmuştur. Oysa ki evlerde kıble yönüne yapılan tuvaletler olabileceği gibi, etrafını örterek def-i hacette bulunanlar da olabilir. Kısacası Ebâ Eyyûb-i Ensari'nin rivayet buyurduğu hadisi şerif, nasıl işitilmişse aynen ve icmali olarak bize ulaşmıştır.

(818) ● Binaenaleyh bu hadisi şerifi işiten kimse, aradaki farka ilişkin delaleti bulabilmek için, hadisi şerifi umumiyet ve icmali üzere rivayet etmelidir.

(819) ● Gelelim İbn-i Ömer'den rivayet edilen hadisi şerife!.. İbn-i Ömer, Resûl-i Ekrem (SAV)'i Beyti'l Makdis'e yönelik bir şekilde def-i hacet ederken görmüştür. Beyti'l Makdis'e yönelen, aynı zamanda Kıble olan Kabe'ye yönelmiş olur. Zira bu iki kıble karşı karşıyadır. Bu itibarla sözkonusu hadis, kıbleye ön veya arka verilemiyeceğini söyleyen kimsenin sözünü reddetmektedir. Bir de Resûl-i Ekrem (SAV)'in işlediği bir davranışı bırakma hususunda, hiçbir kimsenin bir hakkının bulunmadığını hatırlatalım.

Resûl-i Ekrem (SAV)'in sahrada def-i hacete ilişkin hadisiyle, evlerdeki tuvaletleri birbirinden ayırdettiğine dair hiç kimse kendisinden birşey işitmiş değildir!.. Dolayısıyla kıble'ye def-i hacet durumunda yönelme konusunda, sahrada nehiy ve evlerde ruhsat gündeme girebilirsin.

(820) ● Kısacası herkes işittiğini ve gördüğünü rivayet etmiştir. Sahra ve evin durumu farklı olduğundan, delâlet yoluyla Resûl-i Ekrem (SAV)'in iki mekan arasını ayırdığını iddia edebilmek mümkün değildir.

(821) ● Demek ki; kim Resûl-i Ekrem (SAV)'den neyi işitmişse onu kabul eder ve onu uygular. Bilmediği bir konuda, sünnet'e dayanan bir delâlet bulunmadıkça, hiç kimse iki mekan arasında bir farkın bulunduğuna da kail olamaz.

(822) ● Bu konuda, bir-çok hadis-i şerif bulunmaktadır. Umarız ki zikrettiklerimiz; burada sözünü etmediğimiz hadisler için kifayet eder.

BİR BAŞKA MİSAL

(823) ● Bize İbn-i Uyeyne haber verdi. (.....) İbn-i Abbas'tan;

«Bana Sa'b b. Cessame anlatmıştı : Gece baskını sonucunda, kadın ve çocukları da öldürülen müşrikler hakkında Resûl-i Ekrem (SAV)'in «Bu çocuk ve kadınlar da onlardandır» dediğini işittim.»

Amr b. Dinar, bir de şunu ekliyor;

«Onlar (müşriklerin çocukları) atalarından gelmedirler» [276].

(824) ● Bize İbn-i Uyeyne haber verdi. (.....) Ka'b b. Malik'ten;

«Resûl-i Ekrem (SAV) İbn-i Ebi Hukeyke'yi seriyye'nin başına geçirirken, kadın ve çocukların öldürülmesini yasakladı» [277].

(825) ● Süfyan'a göre Resûl-i Ekrem (SAV)'in **«Onlar müşriklerdendir»** sözü, çocuk ve kadınların öldürülebileceğini ifade eder. İbn-i Ebi Hukeyke ile ilgili hadisi şerif ise, bu hadisi neshetmiştir. Nitekim Zühri de, bu iki hadisi hep bir arada rivayet ediyordu.

(826) ● İbn-i Cessame'nin rivayetinde Resûl-i Ekrem (SAV)'in umresinden söz edilmektedir. Eğer hadisi şerifte

(276) Sahih-i Buhari, Sahih-i Müslim, Sünen-i Ebi Davud, İbn-i Mace ve Tirmizi.

(277) Sünen-i Ebi Davud, İbn-i Esir (4/138 - 140), İbn-i Hişam.

geçen umre, ilk umre ise, İbn-i Ebi Hukeyke hadisesi bu olaydan öncedir. Bir diğer görüşe göre, her iki hadise aynı yıl içerisinde cereyan etmiştir. Eğer rivayette sözü edilen umre, ikinci umreleri ise bu şüphesiz İbn-i Ebi Hukeyke hadisesinden sonra oluyor. Muhakkak ki doğrusunu Allahü Teala (cc) bilir.

(827) ● Biz Resûl-i Ekrem (SAV)'in müşriklerin kadınlarının ve çocuklarının öldürülmesine önce müsaade buyurduğu, sonra da nehyettiğine dair birşey bilmemekteyiz.

(828) ● Binaenaleyh bize göre (Allahü Alem) Resûl-i Ekrem (SAV)'in buradaki nehyi, kadsen öldürmeyi beyan buyuruyor. Yani bilerek, kadın ve çocuk olduğunu farkederek, kasden öldürülemez.

(829) ● Resûl-i Ekrem (SAV)'in **«Onlar müşriklerdendir»** sözüne gelince, onlar iki özelliğe sahiptirler mânasınadır. Ki bu iki özellik de şudur. Birincisi; kanlarının dökülmesini haram kılacak imani bir hüküm mevcut değildir. İkincisi, evlere baskını önleyecek bir Darûl'i İmam (İslâm) hükmü de bulunmamaktadır.

(830) ● Müşrikler üzerine gece baskını yapma hususu ise sünnetle sabittir. Resûl-i Ekrem (SAV) Ben-i Mustalık'a gece baskını düzenlemiştir. Madem ki gece baskını ve toplu hücum sünnetle sabittir, öyle ise hiç kimse çocuk ve kadınların ölümleriyle sonuçlansa bile gece baskını ve hücûm cevazını önleyemez. Bu itibarla böylece öldürülenler için keffaret ve diyet de gerekmez. Hakkında ibahat (mübahlık) bulunan bir hususta, hiç kimsenin kınama yetkisi de sözkonusu olamaz. İslâm dini gece baskını ve toplu hücumu yasaklamamıştır.

(831) ● Ancak bile bile kasden ve teammüden kadın ve çocuklar, muharip olmadığı için öldürülmezler.

(832) ● Müşriklerin çocuklarının öldürülmesi yasaklanmıştır, çünkü henüz mükellef olmamış, kelime-i küfre itikad ederek, onu uygulamamışlardır. Kadınların öldürülmesine de cevaz verilmemiştir, zira savaşa katılma gücüne haiz değildirler. Ayrıca kadın ve çocuklar esir alınmakla, Allahü Teala (cc)'nın dinine teslim olanlara güç ve kuvvet kazandırmak mümkündür.

(833) ● Birisi sorsa ve dese ki; **«Bu meseleyi başka bir şekilde izah edemez misiniz?»**

(834) ● Bu izahamızda bir alime yetecek kadar açıklık mevcuttur. Gayrısı için de kifayet eder.

(835) ● Birisi sordu ve dedi ki : **«Bu meseleyi Allahü Teala (cc)'nın kitabından herhangi bir delil getirip daha da kuvvetlendirebilir misiniz?»**

(836) ● Cevap olarak dedim ki : Evet!.. Allahü Teala (cc) şöyle buyurmuştur;

«Bir mü'minin diğer bir mü'mini, yanlışlık eseri olmayarak öldürmesi yakışmaz. Kim ki bir mü'mini yanlışlıkla öldürürse mü'min bir köleyi azad etmesi ve (ölenin) ailesine (mirascılarına) teslim edilecek bir diyet vermesi lazımdır. Meğer ki onlar (o diyeti) sadaka olarak bağışlamış olsunlar. Eğer (öldürülen) mü'min olmakla beraber size düşman bir kavimden (darü'l harp ahalisinden) ise, o zaman öldürenin mü'min bir köle azad etmesi lazımdır. Şayed kendileriyle aranızda anlaşma olan bir kavimden (darü'l musalaha ahalisinden) ise, o vakit mirascılarına bir diyet vermek ve bir de mü'min köle azad etmek gerekir. Kim (bunları) bulamazsa Allahü Teala (cc) tarafından tevbesi (nin kabulü) için birbiri ardınca iki ay oruç tutması icab eder.

Allahü Teala (cc) Her (şey'i) bilendir, gerçek hüküm ve hikmet sahibidir» [278].

(837) ● Görüldüğü gibi Allahü Teala (cc) hataen öldürülen bir mü'min için diyet ve bir kölenin azadını; aramızda muahede bulunan ve kanı, yurdu ve ahdi korunması gerekenlerin de durumunu beyan buyurmuştur. Kan ve yurdu **helâl olan (darü'l harp ahalisi)** insanlar arasında yaşıyan **mü'min için ise diyet yok, keffaret vardır.** Zira mü'minin kanı, iman etmesi **sebebiyle korunmuştur.** Şimdi konuya dönelim: İmam ve yurt (dâr) engeli olmayan müşrik kadın ve çocuklarının öldürülmesi için ne diyet, ne erş, ne keffaret gerekmemekte ve inşaallah bunun için günahkar da olunmamaktadır.

CUM'A GÜNÜ GÜSÜL MESELESİ

(838) ● **Birisi sordu ve dedi ki: «Bazı insanlara göre ihtilaflı görünen hadisi şeriflere bir-kaç örnek daha verebilir misiniz?.»**

(839) ● Cevap olarak dedim ki: Peki!.. Bize Malik haber verdi. (.....) Ebû Said El Hüdri'den, Resûl-i Ekrem (SAV) şöyle buyurdu;

«Cum'a günü yıkanmak, ihtilâm olan herkese vaciptir» [279].

(840) ● Bize İbn-i Uyeyne haber verdi. (.....) Salim'den, o da babasından; Resûl-i Ekrem (SAV) şöyle buyurdu;

«Sizden Cum'aya gelen herkes yıkansın» [280].

---

(278) En Nisâ Süresi: 92.

(279) Muvatta, ayrıca Tirmizi hariç kütüb-i Sitte.

(280) Kütb-i Sitte ve Ahmed b. Hanbel'in «Müsned'i».

(841) ● Resûl-i Ekrem (SAV)'in **«Cum'a günü yıkanmak vaciptir»** sözü ve boy abdesti almayı emredişi iki mânaya ihtimal vermektedir. Birincisi, zahiren anlaşıldığı gibi, herkese vaciptir. Bundan dolayı Cum'a günü, abdest almak kafi gelmemekte, ayrıca boy abdesti almakta zorunlu olmaktadır. İkinci ihtimal; bu vücûb ahlâkı, ihtiyari veya sırf temizlik için sözkonusu olabilir.

(842) ● Bize Malik haber verdi. (..... Salim'den;

«Cum'a günü Hz. Ömer (RA) hutbe okurken sahabe-i kiram'dan birisi mescide girdi. Hz. Ömer (RA) ona hitaben;

«— Bu hangi saattir?» diye sordu. Sahabei kiram;

«— Ey Mü'minlerin emiri!.. Ezanı duyunca pazardan döndüm ve ancak abdest alabilecek kadar vakit bulabildim» dedi Bunun üzerine Hz. Ömer (RA) şöyle buyurdu;

«— Evet abdest aldın!.. Fakat Resûl-i Ekrem (SAV)'in Cum'a günü boy abdesti almayı emrettiğini de biliyorsun» [281]

(843) ● Güvenilir kimselerin bize rivayet ettiğine göre, Cum'a günü boy abdesti almadan mescide giren kimse Hz. Osman b. Affan (RA)'dır.

(844) ● Hz. Ömer (RA) Resûl-i Ekrem (SAV)'in bu konudaki emrini biliyordu. Hiç şüphesiz Hz. Osman (RA)'da bu hadisi şerifi biliyordu ki, Hz. Ömer (RA) sadece hatırlatmakla yetindi. Bu noktada Hz. Osman (RA) bu emri unutmuş olabilir de denilemez. Zira namazdan önce Hz. Ömer (RA) kendisine hatırlatmıştır. Her şeye rağmen ne Hz. Osman (RA)'nın boy abdesti almak için mescidi terketmeyişi ve ne de Hz. Ömer (RA)'in bu yönde bir emir vermeyişi

---

(281) Muvatta, Sahih-i Buhari, Sahib-i Müslim ve Müsned.

göstermektedir ki; Resûl-i Ekrem (SAV)'in Cum'a günü boy abresti almakla ilgili emri ihtiyaridir. Ne Hz. Osman (RA) ve ne Hz. Ömer (RA) Resûl-i Ekrem (SAV)'in emrini dinlememek noktasında değillerdi!.. Bu hadiseye dikkat edersek Cum'a günü boy abdesti almanın ihtiyari olduğunu kavrarız.

(845) ● Ayrıca Basra'lılar şu hadisi şerifi rivayet etmişlerdir;

«Cum'a günü abdest almak bir ni'mettir. Boy abresti almak ise çok daha üstün bir nimettir» [282].

(846) ● Bize Süfyan haber verdi. (.....) Hz. Aişe (A. anha)'dan;

«Her insan nefsinin işçisidir. Herkes kendi haliyle haşrolunacaktır. İnsanlara denilecek ki: «Yıkansaydınız ya!..» [283].

BİR MÂNANIN DELALETİYLE, DİĞER MÂNANIN NEHYİ

(847) ● Bize Malik haber verdi. (.....) Ebû Hureyre'den;

Resûl-i Ekrem (SAV) şöyle buyurdu.

«Kardeşinizin sözünü kesip, kendiniz konuşmayınız» [284].

(848) ● Bize Malik haber verdi. (.....) İbn-i Ömer den;

---

(282) Sünen-i Ebû Davud, Sünen-i Tirmizi, Müsned ve Sünen-i Nesai.

(283) Sahih-i Buhari, Sünen-i Nesai.

(284) Sahih-i Buhari ,Muvatta, Sünen-i Nesai.

Resûl-i Ekrem (SAV) şöyle buyurmuştur;

«Kardeşinizin sözünü kesip, siz konuşmayınız» [285].

(849) ● Bir kimsenin sözünü keserek konuşmanın, yalnız bir yönden yasaklandığına dair bir sünnet beyan buyurulmamış olsaydı; bu hadisi şeriflerin zahirine bakarak, sözün başından sonuan kadar bir kimsenin sözünü kesmek mutlaka «Haram» dır diyecektik!..

(850) ● **«Kardeşinizin sözünü kesip, siz konuşmayınız»** hadisi şerifi muhtemelen sorulan bir soruya cevaptır, ancak ravi sebebi işitmeden bu rivayeti yapmış; böylece hadisi şerifin bir kısmı zikredilmeden kalmıştır. Yahud soruyla ilgili olarak ravi bir şüpheye de girmiş olabilir.

(851) ● Evlenmek maksadıyla bir kimse bir kadınla konuşurken, gelen başka birisi araya girerek aynı maksatla kadınla konuşursa; kadının birincisini bırakıp, ikincisini tercih etmesi mümkündür. İşte Resûl-i Ekrem (SAV) böyle bir durumda, kişinin konuşmasını keserek araya girmeyi yasaklamış olabilir. Nikâhının kıyılmasına izin veren kadın, araya girenle sözleşip birinciye verdiği ahid'den dönmekle, bir fesad da meydana çıkabilir.

(852) ● Birisi sordu ve dedi ki : **«Bu hadisi şerifin mutlak bir mânayı değil de, belirli bir mânayı ifade buyurduğunu nereden çıkarıyorsunuz?»**

(853) ● Cevap olarak dedim ki; hadisi şerifteki delalet'ten!..

(854) ● Peki!.. **«Bu delalet nerededir, gösterebilir misiniz?»**

---

(285) Ahmed b. Hanbel «Müsned», Muvatta, Sahih-i Buhari ve Sünen-i Nesai.

(855) ● İnşaallah!.. Delalet şurada!.. Bize Malik haber verdi. (.....) Fatıma bintü Kays'tan;

«Kocam beni boşamış ve Resûl-i Ekrem (SAV)'de İbn-i Ümmi Mektum'un evinde iddetimi beklememi emrederek: «— İddetini bitirince bana haber ver» buyurmuştu. İddetimi tamamlayınca Resûl-i Ekrem (SAV)'e gelerek; Muaviye b. Ebi Süfyan'la, Ebâ Cehm'in evlenmek üzere benimle konuştuklarını söyledim. Bunun üzerine Resûl-i Ekrem (SAV);

— «Ebû Cehm, kadınları döven bir kimsedir. Muaviye b. Ebi Süfyan ise fakir ve malı olmayan bir adamdır. Binaenaleyh sen Üsame b. Zeyd'le evlen» buyurdu.

Bu hoşuma gitmemişti. Resûl-i Ekrem (SAV) Tekrar;

«— Üsame b. Zeyd'le evlen» dedi. Ben de böylece Üsame'yle evlendim. Allahü Teala (cc) onunla evlenmemi hayırlı kılmış ve onunla mutlu olmuştum.» [286].

(856) ● İşte biz bunu esas alıyoruz.

(857) ● Muaviye b. Ebi Süfyan ve Ebâ Cehm'in tekliflerinden haberdar olduğu halde Fatıma bintü Kays'ı; Usame b. Zeyd'e nişanlıyan Resûl-i Ekrem (SAV)'in bu sünneti, iki noktaya delâlet etmektedir.

(858) ● Birincisi şudur; Resûl-i Ekrem (SAV) evlenme tekliflerinden birisinin önce, diğerinin de sonra yapıldığını hiç birisiyle evlenmek konusunda Fatıma bintü Kays'a yasaklayıcı hiçbirşey söylemeden Usame b. Zeyd'le evlenmesini emrediyordu. Bu bakımdan biz şu görüşü ortaya koyuyoruz: Fatıma bintü Kays, teklif sahiplerinden hiçbirisiyle

(286) Sahih-i Müslim, Sünen-i Tirmizi, Ebi Davud, İbn-i Mace, Nesai, Müsned.

evlenmek istememiştir. Eğer isteseydi, Resûl-i Ekrem (SAV) onlardan birisiyle evlenmesini emrederdi. Fatıma nın durumu Resûl-i Ekrem (SAV)'e bildirmesi de kanaatimizce istemediğini ifade etmek veya istişarede bulunmaktır. Eğer birisiyle evlenmeye razı olsaydı, herhalde istişareye gerek duymayacaktı.

(859) ● İkincisi de şudur: Resûl-i Ekrem (SAV)'in Fatıma'yı, Usame'ye nişanlamasından şunu çıkarıyoruz: Fatıma'nın nişanlanması hali, yasaklanan halin aynısı değildir. Teklif sahiplerinden birisine haram, diğerine helâl olabilecek nitelikte bir ayırım da yapılmamıştır. Yalnız şu var ki; kadın eğer velisi tarafından evlendirilirse, evlenme hususunda velisine izin verirse; koca adayı gerek kadını ve gerekse velisini bu konuda ilzam edebilir. Fakat bundan önce kadın için bir tek hal vardır: Kadın izin vermedikçe velisi onu evlendiremez!.. Bu izin olmadan kadının evlenmeye meyilli olup olmaması arasında fark yoktur.

(860) ● Birisi sordu ve dedi ki: **«Nasıl fark olmaz!.. Kadının meyilli olması ile reddetmesi aynı olur mu?»**

(861) ● Cevap olarak dedim ki; Kadın bir evlenme teklifine karşı, teklifte bulunana sövebilir ve onu kat'iyyen istemeyebilir. Yahud sövmez, istemediğini veya kabullenmediğini de belirtmeyebilir. Bu ikinci hal hiç şüphesiz birincisinden farklıdır. Bu hal ile istekli olmaya daha yakındır. Ama herşeye rağmen yine de tavrını değiştirebilir. Çünkü kadın rıza ve isteğini belirtmeden önce, koca olarak seçeceği kimse hususunda büyük bir hakka sahiptir.

(862) ● Bu konuda sadece ileriye sürdüğümüz anlam sıhhatlidir. (Allahû Alem) Resûl-i Ekrem (SAV)'in sünneti, veliye izin verilmeden, kadın için herhangi bir evlenme yoluna bakmak nehyedilmiştir. Veli'nin emninin geçerli olma-

dığı yerde, kadının ilk ve ikinci tavırları arasında herhangi bir fark yoktur.

ÖNCEKİ MÂNASINDAN DAHA AÇIK BİR NEHİY

(863) ● Bize Malik haber verdi. (.....) İbn-i Ömerden, Resûl-i Ekrem (SAV) şöyle buyurdu : **«Taraflar ayrılmadığı sürece muhayyerdirler. Ancak «Muhayyerlik» alım-satımı bundan müstesnadır»** [287].

(864) ● Bize Süfyan haber verdi. (.....) Ebû Hureyre'den;

«Kişi, kardeşinin pazarlığı bitmeden alım - satıma girişemez» [288].

(865) ● «Taraflar ayrılmadığı sürece muhayyerdirler» hadisi, Resûl-i Ekrem (SAV)'in alım - satıma ilişkin bir beyanıdır. Kardeşinin pazarlığı üzerine pazarlığa girişme yasağı ise şu şekildedir : Taraflar, pazarlık yatıkları meclisten ayrılmadan önce muahyyerdirler ve bu arada başkası gelip pazarlığa girişemez.

(866) ● Taraflar bir arada (aynı mecliste) akid yapmadıkça, alıcı ve satıcı durumunda olamazlar. Bir alış - veriş muamelesi, ancak akid yapıldıktan sonra tarafları bağlayıcı olur. Bir mal satılıp, alım - satım işlemi bittikten sonra, şüphesiz alıcının bir zararı sözkonusu olamaz. Muhayyerlik hakkını gözönünde bulundurarak, bir alıcı on dinar'a bir elbise satın aldığı esnada, gelen başka bir alıcıya satıcının aynı elbiseyi dokuz dinara satması halinde — muhayyerlik

---

(287) Kütüb-i Sitte, İmam Malik «Muvatta» ve Ahmed b. Hanbel «Müsned».

(288) Sahih-i Buhari, Sahih-i Müslim ve Ahmed b. Hanbel'in «Müsned'i».

hakkı gereğince ve henüz meclis dağılmamışken — birinci alıcı, satış muamelesini feshetme hakkına sahiptir. Bu fesihten dolayı, alım - satım işlemi de tamamlanamaz. Böylece anlıyoruz ki, gerek pazarlığa, gerek alım - satımı bozan, sonradan gelen şahıstır.

(867) ● Bir kimsenin; pazarlık üzerine pazarlığa girişmesi yasağının, bundan başka bir tevili yoktur.

(868) ● Bundan da anlıyoruz ki; pazarlık meclisi henüz dağılmamış iken, on dinara alınan bir elbise, akdin tamamlanmasını gerektirirken, başkasının gelerek işe girişmesi (aynı elbiseyi dokuz dinara alarak, bir dinar kazançlı olduğundan) alıcıyı mağdur kılmaktadır. Halbuki daha önceki pazarlıkla (yani on dinara) akid yapılsaydı, alıcı on dinara elbiseyi alacaktı!..

(869) ● Kesin olarak ezberleyemediğim **«Hiç kimse kardeşinin pazarlığı üzerine pazarlığa girişmesin»** hadisi şerifi ise [289] **«Kardeşinin sözünü kesip, siz konuşmayın»** hadisine benzemektedir. O halde alış - veriş işlemi bitmeden, alıcı fiata razı olmuş ve satıcı da satışa izin vermişse, başkası gelerek bu esnada pazarlığa girişemez. Çünkü akid yapılınca, alıcı malı almakla yükümlü olur.

(870) ● Birisi sordu ve dedi ki : **«Peki!.. Buna delalet eden bir şey var mıdır?»**

(871)) ● Cevap olarak dedim ki; Evet!.. Resûl-i Ekrem (SAV) daha fazla fiyat verene malını satmıştır. Fiyat artıranın alış - verişi ise, kişinin kardeşinin pazarlığı üzerine pazarlığa girişmesidir. Fakat bayi, fazlalık isteyinceye kadar, birinci müşterinin pazarlığına razi olmayabilir.

---

(289) Hadis sahihtir. Sahih-i Buhari ve Sahih-i Müslim'de yer almıştır.

ÖNCEKİNE BİR AÇIDAN BENZER, DİĞER AÇIDAN FARKLI BİR MÂNADA NEHİY

(872) ● *Bize Malik haber verdi.* (.....) Ebû Hureyre'den;

«Resûl-i Ekrem (SAV) güneş batıncaya kadar ikindiden sonra ve güneş doğuncaya kadar sabah namazından sonra, namaz kılmaktan nehyetti» [290].

(873) ● Bize Malik haber verdi. (.....) İbn-i Ömer-den;

«Güneş doğarken ve batarken hiç biriniz namaz kılmakla meşgul olmamalıdır» [291].

(874) ● Bize Malik haber verdi. (.....) Abdullah Es-Sunnabihi'den;

«Güneş doğunca beraberinde şeytan boynuzları da vardır. Yükselince boynuz ayrılır. Güneş gene bu boynuzlarla ortaya gelir, zevalle boynuz ayrılır. Batmaya yakın olunca da durum böyledir. Battıktan sonra boynuz ondan ayrılır. İşte Resûl-i Ekrem (SAV) bu saatlerde namaz kılmayı yasakladı» [292].

(875) ● Bu vakitlerde namaz kılmaya ilişkin olan yasaklama, iki mânaya ihtimal vermektedir:

(876) ● Birincisi çok geniş anlamıyla, ister farz, ister nafile olsun bu vakitlerde namaz kılmak haramdır. Unutulmuş veya unutulmamış olması, uykudan dolayı gecikmiş ve diğer sebebler kat'iyyen geçerli değildir. Yani bu vakit-

---

(290) Sahih-i Buhari, Sahih-i Müslim, Muvatta, El Ümm.

(291) Muvatta, Sahih-i Buhari.

(292) Sunnabihi, Sahabe-i Kiram'dandır ve Hz. Ebû Bekir'in arkadaşıdır.

lerde hiç kimse namaz kılamaz. Eğer birisi kılacak olursa edâ etmemiş sayılır. Nasıl ki vaktin girişinden önce namaz kılmak farzın edası değilse, bu vakitlerde namaz kılmakta edâ değildir.

(877) ● İkincisi : Bu hadis-i şeriflerde bütün namazlar değil, sadece bazıları kasdedilmiş olabilir.

(878) ● Bildiğimiz kadarıyla namazlar mahiyet olarak iki yönden ayrılık arzetmektedirler;

Birincisi; vacip olan namazlar. Hiçbir müslüman bu namazları vakit varken terkedemez. Eğer terkederse kaza etmesi gerekmektedir.

İkincisi; nafile namazlar. Bu namazlar terkedildiği zaman, kaza edilmesi gerekmez.

(879) ● Sefer halindeki durum da, ayrı bir özellik arzetmektedir. Seferde iken farz olan namazlar yerde kılınır. Ancak nafile namazların binek üzerinde kılınması da caiz dir.

(880) ● Yine sefer halinde olmayan mükellef gücü yettiği süre içerisinde farz namazları ayakta kılmak zorundadır. Oturma cevazı, nafile namazlar için sözkonusudur.

(881) ● Madem ki bu konudaki hadisi şerifler iki mânaya ihtimal vermektedirler. Öyle ise ilim ehli; sünnetten yahud sünnete aykırı olarak icma etmeleri mümkün olmayan müctehidlerin beyanından, bir delâlet ortaya koymadıkça, bu hadisleri «Amm» (umumi) olarak değil, «Hass» (hususi) olarak yorumlamamak zorundadırlar.

(882) ● Başka konulardaki hadisi şerifler için de aynı usul takip olunmalıdır. Bir delalet bulunmadıkça, hadisi şerifin doğrudan doğruya Âmm, hass, batını ve zahiri gösterilmemesi gerekir.

(883) ● Bize Malik haber verdi. (.....) Ebû Hureyre'den, Resûl-i Ekrem (SAV) şöyle buyurdu;

«Güneş doğmadan sabah namazının bir rak'atına yetişen, sabah namazına, güneş batmadan ikindi namazının bir rek'atına yetişen de ikindi namazına yetişmiştir» [293].

(884) ● Güneş doğmadan sabah namazından ve batmadan da ikindi namazından bir rek'at kılan kimseler, ilme göre bu namazları haram olan vakitte kılmışlardır. Şöyle ki; bu kimseler: 1) Sabahtan sonra, 2) İkindiden sonra, 3) Güneş doğarken 4) Güneş batarken namaz kılmak suretiyle, namaz kılmanın nehyedildiği vakitlerde, namaz kılmış oluyorlar. Biliyorsun ki bu vakitlerde namaz kılmak nehyedilmiştir.

(885) ● Fakat Resûl-i Ekrem (SAV)'in sünneti bütün bu noktalara ışık tutmaktadır. Sünnetle sabittir ki, — Madem bir rek'atına yetişen kimse, namazın hepsine yetişmiş oluyar. Dolayısıyle bu vakitlerde kılınması nehyedilen namazlar farz olmayan nafile namazlardır. Bu da gösteriyor ki, vaktine yetişildiği bir farz namazı eda etmekten mükellefin nehyedilmesi mümkün değildir.

(886) ● Bize Malik haber verdi. (.....) İbn-i Müseyyeb'ten, Resûl-i Ekrem (SAV) şöyle buyurdu;

«Unutan kimse hatırladığı anda namazını kılsın. Çünkü Allahü Teala (cc): «Beni hatırlamak ve anmak için dosdoğru namaz kıl» [294] **emrini vermiştir»** [295].

(887) ● Enes b. Malik'in haber verdiğine göre, İmran

(293) Muvatta, Müsned ve Kütüb-i Sitte.

(294) Tâhâ Sûresi: 14.

(295) Muvatta, Sahih-i Müslim, Sünen-i Ebi Davud.

b. Hüseyn yukarıda zikrettimiz hadisi şerifi naklederken şunu da kaydetmiştir : **«Veya uyumuşsa»** [296].

(888) ● Resûl-i Ekrem (SAV) Allahü Teala (cc)nın emrini beyan buyurduktan sonra, mükellefin hatırladıktan sonra, hiçbir vakti istisna etmeyerek doğrudan doğruya edasına hükmetmektedir. **«Hatırladığı anda kalkıp, kılsın»** emri bunu göstermektedir.

(889) ● Bize İbn-i Uyeyne haber verdi. (.....) Cübeyr b. Mutim'den, Resûl-i Ekrem (SAV) şöyle buyurdu;

«Ey Abdi Menaf oğulları!.. Halkın işlerini yönetme makamında bulunduğunuzda, sakın buraya gelip de Kabe-i Muazzamayı —dilediği vakit, gece veya gündüz olsun— ziyaret edene ve namaz kılana mani olmayınız» [297].

(890) ● Bize haber verildiğine göre (.....) Ata'nın rivayeti de aynı olup, ayrıca şu hitaba da yer verilmektedir;

«Ey Abdi Muttalib ve Abdi Menaf oğulları!...» [298]

(891) ● Cübeyr'in rivayet ettiğine göre Resûl-i Ekrem (SAV) dilediği vakitte ve arzu ettiği saatte Kabe-i Muazzamayı tavaf etmeyi ve orada namaz kılmayı mübah ilan etmiştir.

892) ● Açıkca beyan buyurulmuştur ki, sözkonusu vakitlerde kılınması nehyedilen namazlar; hiçbir şekilde lüzum ifade etmeyen (vacip olmayan) nafile namazlardır. Resûl-i Ekrem (SAV) farz olan namazları, yasaklamamıştır. Binaenaleyh bu namazların istenildiği vakitte kılınması caizdir.

---

(296) Sahih-i Buhari, Sahih-i Müslim, El Ümm.
(297) Sünen-i Tirmizi, Sünen-i Ebi Davud, Sunen-i Nesai.
(298) El Ümm (1/131), İhtilâfu'l Hadis (127-128).

(893) ● Lüzumlu olduğu içindir ki mü'minler, gerek sabah ve gerekse ikindi namazlarından sonra, cenazeleri üzerine namaz kılmışlardır.

(894) ● Bazı arkadaşlarımızın beyanına göre, Hz. Ömer (ra) sabah namazından sonra Kabe-i Muazzamayı tavaf etmiştir. Zi-tuva'ya geldiği sırada güneşin doğmakta olduğunu görüyor, devesini çömeltip, tam güneş doğduğu sırada namaz kılıyor. Çünkü biliyor ki, Resûl-i Ekrem (SAV) lüzumsuz olan namazların bu vakitte kılınmasını yasaklamıştır. Diğerlerini değil!..

(895) ● Hz. Ömer (r.a) bu konuda bilgi sahibi olduğu için tavaf sebebiyle namazını te'hir etmiştir. Zi-tuva'da bir ihtiyaç için konaklama hakkı da bulunmaktadır. Ve Hz. Ömer (ra) sabah namazından sonra Kabe-i Muazzamayı tavaf ettiği içindir ki, Medine'de ikindi namazından sonra nafile kıldığı için Münkedir'i azarlamıştır. Yukarıda beyan ettiğimiz mahiyet içerisinde Hz. Ömer (r.a) bunu yapmıştır.

(896) ● Namaz kılmanın nehyedildiği ve serbest bırakıldığını haber veren hadisi şeriflere muttali olan alim kişiler şunu da bilmek zorundadırlar. İbahati (mübahlığı) ifade eden her mâna, nehyi (haramı) ifade eden mâna ile bir değildir. Nitekim daha önce beyan ettik ki Hz. Ali (r.a) nin **«Kurban etlerinin üç günden sonra yenilmemesi»** ile ilgili rivayetinde, Hz. Ali (RA). nehyi işitmiş, fakat sebebini işitmemiştir.

(897) ● Birisi sordu ve dedi ki : **«Ebû Said El Hüdri'de, tıpkı Hz. Ömer (RA) gibi güneşin doğması esnasında tavaf etmemiş midir?»**

(898) ● Bu sualinizin cevabı da, yukarıda beyan ettiğimiz gibidir.

(899) ● Şunu öğrenmek istiyorum : **«Bu iki sahabe-i kirama aykırı olarak amel edenler de mevcut mudur?»**

(900) ● Evet!.. Vardır. Hz. Aişe (r.anha), Hz. Hasan (ra), Hz. Hüseyin (ra), İbn-i Ömer (ra), İbn-i Abbas (ra) ve başkaları!.. Halbuki İbn-i Ömer (ra) de, bu vakitlerle ilgili yasaklamanın mahiyetini işitmiştir.

(901) ● Bize İbn-i Uyeyne haber verdi. (.....) Amr b. Dinar anlatıyor :

«Ata b. Ebi Rebah ve İbn-i Ömer'i sabahtan sonra tavaf ederken gördüm. Güneş doğmadan namazlarını ıeda ettiler» [299].

(902) ● Bize Süfyan haber verdi. (.....) Ebû Şube anlatıyor;

«Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin'i ikindi namazından sonra hem tavaf ederken, hem de namaz kılarken gördüm» [300].

(903) ● (.....) İbn-i Ebi Müleyke anlatıyor : **«İbn-i Abbas, ikindi namazından sonra hem tavaf etti, hem de namaz kıldı** [301].

(904) ● Sahabe-i kiramın bu farklı devranışlarını şunun için naklediyoruz. İlimden nasip sahibi olan herkes bilsin ki, onların her davranışı Resûl-i Ekrem (SAV)'in sünnetine dayanmaktadır. Bunun dışında hiçbir te'vil yapılamaz, Muhalif davranan sahabe, ya bu konudaki sünneti işitmemiş, ya bir te'vil yoluna gitmiş veya (İnşaallah) şer'i özür mahiyetinde olan birşeye dayanmıştır.

(905) ● Resûl-i Ekrem (SAV)'den sabit olan bir şey, o hususta ilim sahibi olan herkesi kat'i olarak bağlar. Hiç

---

(299) Beyhaki - Sünen-i Kebir (2/462).

(300) Sahih-i Buhari, Sahih-i Müslim ve İhtilâfü'l Hadis.

(301) Beyhaki - Sünen-i Kebir (2/463).

kimsenin aksi ile amel etme hakkı yoktur. Çünkü Allahü Teala (cc), İnsanlara Resûlüne tabi olmayı farz kılmıştır. Ayrıca Resûl-i Ekrem (SAV)'e muhalefet hakkını hiç kimseye tanımamıştır.

BİR BAŞKA MİSAL

(906) ● Bize Malik haber verdi. (.....) İbn-i Ömerden;

«Resûl-i Ekrem (SAV) «Müzabene» yi nehyetti. Müzabene ise, yaş hurmanın kuru hurma ile ve yaş üzümün kuru üzümle satışıdır» [302].

(907) ● Bize Malik haber verdi. (.....) Saad b Ebi Vakkas'tan;

«Resûl-i Ekrem (SAV)'in yaş ve kuru hurmanın birbiriyle satışıyla ilgili bir soruya şu cevabı verdiğini işittim;

— «Yaş hurma kuruyunca azalıyor mu?»

Cevab olarak «— Evet» dediler. Bunun üzerine Resûl-i Ekrem (SAV) bu satışı yasakladı [303].

(908) ● Bize Malik haber verdi. (.....) Zeyd b. Sabit'ten;

«Resûl-i Ekrem (SAV) hurmalarını yaş hurmayla (yani hurma ağacından henüz devşirilmiş hurmayla) tahmin esasına göre satmak konusunda (kuru hurma) sahibine izin verdi [304].

(909) ● Bize İbn-i Uyeyne haber verdi. (.....) Zeyd b. Sabit'ten;

---

(302) Sahih-i Buhari, Sahih-i Müslim ve İhtilâfü'l Hadis.

(303) Sünen-i Ebi Davud, Sünen-i Tirmizi, Sünen-i İbn-i Mace ve Muvatta.

(304) Sahih-i Buhari, Sahih-i Müslim ve Muvatta.

«Resûl-i Ekrem (SAV) kuru hurmanın daldaki hurmayla tahmin esasına göre mübadele etmeye ruhsat verdi» (305).

(910) ● Resûl-i Ekrem (SAV) nehyettiği için, yaş hurma ile kuru hurma mübadele edilemez. Sünnet, bu yasaklamaya sebeb olarak da, yaş hurmanın kuruyunca azalışını göstermektedir. Yine sünnet, misli misline olmadıkça kuru hurmanın, kuru hurma ile mübadelesini de yasaklamıştır. Binaenaleyh yaş hurma kuruyunca misli - misline olmaktan kesinlikle çıkıyor. Zira eksilen kısım, mübadele esnasında meçhul kalmaktadır. Bu açıdan bakılınca sünnetin iki mânayı ihtiva ettiğini görüyoruz. Birincisi; klledeki eksiklik, ikincisi : Müzabene!..

Müzabene ise, kilesi malûm bir şeyin, kilesi malûm olmayan aynı cinsten birşeyle mübadelesidir. Bu sebeble sözkonusu mübadele şekli yasaklanmıştır.

(911) ● Kuru hurmanın daldaki yaş hurma ile tahmin esasına göre mübadelesi (Araya) ise, yasaklanmamıştır. Bu konudaki ruhsat, hiçbir şekilde müzabene ve yaş hurmanın kuru hurma ile mübadele yasağını ortadan kaldırmaz. Binaenaleyh Resûl-i Ekrem (SAV)'in sünnetinin buradaki «amm» lafzıyla hususiyet kasdedilmektedir.

ÖNCEKİ MÂNAYA YAKINLIK İFADE EDEN DELİLLERE BİR MİSAL

(912) ● Bize Said İbn-i Selâm haber verdi. (.....) Hakim b. Hizam'dan;

«Resûl-i Ekrem (SAV) : «— Gıda maddeleri sattığına dair, bana bir haber geldi, doğru mu?» diye sordu. Ben de;

---

(305) Kütüb-i Sitte.

«— Evet!.. Ey Allah (cc)'ın Resûlü» diye cevap verdim. Bunun üzerine;

«— O halde bir yiyecek maddesini satın alıp, hakkını tam vermediğiniz süre içerisinde satış yapmayınız» buyurdu [306].

(913) ● Bu hadisi şerif, başka (.....) yollardan da; Hakim b. Hizam'dan rivayet edilerek bize kadar ulaşmıştır.

(914) ● (.....) Hakim b. Hizam'dan;

«Resûl-i Ekrem (SAV) yanımda olmayanı satmaktan beni nehyetti» [307].

(915) ● Buradan da anlaşılıyor ki, yanında olmayan ve zimmetinde bulunmayan bir malı satmak yasaktır.

(916) ● Bize İbn-i Uyeyne haber verdi. (.....) İbn-i Abbas'tan;

«Resûl-i Ekrem (SAV)'in hicreti sıralarında Medine'liler bir-iki yıllığına hurma borçlanıyorlardı. Bununla ilgili olarak Resûlullah (SAV) :

— «Borçlanabilirsiniz!.. Ancak borçlananlar ma'lûm kile, tartı ve süre dahilinde borçlansınlar» buyurdu [308].

(917) ● Ezberimde **«Belirli bir süre»** olarak kalmıştır.

(918) ● Başka kimseler ise : **«Veya belirli bir süreye kadar»** diye rivayet ediyorlar.

(919) ● Resûl-i Ekrem (SAV)'in : **«Kişi yanında olmayanı satmasın»** emri iki mânaya ihtimal vermektedir. Birin-

---

(306) Sünen-i Nesai ve Ahmed b. Hanbel'in «Müsned'i».

(307) Sünen-i Ebi Davud, Sünen-i Tirmizi, Sünen-i Nesai ve Müsned.

(308) Sahih-i Buhari, Sahih-i Müslim ve Ahmed b. Hanbel'in «Müsnad'i».

ci'si : müşterinin göreceği şekilde hazır bulunmayan mal satılmaz. Nitekim bayinin de bu hakkı vardır. İkincisi : Aynen mülkiyetinde bulunmayan, yani bayinin zimmetinde bulunmayan şeyler satılamaz. Zira bu ihtimale göre malın, müşteriye aynen teslimi gerekmektedir.

Bu iki mâna dışında başka ihtimaller de sözkonusu olabilir.

(920) ● Kişinin yanında hazır bulunmayan veya satış esnasında mülkiyetinde olmayan şey; **«Borçlanan belirli kile, tartı ve süreye kadar borçlansın»** hadisi şerifinin şumulüne girmektedir.

(921) ● Satışa konu olan malın, sürenin dolduğu anda ve niteliği içinde bayinin zimmetinde olması kaidesi ise (Allahû alem) aynen bayinin zimmetinde olmayan şeyin satılamıyacağına delalet etmektedir.

(922) ● Bu konudaki yasaklama bir ihtimalle; kişinin mülkiyetinde olsun veya olmasın, gaib bir malla da ilgili olabilir. Zira böyle bir mal, henüz müşteri görmeden önce helâk olabileceği gibi, noksan da olabilir.

(923) ● Bütün bunlar göstermektedir ki Resûl-i Ekrem (SAV)'den geldiği sabit olan bir hadisi şerif bilinmediği sürece, sünnetin bütün «âmm» ve «Zahirleri», umumiyet ve zahirliği üzerinde kalır. Burada görülüyor ki; «Âmm-ı Zahir» olan bir nasstan hususiyyet murad edilmiştir. Bunun sebeblerini yukarıda belirtmeye gayret etmiştim.

(924) ● Bu bakımdan ehl-i İlim; her iki haberi, delaletlerini dikkate alarak mütalaa etmek zorundadırlar. Ne aynı saymaları, ne de tamamen çelişkili ilan etmeleri münasib olmaz. Zira ortada olan her iki ihtimalin de varlığıdır. İkisinin bir arada mütalaa edilebilmesi veya iktisinin teviline yol bulunması mümkün iken; başka türlü davranılamaz.

(925) ● Bir arada mütalaa edilebilmelerine engel teşkil eden bir cihet bulunmadığı süre içerisinde, iki hadis, hiçbir zaman ihtilaflıdır denilemez. İhtilaf; ancak biri diğeriyle te'vil edilemediği zaman sözkonusu olur. Mesela aynı konudaki iki hadisten birisi birşeyi açıkca «Haram», diğeri de açıkca «Mübah» kılarsa, ihtilaf sözkonusudur.

ALLAH VE RESÛLÜ'NÜN NEHİYLERİNİN ÖZELLİĞİ

(926) ● Birisi bana sordu ve dedi ki: **«Önce Allahü Teala (cc)'nın, sonra da Resûl-i Ekrem (SAV)'in nehiylerini, hiçbir şeyi unutmamak ve bırakmamak üzere bana açıklayabilir misiniz?»**

(927) ● Cevap olarak dedim ki: Peki!.. Allahü Teala (cc)'nın nehiyleri iki mânayı ihata etmektedir.

(928) ● Birincisi: Allahü Teala (cc)'nın; kendi kitabından veya Resûl-i Ekrem (SAV)'in sünnetinden bir delâlet bulunmadıkça, mübah olması hiçbir şekilde mümkün olmayan ve «Haram'ı» ifade eden nehiyleri.

(929) ● Resûl-i Ekrem (SAV) bir şeyi nehyedince; bu «Nehiy» kesinlikle haram kılıcı olur. «Haram'dan» başka hiçbir te'vil şekli de bulunamaz. Ancak daha önce benim belirttiğim anlamdaki bir mahiyetin varlığı, burada da istisna teşkil eder.

(930) ● Dedi ki; **«Tıpkı söylediklerinizin ve öncelik vererek anmaya başladığınız mahiyetin doğrultusunda bana bir misal verebilir misiniz?»**

(931) ● Cevap olarak dedim ki: Peki!.. Şu iki mahiyet bulunmadığı süre içerisinde bütün kadınların ferci haramdır. İki mahiyetten birincisi: Nikâh, diğeri de cariye olarak mülkiyete geçen kadınla temas etmek!.. Esasen Allahü Teala (cc)'nın mübah kıldığı iki yol ve mahiyette budur.

Resûl-i Ekrem (SAV) ise; daha önce haram olan kadınla nikâhlanmayı mübah kılan keyfiyeti beyan etmiştir. Meselâ; veli, şahid ve kadının rızası sünnetle gelmiştir. Kadının rızası ile ilgili sünnet, erkeğin de rızasına delalet eder ki, böylece cinsler arasında bir fark (rıza noktasından) kalmaz.

(932) ● Bir nikâhta; kadının rızası, erkeğin rızası, kadının velisince evlendirilmesi (yani izni) ve şahidler bulunmca sahih olur. Aşağıda belirteceğim hallerin dışında kadın ve erkek birbirine helâl olur.

(933) ● Bir nikâhta belirttiğim bu dört hususdan birinin bulunmayışı nikâhın fasid olması demektir. Zira bu takdirde Resûl-i Ekrem (SAV)'in bildirdiği şekil üzerinde şartlar yerine gelmemektedir.

(934) ● Ayrıca nikâh anında mehr'in tayin edilmesi bana daha uygun gelmektedir. Ancak mehr'in belirlenmemesi, nikâhın fesadını gerektirmez. Zira Allahü Teala (cc) nikâh'ı kitabında mehr'i anmadan teşri buyurup, kesinleştirmiştir. Bu meseleyi başka bir yerde uzun uzun açıklamıştım.

(935) ● Bu mahiyetini belirttiğim kaidelere göre; soylu veya soylu olmayan kadınlar arasında bir fark yoktur. Çünkü her ikisi de, «Helâl» ve «Haram» hududlarında, «Farz» olan ve olmayan şeylerde aynı hukuka sahiptirler.

(936) ● Bir nikâh yukarıda beyana gayret ettiğim şartları taşıyorsa sıhhatlidir. Allahü Teala (cc)'nın kitabında veya Resûl-i Ekrem (SAV)'in lisanı üzerinde yasakladığı haller ile akdedilen nikâha gelince!.. Bunlar münfesihtirler.

(937) ● Bu cümleden olmak üzere Allahü Teala (cc) iki kız kardeşi bir nikâh altında toplamayı, dört kadınla ev-

li iken beşinci kadınla evlenmeyi ve Resûl-i Ekrem (SAV) in lisanı üzere bir kadınla hala veya teyzesini birleştirmeyi, iddet bekleyen kadını bu süre içerisinde nikâh etmeyi yasaklamıştır.

(938) ● Bu kabilden olan her türlü nikâh sıhhatli değildir. Akdedilmesi yasaklanan bu nikâh sistemleri hususunda ulema arasında hiçbir ihtilâf da bulunmamaktadır.

(939) ● Bir misli de (Allahü alem) Resûl-i Ekrem (SAV) in şigar [309], Müt'a [310] ve mahremle evlenmeyi de nehyetmesidir.

(940) ● Bu şekilde yapılan bütün nikâhları da, tıpkı yukarıda beyan ettiklerimiz gibi münfesih addediyor.

(941) ● Bu konularda bize muhalefet edenler de olmuştur. Başka bir kitabımızda bu ihtilafı uzun uzadıya beyana gayret ettik .

(942) ● İzni olmadan — sonradan izin verse bile — evlendirilen kadının nikâhı da caiz değildir. Zira akid, kadının razı olmaması sebebiyle işin başından menedilmiştir.

(943) ● Aşırı aldatma (zarar) ve yaş hurmanın kuru hurma ile mübadelesi (araya) ve bunun gibi konulardaki nehiyler de tıpkı böyledir.

(944) ● Helâl kılıcı bir hususiyet bulunmadığı süre içerisinde, kişinin malı başkasına haramdır. Resûl-i Ekrem (SAV)'in yasakladığı her türlü alış-veriş haramdır.

---

(309) Şigar: Trampa nikâhı mânasındadır, Şöyle ki; iki aile erkek ve kız çocuklarını karşılıklı olarak evlendirirler. Bu sırada kadınların mehirleri ortadan kaldırılır. Cim'a istifadesi mehir ilân edilir.

(310) Mut'a nikâhı: Bir erkeğin belirli bir mal karşılığı ve belirli bir süre ile sınırlı olarak evlenmesidir. Bu da batıldır.

Aslı haram olan hiçbir muamele — mesela başkasının malını, şer'i bir izin olmadan yemek — helâl olmaz. Haram kılınmış her türlü alış-veriş ma'siyetin ta kendisidir. Ancak şer'i hududlara riayet olunarak ma'siyet ortadan kalkarsa, kişinin malı bir başkasına helâl olabilir. Bu ise ilmin geniş şumûlüne girer.

(945) ● Birisi sordu ve dedi ki: **«Mükellefin nehyedildiği bir amelin, biraz önce açıkladığınız şekilde nehye muhalif olmasını misallerle açıklayabilir misiniz?»**

(946) ● Cevap olarak dedim ki: İnşaallah!.. Mesela Resûl-i Ekrem (SAV) menfessiz ve yensiz elbiseyle, avret yerlerini örtmeksizin bacakları dikerek oturmayı nehyetmiştir. Yine bir çocuğa önünden yemek yemesini, ortadan ve üst taraftan yememesini emretmiştir. Ayrıca Resûl-i Ekrem (SAV) iki hurmayı bir arada yemekten, içinde neyin bulunduğunu anlamak maksadıyla deşmekten ve geceleyin dinlenmek amacıyla yolun ortasında uyumaktan sakındırmıştır.

(947) ● Şimdi meseleyi biraz daha açalım. Hiç şüphesiz ki elbise, yiyecek ve başkasına ait olmayan toprak üzerinde uyumak ve dinlenmek asıl olarak mübahtır. Bu konuda herkes eşit hakka sahiptir. Ancak yukarıda beyan ettiğimiz nehy ve sakındırmalar, asıl olarak mübah olan birşeyin yalnız bir ferdi, yani nehyedilen ve sakındırılan durumu ilgilendirmektedir.

(948) ● Bundan da anlıyoruz ki; elbise giyinmek yine mübah olmak üzere sakındırılan şey, yensiz ve menfessiz elbise giyinmek veya avret yerlerinin örtülmesine yaramıyan bir elbise giyinmektir. Zira avret yerlerinin teşhir edilmesi haramdır. Avret yerlerinin teşhiriyle ilgili nehiy, elbisenin haramlığını ifade etmemekte, tam aksine avreti ör-

tecek şekilde giyinmenin farz olduğu beyan buyurulmaktadır.

(949) ● Yemek yemede de aynı kaide geçerlidir. Mübad olduğu için yemek (velev ki, önden, ortadan veya üstten olsun) yenilebilir. Ancak yemek yeyiş keyfiyeti ve göz doymazlık bakımından Resûl-i Ekrem (SAV)'in beyan buyurduğu hükme ittiba etmek edebin gereğidir. Ayrıca önünden yemek suretiyle öylece yemeği bitirmekte de bereket sözkonusudur. Kaldı ki bu şkilde (sünnete riayet olunarak) yenilirse, son tahlilde yemeğin diğer tarafları da yenilmiş olur.

(950) ● Yolda dinlenme meselesinde de aynı hususlara rastlıyoruz. Bir kere başkasına ait olmadığı süre içerisinde, bir yolda oturup dinlenilebilir. Zira yol, herhangi bir kimsenin mülkiyetine dahil olmadığı için kullanılması haram değildir. Buradaki nehyin keyfiyeti başkadır. Zira **«yol, yılan ve çıyanların geçebileceği bir yerdir»** demiştir. Yoksa yolun üzerinde dinlenip uyumak haram değildir. Yasaklamanın bununla bir alakası yoktur. Meşela dar ve işlek bir yolda oturup dinlenmek veya uyumak, gelip gideni rahatsız edeceği için nehyolunmuştur.

(951) ● **«— Peki bununla öncekilerin arasındaki mahiyet farkı nedir?»** diye sordu.

(952) ● Beyan ettiğimiz bu hüccetler ortada olduktan sonra artık bilinir ki, Resûl-i Ekrem (SAV) yukarıda zikrettiğimiz şeyleri yasaklamıştır. Her kim bilerek Resûl i Ekrem (SAV)'in nehyettiği bir şeyi irtikap ederse, bu fiiliyle asi olur. Dolayısıyle bu isyanından dönmeli ve Allahü Teala (cc)'dan günahlarının bağışlanmasını dilemelidir. Ayrıca bir daha o günahı işlememelidir.

(953) ● Birisi sordu ve dedi ki: **«Peki!.. Bu adam asidir. Yukarıda nikâh ve alış - veriş meselesinde zikrettiğiniz hususların aksini yapan kimse de asidir. O zaman bunlar arasındaki mahiyet farkını izah eder misiniz?»**

(954) ● Cevap olarak dedim ki: Ben bir kere iki ma'siyeti birbirinden tefrik etmedim. Sadece isyanı mucib hali ve bazı isyanların diğerlerinden daha büyük olduğunu beyana gayret ettim.

(955) ● **«— Siz yol üzerinde dinlenip uyuyanı, yemek ve giyim konusundaki nehye isyan edeni; diğer bir yönden de zikrettiğiniz şekilde kıyılan nikâhı nasıl haramlıkla nitelendirebiliyorsunuz?»** diye sordu.

(956) ● Cevap olarak dedim ki; şüphesiz ki mübâh kılınan bir işin yapılması helâldir. Biz sadece helâl kılınana helâl, haram kılına da haram deriz. Mübah olan bir şeydeki ma'siyet veya helâl kılınmayan bir şeyin haram kılınması; hiçbir şekilde o şeyin aslının haramlığını ifade etmez. Ancak kişi mübah olan bir şeyde; ma'siyeti mucip bir şeyi işlerse haramı irtikap etmiş olur.

(957) ● **«— Bu söylediğinizi misallerle açıklayabilir misiniz?»** diye sordu.

(958) ● Cevap olarak dedim ki: «Peki!.. Kişi hem zevce, hem de cariye sahibi olabilir. İkisi de mübah kılınmıştır. Ancak bunlar hayız hallerinde iken ve oruca niyet etmişken, cinsi temas kurmak haramdır. Şimdi bir kimse kalkıp da, oruçlu iken veya hayız günleri içerisinde karısıyla cinsi temasta bulunursa, hiç şüphesiz ki ma'siyet işlemiş olur. Ancak bu ma'siyet sebebiyle karısı veya cariyesine bir daha yaklaşması haram olmaz. Zira bu fiilin aslı mübahtır.

(959) ● Yine asıl olarak — Mübah kılıcı bir sebeb olmadıkça — başkasının malını yemek haram kılınmıştır. Ayrıca evlenilmesi haram kılınan kadınlar da mevcuttur. Bu haramlık esasına dayanan her türlü akid'de haramdır. Zira hiçbir haram, haramla mübah olmaz. Allahü Teala (cc)'nın kitabında veya Resûl-i Ekrem (SAV)'in lisanı üzerinde hikmetle veya kat'i icma ile helâl olduğuna dair bir hüccet gösterilmedikçe haram olan hiçbir şey mübah olmaz.

(960) ● Haramlık kasdedilmeyen diğer nehiylere de, daha önce misaller verdim sanıyorum. Şimdilik bu kadarla yetiniyorum. Tevfik ve ismeti Allahü Teala (cc)'dan temenni ediyorum.

İLİM BABI

(961) ● Birisi bana : **«— İlim nedir? Bu konuda insanların yapması vacip olan şeyler nelerdir?»** diye sordu. Cevap olarak dedim ki; ilim temelde ikiye ayrılır. Birincisi Umumi İlimdir. Cehaleti aklına galib olmayan her akıllı kimse bu ilmi anlayabilir.

(962) ● Dedi ki : **«Buna bir misâl verebilir misiniz?»**

(963) ● Peki!.. Beş vakit namaz, ramazan orucu, gücü yetenin haccetmesi, malların zekâtı, zina etmenin, hırsızlığın ve içki içmenin haramlığı ve bu mahiyette olup da kulların anlamak, amel etmek ve teklifleri yerine getirmekle yükümlü tutulduğu bütün hükümler, umumi ilme dahildir.

(964) ● Umumi ilim sınıfına dahil olan herşey nass olarak Allahü Teala (cc)'nın kitabında ve genel olarak da müslümanların arasında bulunmaktadır. Bu ilim, bir nesilden, bir başka nesle tevatür yolu ile nakledilmiştir. Bunda nakil ve vücûb bakımından mü'minler arasında hiçbir ihtilaf mevcut değildir. Bi'ittifak tevatürle gelmiştir.

(965) ● Takdir edilir ki; bu umumi ilimde, haber açısından yanlışlığın, tevilin ve ihtilâfın bulunması imkansızdır.

(966) ● Dedi ki : **«İlmin ikinci kısmı nedir?»**

(967) ● Cevap olarak dedim ki : Şudur!. Haklarında Kur'an-ı Kerîm'de bir nass bulunmayan ve hepsi de sünnetle sabit olmayan fer'i hükümlerdir. Bu konuda Resûl-i Ekrem (SAV)'in sünnetinde bir nass mevcut ise, bu yine umumi ilme girmeyip, hususi kalır. Bu hususi ilim te'vil ve kıyasa da müsaittir.

(968) ● **«Bir açıdan bu ilmin de tahsil edilmesi vacib olur. Hattâ mü'minlerden bir grub bunu da bilmelidir ki, daha sonraki nesle nakil imkanı bulunsun. Bu açıdan bakıldığı zaman bu ilimde hususi olmaktan çıkmıyor mu? Her mükellefin bunu öğfenmesi şart değilse bile, haber veya kıyas olarak bu çeşit ilmin, üçüncü bir kısım içerisinde** mütalaa **edilmesi mümkün değil midir?»** diye sordu.

(969) ● Cevap olarak dedim ki : Mümkündür!. Bu üçüncü sınıf olabilir.

(970) ● Bu defa dedi ki : **«Bu mümkün ise delil getirerek bunu izah edebilir misiniz? Yani lüzumlu olan veya olmayan ilim nedir?»**

(971) ● Cevap olarak dedim ki; ilmin bahsettiğin derecesi ne umuma tebliğ edilmiş, ne de mükelleflerin hepsi bununla yükümlü tutulmuştur. Bu ilme mükelleflerden bazılarının ulaşmaması tehlikelidir. Çünkü muattal kalması imkan dahiline girer. Bu noktadan bakıldığında kifayet edecek kadar mükellefin bu ilme sahip olması, inşaallah bilmeyenlerin vebalini ortadan kaldırır.

(972) ● Dedi ki : **«Bahsettiğiniz bu mânada bana bir haber getirerek, kıyas yapmamızı sağlayabilir misiniz?»**

(973) ● Cevap olarak dedim ki: Peki!.. Allahü Teala (cc) kitabında ve Resûl-i Ekrem (SAV)'in lisanıyla cihadı farz kılmıştır. Ayrıca cihad eden mükellefleri teşvik ederek şöyle buyurmuştur:

«Süphesiz ki Allah hak yolunda (muharebe ederek düşmanları) öldürmekte, kendileri de öldürülmekte olan mü'minlerin canlarını ve mallarını — Kendilerine cennet (vermek) mukabilinde — satın almıştır. (Onun) Tevrat'ta, İncil'de ve Kur'an'da (zikrolunan bu vaadi) kendi üzerinde hak (ve kat'i) bir vaaddır. Allah kadar ahdine vefa eden kimdir? O halde (ey mü'minler) yapmış olduğunuz alış-verişten dolayı sevinin. Bu, en büyük saadettir» (311).

(974) ● Yine Allahü Teala (cc) buyurmuştur ki;

«Müşrikler sizinle nasıl top yekûn harb ederlerse, siz de onlarla top yekûn harbedin. Biliniz ki Allahü Teala (cc) muttakilerle beraberdir» (312).

(975) ● Yine Allahü Teala (cc) buyurmuştur ki;

«Artık o müşrikleri nerede bulursanız öldürün, onları (esir olarak) yakalayın, onları hapsedin, onların bütün geçit yerlerini tutun. Eğer tevbe ederler (tevbelerini ve imanlarını tasdik için) namaz kılarlar, zekât verirlerse yollarını serbest bırakın. Allah Gafûr ve Rahimdir» (313).

(976) ● Yine Allahü Teala (cc) buyurmuştur ki;

«Kendilerine kitap verilenlerden ne Allah'ı, ne ahiret gününü tasdik etmeyen, Allah'ın ve Resûlü'nün haram ettiği şeyleri haram tanımayan, hak dinini din olarak kabul

---

(311) Et Tevbe Sûresi: 111.
(312) Et Tevbe Sûresi: 36.
(313) Et Tevbe Sûresi: 5.

etmeyen kimselerle, zelil ve hakir olarak kendi elleriyle cizye verecekleri zamana kadar onlarla savaşınız» [314].

(977) ● Bize Abdü'laziz haber verdi. (.....) Ebû Hureyre'den, Resûl-i Ekrem (SAV) şöyle buyurdu;

«İnsanlarla لا إله إلا الله deyinceye kadar savaşmakla emrolundum. Bunu diyenin malı ve canı, korunmuştu. Ta ki, şer'i bir vecibe olmadıkça. Ancak bundan sonra (kalplerinde gizledikleri hususlarda) hesapları Allahü Teala (cc)'ye kalmıştır» [315].

(978) ● Yine Allahü Teala (cc) buyurmuştur ki;

«Ey iman edenler, ne oldunuz ki size «Allah yolunda yolunda topyekûn cihada çıkın» denildiği zaman yere (mıhlanıp) ağırlaştınız? Ahiretten (vaz geçip yalnız) dünya hayatına mı razı oldunuz? Fakat bu dünya hayatının faidesi ahiretin yanında pek azdır. Eğer (emrolunduğunuz bu cihada) topyekûn çıkmazsanız, Allah sizi pek acıklı bir azaba uğratır. Siz O'na hiçbir şeyle zarar yapamazsınız. Allah her şey'e hakkı ile kadirdir» [316].

(979) ● Yine Allahü Teala (cc) buyuruyor ki ;

«(Ey mü'minler) Sizler gerek hafif, gerek ağırlıklı olarak topyekûn cihad'a çıkın. Allah yolunda mallarınızla ve ve canlarınızla cihad edin. Eğer bilirseniz bu, sizin için çok hayırlıdır.» [317].

(980) ● Bu âyet-i kerîmelerde iki ihtimal sözkonusudur. Birincisi cihada çıkmak tıpkı namaz, zekât ve haccta olduğu gibi gücü yeten herkes üzerine farzdır. Hiç kimse-

(314) Et Tevbe Sûresi : 29.
(315) Kütüb-i Sitte.
(316) Et Tevbe Sûresi : 38 - 39.
(317) Et Tevbe Sûresi : 41.

nin cihaddan geri kalma hakkı yoktur. Farz olan bu ibadeti herkes kendisi edâ edecektir. Zira bu konudaki farziyet başkasının üzerine değil, bizzat mükellefin kendisi üzerinedir.

(981) ● İkinci olarak mümkündür ki; namaz konusundaki mahiyet, cihad konusundaki farziyetten ayrıdır. Çünkü bu farz, kifaye de olabilir. Böylece kifayet edecek miktarda müslümanların kafirlere karşı cihad etmeleri, geride kalan müslümanları günahtan kurtarabilir.

(982) ● Ancak şu hususu da belirtelim ki Allahü Teala (cc) cihad'a çıkan müslümanlarla, çıkmayanları eşit tutmamıştır;

«Mü'minlerden özür sahibi olmaksızın (evlerinde) oturanlarla, Allah yolunda mallarıyla, canlarıyla savaşanlar bir olmazlar. Allahü Teala, mallarıyla, canlarıyla savaşanları, derece itibarıyle oturanlardan çok üstün kılmıştır. (Gerçi) Allah hepsine de cenneti va'ad etmiştir. (Fakat) Allah, cihad edenlere oturanların üstünde daha büyük bir ecir vermiştir [318].

Şunu da belirtelim ki; âyet-i kerimelerin zahirine göre farziyet her mükellefi içine almaktadır. Yani «Farz-ı Ayn» dır.

(983) ● Birisi sordu ve dedi ki : **«Bazı müslümanların cihada çıkması ile geride kalanların günahtan kurtulacağına ilişkin delaleti gösterebilir misiniz?»**

(984) ● Cevap olarak dedim ki : Bu delalet zikrettiğimiz son âyet-i kerimede mevcuttur.

---

(318) En Nisâ Sûresi : 95.

(985) ● «— **Âyeti- kerime'nin neresindedir bu delalet?»** diye sordu.

(986) ● Delalet şuradadır. Âyet-i kerime'de : **«Allah her ikisine de cennet'i ve'detmiştir»** buyuruluyor. Allahü Teala (cc) geride iman üzere kalanlara da cenneti vaadetmiştir. Ancak mücahidlerin derecelerini, geride kalanların derecelerinden üstün tutmuştur. Eğer geride kalmakla günahkar olsalardı, herhalde cennet vaadedilmez ve Allahü Teala (cc)'nın mağfiretine nail olamazlardı.

(987) ● **«Başka bir âyet-i kerime'den de delil getirebilir misiniz?»** dedi.

(987) ● Cevap olarak dedim ki; Evet!.. Allahü Teala (cc) şöyle buyurmuvtur;

«(Bununla beraber) Mü'minlerin hepsinin (top yekûn) savaşa katılmaları layık değildir. O halde içlerinden her sınıfın birer kısmı dinde fakih olmayı (dinin ince hususlarını) öğrenmeleri için ve diğerleri cihaddan dönüp kendilerine geldikleri zaman onları Allahü Teala (cc)'nın azabıyla korkutmaları için (gitmeyip kalmalıdırlar). Olur ki (bu surette mü'minler şer'iata aykırı hareketlerden) kaçınırlar» (319).

Bunun misalini pratikte de görüyoruz. Resûl-i Ekrem (SAV) ve sahabei kiramdan bazıları savaşa çıkar, diğerleri de geride kalırlardı. Hatta Tebük gazvesi sırasında Hz. Ali b. Ebi Talib bile geri kalanlar arasında bulunuyordu. Allahü Teala (cc) bütün mü'minlerin aynı anda cihada çıkmamalarını tavsiye buyuruyor ve onun için : **«Onların her sınıfından birer kısmı savaşa gitmeli»** diyor. Böylece anlı-

(319) Et Tevbe Sûresi : 122.

yoruz ki hem cihada çıkmak, hem de fakih olmak farzı kifayedir.

(989) ● Bilinmemesi özür olmayan bir - çok farzlarda da kaide böyledir. Tabii ki, en doğrusunu Allahü Teala (cc) bilir.

(990) ● Bundan da anlıyoruz ki, kifayet edecek derecede müslümanlar, farz-ı ayn olmayan bir vecibeyi yerine getirirlerse, geride kalanlar günahtan kurtulurlar.

(991) ● Şimdi zikredeceğim âyet-i kerimenin beyanı içerisinde mesele mütalaa edilirse korkarım ki ve — İnşaallah — hiç şüphe etmem ki gücü yerinde olan hiçbir mü'min günahtan kurtulamaz. Zira Allahü Teala (cc) **«Eğer cihada çıkmazsanız, Allah sizi pek acıklı bir azaba uğratır»** buyuruyor.

(992) ● **«Bana toplu bir mana çıkarabilir misiniz?»** diye sordu.

(993) ● Peki!.. Zikrettiğimiz âyet-i kerime'lerin zahirine göre herkesin cihada çıkması farzdır. Hiç kimse cihaddan geri kalma hakkı olamaz. Fakat cihada çıkan bir kısım mü'min, çıkmayanların yerine de kifayet ediyorsa, bu takdirde Allahü Teala (cc)'nın izniyle çıkmayanlar günaha girmez. Zira bir kısmının çıkışına bile «Seferber olmak», topyekûn çıkmak denilebilir.

(994) ● Dedi ki; **«Cihad meselesi dışında bu konuyu özetleyebilir misiniz?»**

(995) ● Evet!.. Cenaze namazı ve ölünün defnedilmesi!.. Bu görev terkedilemez. Ancak bütün mü'minlerin bu işte hazır olmaları da gerekmez. Kifayet edecek miktarda müslümanların bu görevi yerine getirmesi, geriye kalanların üzerinden farziyeti kaldırır.

(996) ● Selâm almakta da durum tıpkı böyledir. Allahü Teala (cc) şöyle buyuruyor;

«Bir selâm ile selâmlandığınız vakit siz ondan daha güzeli ile selâmı alın, veya onu aynı ile karşılayın. Şüphesiz ki Allah her şeyin hesabını hakkı ile arıyandır» (320).

Resûl-i Ekrem (SAV)'de bu hususta : **«Ayakta duran, oturana selâm verir»** (321) ve **«Bir kişinin selâma mukabelede bulunması, topluluğun diğer ferdleri için de kâfidir»** (322) buyurmaktadır. Binaenaleyh az kimsenin mukabelesi, «Mukabele» vecibesini yerine getirir. Yeterlilik; selâm'ın mukabelesinin muattal kalmasına manidir.

(997) ● Resûl-i Ekrem (SAV)'in gönderildiğinden bu yana, bildiğimiz kadarıyla bu böylece süregelmiştir. Fıkıh'ta bir kısım kimseler derinleşmiş, cenaze namazının edasını ve ölünün defnini bir kısmı yerine getirmiş. Cihada da bazı müslümanlar çıkmış, bazıları geri kalmıştır. Ancak fazilet cihada çıkanların, selâm'a mukabelede bulunanların ve fıkıh'ta derinleşenlere aittir. Şu varki bunlardan geri kalanlar — Eğer kifayet tahakkuk etmişse — günaha girmezler.

« HABER-İ VAHİD » BABI

(998) ● Birisi sordu ve dedi ki : **«Husus'un haberinin kesinleşmesi için asgari olarak ehl-i ilmin dayandığı hücceti bana açıklayabilir misiniz?»**

---

(320) En Nisâ Sûresi : 86.

(321) Sahih-i Buhari, Sahih-i Müslim, Sünen-i Ebi Davud ve Muvatta.

(322) Sahih-i Buhari, Sahih-i Müslim, Sünen-i Ebi Davut ve Muvatta.

(999) ● Cevap olarak dedim ki: «Peki!.. Vahid'in (kişilerin tek tek birbirinden rivayeti) Vahid'den haberi, Resûl-i Ekrem (SAV)'de veya başka birisinde sona ermektedir.

(1000) ● Şimdi zikredeceğim şartlara haiz bulunmayan bir haber (rivayet) ise, hüccet olarak ileri sürülemez.

(1001) ● Önce rivayet eden kimse (ravi) dinde güvenilir (sika) olmalıdır. Doğru sözlü ve adil olduğu bilinmeli, rivayet ettiği haberin mahiyetini kavramalı, yani akıllı olmalıdır. Bu üç özelliğin dışında mânanın bozuluşunu (lâfız değişmesiyle) kavrayacak derecede alim olmalıdır. Yani rivayet eden şahıs (ravi): ya hadisi şerifi tıpkı işittiği gibi rivayet etmeli, ya öyle alim olmalıdır ki, lafzı rivayet etmeden yalnız manayı rivayet ettiği takdirde, hadisi şerifin bozulmamasına dikkat etmelidir. Mânanın ruhunu kavramadan; Resûl-i Ekrem (SAV)'in sözünü mânasıyla rivayet etmeye çalışan kimse, hiç şüphesiz helâlın haram kılındığını anlayamayabilir. Çünkü mahiyetini nüfuz edememiştir. Fakat iyice ezberlemesi şartıyla (manen değil) lafzıyla rivayet edilen hadisi şerifte hile tehlikesi pek bulunmaz. Hadis hafızları, bir hadisi şerifin lafzında birleşmişse, o hadis tedlisten arınmıştır. Kendisinden hiçbirşey işitilmediği halde, hadis rivayet olunmaz. Sika ve adil kimselerin rivayetine aykırı rivayetler de yapılamaz.

(1002) ● Bir üst derecedeki raviler için de yukarıda zikrettiğim şeyler aynen sözkonusudur. Zira herkes rivayet ettiğini kaydeder. Hiçbir ravi derecesi bu belirttiğim keyfiyetlerin dışında düşünülemez, bu niteliklerin dışına çıkılamaz.

(1003) ● Birisi sordu ve dedi ki: **«Bu meseleyi biraz daha açabilir misiniz? Zira ben zikrettiklerinizin tamamını**

bilemiyorum. Ümit ederim ki, bu sayede öğrenmem mümkün olur!..»

(1004) ● Cevap olarak dedim ki : Söylediklerimize ölçü olmak üzere sana birşeyler anlatmamı ister misin?

(1005) Dedi : **«Evet!..»**

(1006) ● O halde bilmelisin ki benim bu söylediklerim asıldır. Bu itibarla başka sözlerle mukayesesi yapılamaz. Zira kiyas, daima asıldan zayıftır.

(1007) ● **«Ben kıyasa gitmenizi talep etmedim. İstediğim şey; ekseriya herkes tarafından bilinebilen keyfiyette şahidlik ve şahidleri misal getirmenizdir.»**

(1008) ● Cevap olarak dedim ki : Şahidlik yerine ve konusuna göre değişmekte veya bazı şeylerde aynı nitelik arzetmemektedir.

(1009) ● Dedi ki : **«Hangi konularda şahidlik muhtelif oluyor?»**

(1010) ● Ben hadiste ancak şu şekildeki şahidliği kabul ederim. Bir erkek ve bir kadının şahidliği. Yani ne erkeğin, ne de kadının şahidlik konusunda tek başlarına şehadetlerini kabul etmem.

(1011) ● Meselâ ben hadiste, müdelles olması şartı ile حدّثنى فلان عن فلان ni kabul ederim. Ancak şahidlik hususunda سمعتُ , رأيتُ veya أشهدُنى ifadesinden başkasını kabul etmem.

(1012) ● Zira hadislerde ihtilaf olunca; kitap, sünnet, icma' veya kıyasla istidlal edilerek kısmen alınabilir. Halbuki şahidliklerde bunu tatbik etme imkanı yoktur.

(1013) ● Yine *insan olması sebebiyle, herkesin şahidliği caizdir.* Fakat rivayet ettikleri hadisi şerifler makbul olmayabilir. Zira şahidlikte, hadiste hile yapılabilir ve lafzı ve mânası kısmen de olsa ortadan kaldırılabilir.

(1014) ● Zikretmediğim bazı yerlerde de, şahidlikler birleştirici olabilmektedir.

(1015) ● **«— Siz biraz önce dediniz ki hadisi şerif ancak sıka, hafız ve hadisin mânasını bilen kimseden rivayet edilirse makbuldür. Niye şahidlikler konusunda aynı vasıfları söylemiyorsunuz?»** diye sordu.

(1016) ● Cevap: «— Hadisi şerifin mânasında bile, şahidliklere oranla daha gizlicedir. Bu sebeble hadisi şerif meselesinde çok daha ihtiyatlı davrandım.

(1017) ● Dedi ki: **«— Evet bunu anladım. Benim kabul edemediğim husus şudur: Rivayet olunan kimse sıka olsun. Fakat bu kimse sıka olup-olmadığını bilmediğin başka bir kimseden rivayet yapıyor. Yani siz ancak sıka olan kimsenin rivayetini esas aldığınız halde, adamın sıka olup-olmadığını bilmiyorsunuz. Ben bunun izahını istiyorum?»**

(1018) ● Cevap: «— Dört fakih ve adil olan kimse, iki kişinin bir hakkı üzerinde şahid olup, siz de kadı olsanız, bu dört kişinin, o iki adam hakkındaki şahidliklerini kabul etmez misiniz?

(1019) ● **«— Ben şüphesiz adil olduklarını öğrenmedikçe, yani bu dört kişinin veya güvenilen başka kimselerin ifadesini almadan veya benim bu konuda zann-ı galip derecesinde bilgim bulunmadıkça, bu iki adamın şahidliğini kabul etmem?»**

(1020) ● «Bu durumda tıpkı bana sorduğun anlamda, ben de sana diyorum ki: **«— Sen niçin bu iki kimsenin şahidliğini kabul etmiyorsun?»** Sen de bana benim verdiğim cevabı veriyor ve diyorsun ki: **«— Kendilerinden daha adil olanların ifadeleri olmadan onların şahidliklerini kabul etmem.»**

(1021) ● Soru: **«Rivayet eden kimselerin (ravilerin), adil olanlara ilişkin şehadetleri hiç şüphesiz ki bulunmaktadır. Bunun yanında adil olup - olmadığı bilinmeyerek bazı kimselerin tanınması da mümkündür. Bu şartlar altında gerçekten, kasdedilen kimsenin şahidliğini kabul etmeyebilirim. Benim tarafımdan adil olduğu bilinmeyen ve şahidliklerinde dahi adalet aradığım kimselerin şahidliğini kabul etmemeliyim değil mi?»**

(1022) ● Cevap: Evet!!. Bu konudaki hüccet, sadık ve sıka olduğuna dair bir kanaatımız bulunmayan bir kimsenin sadakatini ve haberini hiç şüphesiz ki kabul etmeyeceğiz.

(1023) ● Rivayet edilen hadisi şerifin sıhhati bilinmedikçe, insanlar her habercinin veya ravinin söylediğini kabul etmezler. Zira bu konuda çok ihtiyatlı davranmak gerekir.

(1024) ● Mesela; hayırlı alâmet ve salih amellerinden dolayı hakkında hüsnü zann beslenen bir adamdan bir kimse, adamın halini bilmediği için diyor ki: **«—Falanca adam bana şu hadisi bildirdi».** Bu ifadeden anlaşılıyor ki, bu kimse aldığı haberle yetinmemiş, hadisi şerifin bir sıka şahıs tarafından bilinip - bilinmediğini öğrenmek istemiş veya sözkonusu rivayetin karşısında hayret ve reddini ifade etmiştir. Zira her ne kadar salih bir kimse olsa da adamın rivayet ettiği hadiste gaflet eserini görmüştür.

(1025) ● Ben sıka olmayan raviden hiçbir rivayet yapmayan ve bütün rivayetlerinde sıkadan kimselere pek rastlamadım.

(1026) ● Bu meselelerle ilgili olarak ben yükümlü olduğum her şeyi söyledim ve yaptım.

(1027) ● Bana nakledenin sıka olmasına ve sadakatine dikkat ettiğim kadar, bir üst ravinin de adil olmasını ararım. Her ravi derecesi için aynı ihtiyaç sözkonusudur. Şu da unutulmamalıdır ki rivayetleri sahih olan her ravi de, bu hususta titizlik göstermektedir.

(1028) ● Soru : **Şimdi sadece «an» deyip de, rivayeti işitmemesi mümkün olan ve sence müdelles de olmayan kimsenin haberini nasıl kabul edebiliyorsun?»**

(1029) ● Cevap : Adil olan müslümanların, kendi amellerinde ve kendi nefisleri için de adil davranacakları malumdur. Onların kendilerine göre olan durumları, başkası için sözkonusu da olmayabilir. Siz görmüyormusunuz ki, ben kendi nefisleri için adil olduklarını bildiğim kimselerin şahidliğini kabul ediyorum. Halbuki aynı kimselerin, başkasının şahidliğine şahidlik etmelerini — bu kimselerin de adil olduklarını ayrıca bilmedikçe — kabul etmiyorum. Benim onların adil olduğunu bilme zaruretim, şahidlik ettikleri kimselerin adil olmalarını gerektirmemektedir.

(1030) ● Kendi amellerine aykırı olduğu ve amellerine aykırı olarak istidlal edildiği halde bu kimseler; kendilerince rivayet edilen hadisin sıhhatinin bozulmaması için son derece ihtiras gösteriyor ve aksi davranışlara rağmen hadisi rivayet ediyorlar.

(1031) ● Beldemizde ne geçmiş, ne de görüştüğümüz hiçbir alim ve arkadaşımızı hadis müdelisliği ile tanıma-

maktayız. Ancak bir tek hadis vardır ki; bunu kabul etmeyen, kabul edenlerden daha hayırlısını seçmiştir.

(1032) ● Bu noktada **«Falancadan işittim»** diyen ve **«O da filân kimseden işitmiş»** diyerek rivayet eden veya **«Filânca bana falancadan tahdis etti»** sözü ile iki kişi tarafından (hadisin geliş yolunda) şeyhinden dinlenip işitildiğini (yani kaidelerine uygun bir şekilde gelen) bildiğimiz için kabulünde bir mahzur görmüyoruz.

(1033) ● Sadece bir defa bile tedlis ettiğini tesbit ettiğimiz kimsenin avreti (gizlemek istediği huyu) ortaya çıkmış olur.

(1034) ● Bu avret açıklığı yalanla teşekkül etseydi hadisini reddederdik. Yine de adamın sadık ve adil olması için nasihat edip, rivayetini kabul etme cihetine de gitmeyiz.

(1035) ● Bu durumda (yani yapılan tedlise karşı) diyoruz ki : «Haddeseni» veya **«Semi'tu»** demedikçe müdellisin yaptığı rivayeti kabul edemeyiz.

(1036) ● Soru : **«Bu noktada görüyorum ki siz, rivayet ettiği hadisi kabul edilmeyen kimsenin, şahidliğini kabul ediyorsunuz?»**

(1037) ● Hadis ilminin büyüklüğü, müslümanların nezdindeki önemi ve apaçık bir mâna için evet!..

(1038) ● **«Apaçık dediğiniz o mâna nedir?»**

(1039) ● Şudur!.. Mümkündür ki hadisi şerifin terkedilen lafzı veya muhaddisin kulandığı kelimeyi başka bir şekilde telaffuzu, hadisin mânasını bozar. Şunu da belirtelim ki; telaffüz değişikliği kasden de yapılmamış olabilir.

(1040) ● Bu takdirde sözkonusu hadisi şerifi (—bu mânayı— bilmeden) alan kimse hadis için gayri adil olduğundan kabul etmeyiz. Hadisi, harfleriyle ifade edemeyen ve böylece mânanın ortaya çıkmayışına sebeb olan kimse, mânayı akıl edememiştir. Kanaatimiz budur.

(1041) ● Dedi : **«Hadisi makbul olmayan kimse adil olabilir mi?»**

(1042) Cevap olarak dedim ki : «Evet!.. Eğer ortada bir itham varsa, şüphesiz ki yapılan rivayet reddedilir. Halbuki bu kimse kendisine göre veya yakınlarına göre adil olabilir. Bu kimsenin batıl bir şeye şahidlik etmesi ihtimali de bulunmayabilir. Fakat itham kat'i sabit hale gelince şahidliği terkedilir. Hadisi harfleriyle ifade edemeyen ve mânasına akıl erdiremiyen kişiyle ilgili itham, şahidliğinin reddini, ama sadece bu durum için şahidliğinin reddini gerektirir.

(1043) Şahidlerde bulunması gereken şartlar, hadisi makbul olmayan kimse için de muteberdir. İhtiyat ve hakikati ortaya çıkarmak isteğiyle böyle bir kimse için yapılan şahidliği kabul etmeyiz. Şahidlik konusu sözün mânasına akıl erdiremiyenlerin çok mühim ve ince bir meseledeki şahidlikleri kabule şayan değildir.

(1044) ● Sahih bir kitapta aslı bulunmayan ve galatı (yanlışlığı) fazla olan muhaddisin de hadisini kabul edemeyiz. Aynı şekilde galatı fazla olan kimsenin şahidliği de kabule şayan değildir.

(1045) ● **«Ehl-i hadisin özellikleri nelerdir?»** dedi.

(1046) ● Hadis alimlerinin özellikleri apaçık ortadadır. Mesela; baba, amca, yakın akraba ve arkadaş olarak hadisin talebe ve semasıyla ünlü alleler ve ferdler bilinmek-

tedirler. Tartışma meclisinde uzunca bir süre kalan muhaddisler vardır. Bu vasıflara haiz olanlar, şüphesiz ki öncelik sahibidirler. Daha az himmet gösteren ve kimsenin bunlara muhalefet etmesi halinde en uygun olanı, muhalifin rivayetini bırakıp, bunlarınkini almaktır.

(1047) ● Muhaddislerin rivayetine uygun ve az himmet gösteren kimselerin söylemediğine muhalif olmak, hadis ilminde esastır. Muhadislerde itibara şayan olan şey bu özelliktir.

(1048) ● Binaenaleyh bi zde muhalefet halinde bu kimselerin hadisini alır ve başkaları tarafından yapılan rivayetin yanlışlığına hükmederiz. Doğruluk, hafızlık ve galata delalet eden bir takım özellikler vardır ki, bunu başka bir konuda izaha gayret etmiştikö Tevfiki Allahü Teala (cc)'dan dilerim.

(1049) ● Birisi sordu ve dedi ki : **«Siz haberi vahidi kabul ediyorsunuz. Ancak vahidin vahide şahitliğini reddediyorsunuz. Hüccetiniz nedir? Ayrıca bazı yerlerde haberi vahidi şahidlikle mukayese edip, bazı yerlerde bu mukayeseyi yapmazken neye dayanıyorsunuz?»**

(1050) Cevap olarak dedim ki : «Zannediyorum ki siz yine aynı noktaya dönüyorsunuz. Ben haberi vahidi şahidlikle mukayese etmedim. Siz herhalde bu konuda bildiğim bir misal getirmemi istemiştiniz. Ben de bir misal vermiştim. Yoksa bu misalle bir kıyas filan yapmayı düşünmemiştim

(1051) ● Bir kere haberi vahidin sübutu, başka bir şeyden getirilecek misale muhtaç olmayacak kadar kesindir. Zira haberi vahid, başlı başına bir asıldır.

(1052) ● Dedi ki; **«O zaman şunu soryam. Niçin bazı şeylerde hadis rivayeti şehadet gibi oluyor da, bazı yerlerde mâna açısından ayrılıyor?»**

(1053) ● Cevap olarak dedim ki; yukarıda da izah etmiştim. Hadis rivayeti bazı yerlerde şahidlik gibi değildir. Şimdi siz bütün meselelerde değil, yalnız bir kısım meselelerde, hadisi şehadet gibi mütalaa ederseniz, inşaallah hüccetim de kendiliğinden ortaya çıkacaktır.

(1054) ● Dedi ki : **«Bu nasıl olur? Şehadetlerin yolu bir değil midir?**

(1055) ● Siz bir kısmında mı, yaksa hepsinde mi misal istiyorsunuz?

(1056) ● Dedi ki : **«Hepsinde ve bütün hususiyetlerinde!..»**

(1057) ● O halde zina meselesinde asgari olarak kaç şahid istiyorsunuz?

(1058) ● Dedi ki : **«Dört kişi!..»**

(1059) ● Peki!.. Eğer bir tek kişi bile eksik olsa, diğer üçüne had cezası uygulayacak mısınız?

(1060) ● Dedi ki : **«Evet!.. Hadd cezasını tatbik edeceğim.»**

(1061) ● İrtidat, yol kesme, katil ve hırsızlık için kaç şahid istiyorsun?

(1062) ● Dedi ki: **«İki kişi!..»**

(1063) ● Peki!.. Mal için kaç şahid talep ediyorsun?

(1064) ● Dedi ki : **«Bir erkek ve bir kadın!..»**

(1065) ● Peki!.. Kadınlarla ilgili ayıblarda kaç şahid istiyorsun?

(1066) ● Dedi ki : **«Yalnız bir kadın!..»**

(1067) ● Peki!.. Eğer her bir suç için istediğin sayıda şahidlerin hepsi tamamlanmazsa diğer şahidleri, tıpkı haddli kazfta (zina iftirasında) olduğu gibi had cezasına çarptıracak mısınız?

(1068) ● Dedi ki; **«Hayır, had cezası tatbik etmeyeceğim.»**

(1069) ● Peki!.. Bu bahsettiğimiz meselelerin hepsi şahidlik noktasında birleşmiyor mu?

(1070) ● Dedi ki; **«Elbette birleşiyor!.. Fakat zina ile ilgili şahidlerin dışındaki meselelerde, noksan olan şahidlere had cezası uygulamam.»**

(1071) ● Peki!.. Haberi vahidde de sana aynı şeyi söylesem, niçin kabul etmezsiniz? Kabul etmek açısından (adette farklı) olsa bile, şahidlik yapıldığı noktada niçin reddedilsin. İşte size istediğiniz hüccet!..

(1072) ● Dedi ki; **«Ben istidlal ve haber olarak şahidlerin sayısı ile ilgili, sadece bir hilaftan (ayrı özellik sebebiyle) bahsettim.»**

(1073) ● Ben de haber ve istidlal olarak haberi vahidin kabulü hususunda aynı şeyleri söylüyorum.

(1074) ● Niçin kadınların doğum meseleleri ile ilgili hususlarda şahidliğini kabul ediyorsunuz da, dirhem (hırsızlık konusunda) meselelerinde kabul etmiyorsunuz?

(1075) ● **İttibaen!..»**

(1076) ● Peki!.. Eğer sana sorulsa ve denilse ki; Kur'an-ı Kerîm'de bir erkek ile iki kadından az şahidlik zikredilmemiştir? Buna da cevap verir misiniz? (323).

(323) «Er Risale'nin ikinci bölümü burada bitmektedir. Üçüncü bölüm bu soruya verilen cevapla başlamaktadır.

(1077) ● **«Muhakkak ki Kur'an-ı Kerîm'de bir erkek ile iki kadının şahidliğinden daha azı zikredilmemiştir. Ancak bu adetten daha az şahid tutmanın ise bir sakıncası yoktur. Bu konuda Kur'an-ı Kerîm bizi sakındırmamıştır.»** diye cevap verdi.

(1078) ● Peki!.. Biz de diyoruz ki, haberi vahidin isbatı da böyledir. Muhakkak ki, biz de bazı delillere dayanarak bunu söylüyoruz. Bu delillerin tamamı, kadınların şahidliğine verilen cevazdan daha kuvvetlidir.

(1079) ● Sordu ve dedi ki : **«İttibaın dışında birşey olmak üzere; haber ve şahidliğin arasını ayırd eden bir hüccet var mıdır?»**

(1080) ● Dedim ki : «Evet vardır. Kaldı ki bunda alimlerin ihtilaf ettiğini dahi bilmiyorum.

(1081) ● **«— O hüccet nedir?»** diye sordu.

(1082) ● Cevap olarak dedim ki; adil olan bir kimsenin bazı yerlerde şahidlikleri caiz, bazı yerlerde ise merduttur. Yani kabul edilemez.

(1083) ● **«— Adil olan kimselerin şahidliklerinin reddedildiği yerleri söyler misiniz?»** diye sordu.

(1084) ● Cevap olarak dedim ki; nefsinin lehinde olan yerlerde şahidliği geçerli olmaz. Meselâ; kendisine, çocuğuna veya babasına dair bir tazminatı defetmek noktasın-

da. Ayrıca herhangi bir şekilde kendi lehine yapacağı şahidlikte de durum böyledir. Tabii bunların dışında da itham mevzuuları mevcuttur.

(1085) ● Şahidlik şu noktadan da muhaddislikten ayrılmaktadır. Bir kimse bir cezanın veya bir tazminatın tahakkuku veya ortadan kaldırılması için şahidlik eder. Mümkündür ki yapılan bu şahidlikle kendisi, babası veya çocuğu dolaylı da olsa bir menfaat elde edebilecektir. Buna rağmen zahiri bir itham bulunmadığı için (kendisi, oğlu veya babası lehinde yaptığı şahidlikte zahiri bir itham sözkonusu olursa kabul edilemez) şahidliği kabul edilebilir.

(1086) ● Muhaddis için böyle bir durum sözkonusu değildir. «Helâl» veya «Haram» kılıcı keyfiyette muhaddisin yaptığı rivayette; ne kendisinin bir menfaatı, ne de bir cezanın kendisinden definden söz edemeyiz. Bir vecibe veya hukuk varsa bu yalnız kendisi için değil, bütün müslümanlar için geçerlidir. Kendisi de umuma dahil olduğu için, ne bazen haberi kabul edilir, ne de bazen haberi reddedilir. Fakat şahidin hali böyle değildir.

(1087) ● İnsanların öyle halleri vardır ki; sefer veya hastalık, ölüm veya benzeri bir hal bulunmadıkça, verdikleri haberler ekseriya sahih, berrak ve takvaya yakın olur. Gaflet ithimali az olduğu için de niyetleri ekseriya daim, düşünceleri de daim olur.

(1088) ● Hatta bazı hallerde öyle olur ki, sadık olmadıkları hususunda meşhur olan bazı kimseler bile, bu meselede sadık olur. Haberi doğru bildirmeye gayret eder Haberine itimad edildiğini gördüğü zaman da — pek fazla emin ve takva bir şahsiyet olmasa da — son derece doğru ve sadık olmaya gayret sarfeder. Haber yalnız kendisine müetallik olmadığından şahsi menfaat sağlama yoluna

da gitmez. Bu sebeble verdiği doğru bir haberden sonra, kendisine yalancı denilmesini istemez veya doğruluğuna kısmen de olsa gölge düşürmemeye, zedelememeye çalışır. (1089) ● Madem ki halk arasında bile — muhaddisleri hoşnud edecek kadar— yalancılıkla bilinen bazı kimseler bu kouda doğru olmaya çalışırlar. Öyle ise takva ve sıdk sahiplerinin bütün hallerinde hafız olmaları, ki en önemli işleri hafızlıktır, emin olma sıfatlarını asla kaybetmemeye ve dini meselelerde adeta bir kahraman olmaya çalışmaları, Allahü Teala (cc)'nın bu sıfatları için kendilerini mükafatlandıracağını bilmeleri ve bu şuurla amel etmeleri son derece aklidir. «Helâl» ve «Haram» hududlarını bildiren rivayetlerine zan karıştırmamaya çok itina ederler, titizlenirler. Zira Resûl-i Ekrem (SAV)'in, kendisi üzerinde yalan söyleyenlere ateşi vaadettiğini biliyorlar.

(1090) ● Bize Abdülaziz haber verdi. (.....) Vasile b. Eska'dan, Resûl-i Ekrem (SAV) şöyle buyurdu;

«Yalancılığın en kötüsü (sırıtanı), söylemediğim şeyi bana söyletendir. Gözleri görüp de, görmeyendir. Ve kendisini babasından başkasına nisbet edendir» (324).

(1091) Bize Abdülaziz haber verdi. (.....) Ebû Hureyre'den, Resûl-i Ekrem (SAV) şöyle buyurdu;

«Benim söylemediğimi benimmiş gibi söyleyen, ateşte yerini hazırlasın» (325).

(1092) ● (.....) İbn-i Ömer'den, Resûl-i Ekrem (SAV) şöyle buyurdu;

«Benim üzerimden yalan söyleyen kimse, kendisine Cehennem'de bir ev yapmış olur» (326).

---

(324) Sahih-i Buhari, Ahmed b. Hanbel'in «Müsned'i».
(325) Sahih-i Müslim, Müsned ve Hakim.
(326) Ahmed b. Hanbel «Müsned».

(1093) ● (.....) Esid b. Ebi Esid, annesinden rivayet ediyor;

«Babam Ebû Katade'ye sordum»;

«— Niçin siz de başkaları gibi Resûl-i Ekrem (SAV) den hadis rivayet etmiyor sunuz?» Dedi ki; ben Resûl-i Ekrem (SAV)'in şöyle buyurduğunu işittim;

— «Üzerime yalan söyleyen, kendisine Cehennem'de uzanacak kadar yer hazırlasın.»

Resûl-i Ekrem (SAV) bunun söyerken, elini toprağa sürüyordu [327].

(1094) ● (.....) Ebû Hureyre'den, Resûlullah (SAV) şöyle buyurdu;

«İsrail oğulları hakkında konuşun. Bunda bir günah yoktur. Benden de konuşun (hadis rivayet edin), ama üzerime asla yalan söylemeyin» [328].

(1095) ● Bu hadisi şerif, Resûl-i Ekrem (SAV)'den rivayet edilenlerin en kuvvetlisidir. Biz buna itimad ediyor ve sıkanın rivayetini kabul ediyoruz. Baştan sona kadar doğruluğuyla bildiğimiz kimselerin rivayetini esas alırız.

(1096) ● Birisi sordu ve dedi ki : **«Söylediklerinize delalet eden şey, bu hadisi şerifin neresindedir?»**

(1097) ● Cevap olarak dedim ki; bir kere Resûl-i Ekrem (SAV)'in ne ben-i İsrail, ne de başkasının üzerine yalan söylemeyi, hiç kimseye, hiçbir şekilde emretmesi düşünülemez, emretmez. Madem ki, Ben-i İsrail'den konuşmak mübah kılınıyor, öyle ise İsrailoğulları üzerine söylenen bir yalanın kabulü de mümkün değildir. Haberi veren kimsenin sadakat veya yalanı malum değilse, kabul edilir.

---

(327) Sünen-i Darimi, Sünen-i İbn-i Mace ve Müsned.

(328) Aynı mânada. Ahmed b. Hanbel, Müsned.

(1098) ● Yalancılığı bilinenin haberini kabul etmek mübah kılınmamıştır. Zira Resûl-i Ekrem (SAV)'in : **«Yalan olduğunu bildiği halde bir hadis rivayet eden kimse, yalancının tekidir»** ([329]) buyurduğu bilinmektedir. Demek ki, yalancıdan birşey söylemekte, yalancılığın ta kendisidir. Çünkü yalancının söylediği sözün yalan olacağı bilinmektedir.

(1099) ● Hadisteki sözün çok az ve hususi yerleri müstesna, habercinin doğruluğu veya yalancılığı bilinmedikçe, bir sözünü doğruluğuna veya yanlışlığına hükmedilemez. Emsali bir hadisi şerifte bulunamıyan sözün, doğruluğuna değil, yalan olduğuna hükmedilir.

(1100) Resûl-i Ekrem (SAV) gerçekten Ben-i İsrail'le, kendisinden yapılan konuşmanın arasına fark koymuştur. Çünkü : **«Benden de konuşun (hadis rivayet edin), ama üzerime yalan söylemeyin»** diye buyuruyor. Diyebiliriz ki — İnşaallah — hadisi şerifte sakındırılan yalan **«Gizli Yalandır»**. Bu da doğruluğu bilinmeyen kimseden rivayet edip, konuşmaktır. Çünkü yalan ala külli hal nehyedilmiştir. Binaenaleyh Resûl-i Ekrem (SAV)'e atfedilen yalandan daha büyük bir yalan düşünülemez.

HABER-i VAHİD'İN İSBATI

(1101) Birisi sordu ve dedi ki : **«Bir nass veya bir nassın delaleti yahut icma ile haberi vahidin delil olduğuna dair hüccet getirebilir misiniz?»**

(1102) ● Cevap olarak dedim ki : Evet!.. Bize Süfyan haber verdi. (.....) Abdullah b. Mes'ud'dan, Resûl-i Ekrem (SAV) şöyle buyurdu.

---

(329) Sahih-i Müslim, Sünen-i Tirmizi, Sünen-i İbn-i Mace.

«Benden işittiği sözü ezberleyen, kavrayan ve hakkını yerine getirerek rivayet eden kula ne mutlu!.. Fıkhı taşıyan nice kimseler vardır ki, fakih değildir. Ve nice fıkhı bilen kimse, onu kendinden daha fakih olana taşır. Üç şey vardır ki mü'min bunlarda ihanet edemez. Bir işi yapınca hak'tan ayrılamaz (kalb temizliğine kavuşur, kalbi fesad ve kötülükten kurtulur) Bunlar da; 1. Amel'de Allahü Teala (cc)'nın rızası için ihlâs, 2. Müslümanlara nasihat etmek, 3. Cemaat halinde bulunmanın lüzumu. Müslümanların birleşmesiyle aralarına dalalet girmez. Yani bu cemaatleşme onları bir duvar gibi ihata edip kötülüklerden korur» (330).

(1103) ● Bu hadisi şeriften anlıyoruz iki Resûl-i Ekrem (SAV) ancak hüccet teşkil eden hususların kendisinden rivayet edilmesini emretmektedir. Çünkü «Helâl» olan şeyler ondan alınmış, «Haram» hududlarını Resûl-i Ekrem (SAV) bildirmiştir. Haddlerin tatbiki, mala ve mülkiyete ait hükümler, din ve dünya ile ilgili nasihat. Bunların hepsi de Resûl-i Ekrem (SAV)'den rivayet edilmiştir.

(1104) ● Yine anlıyoruz ki; fıkhı, fakih olmayan da yüklenmiş olabilir. Fıkhı ezberlemek önemlidir. Ama ebzerlediği sırada fakih değildir.

(1105) ● Resûl-i Ekrem (SAV) cemaatleşmeyi de emretmektedir. Hüccet olarak bu gösteriyor ki, mü'minlerin icmaı — İnşaallah — bir zaruret teşkil etmektedir.

(1106) ● Bize Süfyan haber verdi. (.....) Rabi b. Cübeyr'den, Resûl-i Ekrem SAV) şöyle buyurdu:

«İçinizden hiçbirinizin koltuğuna yaslanmış bir vaziyette iken, benim emir ve nehlylerimden biri ulaştığında:

---

(330) Sünen-i Tirmizi, Sünen-i Ebi Davud, Sünen-i İbn-i Mace, Müsned.

«— Başkasını bilmem, biz Allahü Teala (cc)'ın kitabında gördüğümüze uyarız» dediğini sakın görmeyeyim» [331].

(1107) ● İbn-i Uyeyne diyor ki: **«Muhammed b. Münkedir de aynı hadisi şerifi bana mürsel olarak bildirdi.»**

(1108) ● Bu Resûl-i Ekrem (SAV)'den gelen haberin kıymetinin tesbitidir. Alimlerin nazarında da bu haberler hüccettir. Allahü Teala (cc)'nın kitabında nass olarak bulunmadığı halde, ilim ehli bu haberlerin lüzumunu kabul etmişlerdir. Burası yeri olmadığı için meselenin tafsilatına girişmiyoruz.

(1109) ● Bize Malik haber verdi. (.....) Ata b. Yesar'dan;

«Bir adam oruçlu oruçlu karısını öpmüş, sonra da büyük bir üzüntüye kapılmıştı. Ve bu meseleyi sormak maksadıyla karısını Resûl-i Ekrem (SAV)'e gönderdi. Karısı hanei saadete gelince mü'minlerin annesi Ümm-ü Seleme'yi bulup kendisine durumu sordu. Ümmü Seleme (r. Anha).

«— Resûlullah (SAV)'da, oruçlu olduğu halde öpüyor» dedi.

Adamın karısı aldığı bu cevabı olduğu gibi kocasına nakletti. Fakat bununla tatmin olmayan koca; «— Biz Resûl-i Ekrem (SAV) gibi değiliz. Allahü Teala (cc) Resûlü'ne dilediğini helâl kılar» diyerek karısını tekrar Ümmü Seleme'ye gönderdi. Bu defa Resûlullah (SAV) da oradaydı. Durumu sordu ve; «— Bu kadının nesi var?» Ümmü Seleme kadının durumunu beyan edince, Resûl-i Ekrem (SAV); «— Sen, benim de öyle yaptığımı söylemedin mi kadıncağıza?» diye sordu. Ümmü Seleme (r. Anha) :»

(331) Sünen-i Ebi Davud, Tirmizi, İbn-i Mace ve Müsned.

«— Söyledim ama kocası yine tatmin olmamış ve: «— Biz Resûl-i Ekrem (SAV) gibi değiliz. Allah dilediğini Resûlü'ne helâl kılabilir» diye tekrar yollamış» diyerek vakayı izah etti. Resûl-i Ekrem (SAV) kızdı ve şöyle dedi;

«Vallahi ben Allahü Teala (cc)'dan en çok korkanınız ve yasaklarına en çok riayet edeninizim» [332].

(1110) ● Bu hadisi şerifin kime ulaştığını bilmiyorum, duydum. Fakat onu işiten ve yanında bulunduranın zikredilmesine hazır bulunamadım.

(1111) ● **«Sen, benim de öyle yaptığımı söylemedin mi kadıncağıza»** sözünde, Ümmü Seleme (r.anha)'nin haberinin kabule şayan olduğu beyan buyurulmaktadır. Çünkü Ümmü Seleme'nin haberi hüccet olmasaydı, kendisine bu yönden bir emir verilmezdi.

(1112) ● Eğer kadın, Resûl-i Ekrem (SAV)'in nezdinde sadakat ehli ise, onun rivayet ettiği hadisi şerifte makbuldür.

(1113) ● Bize Malik haber verdi (.....) İbn-i Ömerden;

«İnsanlar Kuba mescidinde sabah namazını edâ ederlerken, bir kimse çıkıp geldi ve;

— Resûl-i Ekrem (SAV)'e âyet-i kerime nazil oldu. Bu nazil olan âyet-i kerime kıbleye dönmesini emretti, o da kıbleye döndü. O esnada yönleri Şam tarafında (Beyti'l Makdis'de) iken, Kabe-i Muazzama'ya yöneldiler» dedi [333].

---

(332) İmam-ı Malik, Muvatta.

(333) Bu hadis'in notu daha önce geçmişti.

(1114) ● Kuba'da mukim olanlar eski ensardandır. Allahü Teala (cc)'nın emrettiği kıbleye yönelip namaz kılıyorlardı.

(1115) ● Kesinlikle biliyoruz ki, kat'i bir delil olmadan bu insanlar Allahü Teala (cc)'nın emrettiği kıblenin dışında başka bir yöne dönemezler. Bu insanlar vahye şahid olmadan, Resûl-i Ekrem (SAV)'i görmeden ve mütevatir bir haberi işitmeden, sırf doğruluğuyla maruf bir kimsenin (vahidin) verdiği haberle, Allahü Teala (cc)'nın kitabına ve Resûl-i Ekrem (SAV)'in sünnetine ittiba ederek yönlerini Kabe-i Muazzama'ya çevirerek namaz kılmışlardır. Daha öncekini terkedip, Resûl-i Ekrem (SAV)'den gelen haberi vahidle yeni kıbleye doğru namaz kılıyorlar.

(1116) ● Kuba halkı delilsiz olarak aksi bir davranışta bulunmamışlardır. İnşaallah!.. Doğruluğuna kat'i olarak inandıkları bir tek kişinin haberini hüccet kabul etmişlerdir.

(1117) ● Kıblenin değiştirildiğine dair kat'i bir bilgi bulunmadıkça Kuba halkı, böylesine büyük bir şeyi şüphesiz ki kendilikleriinden ihdas edemezlerdi.

(1118) ● Ve şüphesiz ki, böyle büyük bir mesele için Resûl-i Ekrem (SAV)'i haberdar etmekten de geri duramazlardı.

(1119) ● Anlaşılıyor ki haberi vahidin kabulü vazgeçilmez bir farizadır. Eğer Kuba halkı, haberi vahidin alınmasını sadece caiz görselerdi, her halde yakin ile sabit olan bir farzı — hem de namazda iken — terketmez ve onun yerine başka bir farzı koymazlardı. Ve eğer bunun aksi olsaydı — İnşaallah — Resûl-i Ekrem (SAV) kendilerine şöyle derdi: «— **Siz zaten bir kıble üzerindeydiniz. Benden işitmekle, bir mütevatir haberle veya birden çok kimsenin ver-**

diği haberle kesin bir hüccet elinize geçmedikçe, bu kıbleleyi terkedemezsiniz!.»

(1120) ● Bize Malik haber verdi. (.....) Enes b. Malik'ten;

«Ben, Ebû Talha, Ebû Ubeyde b. Cerrah ve Übey b. Ka'b; hurmadan ve hurma koruğundan yapılmış bir içki içiyorduk. Bu esnada birisi çıkıp geldi ve;

— «İçki haram kılındı» diye haber verdi. Bunun üzerine Ebû Talha;

— «Enes!.. Kalk şu içki küpünü kır» diye emretti. Ben de abdest aldığımız oyuklu taşı kavradım ve küpü altından kırıncaya kadar vurdum» [334].

(1121) ● Bu sahabilerin faziletini ve Resûl-i Ekrem (SAV)'e yakınlıklarını, ilim sahibi hiç kimse inkâr edemez.

(1122) ● Şarap henüz haram kılınmadığı için bu sahabiler sofra kurup içerlerken, bir adam gelip onlara içkinin haram kılındığını bildiriyor. Küpün sahibi durumunda olan Ebû Talha (r.a), Enes'e içki küpünü kırmasını emrediyor, onlardan hiç birisi de;

— «Biz Resûl-i Ekrem (SAV)'in bu hususdaki hükmünü bizzat kendisini görmeyince tasdik edemeyiz. İçkinin helâl olduğuna dair bilgimizi muhafaza ederiz» demiyorlar veya;

— «Biz Resûl-i Ekrem (SAV)'den mütevatir haber bekleriz» diye başka bir teklif de ileri sürmüyorlar.

(1123) ● Bu sahabelerin, israf olması hasebiyle helâl bir şeyi dökmeleri de düşünülemezdi.

---

(334) Sahih-i Buhari ve Sahih-i Müslim.

(1124) ● Eğer bu sahabeler, haberi vahidi delil olarak kabul etmeselerdi, herhalde Resûl-i Ekrem (SAV)'den tek kişinin getirdiği haberi esas kabul etmeyip, içki içmeyi bırakmıyacaklardı.

(1125) ● Yine Resûl-i Ekrem (SAV) karısının zina ettiğini ihbar eden bir adamın sözlerini dinledikten sonra, Hz. Üneys'i o kadının yanına göndererek : **«Üneys!.. Eğer kadın zina ettiğini itiraf ederse, onu recme tabi tut»** emrini veriyor. Kadın itiraf edince de, recm tatbik ediliyor.

(1126) ● (.....) başka bir yoldan gelen rivayete göre Resûl-i Ekrem (SAV) recm cezasını tatbik hususunda Şibli'yi göndermiştir.

(1127) ● Bize Abdülaziz haber verdi. (.....) İbn-i Süleym ez Züreki, annesinden rivayet ediyor;

«Biz Mina'da bulunuyorduk. Bir deve üzerinde bulunan Ali b. Ebi Talib şöyle diyordu;

— «Resûl-i Ekrem (SAV) bu günler yeme ve içme günleridir, hiç kimse bu günlerde oruç tutmasın».

Hz. Ali (r.a) devesinin üzerinde ve halk da onun peşinde yürürken bunları söylüyordu.»

(1128) ● Bu hadisi şerife muhatap olanlar biliyorlar ki; bizzat ravinin adaletini kabul etme hali müstesna, Resûl-i Ekrem (SAV) nehyini insanlara tebliğ edecek bir doğru kişiyi seçer. Aksini göndermez.

(1129) ● Kaldı ki bu olayda Resûl-i Ekrem (SAV)'in kendisi de hacc edâ ile meşguldür. İsteseydi onlarla ağız ağıza konuşur veya bir-kaç kişiyi bir arada gönderebilirdi. O bunu yapmıyarak, doğruluğu kat'i olan bir tek kişiyi tebliğle görevlendirme yoluna gidiyor.

(1130) ● Bu olayda gösteriyor ki, Resûl-i Ekrem (SAV) in gönderdiği — doğruluğu ve takvası herkesçe bilinen — bir tek kimsenin söyledikleri hüccet teşkil eder.

(1131) ● Söylediğim gibi Resûl-i Ekrem (SAV) bu haberi bildirmek için bir cemaat de gönderebilirdi. Öyle ise O'nun bir tek kişiyi göndermesi — İnşaallah — sadık olan bir kimsenin (vahidin) verdiği haberin ispatına delalet etmektedir.

(1132) ● Bize Süfyan haber verdi. (.....) Yezid b. Şeyban'dan;

«Arefe dağının vakfeye durduğumuz yerindeydik. Amr b. Abdullah, O'nu (Amr b. Dinar'ı) imamın beklediği yerden ayırmaya gayret ediyordu. Bu arada yanımıza gelen İbn-i Mirba el Ensari;

— «Ben Resûl-i Ekrem (SAV)'in size gönderdiği elçiyim. O size şiarlarınızın üzerinde beklemenizi emrediyor. Siz babanız İbrahim'in mirası üzerindesiniz» dedi» [335].

(1133) ● Yine hicretin dokuzuncu yılında Resûl-i Ekrem (SAV) Hz. Ebu Bekir'i hac valisi olarak göndermişti. Muhtelif beldelerden çeşitli insanlar haccı edâ etmek için gelmişlerdi. Ebû Bekir (r.a) onlara haccın menakisini öğretti ve Resûl-i Ekrem (SAV)'den onların lehindeki ve aleyhindeki hükümleri tebliğ etti.

(1134) ● Yine aynı yılda Resûl-i Ekrem (SAV), Hz. Ali (r.a)'yi de göndermişti. Kurban Bayramının birinci gününde onlara «Berae» Sûresini okuyor, kabileleri tek tek dolaşıyor ve kendilerine bazı şeyleri yasaklıyordu.

---

(335) Sunen-i Tirmizi, Sünen-i Ebi Davud, Sünen-i Nesai, Hakim, İbn-i Mace.

(1135) ● Gerek Hz. Ebû Bekir (ra), gerek Hz. Ali (ra); Mekke halkı tarafından fazilet ve doğruluklarıyla biliniyorlardı. Fakat onları tanımayan bir hacı bulunsaydı, herhalde onların doğruluk ve faziletleri hakkında derhal bilgi edinirlerdi.

(1136) ● Resûl-i Ekrem (SAV)'in gönderdiği bir tek kişinin bile, gönderilenlere söyledikleri kat'i hüccet teşkil eder. — İnşaallah —.

(1137) ● Yine Resûl-i Ekrem (SAV)'in çeşitli beldelere muallim ve elçi gönderdiğini, isim ve yerleri ile birlikte bilmekteyiz.

(1138) ● İlim ve doğruluklarıyla ma'ruf olan (bilinen, tanınan) Kays b. Asım, İbn-i Müveyre ve Zibrikan b. Bedir'i, kendi kabililerine göndermiştir.

(1139) ● Bahreyn delegeleri Resûl-i Ekrem (SAV)'in yanına geldikleri zaman yakın çevresini de tanımış oldular. Resûl-i Ekrem (SAV) onlarla beraber Said b. As'ı gönderdi.

(1140) ● Yemen'e vali olarak gönderdiği Muaz b. Cebel'e; mü'minlerle beraber, İslâmî hükümlere karşı ayaklananlarla cihad etmesini, Allahü Teala (cc)'nın farz kıldıklarını kendilerine tebliğ etmesini ve üzerlerindeki malların zekâtlarını almasını emretti. Çünkü Yemen ahilisi Muaz b. Cebel'i tanıyor ve O'nun Resûl-i Ekrem (SAV)'in yakınlarından olduğunu bilerek sadakatını tasdik ediyorlardı.

(1141) ● Esasen Resûl-i Ekrem (SAV) vali olarak tayin ettiği herkese Allahü Teala (cc)'nın farz kıldığı hukuku ifa etmelerini emrediyordu.

(1142) ● Valilerin görev yaptıkları yerlerde hiç kimse kalkıp da : — **«Sen bir tek kişisin!.. Üzerimizdeki hukukla ilgili Resûl-i Ekrem (SAV)'den bir şey işitmeden, bizden hiçbirşey almaya hakkın olamaz»** diye birşey söylememiştir.

(1143) ● **Bütün bu meşhur sahabeler, doğrulukları kat'i olarak bilindiği için, görev yaptıkları beldelerdeki insanlar için bir hüccet ve delil olmuşlardır.**

(1144) ● Resûl-i Ekrem (SAV)'in görevlendirdiği «Seriyye» kumandanları da, belirttiğim mânanın kapsamına girmektediler. Mu'te'ye gönderdiği seriyyenin kumandanlığına Zeyd b. Harise'yi geçirmiş ve : — **«Eğer Zeyd şehid düşerse kumandan Cafer'dir, Cafer de şehid olursa kumandan İbn-i Revaha olur»** buyurmuştur. Ayrıca Üneysi'de tek başına bir seriyyeye kumandan yapmıştır.

(1145) ● Muhakkak ki her seriyye kumandanı, gönderildiği işin aynı zamanda hakimi durumundaydı. Çünkü kumandanların görevi, kendilerine tebliğ ulaşamayanları İslâm'a davet etmek ve ancak kanları helâl kılınanlarla savaşmaktır.

(1146) ● Resûl-i Ekrem (SAV)'in gönderdiği her kumandan; hem vali, hem seriyye emiri durumundaydı.

(1147) ● Şurası unutulmamalıdır ki Resûl-i Ekrem (SAV) şüphesiz iki, üç dört veya daha fazla vali gönderebilme imkanına da sahipti.

(1148) ● Yine İslâm'ı tebliğ ve davet için; on iki melike, on iki elçi göndermiştir. Bu meliklerin (kralların) tamamı, İslâm dinini tebliğ olunduğunu duymuşlardı. Nitekim gönderilen her elçiyi birer «Hüccet» olarak karşıladılar.

(1149) ● Resûl-i Ekrem (SAV)'in gönderdiği bu elçiler de aradığı şartlar; seriyye kumandanı ve diğer emirler (vali vs..) için aradığı şartlar gibidir. Bunların da tanınır olması gerekiyordu. Mesela : Dihye'yi, kendisini yakından tanıyan ve bilen bir çevreye göndermişti.

(1150) ● Şayet gidilen yerin (yetkilisi veya halkı) elçiyi tanıyamazsa, Resûl-i Ekrem (SAV)'in elçisi olduğuna dair bilgi edinmelidir ki, verdiği haberlerden şüpheye düşülmesin. Ayrıca Resûl-i Ekrem (SAV)'in elçisi de tanınıncaya kadar beklemekle yükümlüdür.

(1151) ● Her vali, Resûl-i Ekrem (SAV)'in mektupla gelen emir ve nehiylerini derhal tatbikata koymuştur. Hiçbir vali Resûlullah (SAV)'in emrini bekletmemiştir, geri koymamıştır. Elbette gönderilen her elçi de, gittiği yerin insanları tarafından doğruluğuyla tanınıyordu.

(1152) ● Kaldı ki elçinin gittiği yerde (eğer herhangi bir şüphe ortaya çıkarsa) istenildiği an doğruluğu öğrenilebilirdi.

(1153) ● Yazının değiştirilmesi veya yazıyı getiren kimsenin gaflet veya ihtimâma delalet eden bir şeyin bulunması gibi hallerde (mektup'tan şüphe edilirse) Resûl-i Ekrem (SAV)'den geldiği kat'i olduğu tesbit olunduktan sonra tatbik etme mecburiyeti hasıl olur.

(1154) ● Müslümanların üzerinde icma' ettiği hususlar ve Resûl-i Ekrem (SAV)'den sonra Halife'lerin vâlilere gönderdiği eminnamelerde de durum böyledir. Sonuç olarak, evet!. Halife de, kadı da, seriyye emiri de ve imam da daima tek kişiydiler.

(1155) ● Müslümanlar Hz. Ebû Bekir (R.A)'i halife yaptılar. Hz. Ebû Bekir (r.a)'de, Hz. Ömer (ra)'i yerine halife seçti. Hz. Ömer (ra)'de birinin halife seçilmesi Abdurrahman b. Avf, Osman b. Affan ve diğerlerinden «Şura» meclisi kurdurdu.

(1156) ● Kadıların beyan buyurduğu hükümler infaz ediliyor ve hadder tatbik olunuyordu. Sonra gelenler de,

onların hükümlerini aynen tatbik ettiler. Dikkat ederseniz onların hükümleri, onlardan gelen haberdir.

(1157) ● İşte bütün zikrettiklerim gösteriyor ki, şahidlik, haber ve hüküm arasında belirli farklar bulunmaktadır.

(1158) ● Kadının bir kimse hakkında hüküm vermesi, kendisince sabit olan bir haberi ihbar etmek değil midir? Yahut karşı taraftan gelen ikrara göre hüküm vermiyor mu? O'nun verdiği hükme tabi olmak, «Helâl» ve «Haram» hududları ile ilgili haberlere tabi olmak gibidir. Kadı'nın hükmü ile ihbar ettiği «Helâl» ve «Haram» hududlarına tabi olmak gerekiyor.

(1159) ● Yanında ifade vermiş bulunan şahidlerin söylediği ile bir kadı (iki taraf bulunmadığından veya hasım tarafın ikrarı sabit olmadığından) hüküm vermek zorunda değildir. Çünkü şahidler vardır ama, davalı ve davacı yoktur. Başkasına şahidlik hususunda ehil olduğu halde; bir menfaat karşılığında, bir kimsenin davalının veya davacının birisi lehinde şahidlik ettiği inancına sahipse kadı (bu şahidi te'yid eden bir başka şahid bulunmadıkça) sahidliğini kabul etmez. Ve görülmektedir ki bir şahidin tek başına yaptığı şahidlik tatbike şayan değildir.

(1160) ● Bize Süfyan ve Abdülvehhab haber verdi. (.....) Said b. Müseyyeb'ten;

«Hz. Ömer b. Hattab (ra) baş parmağın kesilmesi mukabilinde on beş deveye, şehadet parmağı için on deveye, orta parmak için on deveye, küçük ve orta parmak arasındaki parmak için dokuz deveye ve küçük parmak için altı deveye hüküm verdi.»

(1161) ● Hz. Ömer, Resûl-i Ekrem (SAV)'in el kesilmesi için elli devenin verilmesine hükmettiğini biliyordu. Bir

elde ise, beş ayrı güzellik ve yetenekte parmak vardır. Hz. Ömer (ra) işte bu ölçüyle her parmağın diyetine ilişkin hükmü istinbat etmiştir.

(1162) ● Amr b. Hazm'ın mektubunda ise Resûl-i Ekrem (SAV)'in şöyle buyurduğuna rastladık:

«Şuradan itibaren her parmak için on deve diyet vardır» [336]. Elbette biz bu hadisi şerife muttali olunca, onunla amel etmek durumundayız. Sahabei kiramda bundan sonra bu hadisi şerifle amel etmiştir.

(1163) ● Resûl-i Ekrem (SAV)'e ait olduğu kat'i olarak tesbit edilmedikoe Amr. b. Hazım'ın mektubunda bulunan hadisi şerif kabul edilmemiş olabilir — Allahü Alem —

(1164) ● Bu hadisi şerifte iki delalet bulunmaktadır. Birincisi; haberin kabulüdür. Diğeri hadisi şerif sabit olduğu vakit, derhal kabul etmektir. Kaldı ki, kabul ettikleri haberin misli ile imamlar amel etmemiş olsa bile, durum değişmez.

(1165) ● Yine burada açıkca görüyoruz ki; bir imam (halife) bir işi yaptıktan sonra, Resûl-i Ekrem (SAV)'den bildirilen habere aykırı olduğu ortaya çıkarsa, bu haberden dolayı yapılan o iş derhal terkedilir.

(1166) ● Yine görüyoruz ki; Resûl-i Ekrem (SAV)'in hadisi kendisinden sonra bir kimsenin ameliyle değil, bizzat sabit olur.

(1167) ● Ne Muhacirlerden, ne de Ensardan hiçbir sahabe bundan sonra kalkıp da **«Hz. Ömer (ra) buna aykırı amel etti.»** demedi. Ayrıca yanındaki bilginin hadisi şerife

---

(336) Biz bu mektubun sahih olduğuna kaniiz. Bakınız, Hakim -Müstedrek (1/395-397) ve İbn-i Hişam-Es Sire/966.

aykırı olup - olmadığını söyleyen de çıkmadı. Tam aksine sahabe-i kiramdan hepsi üzerlerindeki vecibeyi yerine getirerek Resûl-i Ekrem (SAV)'den gelmiş hadisi şerifi kabul ettiler ve buna aykırı olan her işten vazgeçtiler.

(1168) ● Eğer Hz. Ömer (ra)'e bu hadisi şerif ulaşsaydı, şüphesiz ki o da bununla derhal amel ederdi. Nitekim biliyoruz ki, Allahü Teala (cc)'dan korku, Resûl-i Ekrem (SAV)'e tabi olmak ve vacibi eda etmekle, hadisi şerife aykırı her türlü amel terkedilmiştir. Hiç kimse Resûl-i Ekrem (SAV)'e rağmen (sünnet'in zıddına) bir amele girişemez. Çünkü Allahü Teala (cc)'ya itaat; Resûl-i Ekrem (SAV)'e itaatla yerine getirilebilir.

(1169) Birisi sordu ve dedi ki : «— **Hz. Ömer'in; Resûl-i Ekrem (SAV)'den geldiği sabit olan haberi işittikten sonra, yaptığı amelden vazgeçtiğini misallerle açıklayabilir misiniz?»**

(1170) ● Cevap olarak dedim ki; bu zikrettiklerimiz delil olmuyor mu?

(1171) ● Dedi ki : «— **Evet ama söylediklerinizin yalnız şu iki hususu delillendirmektedir. Birincisi, sünnetin bulunmadığı yerlerde ictihad ve reyle amel etmenin caizliği, ikincisi; sünnet sabit olunca, nefsi ameli (şahsi kanaati) zaruri olarak terketmek. Sünnete aykırı olan her türlü ameli terketmek vaciptir. Sünnet'in iptali ise, ancak daha sonra varid olan bir hadisi şerifle sabit olabilir. Elbette ki muhalif olan haberin zayıf olmaması da şarttır. Bu sebeble sizden başka misaller talep ediyorum.»**

(1172) ● Peki!.. Bize Süfyan haber verdi. (.....) Said b. Müseyyeb'ten;

«Ömer b. Hattab şöyle diyordu : «— Diyet akıle'ye düşer. Kadın kocasının diyetinden hiçbir şeye sahip ola-

maz.» **Fakat Dahhak b. Süfyan, Resûl-i Ekrem (SAV)'in kendisine: «— Eşyem Ed'Dabbabi'nin diyetine karısının da mirascı kılınması» diye yazdığını söyleyince, Ömer b. Hattab kendi görüşünden döndü»** [337].

(1173) ● Bu hadisi şerifi, buradan başka bir yerde de tefsir etmiştim.

(1174) ● Bize Süfyan haber verdi. (.....) Tavus'tan;

«Hz. Ömer dedi ki: «— Cenin konusunda Resûl-i Ekrem (SAV)'den bir hüküm işiteniniz var mıdır? Bunun üzerine Haml b. Malik b. Nabiga halktı ve: «— Benim muzır iki tane zevcem vardı. Birisi eline geçirdiği çadır sopası ile diğerine vurmuş ve böylece cenin ölü olarak doğmuştu. Resûl-i Ekrem (SAV)'de bunun için bir köle veya cariye azad etmeye hükmetmişti.» deyince, Ömer b. Hattab (ra): «— Eğer ben bunu işitmemiş olsaydım başka bir şekilde hüküm verirdim.» dedi [338].

(1175) ● Süfyan'dan başka bazı alimler de Hz. Ömer b. Hattab'ın: «— **Neredeyse bu gibi çok önemli bir konuda biz kendi reyimizle hükmedecektir»** dediğini rivayet etmişlerdir.

(1176) ● Buradan da anlaşılıyor ki Hz. Ömer (ra) hadisi şerifi duyarduymaz kendi rey ve ictihadından vazgeçmiş, gerek Dahhak'ın hadisinde ve gerekse ceninle ilgili hadiste beyan buyurulan hükme tabi olmuştur. Nefsi amelini terketmiştir. Hatta ceninle ilgili hadisi şerifi işittikten sonra: **«Eğer biz bunu işitmemiş olsaydık, başka bir şekilde hüküm verirdik.»** diyerek meseleyi izah buyurmuştur.

---

(337) Sünen-i Tirmizi, Sünen-i Ebû Davud, Muvatta, ve Sünen-i İbn-i Mace.

(338) Sünen-i Ebû Davud

(1177) ● Resûl-i Ekrem (SAV)'in sünnetinde canın karşılığı olarak 100 deve fidye verilmesi sabittir. Cenin durumu (ve dünyaya henüz gelmediği) için 100 deve fidyeyi gerektirmemektedir. (Allahu alem).

(1178) ● Hz. Ömer (ra) duyar - duymaz Resûl-i Ekrem (SAV)'in hükmüne tabi olmuştur. Resûl-i Ekrem (SAV)'e ittibadan başka kendi nefsinin lehinde bir davranışta da bulunmamıştır. Daha önce Resûl-i Ekrem (SAV)'den birşey işitmediği için o konuda kendi ictihadıyla amel etmiş, ancak sünnetin kendi ameline aykırı olduğunu öğrenir - öğrenmez, Resûl-i Ekrem (SAV)'in hükmüne tabi olarak kendi görüşünü bırakmıştır. O her işinde aynı usule tabi olurdu.

(1179) ● İnsanlar da bu konuda aynı şeylerle yükümlüdürler.

(1180) ● Bize Malik haber verdi. (.....) Salim'den;

«Hz. Ömer b. Hattab, Abdurrahman b. Avf'ın Resûl-i Ekrem (SAV)'den verdiği haber üzerine halkla beraber oradan çıktı.»

(1181) ● Yani Şam'da iken, taun hastalığıyla ilgili haber gelince Hz. Ömer (ra) halkla beraber orayı terketti.

(1182) ● Bize Malik haber verdi. (.....) Ca'fer b. Muhammed'in babasından;

«Hz. Ömer (ra) mecûsiler meselesini düşünüyor ve : «— Onlara nasıl davranacağımı bilemiyorum» diyordu. Bunun üzerine Abdurrahman b. Avf : «— Ben Resûl-i Ekrem (SAV)'in «Onlara ehl-i kitap muamelesi yapın» diye söylediğini biliyorum» dedi [339].

(339) İmam Malik, Muvatta (1/264).

(1183) ● Bize Süfyan haber verdi. (.....) Becale'den;

«Abdurrahman b. Avf'ın (ra) Resûl-i Ekrem (SAV)'in Hecer [340] mecusilerini cizyeye tabi kıldığını bildirdiği güne kadar, Hz. Ömer (ra) mecusilerden cizye almadı».

(1184) ● Münkati olarak zikrettiğim her hadisi; «Muttasıl» veya «Meşhur» olarak işitmişimdir. Bir cemaat, yine bir cemaatten rivayet etmektedir. Fakat hıfz bakımından emin olmadığım ve bazı yazılarım da kaybolduğu için hadisleri tümüyle buraya almayı uygun bulmadım. Bununla beraber bilen alimlerden tahkik ederek, hadis-i şerifi böylece kısaltarak zikrediyorum. Meselenin iyiden iyiye uzamasından çekindiğim için, kifayet edecek kadarını burada beyan ettim.

(1185) ● Hz. Ömer (ra), Abdurrahman b .Avf (ra)'ın rivayetini kabul ederek mecusilerden cizye aldı. Hz. Ömer (ra) Kur'an-ı Kerîm'in şu âyet-i kerimesini: **«Ve kendilerine kitap verilenlerden, hor ve hakir bir şekilde kendi elleriyle cizye verinceye kadar cihad edin»** [341] ve müslüman oluncaya kadar kafirlerle cihad etmeyi emreden âyetleri okuyor, ancak bu konuda Resûl-i Ekrem (SAV)'den birşey bilmiyordu. Ona göre mecusiler ehl-i kitap kafirlerden değildi. Daha sonra Abdurrahman b. Avf (ra)'ın haberini kabul ederek, söylenen hadisi şerife tabi oluyor.

(1186) ● **«Becale'nin» rivayet ettiği hadisi şerif ise mevsuldür. Ömer bazı valilerine katiplik yapan bir adamayetişmiştir [342].**

---

(340) Hacer, Bahreyn'de bir kasabının adıdır.

(341) Et Tevbe Süresi: 29.

(342) Sahih-i Buhari, Sünen-i Ebû Davud ve Sünen-i Tirmizi'de bu hadis muttasıl olarak da rivayet edilmiştir.

(1187) ● Birisi sordu ve dedi ki : **«— Hz. Ömer (ra) bir kimsenin yaptığı rivayetin başka bir kimse tarafından da rivayet edilmesini istemiyor muydu?»**

(1188) ● Cevap olarak dedim ki; Evet!.. Bahsettiğim üç mahiyet dışında, öyle birşey istemiyordu. Bu üç mahiyet ise; şunlardı.

(1189) ● Birincisi; kendisince güvenilir olması noktasından böyle bir ihtiyaca başvurdu. Madem ki bir tek kimsenin haberi dahi hüccet teşkil ediyor, öyle ise iki kişinin haberi daha da sağlam olur. Ancak Hz. Ömer (ra) kesinlik noktasından böyle bir yola başvurmuştur.

(1190) ● İkincisi; haberi vahidi kabul edip de, bazı yerlerde iki kişi isteyeni de gördüm. Ayrıca beş kişinin rivayetiyle yetinmeyip, altıncı bir kişinin rivayetini de tahdis edip yazanlar da vardır. Zira bir haber, ne kadar çok tezahür edip, tevatür derecesine yaklaşırsa, hüccet noktasından çok daha kavi olur, dinleyiciyi daha da mutmein kılar.

(1191) ● Üçüncüsü; yanında iki veya üç tane adil şahid bulunduğu halde, daha fazla şahid isteyen idareci ve kadılara da rastladım. Bununla idareci veya kadı nefsini mutmein kılmaktadır. Yoksa daha fazla şahid getirilmezse de, eldeki şahidlerin ifadesine göre hükmedecektir.

(1192) ● Şunu da belirtelim ki; rivayet eden kimseyi tanımadığı için Hz. Ömer (ra)'de, tanıdığı bir kimseden aynı şeyi işitmedikçe tevakkuf etmiş olması da mümkündür.

(1193) ● Hz. Ömer (ra) bu sebeble tanımadığı (adil olup olmadığını bilmediği) kimsenin haberini kabul etmemiştir. Ancak ehli olan ve kendisince adaleti sabit bulunan kimselerin haberini kabul etmişitr.

(1194) ● Rivayet eden kimse Hz. Ömer (ra)'in indinde makbul bir kimse de olabilir. Fakat haklı bir sebeble haberini reddeder ve daha adil bir kimsenin rivayetini bekler.

(1195) ● Birisi sordu ve dedi ki : **«Sizce Hz. Ömer (ra) bu bahsettiğiniz ihtimallerden hangisini esas almış olabilir?»**

(1196) ● Cevap olarak dedim ki; Bizce Ebû Musa'nın haberinden itiyad yolunu tuttuğu anlaşılıyor. Çünkü Ebû Musa — İnşaallah — Hz. Ömer (ra)'in nezdinde sözü makbul ve güvenilir bir kimsedir.

(1197) ● Birisi sordu ve dedi ki : **«— Peki bunu nereden çıkarıyorsunuz?»**

(1198) ● Şuradan!.. Malik b. Enes, Ebû Musa'nın bu haberini, birden fazla kişiden rivayet etmiştir. Ve Hz. Ömer (ra) Ebû Musa'ya şöyle demiştir : **«Ben seni asla itham edemem. Ancak insanların, Resûl-i Ekrem (SAV) hakkında türlü laflar çıkaracağından endişe ediyorum»** [343].

(1199) ● **Peki bu haber münkati değil midir?»** diye sordu.

(1200) ● — «Hayır!.. Hücceti sabit ve meydandadır. Hz. Ömer (ra) veya başkası olsun dinde imam olan bir kimsenin, kaçınılmaz bir hüccet ile bazen vahidin haberini kabul etmesi, bazen de reddetmesi caiz olamaz. Alim ve selim akıl sahibi hiç kimse bunu yapamaz. Bir kadı, bir defa iki şahidle hükmedip de, başka bir defa iki şahidi (aynı konuda) kafi görmezse, bu tutum caiz olamaz. Ortada ancak, çok ciddi bir sebeb bulunursa aksi sözkonusu olabi-

(343) Sahih-i Buhari ve Sahih-i Müslim.

lir. Hz. Ömer (ra)'in; ilim, emniyet, akıl ve fazileti ise son derece mükemmeldir.

(1201) ● Allahü Teala (cc)'nın kitabında da, bu söylediklerime delil teşkil eden âyet-i kerimeler mevcuddur.

(1202) ● **«Muhakkak biz Nuh'u kavmine gönderdik»** [344].

(1203) ● **«Andolsun ki, biz Nuh'u kavmine (Peygamber olarak) göndermişizdir»** [345].

(1204) ● **«... İbrahim ve İsmail'e de vahyettik»** [346].

(1205) ● **«Ad kavmine kardeşleri Hud'u gönderdik»** [347].

(1206) ● **«Semûd kavmine kardeşleri Salih'i gönderdik»** [348].

(1207) ● **«Medyen'e kardeşleri Şuayb'ı gönderdik»** [349].

(1208) ● **«Lut kavmi (gönderilen) peygamberleri yalanladı. Kardeşleri Lût onlara : «— Siz sakınmaz mısınız? Ben sizin için apaçık bir elçiyim. Allah'tan korkup itaat edin»** [350].

(1209) ● Allahü Teala (cc) Resûl-i Ekrem (SAV) için; **«Biz Nûh'a vahyettiğimiz gibi sana da vahyettik»** [351].

(1210) ● **«Muhammed, ancak bir peygamberdir. Ondan önce de peygamberler geçmiştir»** [352].

---

(344) Nûh Sûresi : 1.
(345) Hûd Sûresi : 25, El Mü'minûn Sûresi : 23, El Ankebût Sûresi : 14.
(346) Nisâ Sûresi : 163.
(347) A'raf Sûresi : 65, Hûd Sûresi : 50.
(348) A'raf Sûresi : 73.
(349) A'raf Sûresi : 85, Hûd, Sûresi 84, Ankebut Suresi : 36.
(350) Şuara Sûresi : 160 - 163.
(351) Nisâ Sûresi : 163.
(352) Al-i İmran Sûresi : 144.

(1211) ● Allahü Teala (cc) bu âyet-i kerimelerde, peygamberlerle ilgili olarak kullarına hüccet göstermektedir. Elbette mü'minler diğer peygamberleri de böylece kabul ediyorlar. Buradaki delil kat'idir. Peygamberlerden bir kısmının işlerine şahid olan insanlar; bunu dikkate alarak kendilliğinden önceki peygamberleri de kabul ederler. Bir peygambere ait hüccet, (mahiyet aynı olduğu için) diğerleri için de aynen hüccet teşkil etmektedir.

(1212) ● Nitekim Allahü Teala (cc) şöyle buyurmaktadır;

«Onlara (Mekke halkına) o şehir halkının durumunu misal getir. Hani oraya elçiler gelmişti. Biz o zaman kendilerine iki (elçi) göndermiştik de onları tekzib etmişlerdi. Biz de bir üçüncüsü ile (bunları) takviye etmiştik de: «Biz size gönderilmiş elçileriz» demişlerdi. Onlar: «Sizler dediler, bizim gibi insandan başka (kimseler) değilsiniz. Hem Allahü Teala (cc) size hiçbirşey indirmemiştir. Siz yalan söyler (kimse) lerden başkası değilsiniz» [353].

(1213) ● Bu âyet-i kerimenin zahirine göre gönderilen elçiler önce iki, sonra üçtür. Sözkonusu ümmet de bir tanedir. Te'kidde fazlalık, hüccetin bir kişi ile sabit olmasına mani değildir. Zira Allahü Teala (cc) peygamber olmayanları beyan ederek delilleri kullarına vermektedir.

(1214) ● Bize Malik haber verdi. (.....) Füreya bintü Malik b. Sinan anlatıyor;

«Hubraoğulları benim ailemdi. Ben Medine'ye daha sonra ailemin yanına dönmek üzere gelmiştim. Kocam kendisine köle satın almaya giderken, kudum başlarında bulunan kimseler tarafından öldürülmüştü. Bunun üzerine

(353) Yasin Sûresi: 13 - 15.

Resûl-i Ekrem (SAV)'e giderek; ailemin yanına dönüp dönemiyeceğimi sordum ve;

«Benim kocam, beni sahip olduğu bir evde terketmedi» dedim. Resûlullah (SAV) «— Evet» dedi, ben de oradan ayrıldım. Daha yeni mescide girmek üzere idim ki, Resûl-i Ekrem (SAV) beni tekrar çağırdı, emrine icabet ettim. Bana «— Sen ne diyordun?» diye sordu. Meseleyi yeni baştan ayrıntılarıyla anlattım, Resûl-i Ekrem (SAV);

«— Farz olan iddet müddetini evinde tamamlayacaksın» buyurdu. Ben de dört ay, on günlük iddetimi, bu emir üzerine evimde tamamladım. Hz. Osman(RA) halife olduğu zaman, böyle bir hadişe vukû bulmuştu. O da beni huzuruna çağırdı, ona meseleyi anlattım. Bunun üzerine Hz. Osdan (RA)'da, bu beyana tabi olarak hüküm verdi» [354].

(1215) ● Hz. Osman (ra) velâyet hakkı (halifeliği) ve ilmi ile mühacir ve ensar arasında bu nevi hadisleri bu kadının verdiği haberle hükme bağlamıştır.

(1216) ● Bize Müslim haber verdi. (.....) Tâvus anlatıyor;

«İbn-i Abbas'ın yanında bulunuyordum. Zeyd b. Sabit gelip kendisine : «— Son günlerini Kabe'de geçirmemek şartı ile bir hayızlı kadının çıkıp gitmesine fetva verir misin?» dedi. İbn-i Abbas'da «— Evet» cevabını verdi ve devamla : «— İstersen git filan ensari kadına soruver Resûl-i Ekrem (SAV) ona böyle emretti mi, emretmedi mi? Zeyd b. Sabit meseleyi tahkik için kadının yanına gitmiş, dönüşünde gülüyor ve İbn-i Abbas'a«— Ben seni sadık (doğru ve adil) olmaktan başka bir şekilde görmedim» diyordu [355].

---

(354) Sünen-i Ebû Davud, Sünen-i Tirmizi, Muvatta, Müsnued, Taylasi, İbn-i Saad.

(355) Sahîh-i Buhari, Sahih-i Müslim, Müsned ve Beyhaki.

(1217) ● Zeyd b. Sabit, son günlerini Kabe-i Muazzama'da geçirmeden, hiçbir hacının oradan ayrılamıyacağını biliyordu. Yanındaki hacı ise hayız halinde idi. İbn-i Abbas, eğer Kabe-i Muazzama'ya kurbandan sonra tavaf etmişse ayrılabileceğini söylüyor; fakat Zeyd bu fetvayı kabul etmeyerek İbn-i Abbas'ın ismini verdiği kadına gidip durumu soruyor. Zeyd b. Sabit, meselede İbn-i Abbas'ın haklı olduğunu anlayınca, kendi görüşünden vazgeçerek sünnete teslim oluyor. Halbuki bahsi geçen kadın olmadan da, İbn-i Abbas'ın rivayet ettiği husus hüccet teşkil ediyordu.

(1218) ● (.....) Said b. Cübeyr'den;

(1219) ● İbn-i Abbas derin fıkıh bilgisi ve adaleti ile; Übey b. Ka'b'ın rivayetini zikrettikten sonra bazı kimselerin uydurdukları yalanın mahiyetini ortaya koyuyor ve reddediyor. Hızır (a.s.)'la arkadaşlık yapan kimsenin Hz. Musa (a.s.)'nın olduğuna dair hüccetî gösteriyor.

«İbn-i Abbas'a şu suali sordum;

«— Nevf'el Bekkali [356] Hızır (as)'la arkadaşlık yapan Musa'nın Ben-i İsrail'e peygamber olarak gönderilen Hz. Musa (as)'dan başkası olduğunu iddia ediyor. Öyle midir?» İbn-i Abbas dedi ki;

«— Allahü Teala (cc)'nın düşmanı yalan söylemiş!.. Übey b. Ka'ab bu konuda «Resûl-i Ekrem (SAV) bize konuşma yaptı diye rivayette bulundu.» İbn-i Abbas daha sonra Hz. Musa (as)'nın Hızır'la arkadaşlık yaptığına dair hadisi şerifi zikretti» [357].

(1220) ● Bize Müslim haber verdi. (.....) Tavus'tan;

«İbn-i Abbas'a ikindiden sonraki sünnetleri sordum. O da bundan sakınmamı söyledi. Bunun üzerine : «— Onların

---

(356) Buradaki Nevf; İbn-i Füdale El Bükali'dir. Kıssa rivayetleriyle ünlüdür. Annesi Kab'ül Ahbar'ın karısıdır.

(357) Sahih-i Buhari, Sahih-i Müslim.

bırakılmasını gereken sebeb nedir?» diye sorduğumda, bana şu âyet-i kerime ile cevap verdi;

«Allah ve Resûlü bir işe hüküm verdiği zaman, gerek mü'min olan bir erkek gerek mü'min olan bir kadın için (ona aykırı olacak) işlerinde kendilerine muhayyerlik yoktur. Kim Allah'a ve Resûlü'ne isyan ederse muhakkak ki o, apaçık bir sapıklıkla yolunu sapıtmıştır» [358].

(1221) ● İbn-i Abbas, Kur'an-ı Kerîm'den âyet okuyarak, delil getirerek Resûl-i Ekrem (SAV)'den aldığı haberi destekliyor ve bundan sonra hiçbir mü'minin bu hükmü bırakıp, başka bir şeyi seçemiyeceğini söylüyor.

(1222) ● Tavus, sadecse İbn-i Abbas'ın bu rivayetiyle Resûl-i Ekrem (SAV)'in hükmünü öğrendiği halde; **«— Bu yalnız senin verdiğin bir haberdir. (Yani haberi vahiddir) Bunu Resûl-i Ekrem (SAV)'den kabul edemem. Çünkü unutmuş olman mümkündür»** diye İbn-i Abbas'a bir itirazda bulunmamıştır.

(1223) ● Birisi sordu ve dedi ki : **«Belki de İbn- Abbas'a böyle bir şeyi söylemeyi kerih bulmuştur?»**

(1224) ● Şüphesiz ki İbn-i Abbas kendisine bir hakkı söyleyen kimseden, şer'i hududlarda titizlik gösteren bir kimseden çok daha faziletli ve üstündür. Nitekim İbn-i Abbas, Tavus'u ikindiden sonraki iki rek'at sünnetten nehyetmiş, Tavus o haberi öğrendiği güne kadar bu iki rek'atı hiç bırakmadığı halde, o günden sonra vazgeçmiştir.

(1225) ● (.....) İbn-i Ömer'den;

«Biz muhabere (ziral ortakçılık) yapar ve bunda da bir sakınca görmezdik. Fakat Rafii, Resûl-i Ekrem (SAV)'in bu çeşit ortaklığı nehyettiğini bildirince, derhal terkettik» [359].

---

(358) El Ahzab Sûresi : 36 (Hadis'in tamamı için Beyhaki (2/453).

(359) Ahmed b. Hanbel - Müsned (3/304 - 313).

(1226) ● Görülmektedir ki, İbn-i Ömer; hiçbir sakınca görmediği için zirai ortakçılık yapıyor ve bundan da menfaat sağlıyor. Fakat hiç itham olunmamış sadık ve adil bir kimsenin haberi ile, Resûl-i Ekrem (SAV)'in hükmünü öğrenip, kendi akli görüşünü bir kenara itiyor ve; **«— Hiç kimse, şimdiye kadar bu nev'i ortaklığı şer'an mahzurlu bulmadı. Biz bu güne kadar bu muameleyi yapıyorduk»** diye birşey söylemiyor.

(1227) ● Bu da açıkca gösteriyor ki, Resûl-i Ekrem (SAV)'den sonra iştigal edilen herhangi bir iş, eğer Resûl-i Ekrem (SAV)'in hükmü ile sabit değilse, kat'iyyen hüccet teşkil etmez.

(1228) ● Bize Malik haber verdi, (.....) Ata b. Yesar'dan;

«Muaviye, altın ve gümüşten imal edilmiş (ağırlığından fazla bir paha ile) bir su kabını satın aldı. Ebû Derda O'na hitaben dedi ki;

«— Ben Resûl-i Ekrem (SAV)'in bu gibi şeylerden nehyettiğini işittim».

Bunun üzerine Muaviye;

«— Ben bunda herhangi bir sakınca görmüyorum» diye cevap verdi. Bu cevabı işiten Ebû Derda;

«— Ben Resûl-i Ekrem (SAV)'in haberini rivayet ederken, O'da kendi şahsi görüşünü bildirirken, kim beni Muaviye'ye karşı özürlü görebilir. Ben artık burada durmayacağım» dedi (360).

(1229) ● Ebû Derda, Muaviye'nin ameline karşı hüccet getiriyor. Muaviye ise kendi şahsi görüşünü bırakmıyor. Ebû Derda'da, sika ve sadık bir kimsenin Resûl-i Ekrem (SAV)'den yaptığı rivayetin terk edilmesine tahammül

(360) Kütüb-i Sitte (Nesai hariç).

edemiyerek ve sünneti yüceltmek niyetiyle oradan ayrılıyor.

(1230) ● (.....)

«Ebû Said El Hûdri buluştuğu bir kimseye, Resûl-i Ekrem (SAV)'den bir haber rivayet etti. Adam da bunun aksi bir haberi bildirdi. Bunun üzerine Ebû Said El Hudri;

«— Vallahi ben ile sen; bir çatı altında kat'iyyen babarınamayız» dedi.»

(1231) ● Bir ravinin, kendi haberini kabul etmeyişi zor bir şeydir. Buluştuğu kimsenin verdiği haber, Ebû Said El Hudri'nin verdiği habere muhaliftir. Fakat adamın haberi iki yönlü de olabilir. Birincisi; biraz evvel zikrettiğim gibi, Ebû Said'in haberine aykırı olabilir. İkincisi, aykırı da olmayabilir.

(1232) ● (.....) Mahled b. Hüfaf'dan;

«Bir köle satın almış ve çalıştırmaya başlamıştım. Neden sonra ayıplı olduğunu anladım. Doğruca Ömer b. Abdülaziz'e gidip, meseleyi kendisine arzettim. Ömer b. Abdülaziz köleyi, ondan elde ettiğim gelirle birlikte geri çevirmeme hükmetti. Urve'ye uğrayıp durumu kendisine bildirince, Urve;

— «Ben akşam üstü Ömer b. Abdülaziz'e giderim. Çünkü Hz. Aişe (r.Anha) bu gibi bir hadise vuku bulduğunda Resûl-i Ekrem (SAV)'in «Sağlanan gelirin iade edilmeyeceğine» hükmettiğini bana bildirmişti. Bunu öğrenince acele Ömer b. Abdülaziz'e gittim ve Urve'nin, Hz. Aişe (R. Anha) dan rivayet buyurduğu haberi kendisine anlattım. Ömer b. Abdülaziz;

— «Bana nasıl müyesser oldu ise öylece hüküm vermiştim. Allahü Teala (cc) biliyor ki; ben hak'tan gayrısını

aramıyorum. Sen şimdi Resûl-i Ekrem (SAV)in bu konudaki haberini bana ulaştırdın. Binaenaleyh ben de Ömer b. Abdülaziz'in (yani kendisinin) hükmünü reddediyor ve Resûl-i Ekrem (SAV)'in hükmünü tatbik ediyorum» (361).

(1233) ● Bize haber verildi. (.....) İbn-i Ebi Zi'b den;

«Sa'd b. İbrahim; Rebia b. Ebi Abdurrahman'ın reyi ile bir meselede bir kimsenin aleyhine hüküm vermişti. Ben de Resûl-i Ekrem (SAV)'den bu hükme aykırı olan bir rivayeti bildirdim. Sa'd b. İbrahim, Rebia'ya dönerek dedi ki;

«— Bu adam İbn-i Ebi Zi'b'dir. Bence sıka ve adil bir kimsedir. Bana Resûl-i Ekrem (SAV)'den, verdiğim hükme aykırı bir rivayette bulunmaktadır. Buna ne dersin?»

Rebia b .Ebi Abdurrahman bu sual üzerine;

«— Sen ictihadda bulundun. Bu sebeble senin verdiğin hüküm geçerlidir» diye cevap verdi.

Bu cevab üzerine Sa'd b. İbrahim;

«— Yazıklar olsun!.. Ben Sa'd b. Ümmü Saad'ın hükmünü yürütüp de, Resûl-i Ekrem (SAV)'in hükmünü reddedeceğim ha!.. Hayır, ben Sa'd b. Ümmü Saad'ın hükmünü (yani kendi hükmümü) reddedeceğim ve Resûl-i Ekrem (SAV)'in hükmünü infaz edeceğim» diyerek, dava dosyasını getirip yırttı ve davalının lehine hükmü değiştirdi.»

(1234) ● (.....) Ebi Şüreyh'ül Ka'bi'den;

Resûl-i Ekrem (SAV) fetih yılında şöyle diyordu;

---

(361) Sünen-i Ebû Davud, Sünen-i Tirmizi, Sünen-i Nesai, Sünen-i İbn-i Mace, Taylasi ve Beyhaki.

«Öldürülen kimsenin (varisleri) şu iki tercih arasında muhayyerdirler. İsterse diyet alırlar, isterlerse kısas uygulanmasını talep ederler» [362].

Ebû Hanife Şihabi dedi ki : **«İbn-i Ebi Zi'b'e, «— Siz bu hadisi alıyor musunuz ey ebâ Haris?» diye sordum, O da yumruklarını göğsüne vurarak fevkalâde korkutucu bir ses çıkardı ve bu sualimden üzülerek şöyle dedi;**

«— Ben sana Resûl-i Ekrem (SAV)'in hükmünü bildiriyorum. Sen kalkmış hala bana «Bu hadisi alıyor musun, bununla amel ediyor musun?» diye soruyorsun!.. Bu hüküm benim ve onu işiten herkesi bağlar, herkes üzerine vecibedir. Allahü Teala (cc) bütün insanlara Resûl-i Ekrem (SAV)'i seçip gönderdi. İnsanların hidayetine O vesile oldu. Resûl-i Ekrem (SAV)'in lisanı üzerine hakkın ne olduğunu bildirdi. Binaenaleyh bütün kulların görevi Allahü Teala (cc) ve Resûlü'ne itaat ve boyun eğmektir. Hiçbir müslüman Resûl-i Ekrem (SAV)'in hükmüne itaatten bir karış bile ayrılamaz!...»

Ben, «zikrettiğiniz şeyler kâfidir ve yeterlidir» diye teslim olduğuma inandırıncaya kadar susmadı.»

(1235) ● Haberi vahidin kat'i hüccet olduğuna dair bir - çok misal bulunmaktadır. Biz bu kadarını zikretmekle yetineceğiz.

(1236) ● Bizden önceki selefi salihin de (Hepsini hayırla anarız) hep bu nurlu yolu takip buyurmuşlardır.

(1237) ● Bütün beldelerdeki ilim ehli, işin mahiyetini bize böylece anlatmışlardır.

(1238) ● Said'le Medine'de buluştuğumuzda bana şunları söylüyordu;

---

(362) Kütüb-i Sitte ve Ahmed b. Hanbel'in «Müsned'i».

«Ebû Said El Hûdri, para mübadelesi ile ilgili olarak Resûl-i Ekrem (SAV)'den haber bildirdi. O'nun bize verdiği bu haber sünnettir. Ebû Hureyre'nin de Resûlullah (SAV)'ten rivayet buyurdukları sünnettir. Bunların dışındaki vahid kimselerin de Resûl-i Ekrem (SAV)'den haber verdikleri sünnettir.»

(1239) ● Urve'de şöyle diyordu;

«Hz. Aişe (r.anha)'nin bana bildirdiğine göre Resûl-i Ekrem : «Eşyadan sağlanan gelir, tazmindir (yani iade edilmez)» diye buyurmuştur. Bu da sünnettir. Bu mahiyette Hz. Aişe (r.anha)'den rivayet buyurulan bütün hadisi şerifler de sünnet olup, «Haram» veya «Helâl» kılma niteliğini taşıyorlar.»

(1240) ● Yine Urve'nin **«Bana Resûl-i Ekrem (SAV)'den Üsame b. Zeyd tahdis etti»** veya **«Bana Resûl-i Ekrem (SAV)'den İbn-i Ömer ve (başkaları) tahdis etti»** dediğini gördüm. Bu hadisi şeriflerin her biri de sünnettir.

(1241) ● Yine Urve'nin **«Bana Ömer'den, Abdurrahman b. Abdi Kari tahdis etti»** veya **«Bana Ömer'den Abdurrahman b. Hatıb, o da babasından tahdis etti»** dediğini de gördük. Bu rivayetlerin her biri de, İbn-i Ömer'den gelen haber hükmündedir ve sünnettir.

(1242) ● Kasım b. Muhammed'in : **«Bana Resûl-i Ekrem (SAV)'den Aişe, ... ve ..... tahdis etti»** dediğini de işittim. Bu hadisi şeriflerin her biri de sünnettir.

(1243) ● Yine **«(.....) Hansa bintü Hidam, Resûl-i Ekrem (SAV)'den haber verdi»** dediğini de işittik ve gördük. Kadın olmasına rağmen onun da bu haberi sünnettir.

(1244) ● Ali b. Hüseyin'in (.....) Üsame b. Zeyd'den Resûl-i Ekrem (SAV)'in **«Müslüman kafire mirasçı olamaz»**

dediğini tahdis ettiğini gördüm. Bu hadisi şerifte bir sünnetin ispatıdır. İnsanlar da bu haberin sünnet olduğunu tesbit ettiler.

(1245) ● Yine Ali b. Hüseyin'in, Cabir'den ve Ebû Hureyre'den de tahdis ettiğini gördük. Bunlar da genel olarak sünnetin ispatıdır.

(1246) ● Muhammed b. Cübeyr b. Mutim'in, Nafi b. Cübeyr b. Mutim'in, Yezid b. Talha b. Rükane'nin, Nafi b. Uceyr b. Abdi Yezid'in, Eba Seleme b. Abdurrahman'ın Talha b. Abdullah b. Avf'ın, Musab b. Sa'd b. Ebi Vakkas'ın, İbrahim b. Abdurrahman b. Avf'ın, Harice b. Zeyd b. Sabit'in, Abdurrahman b. Ka'b b. Malik'in, Abdullah b. Ebi Katade'nin, Süleyman b. Yesar'ın, Ata b. Yesar'ın ve bunların dışında Medine muhaddislerinin : **«— Bana fülân, fülandan, filanca sahabi veya Tabiinden Resûl-i Ekrem (SAV)'in şöyle dediğini tahdis etti»** dediklerine şahid olduk. Bunlarla da sünneti tesbit ediyoruz.

(1247) ● Mekke'de mukim olan muhaddislerden Ata, Tâvûs, Mücahid, İbn-i Ebi Müleyke, İkrime b. Halid, Ubeydullah b. Ebi Yezid, Abdullah b. Babahe, İbn-i Emi Ammar ve bunlar gibi, Yemenli muhaddislerden Veheb b. Münebbih'in Şamlı muhaddislerden Mekhûl'ün Basralı muhaddislerden Abdurrahman b. Ganam ve Hasan'ın, Kufeli muhaddislerden İbn-i Sirin'in, Esved'in, Alkame ve Şa'bi'nin ve diğer şehirlerde mukim olan muhaddislerin haberi vahidle Resûl-i Ekrem (SAV)'in sünnetini tesbit ettiklerini, bununla fetva verdiklerini, her birinin; hem kendinden önceki, hem de kendinden sonrakinin haberini kabul ettiklerine şahid olduk.

(1248) ● Hususun ilminde (haberi vahidle teşekkül eden hususi ilimde) eğer bir kimsenin : **«Müslümanlar eskiden**

de, şimdi de haberi vahidi kabul etmiş ve onunla amelde bulunmuşlardır» demesi caiz ise, bunu teslim etmek ve söylemek şüphesiz ki bize de caizdir.

(1249) ● Ben haberi vahidle bir ilmin teşekkülünde İslâm fakihlerinin ihtilâf ettiklerini bilmiyorum. Yani ihtilâf etmemişlerdir. Eğer bir ihtilâftan söz edeceksek bu şüphesiz ki yukarıda mahiyetini belirttiğim keyfiyette ortaya çıkmıştır.

(1250) ● Dedi ki; bir kimse (karıştırdığı için) : **«Resûl-i Ekrem (SAV)'den rivayet edilen şu hadisi şerife; diğer hadisi şerifin ravileri (aynı konuda) muhalefet ediyorlar, buna ne dersiniz?» tarzında bir sual soramazlar mı?.**

(1251) ● Cevap olarak dedim ki; yanında muhtelif iki hadis (Birbirinin mahiyette zıddı) bulunmadıkça veya bir raviyi diğerinden daha sadık ve adil görmedikçe, yahud kendisinden hadis alınan kimse hafız olmadıkça, senedde yer alan ravilerden biri müttehem (itham altında) durumda bulunmadıkça; bir alim çok yerde haberi vahidi esas alıp, «Helâl» ve «Haram» hududlarını beyan edebilir. Benzeri herhangi bir konuda, mahiyet birliği bulunduğu süre içerisinde aksine bir amedle bulunamaz. Eğer hadisi şerifler iki ayrı mânaya ihtimal veriyorlarsa (yani aynı konuda biri «Helâl», diğeri «Haram» kılıyorsa) hadisi şeriflerden birisini, ravilerini kuvvetli gördüğü oranda alır, diğerini terkeder.

(1252) ● Akıllı ve fakih olan bir kimse; defalarca haberi vahidi tesbit edip, bununla sünnet ilminin teşekkül ettiğini bildirdikten sonra, benzeri bir haberi alıp tevsik ederek tesbit ettiği sünneti bir kenara iterek veya te'vil yoluna giderek, aksine amelde bulunması bana göre caiz değildir. Kur'an-ı Kerim'i teville tefsir ederek bu tarz yanlışlara düşünenlere çok rastlanmaktadır.

(1253) ● Birisi sordu ve dedi ki : **«Çok rivayet edip alan ve az rivayet edip terkeden fakihlere, herhangi bir belde de rastlamadınız mı?»**

(1254) ● Cevap olarak dedim ki; yukarıda mahiyetini izah ettiğim çerçeve dahilinde olmazsa, böyle bir davranış caiz olmaz. Tabiiinden veya daha aşağı tabakadan (etba-ı tabiin) birinden rivayet edilen bir sözü esas almak zaruri değil midir? Bu şekilde yapılan bir rivayetin sebebi, bizzat ravinin tek başına hüccet oluşundan değil, sadık ve adil olmasından ve sünneti hıfzından ileri geliyor.

(1255) ● Bu kat'i usullere riayet etmeyenler, bizce bazı konularda mazur görülseler bile —Allahû Alem— özür kabul edilmeyecek derecede büyük hatalara düşmektedirler.

(1256) ● Birisi sordu ve dedi ki; **«— Bu noktada «Hüccet» kavramından, siz (Benden) farklı bir şey mi kasdediyorsunuz?»**

(1257) ● Cevap olarak dedim ki : İnşaallah Evet!..

(1258) ● **«Bunu izah edebilir misiniz?»**

(1259) ● Peki!.. Kur'an-ı Kerîm'in nassına veya mütevatir bir sünnete muhalefet etmenin yanlışlığı kat'idir. Hiç kimse bu konularda şüphe bile beyan edemez. Bunları kabule yanaşmayanlara tevbe teklif edilir.

(1260) ● Ancak hususi haberde (haberi vahidde) durum biraz daha değişiktir. Bu haberler te'vile ihtimal veriyor ve infirad yoluyla bildiriliyorsa bana göre hüccet, bunun kabulüdür. Elde buna muhalif bir nass bulunmadıkça, haberi vahidin kabul edilmesi gerekir. Nitekim kadıda (hakimde)

bazen adil oldukları halde, bazı kimselerin şahidliğini kabul etmek zorunda değildir. Çünkü Kur'an-ı Kerîm'in nassına ve mütevatir haberin yukarıdaki geniş anlamına, bu husus da dahil bulunmaktadır.

(1261) ● Bununla beraber haberi vahidde şüpheye düşenlere **«Tevbe ediniz»** demeyiz ama : **«— Eğer sen alim bir kimse isen, burada şüpheye düşemezsin»** deriz. Yine kadı olan kimseye : **«Bir yanlışlığın bulunması mümkün ise de, sen adil olan şahidlerin ifadelerine göre hüküm verme durumundasın!.. Sen bu hükmünle, zahiren doğru olanla amel etmiş olursun. Esasen gaybı da Allahü Teala (cc)'dan başka kimse bilemez»** deriz..

(1262) ● Birisi sordu ve dedi ki; **«Münkati olan hadisin bilen için «Hüccet» olduğunu isbatlayabilir misiniz? Bu nev'i hadislerin de ihtilaf yönleri mevcud mudur?»**

(1263) ● Cevap olarak dedim ki; Evet!.. Münkati'nin de ihtilaf yönleri mevcuttur.

(1264) ● Resûl-i Ekrem (SAV)'in ashabı ile görüşen tabiûndan birisinin Resûl-i Ekrem (SAV)'den münkati olarak rivayet ettiği hadisi şerif şu şartlarla itibara şayandır.

(1265) ● Doğrudan doğruya Resûl-i Ekrem (SAV)'den rivayet edilen hadisi şerife bakılır; eğer emin ve sadık (hafızlar) bu hadisi şerifin Resûl-i Ekrem (SAV)'e kadar uzaman senedine iştirak etmişlerse, hadis «Sahih» kabul edilir.

(1266) ● Aksi durumda, yani emin ve sadık hafızlar buna iştirak etmemişse, sadece «Ferdi» olarak (Garib) kabul edilir.

(1267) ● Resûl-i Ekrem (SAV)'den irsal edilen bu nev'i hadis, alimlerden başka kimselerce de, alınan hadise uyup uymadığına bakılır.

(1268) ● Eğer bu keyfiyette bir uygunluk sözkonusu ise, daha önce vasfını belirttiğimiz sahih hadisten daha az kabule şayandır.

(1269) ● Eğer bu keyfiyette bir uygunluk yoksa, bazı sahabe rivayetine bakılır. Bu rivayetlerin içerisinde Resûl-i Ekrem (SAV)'e irsal edilen hadise uygunluğu bulunması — İnşaallah — bu hadisin sıhhatli bir asıldan geldiğine delalet eder.

(1270) ● Bütün ilim ehlinin, bu münkati hadisin muhtevasına uygun fetva vermeleri de, sıhhatine delalet eder.

(1271) ● Arada bulunan sahabei kiramın meçhul veya rivayeti rağbet görmeyen birisi de olmaması lazımdır. Bu keyfiyette rivayet edilen hadisin sıhhatine hükmedilebilir.

(1272) ● Burada hemen belirtelim ki, hadisi şerife iştirak eden hafızın rivayeti, münkatı olan rivayete muhalif de olmamalıdır. Muhalif olup, hadisi şerifin muhtevasının bir kısmını noksanlığa götürürse (böyle bir halde bile) hadisi şerifin çıkış yerinin sıhhatli olduğuna delalet eder.

(1273) ● Ancak bu muhalefet hadisi şerife zarar verecek keyfiyette ise, mürsel hadisin kabulü mümkün olmaz.

(1274) ● Şu halde münkati olan hadisin sıhhatine delalet eden beyyineler bulunursa, biz de onu kabul ederiz.

(1275) ● Ancak muttasıl hadisin getirdiği hüccetini bununla ölçemeyiz.

(1276) ● Çünkü mukatinin mânası meçhuldür. Sahabei kiramın kavline uyan münkati hadis kabul edilebilir, fakat

yine de meçhul olma keyfiyeti söz konusudur. Burada iki ihtimalden sözedebiliriz. Birincisi : Sahabi sözüne muvafakat, hadisi şerifin sıhhatini gösterir. İkincisi, tabiûn'dan olan kimse sözü makbul olmayan birinden duymuş ve adını söylediği takdirde kabulü mümkün olmayan bir kimse olduğu anlaşılırsa, münkati hadis kabul edilmez.

(1277) ● Fakat, ben sahabei kiramla arkadaşlıkları şöhret bulmuş tabiûn zümresinin, münkati (mürsel) hadis rivayet ettiklerine şahid olmadım. Bunun da birkaç sebebi vardır. Öncelikle rivayet yaptıkları kimselerin sadık ve emin olması hususuna titizlikle riayet ederlerdi. Sonra, çıkışında zayıflık bulunan münkati rivayetlerin delillerini ortaya koymaya gayret sarfederlerdi. Daha sonda, hileden son derece çekinirlerdi. Zira vehime kapılmak mümkündür, sözü nakleden kimsenin zayıf olma ihtimalinden de çekinirlerdi.

(1278) ● İlim ehlinin de bu konuda bir takım özellikler ve karşı özellikler aradıklarını gördüm.

(1279) ● Siyer ilmini esas alan ve yalnız bu yönde gayretlerini sarfedenleri gördüm ki; daha tercih edilebilir (kuvvetli) rivayetleri bir kenara bırakmış, bu sebeble ilimde «Taksirat» (kusur) ehli olmuşlardır.

(1280) Bu yoldan şiddetle kaçınıp ilimde derinleşmek isteyenleri de gördüm. Bunlar da sözü kabul edilmemesi daha hayırlı olan kimselerin sözlerini kabul yoluna gitmişlerdir.

(1281) ● Gafletin taarruz ve tasallutu altına giren birçok kimse de gördüm ki; rivayetin benzeri, hatta daha da hayırlısı kabul edilmediği halde, titizlik göstermeden bu rivayetleri kabul etmişlerdir.

(1282) ● Hatta öyle ki, sırf «kendi görüşüne uygun» olduğu için, zayıflığı herkesçe teslim edilen kimselerin ve sözleri muhaddislerce reddedilen şahısların rivayetlerini bile kabul edenler çıkmıştır.

(1283) ● Meseleyi özetlersek!. Kısaca çeşitli sebeblerden bu durumlara düşenlere raslanır.

(1284) ● İlimden haberi olan ve gafleti çok az olan kimse; bu açık delillerin muvacehesinde tabiûn'un büyüklerinin dışında kalan kimselerin rivayet ettiği münkati (mürsel) kadisleri kabul etmez.

(1285) ● Birisi sordu ve dedi ki : «**Hangi sebeble Resûl-i Ekrem (SAV)'in bir-çok sahabesi ile görüşen tabiun ile, çok az sahabe ile görüşen tabiûn zümresini birbirinden ayırdınız?**»

(1286) ● Cevap olarak dedim ki; Böyle olunca hile ve kusur ihtimali azalır.

(1287) ● Peki!.. «**Niçin hem bu tabiûn'un, hem de diğer fakihlerin mürsel hadislerini kabul etmiyorsunuz?**»

(1288) ● Daha önce beyan ettiğim hususlardan dolayı

(1289) ● Dedi ki; fakihlerden hiçbir kimse tarafından söylenmediği halde, Resûl-i Ekrem (SAV)'den emin ve güvenilir bir kimse tarafından mürsel olarak tevsik edilebilen, hiçbir hadisi şerif var mıdır?

(1290) ● Cevap olarak dedim ki : «— Evet!.. Vardır. Bize Süfyan haber verdi. (.....) Muhammed b. Müktedir'den;

«**Bir adam Resûl-i Ekrem (SAV)'e gelerek : «— Ey Allah (cc)'ın Resûlü!.. Benim de, babamın da, mallarımız ve ailelerimiz var. Babam benim malımı alıp kendi ailesine**

yedirmek istiyor» dedi. Resûl-i Ekrem (SAV)'de «— Sen de, senin malın da babanızındır.» buyurdu [363].

(1291) ● Dedi ki; **«— Halbuki biz bu görüşte değiliz. Sizin arkadaşlarınızdan bu görüşte olan var mıdır?»**

(1292) ● Cevap olarak dedim ki; Hayır!.. Çünkü bu hadisi şerifle amel eden kimse; zengin babaya, oğlunun malını almasını caiz kılar.

(1293) ● Dedi ki : **«— Elbette öyledir. Hiç kimse bunun caiz olduğunu söylemiyor. Peki insanlar niçin buna muhalefet ediyor?»**

(1294) ● Dedim ki; bu hadisin sünnet olduğu kesin değildir. Allahü Teala (cc)'da, çocuğun bütün mirasını babaya vermekten çok, onu da diğer mirascılardan, bir mirascı kılmıştır. Hatta bazı hallerde babanın miras hissesi; diğer ashabı feraizden, hisse olarak az olabilir. Bu kat'i delil de gösteriyor ki; baba değil, kendi malına oğlu maliktir.

(1295) ● Dedi ki; **«— Halbuki Muhammed b. Münkedir size göre son derece sika bir ravidir, öyle değil mi?»**

(1296) ● Gerçekten öyle!.. şer'i hudutları muhafaza ve verada titiz bir kimsedir. Fakat İbn-i Münkedirin bu hadisi şerifi kimden aldığını bilmiyoruz.

(1297) ● Daha önce de beyan etmiştim. Kadı adaletleri bilinmeyen iki şahıstan başka adil iki kişinin şahidliğini isteyebilir.

---

(363) Bu hadis bu yolla zayıf ve mürseldir. Ancak Suyuti'nin «Camiü's Sagir» inde (No: 2712) belirttiğine göre ve Keşfü'l Hafa'da (1/207 - 209) ifade edildiğine göre, hadisin sahih kanalları mevcuddur. Ayrıca Ahmed b. Hanbel «Müsned» inde iki rivayet yer almıştır.

(1298) ● Dedi ki: **«Buna benzer bir-kaç hadis hatırlayabilir misiniz?»**

(1299) ● Cevap olarak dedim ki; Evet!.. Sıka zatlar İbn-i Ebi Zi'b'ten, o da Şihab'tan rivayet ettiklerine göre Resûl-i Ekrem (SAV): **«Namazda gülen bir adama, hem abdest almasını, hem de namazını iade etmesini emretmiştir.»**

(1300) ● Biz bunu kabul etmiyoruz. Zira mürseldir.

(1301) ● Ayrıca sıka olan bir zat bahsi geçen hadisi Ma'mer'den, Şihab'tan, o da Süleyman b. Erkam ve o da Hasan'dan bize bildirdiler.

(1302) ● Şihab, bize göre hadiste imamdır. Emin ve adil bir kimsedir. O bazı sahabeleri ve tabiûndan muttaki olanları bize bildirmiştir. Esasen biz hadis konusunda Şihab'tan daha üstün ve şöhretlisini görmedik.

(1303) ● Peki, bu noktada şunu soralım: **«Şihab, Süleyman b. Erkam'dan rivayet kabul edebilecek kadar, bu konuda nasıl yanlışlığa düşmüş olabilir!..»**

(1304) ● Şihab; Süleyman b. Erkam'ı mürüvvetli ve akıl sahibi gördüğü için rivayetini kabul etmiştir. Hüsnü zannı sebebiyle onun ismini sükut geçmiştir. Daha sonra Ma'mer'in suali sebebiyle, bu kimsenin Süleyman b. Erkam olduğunu bildirecektir.

(1305) ● Diyelim ki Şihab'ın, bu rivayeti Süleyman b. Erkam'dan yapmış olması mümkündür. Biz buna rağmen, bu gibi bir konuda başkasına güvenilemez diyoruz.

(1306) ● Birisi sordu ve dedi ki: **«İttasıl cihetinden bütün insanların muhalefet ettiği sabit bir sünnet gösterebilir misiniz?»**

(1307) ● Cevap olarak dedim ki : Hayır!.. Fakat insanların muttasıl bir hadisi şerif üzerinde ihtilaf ettiğini, bir kısmının ona aykırı görüş getirdiğini biliyorum. Tevatürle sabit olan bir hadisi şerifin üzerinde ihtilaf edildiğini ise asla görmedim. Tabii bu noktada tevatür, mürsel hadisten ayrılmaktadır.

(1308) ● Sen «Mürsel» in reddi konusunda hüccet istedin ve onu kabul etmedin. Sonra da müsned hadis meselesine geçtiniz!.. Bize göre müsned hadisi hüccet olarak kabul etmeniz gerekiyor.

İ C M A'

(1309) ● Birisi sordu ve dedi ki; **«— Evet!.. Allahü Teala (cc)'nın kitabı ve Resûl-i Ekrem (SAV)'in sünneti konusunda bağlı kaldığın usulü ve mezhebi anladım. Gerçekten Resûl-i Ekrem (SAV)'in sünnetini kabul eden, bu hükümlerin mahiyetini Allahü Teala (cc)'dan kabul etmiştir. Çünkü Allahü Teala (cc) Resûlü'ne itaat etmeyi herkese farz kılmıştır. Hiçbir mü'min; Kur'an ve sünnetle sabit olan «Helâl» ve «Haram» hududlarına aykırı bir söz söyleyemez. Bunu kavradım. Fakat insanların icma'ı meselesindeki hücetin nedir? Hakkında Allahü Teala (cc)'nın kitabında ve Resûl-i Ekrem (SAV)'in sünnetinde bir nass bulunmadığı halde bu nasıl hüccet oluyor? Yoksa siz de «icma' anlatılmasa da, izah edilemese de sabit bir sünnet üzerinde yapılabilir» diyenlere hak mı veriyorsunuz, onlara mı katılıyorsunuz?»**

(1310) ● Cevap olarak dedim ki; üzerinde icma edilen husus, Resûl-i Ekrem (SAV)'den geldiği anlatılabilirse, Allahü Teala (cc)'nın izniyle yapıldığı gibi olur. Yani kat'îdir.

(1311) ● Eğer Resûl-i Ekrem (SAV)'den geldiği anlatılamazsa, iki mânaya muhtemeldir. Birincisi; insanların bunu

Resûl-i Ekrem (SAV)'den nakil olarak geldiğini söylemesi mümkün olur. İkincisi; bu konuda bunun dışında başka birşey söylemeleri de mümkündür. Bu takdirde söylenen sözün mahiyetini nakil olarak kabul edemeyiz. Zira dinleyicilerden gayrısının nakil veya hikaye etmesi (anlatması) caiz değildir. Çünkü söz vehimle karışmış veya söylenenin dışında da ilaveler yapılmış olabilir.

(1312) ● Biz ilim ehline ittibaen, onların söylediklerine iştirak ediyor ve biliyoruz ki; Resûl-i Ekrem (SAV)'in sünnetleri (bir kısmından olsa bile) hepsinden gizli kalamaz. Yine biliyoruz ki bütün müslümanların sünnete aykırı bir husus üzerinde ve hata noktasında ittifak etmeleri (Allahû Teala (cc)'nın izniyle) mümkün değildir, birleşemezler.

(1313) ● Dedi ki; **«— Bu söylediklerinizi çok kuvvetli bir şekilde delillendirilebilecek bir şey var mıdır?»**

(1314) ● Cevap olarak dedim ki : «Evet!.. Süfyan'ın, Abdülmelik b. Umeyr'den, o da Abdurrahman b. Abdullah b. Mes'ud'dan, o da babasından bize bildirdiğine göre Resûl-i Ekrem (SAV) : **«Allahü Teala (cc) kulu nimetine kavuşturs**un» diye buyurmuştur.

(1315) ● Bize Süfyan haber verdi. (.....) Süleyman b. Yesar'dan; o babasından.

«Hz. Ömer b. Hattab, Cabiye'de insanlara hitab ederken; «— Resûl-i Ekrem (SAV) tıpkı şimdi aranızda konuşma yaptığım gibi, bizim aramızda ayağa kalkarak şöyle buyurdu»;

«— Sahabelerime ikram ve ta'zimde bulununuz. Sonra onları takip edenlere ve sonra da onları takip edenlere!.. Bu üç nesilden sonra yalan ortaya çıkacaktır. Öyle ki, kişi yemine çağrılmadığı halde yemin edecek, şahidliği isten-

mediği halde şahidlik yapacaktır. Ancak cenneti arzu edenler, bu zaman gelince, cemaattan ayrılmasınlar. Doğrusu şeytan ayrılıp tek başına kalanla beraberdir. Şeytan iki kişiden uzaktır. Sakın hiç kimse bir kadınla tek başına kalmasın. Zira şeytan üçüncüleri olur!.. İyiliğiyle sevinen ve yaptığı kötü işlerden dolayı üzülen kimse mü'mindir» [364].

(1316) ● Dedi ki : **«Resûl-i Ekrem (SAV)'in buradaki cemaatleşmeyi emredişinin mânası nedir?»**

(1317) ● Cevap olarak dedim ki; bir tek mânası vardır.

(1318) ● **«Nasıl olur da ancak bir tek mânayı ifade eder?»**

(1319) ● Şöyle olur!.. Eğer bütün müslümanların içinde bulundukları beldeleri terkederek cemaatleşmesi sözkonusu ise; şüphesiz ki hiç kimsenin buna gücü yetmez!.. Zira bedenlerinin bir araya gelmesi, bu şartlarda da mümkün değildir. Dolayısıyle bir beldede fiziki olarak müslüman, kafir, muttaki ve facirlerin toplanmış olmaları mümkündür. Bu açıdan bakıldığında bedenlerin bir araya gelmesinin bir mânası yoktur. Zira bu mümkün olmayan bir şeydir. Kaldı ki bedenlerin bir araya gelmesiyle hiçbir şey meydana getirilemez. Bu anlamdaki bir cemaatleşmeye de lüzum yoktur. Bu sebeble «Helâl» ve «Haram» hududları, takva ve itaat konusunda bir araya gelmiş olmak bir mâna ifade etmektedir. İşte tek mâna budur.

(1320) ● Kim ki İslâm cemaatinin söylediğine iştirak ederse, onlara dahil olmuş demektir. Onlardan ayrılan

---

(364) Bu hadisi şerifi, bu isnadla başka yerde bulamadım. Ancak hadis ma'ruf ve sahihtir. Başka isnadlarla Ahmed b Hanbel «Müsned'inde», Sünen-i İbn-i Mace, Sünen-i Tirmizi ve Taylasi kaydetmektedir.

da, cemaattan ayrılmış olur. Görülmektedir ki : cemaatlaşmek bir lüzum iken, ayrılmak gaflet olur. Cemaat teşekkül ettikten sonra, hepsinin birden gaflete düşmeleri de mümkün değildir. Bütün mü'minlerin ittifak ederek Allahü Teala (cc)'nın kitabından, Resûl-i Ekrem (SAV)'in sünnetinden ve kıyasın mânasından ayrılması (Allahü Teala (cc)'nın izniyle) mümkün değildir.

K I Y A S

(1321) ● Dedi ki : **«Kitabın, sünnetin ve icmanın delaletlerinin bulunmadığı yerlerde, kıyasın geçerli olduğunu nereden çıkarıyor sunuz? Yoksa kıyas lüzumlu bir haber nassı mıdır?**

(1322) ● Cevap olarak dedim ki; Eğer kıyas Kur'an-ı Kerîm'in ve Resûl-i Ekrem (SAV)'in sünnetinin nassı olsaydı herhalde «Bu Allahü Teala (cc)'nın hükmüdür» veya «Bu Resûl-i Ekrem (SAV)'in hükmüdür» der ve ona katiyen kıyas demezdik.

(1323) ● Dedi ki : **«— O halde kıyas nedir? İctihad mıdır, ictihaddan başka birşey midir?»**

(1324) ● Cevap olarak dedim ki; gerek kıyas, gerek ictihad, bir mânaya verilen isimdir.

(1325) ● **«Peki!.. Aralarındaki fark nedir?»**

(1326) ● Fark şudur : Müslüman için inen herşey, vazgeçilmez bir hüküm ifade etmekte veya bir hakka delâlet etmektedir. Binaenaleyh aynen inen hükümde ittiba şarttır. Aynen inmeyip de, ictihad yolu ile bir hakka delâlet eden hükümde ise, kıyas metodu ile ictihad yapılır.

(1327) ● Dedi ki; **«— Kıyasta; en önemli ve kat'i olan şey, insanların Allahü Teala (cc)'nın katındaki hakka isa-**

bet etmeleri midir? Alimler kıyasta ihtilafa düşebilirler mi? Uyguladıkları metodun aynı olması zaruri midir, değil midir? Niçin batında değil de, zahirde kıyas yapılıyor? Bunun hücceti nedir? Niçin ihtilaf etmeleri mümkün oluyor? Kendisi için zorunlu olan şey, başkalarına da zorunlu mudur? Kişi başkası hakkında değil, yalnız kendisi hakkında ictihad edip kıyas yapabilir mi? Yahud da bunun aksini gerçekleştirebilir mi?»

(1328) ● Cevap olarak dedim ki; İlim bu meseleye çeşitli yönlerden bakar!.. İlim zahir ve batını ihata edebileceği gibi, yalnız zahirdeki bir hakta olabilir.

(1329) ● İlmin zahir ve batını ihatası; bir cemaatin, bir cemaatten naklettiği Allahü Teala (cc)'dan veya Resûl-i Ekrem (SAV)'den tevatür yoluyla gelen sabit bir hükümle teşekkül eder. Bu iki yolla «Helâl» kılınan helâl, «Haram» kılınan da haramdır. Burada hiç kimsenin muhalefet etmesi veya bunlarda şüpheye düşmesi düşünülemez. Çünkü buna hakkı yoktur.

(1330) ● Hususi haberle sabit olan ve başkası yükümlü olmadan yalnız alimlerin (rasihûn zümresinin) bilmesi gereken ilimler!.. Eğer bu hususi haberlerin ravileri emin ve sadık kimselerse, alimlerin görevi bunu kabul etmektir. Bu zahirdeki ilim ve haktır. Nitekim iki adil kişinin şahidliğiyle kısası tatbik edebiliriz, öldürebiliriz. Şahidlerde yanlışlık bulunması mümkündür, muhtemeldir. Ancak bu zahirdeki bir haktır.

(1331) ● İcma ile husule gelen ilim de böyledir.

(1332) ● Kıyasta ve ictihadla elde edilen ilimde böyledir. Burada da hakka isabet taleb ediliyor. Müctehid katında bu zahirdeki haktır. Bütün müctehidler katında bu

böyle olmayabilir. Zira gaybı Allahü Teala (cc)'dan başkası bilemez.

(1333) ● İlim, kıyası gerektiriyorsa şartlarına riayet edilerek kıyasa başvurulur. Müctehidler bir-çok meselede, kıyas metodu ile aynı sonuçlara varmışlardır. Bazen ihtilaf ettikleri de görülür.

(1334) ● Kıyas genellikle iki türlü olur. Birincisi; Sözün konusu şeyin aslının mânasında bulunmasıdır. Böyle bir kıyasta ihtilaf olmaz. İkincisi; eşyanın usulde birbirine benzemesidir. Burada bir öncelik veya daha fazla yakınlık dikkate alınır. İşte bu noktada müctehidlerin ihtilafa düştükleri olur.

(1335) ● Dedi ki; **«— İlmi, zahiren ve batınan bir hakkı ihata etmek ve yalnız zahirdeki hakkı içine almak şeklinde ikiye ayırdınız. Bunu pek anlayamadım. İzah eder misiniz?»**

(1336) ● Cevap olarak dedim ki; «Peki!.. Mescid'il Haram dahilinde olur ve Kabe-i Muazzama'yı gözümüzle görürsek, kıble olarak ona dönmekle yükümlü değil miyiz?

(1337) ● **Dedi ki : «— Evet!..»**

(1338) ● Peki!.. Namaz, zekât, hac ve bunun gibi birçok husus bize farz kılındı. Bunları da en ince ayrıntılarına kadar öğrenmekle yükümlü değil miyiz?»

(1339) ● Dedi ki : **«Evet!..»**

(1340) ● **Bekâr olduğu halde zina eden erkek ve kadına yüz değnek vurmaya, mü'min ve muhsan bir kadına zina isnadında bulunan kimseye, bunu isbat edemezse haddi kazf uygulamaya, İslâm dininden irtidat eden kimseleri öldürmeye ve hırsızlık eden kimsenin elini kesmeye yükümlü değil miyiz? Bunlar üzerimize farz kılındı. Dola-**

yısıyle bunları iyice öğrenip yerine getirmeye mecbur değil miyiz?»

(1341) ● Dedi ki : «—**Evet!..**»

(1342) ● Peki!.. Şu halde hem bizim, hem bizden başkalarının üzerine farz kılınan hususların hepsi böyle değil midir? Bizden başkalarının bilmediği bu şeyleri bildiğimizi — biz kendi nefsimizde bildiğimizi — kabul ediyorsak, bu yükümlülüklerden yine de kurtulamayız değil mi?»

(1343) ● Dedi ki : «— **Evet«..»**

(1344) ● Peki!.. Nerede bulunursak bulunalım, kıble olarak Kabe-i Muazzamaya yönelmeye yükümlü değil miyiz?»

(1345) ● Dedi ki : «— **Evet!..»**

(1346) ● Peki!.. Bu meseleyi ihatalı olarak kavrayışımızla beraber, kıble olarak Kabe-i Muazzama'ya döndüğümüzde isabetli hareket etmiyor muyuz?»

(1347) ● Sordu ve dedi ki : «— **Ama siz böyle yapınca, üzerinize farz olan bir hususun gereğini yapıyorsunuz: Kabe-i Muazzama'yı görmeseniz de aynı yükümlülük sözkonusudur.**

(1348) ● Demek ki; bizim gıyabımızda olan bir şeyle yükümlü oluşumuz ile bizzat müşahede halindeki yükümlülüğümüz arasında hiçbir fark yok!.. İkisi de aynı. Değil mi?

(1349) ● Dedi ki : «— **Evet!..»**

(1350) ● Yine biz; Kat'i olarak zahir olduğu ölçüde bir adamın adaletini de kabul etmekle yükümlüyüz. Hatta buna dayanarak, bu yükümlülük sebebiyle nikâh yapıyor, miras-

cı kılıyoruz. Bütün bunlar o kimsenin zahiren müslüman oluşundan ileri gelmiyor mu?

(1351) ● Dedi ki : **«Evet«...»**

(1352) ● Halbuki bahsettiğimiz bu adam, batınen adil olmayabilir de!.. Bu ihtimal mevcut değil mi?

(1353) ● Dedi ki: **«Evet!.. Bu böyle. Ancak burada zahirden başkası ile yükümlü değilsiniz.»**

(1354) ● Yine sırf zahirdeki durumunu esas alıp, bu adamın nikâhını kıyabiliriz. Mirasçılar arasında sayabiliriz ve şahidliğini de kabul edebiliriz. Bu kimsenin kanını dökmek de bize haramdır. Eğer mürted olduğu bilinirse geriye kalan tek yol, onun öldürülmesidir. Nikâh, miras ve başka hiçbir şer'i haklardan istifade ettirilmez. Öyle değil mi?»

(1355) ● Dedi ki : **«— Evet!..»**

(1356) ● Görüyorsunuz ki bizim bilgimiz ve başkasının bilgisi derecesinde durumu değişebilen bir tek kimse hakkında bunların tamamı bize farz kılınmıştır. Öyle değil mi?

(1357) ● Dedi ki : **«— Evet!.. Ancak herkes bilgisi derecesinde üzerindeki vecibeyi edâ etmekle yükümlüdür.»**

(1358) ● Bizim dediğimiz de böyledir. Vakıa biz zorunlu (kat'i nasla sabit) bir hükmün bulunmadığı yerlerde, şartlarına uygun şekilde kıyas yapıyor ictihadla o konuda bize hak olanı tekellüf ediyoruz.

(1359) ● Dedi ki; **«— Görülüyor ki siz, bir meselede çeşitli cihetlerden hükme varıyorsunuz?»**

(1360) ● Cevap olarak dedim ki; Evet!.. Sebebler değiştikçe öyle!..

(1361) ● Dedi ki; **«Bunu bana biraz daha açıklar mısınız?»**

(1362) ● Peki!.. Bir adam Allahü Teala (cc)'nın veya O'nun bazı kullarının haklarına tecavüz ettiğini ikrar ederse, kendi ikrarına göre hüküm veririz!.. Eğer ikrar etmezse, iddiacıdan delil isteriz. Delil bulunmazsa aleyhindeki iddia için onu yemine davet eder, yemin ettiği takdirde beraat ettiririz!.. Yemine yanaşmazsa, hasmı durumunda olan kimseyi yemine davet ederiz, ettiği takdirde söylediği sözü esas alırız. Her ikisi de yemine yanaşmazsa, beraat ettiririz!.. Yine bir kimsenin cimriliği hakkındaki ikrarı ve cimriliğinden korktuğuna dair ifadesi, bizim indimizde başkasının o konudaki şahidliğinden daha kuvvetli ve inandırıcıdır. Çünkü kendi aleyhine, kendi ikrarda bulunuyor. Halbuki başkası bu adam hakkında yanılabilir ve bu sebeble söylediği söz yalan olabilir!.. Yine adil kimselerin bu adam aleyhindeki şahidlikleri, gerek kendisinin, gerekse hasmı durumunda olan kimselerin yemine yanaşmamalarından daha inandırıcıdır. Kaldı ki hasım durumunda olan kimse adil olmayabileceği halde, yemin ettiği noktada hakkın kendisine ait olduğuna hükmederiz.

(1363) ● Dedi ki : **«— Evet!.. Bu zikrettiklerinizin hepsi doğrudur. Ancak biz yemine yanaşılmadığı takdirde hakkın iddia sahibi durumunda olana ait olduğuna hükmederiz. Ayrıca karşı taraftan yemin istemeye lüzum görmeyiz.»**

(1364) ● Cevap olarak dedim ki; Ve böylece siz, bizim verdiğimizden kat kat daha fazlasını vermiş olmaz mısınız?

(1365) ● Dedi ki; **«Evet!.. Ancak ben asılda sizin görüşünüze karşıyım.»**

(1366) ● Peki!.. Fakat adamın ikrarı, sizin vereceğiniz hükümden daha kuvvetlidir. Halbuki adam unutma, yanlışlık veya başka bir sebeble o hakkı iknar edebilir, öyle değil mi?

(1367) ● Dedi ki; **«Evet!.. Doğrusu öyle. Ama yalnız siz bununla ilgilendiniz.»**

(1368) ● Dedim ki, evet!.. Sen beni şu iki cihetten hakkı yerine getirmekten başka bir tekellüf içinde bulmadın!.. Bu iki cihet, zahir ve batında ortaya çıkan haktır. Ancak biz zahirdeki hak üzerinde durduk.

(1369) ● Dedi ki; **«Evet, gerçekten doğru söylüyorsun. Fakat bu zikrettiğiniz hususlara kitab ve sünnetten misaller getirebilir misiniz?»**

(1370) ● Peki!.. Mesela «Kıbleye yönelme» meselesi böyledir. Hem bizi, hem de başkalarını yükümlü kılar.

(1371) ● Allahü Teala (cc) şöyle buyuruyor;

(Kulları) Allahü Teala (cc)'nın ilminden, yalnız kendisinin dilediğinden başka hiç bir şeyi (mümkün değil) kavrayamazlar» [365].

Allahü Teala (cc) dilediğine ve dilediği şekilde bu ilmi verir. O'nun hükmü hiç mi hiç geri kalmaz. Allahü Teala (cc) çok çabuk ve seri hesab görendir.

(1372) ● Allahü Teala (cc) peygamberine şöyle buyuruyor;

«Sana o saati (kıyameti), onun ne zaman vuku bulacağını soruyorlar. Sende ona ait bir şey (bilgi) yoktur ki, an-

(365) El Bakara Süresi: 255.

latasın. Onun nihayet (ilmi) ancak Allahü Teala (cc)'ya aittir» [366].

(1373) ● Süfyan, Zühri'den, o da Urve'den bildiriyor: **«Bu âyet-i kerime nazil oluncaya kadar, hep kıyametin ne zaman vuku bulacağını soruyorlardı. Bu âyet-i kerimenin nüzulünden sonra sualler son buldu»** [367].

(1374) ● Allahü Teala (cc) şöyle buyuruyor;

«De ki; göklerde ve yerde gaybı Allah'tan başka kimse bilmez» [368].

(1375) ● Allahü Teala (cc) şöyle buyurmuştur;

«O saatin (kıyametin) ilmi şüphesiz ki Allahü Teala (cc)'nın nezdindedir. Yağmuru (mukadder olan vakitte ve mahalde) O indirir. Rahimlerde olanı o bilir. Hiç bir kimse yarın ne kazanacağını, bilmez. Hiçbir kimse hangi yerde öleceğini bilmez. Şüphesiz ki Allah (her şeyi) bilendir, her şeyden haberdardır» [369].

(1376) ● İnsanlar; emrolunduklarını söylemek ve yerine getirmek, nehyedildikleri şeylerden sakınmak ve hududlara tecavüz etmemekle, kullukta bulunmak durumundadırlar. Zira onlara ne nimet verilmişse hepsi Allahü Teala (cc) katındadır. Biz de Allahü Teala (cc)'nın hakkını edâ ederek ve verdiği nimetlere şükrederek, her türlü tevfik ve lütfu niyaz ediyoruz.

İ C T İ H A D

(1377) ● Dedi ki; **«Bahsettiğiniz içtihadın caiz olduğunu delilleriyle birlikte ortaya koyabilir misiniz?»**

---

(366) En Naziat Sûresi: 42 - 44.
(367) Ed - Dürrü'l Mensur (6/314).
(368) En Neml Sûresi: 65.
(369) Lokman Sûresi: 34.

(1378) ● Cevap olarak dedim ki: Evet!.. Allahü Teala (cc)'nın şu kavliyle istidlâl ediyorum;

«(Habibim) Hangi yerden çıkarsan (Namazda) yüzünü Mescid-i Haram tarafına döndür. (Siz de ey mü'minler) Nerede olursanız (olun) yüzlerinizi o (Şatra: Tarafa, yöne) döndürün» [370].

(1379) ● Dedi ki: **«Bu âyet-i kerimede geçen «Şatrahu» nun mânası nedir?»**

(1380) ● Dedim ki; yön demektir. Şair'de şöyle söylüyor;

إنَّ العَسِيبَ بها داءٌ مُخامِرُها فَشَطْرَها بَصَرُ العينين مسجورُ

(1381) ● İlim ancak şunu ihata edebiliyor: Mescid'il-Haram'a yönelebilmek için, ictihadının doğruluğuna inanılarak deliller dikkate alınır. Çünkü farz kılınan husus Mescidi'l-Haram'a yöneltmektir. Mükellef, Mescidi-l Haram'a yönelişte isabet ve hata ettiğini kat'i olarak bilemez. Elindeki delillere dayanarak bildiği kadarı ile yönelir. Başka bir kimse, onun yönelişinden farklı şekilde yönelse de, delillere bakarak bildiği kadarıyla yönelir.

(1832) ● Dedi ki; **«Eğer bu zikrettiklerinizi kabul edersem, bir takım ihtilaf hallerini de hatırlatmak zorundayım.»**

(1383) ● Cevap olarak dedim ki; İstediğinizi söyleyebilir siniz?

(1384) ● Dedi ki; **«O halde zikrettiğiniz hususun caiz olmadığını söyleyeceğim.»**

(1385) ● Şimdi misal olarak kendimle seni vereyim!. Diyelim ki bir yol üzerindeyiz. Ben «Kible şu yöndür» diyo-

(370) El Bakara Sûresi: 150.

rum. Sen ise, ayrı bir görüştesin. O zaman hangimiz diğerine tabi olacak?

(1386) ● Dedi ki; **«Hiç birisi diğerine tabi olmak zorunda değildir.»**

(1387) ● Peki!.. onların üzerinde vacip olan şey nedir?

(1388) ● Dedi ki; **«Eğer hakikati kat'i olarak öğrenince ye kadar namaz vacip olmaz desem; her ikisi de hiçbir zaman gaybı bilemiyecekleri için namazlarını terkederler veya kıbleye yönelme farziyeti her ikisinden de kalkarak, istedikleri yönde namaz kılarlar da diyemem. Binaenaleyh ben bu iki şeyi de söyleyemem!.. Her ikisi de nasıl uygun görüyorlarsa öylece namazlarını edâ etsinler demek için de bir yol bulamıyorum. Bu durumda hem zahirdeki, hem de batıdaki doğru yön (gerçek kıble) ile mükelleftirler desem; zahirdeki değil de batındaki hatayı üzerlerinden kaldırsam!...»**

(1389) ● Cevap olarak dedim ki; hangisini söylersen söyle, o söz senin için hüccet olur. Öncelikle sen zahiri ve batını hükmü birbirinden ayrı mütalaa ediyorsun. Halbuki bize bu noktada itirazda bulunmuştun. Ayrıca diyordun ki : **«Siz ihtilaf edince, ben ikinizden birisinin yanlış yolda olduğunu söylerim».** Öyle değil mi?

(1390) ● Dedi ki : **«Gerçekten öyle!..»**

(1391) ● Dedim ki; Evet!.. Birisinin hatalı olduğunu kabul ederek, namazı makbul sayıyorsunuz. Halbuki ikisinin de hatalı olması mümkündür.

(1392) ● **Şehadet meselesinde de, kıyasta da bu husus sizi ilzam etmektedir.**

(1393) ● Esasen ben bunun sakıncalı bir tarafını bulmuyorum. Ayrıca «Bu bir hatadır» da demiyorum.

(1394) ● Allahü Teala (cc) buyurmuştur ki;

«İhramlı bulunurken av öldürmeyin. İçinizden kim onu bilerek (kasten ve teammüden) öldürürse (üzerine) öldürdüğü o hayvanın misli bir ceza vardır ki, Kabe-i Muazzama'ya ulaşmış bir kurbanlık olmak üzere bunu içinizden adalet sahibi iki adam hüküm (ve takdir) edecektir» (371).

(1395) ● Görülüyor ki bu âyet-i kerimede «*Misli*» emredilmektedir. Buna da iki adil kimse hükmedecektir. Av hayvanları ise umumi olarak, ihramlı iken haram kılınmıştır. Onun için bu hayvanlara emsal olarak, av hayvanı olmayan diğerleri gösterilebilecektir.

(1396) ● Sahabei kiram bu mahiyeti esas alarak hükmetmişlerdir. Sırtlan için, koçu, geyik için keçiyi, tavşan için oğlağı ve arap taşvanı için sütten yeni kesilen oğlağı «Misil» olarak takdir etmişlerdir.

(1397) ● İlmin ihatası içerisinde sahabei kiram; av hayvanlarının değerini değil, vücut yapılarını nazarı itibara almışlardır. Eğer değerlerine göre hükmetmiş olsalardı, şüphesiz ki takdir durumu değişik olurdu. Zira av hayvanlarının değeri beldeden beldeye değişiklik arzetmektedir. Ayrıca zamana göre de değişmektedir. Vücud yapısı esas alındığı için, hüküm aynı olmuştur.

(1398) ● Yine ilim göstermektedir ki, arap tavşanı beden yapısı itibarı ile sütten kesilmiş oğlağın «Misli» olmayıp, ona yakınlığı bulunmaktadır. İşte bundan dolayıdır ki; geyik ve keçi birbirlerine çok daha yakındır. Arap tavşanı ile sütten kesilmiş oğlağı da, biraz daha uzak olmasına rağmen kıyas etmişlerdir.

---

(371) El Maide Sûresi: 95.

(1399) ● Yine av hayvanlarının içerisinde, dört ayaklıların emsali bulunabildiği halde, kuşların emsali bulunmamaktadır. Bu konuda (Allahü Alem) Hz. Ömer (ra)'in söylediği hüküm geçerlidir. Öldürülen av hayvanının, ehli hayvana olan bedeni yakınlık ve benzerliğine bakılır. Ehli hayvan aksikse, daha yakın olanına hükmedilir. Mesela; sırtlan keçiden çok daha iri olduğu için «Mislî» olarak koç esas alınmıştır. Arap tavşanı oğlaktan çok daha küçük olduğu için «Misl» olarak sütten yeni kesilmiş oğlak dikkate alınmıştır.

(1400) ● Avlanan kuşların, hayvanlar içerisinde emsali bulunmamaktadır. Zira yaratılış ve yapıları çok farklıdır. Bu sebeble, bu hayvanlar için, öldürülmemeleri gerektiği, öldürüldükleri takdirde sahiplerine değerlerinin ödenmesine hükmedilmiştir. Kıyas böylece gerçekleşmiştir.

(1401) ● İhramlı iken kuşların avlanmasının (cezasına ilişkin) hükmü; yer ve zaman gözönünde tutularak değerlerine göre takdir olunur. Zira bu kuşların değeri beldelere göre değişebilmekte, bir beldedeki kuşun değeri bir dirhm olduğu halde, başka bir belde de daha aşağı olabilmektedir.

(1402) ● Biz adil kimselerin şahidliklerini kabul etmekle emrolunduk. Adil kimsenin şahidliğini kabul etme şartı delalet ediyor ki; adalete aykırı hareket eden (şeri hududları muhafaza etmeyen) kimselerin şahidliklerini reddedebiliriz.

(1403) ● Esasen konuştuğu söz ve fiziki yapı itibariyle; adil ile adil olmayan kimselerin arasında bir fark görülemez. Ancak doğruluk ve hal, bu konuda alâmet teşkil etmektedir.

(1404) ● Zahiren daha çok hayır görülen (şari hududları muhafaza eden) kimsenin şahidliğini, bazı meselelerde tak-

sıratı bulunsa bile, kabul edebiliniz. Zira hiç günahı bulunmayan bir kimseye raslanamaz.

(1405) ● Bir kimsede salih ameller ile günahlar birbirine karışmışsa, elde bulunan tek çözüm yolu, hangi amelinin daha fazla olduğuna dair ictihadda bulunmaktır. Bu ise o kimsenin salih amelleri ile kötülüklerini birbirinden ayırabilme meselesidir. Gerçek bu olunca; şüphesiz ki müctehidlerin ictihadlarında da elbette ihtilaf olacaktır.

(1406) ● Zahiren güzel amelleri görülen kişinin şahidliğini biz kabul ederiz. Ancak bizden başka bir hakim, aynı kimsenin kötülüklerini tesbit ederse, herhalde şahidliğini reddeder.

(1407) ● İki ayrı hakim; bir kimsenin şahidliği hususunda, «Red» veya «Kabul» şeklinde hükmedebilir. Bu gerçekte bir ihtilaf olmakla beraber; her hakim (kadı) kendi ictihad ve vecibesini edâ etmekle meşguldür.

(1408) ● Dedi ki: **«İctihadın cevazına dair bir hadisi şerif zikredebilirmisiniz?».**

(1409) ● Cevap olarak dedim ki; Evet!.. Bize Abdü'laziz haber verdi. (.....) Amr b. As'dan: **«Resûl-i Ekrem (SAV)'in şöyle buyurduğunu işittim.**

«İçtihadı ile hükmeden kadı isabet ederse iki ecri vardır. İctihadı ile hükmedip, hata ederse, bir ecir alır.»

(1410) ● Bize Abdü'laziz haber verdi. (.....) İbn-i Hazm'dan; bildirdiğine göre Ebû Seleme ve Ebû Hureyre'den de aynı mânada hadis rivayet edilmiştir.

(1411) ● Dedi ki; **«Her iki hadisi serifte haberi vahid durumunda olduğu için, bir başkası benden de, senden de**

bunu kabul etmeyebilir. Veya bir başkası bu meselede sizden talepte bulunabilir.»

(1412) ● Cevap olarak dedim ki; biz haberi vahidi kabul ediyoruz değil mi?

(1413) ● Dedi ki; **«Evet!..»**

(1414)● Bu durumda rivayetleri münferid olduğu gerekçesiyle reddedeceklerin, haberi vahidle ilgili zikrettiğimiz hususları bilmeleri gerekir.

(1415) ● **«Binaenaleyh ne gibi birşey talep edebilirler?»**

(1416) ● Şunu!.. Yaptığınız rivayetlerde Resûl-i Ekrem (SAV)'in ictihadı «Doğru» ve «Hatalı» olarak nitelendirdiğini beyan ettiniz de!...

(1417) ● İşte senin için hüccet olan şey de budur!..

(1418) ● Dedi ki; **«Nasıl hüccet olur?»**

(1419) ● Cevap olarak dedim ki; Şöyle!.. Resûl-i Ekrem (SAV) isabet edenin diğerinden daha çok sevap kazandığını bildirmektedir. Kasden yapılan bir hatada ise asla sevap olmaz.

(1420) ● **Bir kimseye «Hata etmek için ictihad et»** denilip de, o kimse de emrolunduğu gibi zahire ictihad ederse açık bir hataya düşer ve söylediğin gibi bu nevi bir davranış (Allahû Alem) cezayı gerektirir. Bunun için, yani bu amelinden dolayı ona mağfiret dilenir. Zira açık ve yapılması mümkün olmayan bir hatadan dolayı sevab terettüp etmez.

(1421) ● Bu husus ise, zikrettiklerimizi delillendirmektedir. İctihadda zahire göre hüküm verme yükümlülüğü mevcuddur. Gayba göre değil!.. Elbette herşeyin en doğrusunu ancak Allahü Teala (cc) bilir.

(1422) ● Dedi ki! **«Evet!.. Bu husus sizin dediğiniz gibi olmalıdır. Fakat «Hata» ve «İsabetin» mahiyeti ne oluyor?»**

(1423) ● Mahiyeti şudur!.. Meselâ kıbleye yönelme meselesini ele alalım. İhatalı olarak gören ve yönelen isabet etmiş ve hatadan kurtulmuştur. Kabe'yi görmeyen (uzaktaki veya yakındaki) kimse ise; kısmen isabet de edebilir, hata da edebilir. Yönelme keyfiyetinde; hem isabet, hem hata ihtimali sözkonusudur. Ancak kat'i niyet, Kabe'ye yönelme olmalıdır. Bu meselede kaide şöyle demektir : «Falanca kasdettiği kat'i talebte isabet etmiş ve hataya düşmemiştir, falanca da talebinde büyük gayret sarfettiği halde hataya düşmüştür.»

(1424) ● Dedi ki; **«Evet, bu husus doğrudur. İctihada bu mânada olmak şartı ile «İsabetlidir» denilebilir mi?»**

(1425) ● Dedim ki; Evet!.. Gaib olan bir hususta yükümlülük gereği yapılan ictihad, zahiren isabetlidir. Batını durumunu ise ancak Allahü Teala (cc) bilir.

(1426) ● Kabe-i Muazzama'ya kıble olarak yönelmeyi kasdedib isabetli; fakat ihtilaflı ictihad edenlerin; her ikisinin de aynı anda kıblenin kendisine yöneldiğini iddia edemeyiz. Ancak her ikisinin de, kat'i niyet ve cehdinden dolayı «İsabet» ettiğini söyleyebiliriz. Şahidler meselesinde de aynı nokta üzerinde durmuştuk!..

(1427) ● Dedi ki; **«Bu konu ile ilgili olarak bir başka misal verebilir misiniz?»**

(1428) ● Dedim ki; zannediyorum bu konuda bundan daha açık ve kuvvetli bir misal olmaz. Herşey apaçık ortada.

(1429) ● Dedi ki; **«O halde başka konuda misal veriniz?»**

(1430) ● Peki!.. Allahü Teala (cc) bir, iki, üç ve dörde kadar kadını nikâh altına almamızı ve cariye edinmemizi helâl kılmıştır. Yine Allahü Teala (cc) Annelerle, kız çocukları ile ve kızkardeşlerle evlenmemizi harem kılmıştır, öyle mi?

(1431) ● Dedi ki : **«Evet!..»**

(1432) ● Peki!.. Şimdi bir kimse satın aldığı bir cariye ile temas edebilir değil mi?

(1433) ● Dedi ki : **«Evet!..»**

(1434) ● Peki!.. Satın alınan bu cariye üzerinden bir sene geçip doğum yaptıktan sonra, o kimsenin kız kardeşi olduğu anlaşılırsa ne diyebiliriz?

(1435) ● Dedi ki; **«Bu durum ortaya çıkıncaya kadar teması helâldir. Ancak durum anlaşıldıktan sonra cinsi temasta bulunması kesinlikle haramdır.»**

(1436) ● Peki!.. Ne kadın, ne erkek tarafından hiçbir şey ortaya konulmadan bir kadın (aslında haram olduğu halde) helâl olabilir mi o kimseye?

(1437) ● Dedi ki : **«Evet!.. Bu cariye o kimsenin evvelahir kızkardeşidir. Fakat o kimse (gaybı bilemiyeceğine göre) bunu bilmemektedir. Dolayısıyle satın aldığı cariye zahiren kendisine helâldir. Ama öğrendiği an haram olur.»**

(1438) ● Peki!.. Bir başkası da : **«Bu kadına (cariyeye) isabet etmekle günahkardır, ancak bilmediği için bu günah kendisinden kaldırılmıştır»** diye söylerse, ne diyebiliriz?

(1439) ● Kim olursa olsun bu şekilde zahiri ve batini hükmün arasını ayırmakla, zahire göre (hata da yapmış olsa) müctehidden hatayı (Allahu Alem) kaldırmaktadır.

Ancak bilerek ve kasden bu işi yapanın günahkârlığına kail olmaktadır.

(1440) ● Dedi ki : **«Evet öyle!..»**

(1441) ● İşte bir kimsenin hiçbir bilgisi olmaksızın mahrem birisiyle veya dördüncü karısının vefatına yetişmiş olduğu halde, beşinci bir kadınla evlenmesi de böyledir.

(1442) ● Dedi ki : **«Evet!.. Doğrusu bunun çok misali vardır.»**

(1443) ● Artık açıkca ortaya çıkmıştır ki; kat'i bir delil ve müşahededen gaib olan bir hususta veya buna dair delaletin bulunması haricinde ictihad hiçbir şekilde yapılamaz. Mutlaka zahiri delli ve müşahede gerekir. Ancak şu hususta unutulmamalıdır ki; ictihadda ihtilaf etmek de mümkündür.

(1444) ● Dedi ki : **«İctihad nasıl olur?»**

(1445) ● Cevap olarak dedim ki; Allahü Teala-Celle ve şanûhû kullarına akıl vermek suretiyle lütuf ve minnette bulunmuştur. Bu akıl vasıtasıyla muhtelif olan iki şeyin arasındaki ince farklar bilinir. Allahü Teala (cc) gerek nass, gerek nass'ın delaleti ile hakka giden yolu göstermiştir kullarına.

(1446) ● Dedi ki; **«Bunu misallerle izah edebilir misiniz?»**

(1447) ● Peki!.. Allahü Teala (cc) kullarına Kabe-i Muazzama'yı ikame etmiş ve kıble olarak ona yönelmelerini emretmiştir. Uzakta bulunanlara yol gösterici ve yön belirleyici olarak da; yeri, göğü, güneş'i, ay'ı, yıldızları, dağları ve rüzgârları yaratmıştır.

(1448) ● Nitekim Allahü Teala (cc) şöyle buyurmuştur;

«O karaların ve denizlerin karanlıkları içinde kendileriyle yollarınızı doğrultmanız için sizin faidenize yıldızları yaratandır» [372].

(1449) ● Yine Allahü Teala (cc) şöyle buyuruyor;

«Yıldız (lar) la da onlar (insanlar) yollarını doğrulturlar» [373].

(1450) ● Allahü Teala (cc) kullarının yıldız ve diğer alâmetlerle doğru yolu bulabileceklerini beyan buyurmaktadır.

(1451) ● İşte biz; Allahü Teala (cc)'nın lütfu, minneti, yardımı ve tevfikiyle kıble olan Kabe-i Muazzama'nın yönünü tesbit edebiliyoruz. Allahü Teala (cc)'nın yaratmış olduğu yıldızlarla, dağlarla, kuzey ve güney yönleriyle, doğan ve batan güneşle; Kabe-i Muazzama'dan uzakta olanlar bile kıbleyi tayin ve O'na yönelme imkanına kavuşuyorlar.

(1452) ● Kendisine yönelinmesi farz kılınan şeyin, bazı delaletleri de mevcuttur. Teklife muhatab olan kullar, kendilerine bağışlanan akıl nimeti sayesinde alametleri dikkate alarak, amel etmek durumundadırlar.

(1453) ● Allahü Teala (cc)'dan yardım ve muvaffakiyet dileyerek müctehidler; akıl ve alemetleri esas olarak arayışın içinde olunca (İnşaallah) yükümlülükleri yerine getirmiş olurlar.

(1454) ● Kabe-i Muazzama'ya aynı ile yönelip isabet etmek değil; Onun bulunduğu yöne yüzü çevirmek ve o cihet tevecc0h etmek farz kılınmıştır. Allahu Teala (cc) bunu böylece beyan buyurmuştur.

---

(372) El En'am Sûresi: 97.
(373) En Nahl Sûresi: 16.

(1455) ● Dosdoğru yönelmek ve Kabe-i Mazzama'nın yerini tayin etmek imkanına sahip bulunmamak sebebiyle, hiç kimse delâletsiz olarak «**Biz gördüğümüz kadarıyla yöneliriz**» diyemez. (Yani mutlaka cehd göstermek ve Kıblenin yönünü tayin etmek için alametlere dikkat etmek zorundadır.)

İ S T İ H S A N

(1456) ● Dedi ki; «**Bu husus söylediğiniz gibidir. İctihad ancak bir matlub (aranan, kat'i bilinemiyen) için sözkonusu olur. Aranan şey ise belirli bir aynı (nesneyi) esas alır. Ortada ya bir delil, yahud delalet bulunmadıkça matlub hiçbir zaman bahis konusu edilemez, hükme bağlanamaz. Bu izahınızın anlamı ise : «Hiç kimse istihsan'ı delil olarak kabul edemez »mânasına gelir. Zira istihsan bazan habere aykırı olur. Kitab veya sünnetin haberi ise; müctehid için delil olarak aranılan ve kasdedilen bir hususdur. Nitekim Kabe-i Muazzama'nın uzağında bulunan bir kimse; ya kıyas, ya bir delille Kabe'ye yönelmeye gayret eder. Görülüyor ki, hiç kimse ictihad dışı bir yaklaşımda bulunamaz. İctihad ise, sizin de zikrettiğiniz gibi bir hakkın talebidir. Zahirdeki hakkı tesbittir. Bu durumda siz : «Ben kıyassız istihsan yapıyorum» diye söyleyen kimsenin bu ididasını caiz görüyor musunuz?»**

(1457) ● Cevap olarak dedim ki; Bu hiç kimseye (Allahü Alem) caiz olmaz. Zira kıyasla ictihad etmek, sadece ilim ehlinin hakkıdır. Nassın bulunmadığı yerde ve nassın delaletlerini esas alarak kıyasla hüküm vermek, ancak alimlerin başvurabileceği bir usuldür. Ki böyleee de; bu hususdaki bir habere tabi olmuş olur. Çünkü istinbat (hüküm çıkarma) konusu olan meselede bir habere dayanarak kıyası esas ittihaz etmiş olurlar.

(1458) ● Şayed herhangi bir nassın delâletiyle gerçekleşen kıyasın iptali sözkonusu olsaydı; ilim ehli olmayıp da, aklı olan herkes haberin bulunamadığı yerlerde istihsana başvurabilirlerdi.

(1459) ● Habere (nassa)veya kıyasa dayanmayan hiçbir söz caiz değildir. Bu hususu yukarıda da zikretmiştik. Ya Allahü Teala (cc)'nın kitabında, Ya Resûl-i Ekrem (SAV)'in sünnetinde bir delalet bulunabilsin ki, kıyas yapılabilsin.

(1460) ● Dedi ki; **«Gerçekten kitab ve sünnet bunu gösteriyor. Madem ki Resûl-i Ekrem (SAV) ictihad etmeyi emretmiştir; o halde ictihad ancak bir şeyin talebi üzerinde olabilir (heva ve hevese dayanmaz.) Bir şeyin talebi ise; ancak bir kısım delillerle teşekkül eder. Bu delil ve alametlere dikkat etmekte kıyas olur. Binaenaleyh sizin hassaten ayrıca zikrettiğiniz delilli kıyas nerede kalıyor?»**

(1461) ● Cevap olarak dedim ki; Alimlerin; kölesi bir kimse tarafından öldürülen adamın hakkını belirlemek ve günün şartlarında emsal kölelerin fiyatını öğrenmek üzere sıradan herhangi bir kimseye : **«— Günümüz piyasasında bir köle veya cariyenin kıymeti nedir?»** sualini sormadıklarını görmüyor musunuz? Halbuki burada itimada şayan olan husus; öldürülen köle ile, ona çok benzeyen bir kölenin muakeyesesidir. Hiçbir zaman kölenin sahibine : **«Öldürülen kölenin değerini, denenmiş bir köle üzerinden belirle»** denilemez.

(1462) ● Ayrıca kölenin değerini bilmeyen bir fakihe : **«— Bu kölenin veya cariyenin yahud şu kiralanan işçinin emeğini belirle»** demek de caiz değildir. Zira emsali olmayan bir şeyi suni delaletlerle değerlendirmek düşüncesiz bir hesaplama ve mukayese olur.

(1463) ● Değeri azalabilen herhangi bir malda veya değerlendirmede böylesine yanlışlıkların olabileceği yerler-

de gerçek bu olunca; Allahü Teala (cc)'nın «Helâl» ve «Haramında» istihsan yoluna saparak zulüm yapmamak herhalde çok daha uygun olur.

(1464) ● İstihsan, telezzüzden (şehvete uyup, heveslere kapılmak) başka birşey değildir.

(1465) ● Haberlere vakıf olan ve benzerlikleri kavrayabilen ilim ehli; kıyas ve istidlâlde bulunur.

(1466) ● Hakikat madem ki böyledir; öyle ise ilim ehline yakışan istihsanı bırakıp, kıyasa başvurmaktır. Ta ki ilim ehli, ebediyen habere tabi olsun ve kıyası yalnız haberde arasın. Nitekim gerek bizzat görmek ve gerekse uzakta alametleri esas alıp kat'i bir niyetle Kabe-i Muazzama'ya yönelmek konusunda da, yalnız habere tabi olunmuştur.

(1467) ● Lüzumlu bir habere dayanmadan ve kıyas yapmadan bir söz söylemek günaha çok daha yakındır ve ilim ehli olmamak demektir.

(1468) ● Allahü Teala (cc) Resûl-i Ekrem (SAV)'den başka hiç kimseye, ilmi bir delile dayanmadan, din hususunda herhangi bir söz söyleme hakkı tanımamıştır. İlmi delil ise; Kitab, sünnet, icma', asar ve yukarıda mahiyetini beyana gayret ettiğim kıyastır.

İCTİHADIN ŞARTLARI

(1469) ● Kıyasla ictihad için gerekli vasıtaların tamamına sahip olamayan bir kimse, kıyasla ictihad yapamaz. Allahü Teala (cc)'nın kitabının hükümlerini, farzını, edebini, nasıh ve mensûhunu, amm ve hassını, irşadını bilmeyen kimse kat'iyen bu işe ehil değildir.

(1470) ● Tevile müsait olan âyet-i kerîmeleri, Resûl-i Ekrem (SAV)'in sünnetini delil getirerek açıklamak, eğer sünnette bu husus mevcut değilse mü'minlerin icmasını ve onda da yoksa kıyasa müracaat edilir.

(1471) ● Resûl-i Ekrem (SAV)'in sünnetini bilmeden, selefi salihinin sözlerini, müslümanların icmaları ve ihtilaflarını ve arap lisanının inceliklerini kavramadan kıyasla ictihad yapılamaz.

(1472) ● Selim akıl sahibi olmayan ve benzerlikleri ayırma ve seçme yeteneği kuvvetli bulunmayan kimsenin de kıyas yapması ve sözü kıyasa getirmesi kat'iyen doğru değildir.

(1473) ● Bir meselede muhalif olan kimse de dinlenir. Çünkü bu fiilde gafletin ortadan kaldırılması ve doğrunun ortaya çıkması için yerine tesbit sözkonusudur.

(1474) ● Bütün bunların yanında son derece güç ve takat sarfedebilecek ve insaf gösterilecektir ki; neye dayanılarak bir şeyin alındığı veya terkedildiği kat'i olarak bilinsin.

(1475) ● Esas alınanın, terkedilene göre daha üstün olduğunu anlayabilmek için muhalifin söyledikleriyle ilgilenmek gerekir.

(1476) ● Selim akıl sahibi olup da, yukarıda zikrettiğimiz şartları taşımayan kimse kıyasla ictihad yapamaz. Bu kıyasın konusu olan hususu bilmemek demektir. Nitekim akıllı bir fakihin dirhem fiatında veya pazar tecrübesinde bir - çok sözler sarfetmesi doğru değildir.

(1477) ● Meseleye hakiki bir şekilde nüfuz etmeksizin, yukarıdaki şartları taşıyan kimse de kıyas yapamaz. Zira mahiyetleri kavrama yeteneğine de sahip olmak şarttır.

(1478) ● Selim akıl sahibi olmayan veya arap lisanının inceliklerinde taksiratı bulunan kimse (hafız olsa dahi) kıyasla ictihad yapamaz. Çünkü kıyas vasıtalarında aklı ve ilmi noksandır.

(1479) ● Kısacası her mükeller (Allahü Alem) ya ittiba, ya kıyasla ictihad hususunda yükümlüdür. Bunların dışında birşey söylenemez.

(1480) ● Birisi sordu ve dedi ki: «— **Kıyasa esas aldığın haberleri zikredip, bunlarla nasıl mukayese yaptığını zikredebilir misin?»**

(1481) ● Cevap olarak dedim ki: İnşaallah«.. Allahü Teala (cc)'ya ve Resûl-i Ekrem (SAV)'e ait her hükmün; **bir mahiyete binaen konulduğuna dair beyyineler**, deliller olur. Hakkında doğrudan bir nass bulunmayan meselelerde (aynı mânada olunca) nassın kendisine kıyas edilir.

(1482) ● Kıyas bir-kaç şekilde meydana çıkabilir. «Kıyas» mefhumu, bu şekillerin hepsinin ortak ismidir. Kıyaslar; kaynak ve muhteva olarak da birbirlerinden ayrılırlar.

(1483) ● Kur'an-ı Kerim'de veya Resûl-i Ekrem (SAV)'in sünnetinde bir şeyin kısmen (bir cüzünün) haram kılınışı, kıyasın en güçlü dayanağı olur. Artık azı haram olan şeyin, çoğunun da haram olacağı bununla bilinebilir.

(1484) ● Yine aynı yerlerde övülen bir itaatın, çoğunun da övülmüş olduğu selim bir akıl sahibince kavranır.

(1485) ● Yine kitab ve sünnette çoğu mübah kılınan bir şeyin, azının da mübah olması daha uygundur.

(1486) ● Birisi dedi ki: **«Bunların tamamını açıklayıcı olarak birer misal zikredebilir misiniz?»**

(1487) ● Cevap olarak dedim ki; Peki!.. Resûl-i Ekrem (SAV) şöyle buyurmuştur;

«Allahü Teala (cc) mü'minin canını, malını ve kardeşi hakkında hayır dışında zanda bulunmasını, mü'mine haram kılmıştır» [374].

(1488) ● Görülmektedir ki, hayrın dışındaki zan haram kılınmıştır. Bu durumda öyleyse zannın çoğu da haramdır. Hak olmayan sözün haram olması çok daha evlâdır. (Çünkü iftira sözkonusudur) Yani bu konuda aşırı olan herşey haramdır.

(1489) ● Allahü Teala (cc) şöyle buyurmuştur;

«Kim zerre miktarınca bir hayır işlerse onun karşılığını görecek, kim de zerre miktarınca şer işlerse karşılığını görecektir» [375].

(1490) ● Görülmektedir ki, zerre miktarında çok hayır övülmüştür. Elbette zerre miktarından küçük şerde büyük günahlardandır.

(1491) ● Allahü Teala (cc) ahidlerine uymayan muharib kafirlerin can ve mallarını bize helâl kılmıştır. Şu halde kafirleri esir almamız veya mallarına kısmen de olsa el koymamız da mübahtır.

(1492) ● Gerçi bazı alimler buna «Kıyas» demekte ve :**«Bu Allahü Teala (cc)'nın haram ve helâl kıldığının, övdüğü ve kınadığının mahiyetindedir. Zira nassın cümlesinde bulunan bu hususlarda kıyas olmaz.»** diyorlar.

---

(374) Bu hadis sahih olup, bir-çok yerde varid olmuştur. (Tefsir-i Taberi (25/87 - Hucurat Sûresi : 13).

(375) Zilzal Suresi : 7 - 8.

(1493) ● Başka meselelerde de aynı mahiyette konuşanlar vardır. **«Helâlın mânasındaki şey helâl, haramın mânasındaki şey de haramdır»** demektedirler.

(1494) ● Bazı alimler bunlara «Kıyas» demektedirler. Zira onlar ancak birbirine benzer ve yakın ihtilaflı iki mânada kıyasın geçerli olacağını zikrederler. Aynı mahiyetteki hususlarda «Kıyası» konu etmekten şiddetle kaçınırlar.

(1495) ● Başka bir kısım alimler de şöyle diyorlar: **«Kitab'ta ve Sünnette kat'i bir nass bulunmayan her yerde (Allahü Alem) kıyas yapılır.»**

(1496) Birisi sordu ve dedi ki: **«— Beyan ve sebeblerde, hüccet oluşta (alimlerin bildirdiklerinin dışında olmak üzere) ihtilafa delalet eden kıyas yönlerini zikredebilir misiniz?»**

(1497) ● Cevap olarak dedim ki; İnşaallah!.. Allah Teala (cc) şöyle buyurmuştur;

«Anneler çocuklarını tam iki yıl emzirirler. (bu hüküm) Emmeyi tamam yaptırmak isteyenler içindir. Onların (annelerin) ma'ruf vech ile yiyeceği, giyeceği, çocuk kendisinin olan (babaya) aittir.» [376/a].

(1498) ● Yine Allahü Teala (cc) buyuruyor ki;

«Çocuklarınızı (Sütannalere) emzirtmek isterseniz; meşru surette verdiğiniz (emzirme ücretin) i teslim etmek (ödemek) şartıyla yine bir vebal yoktur» [376/b].

(1499) ● Resûl-i Ekrem (SAV) Hind b. Utbe'ye, kendisine ve çocuğuna yetecek kadar (çocuk Ebû Süfyan'dan idi)

(376/a) El Bakara Suresi: 233.
(376/b) El Bakara Suresi: 233.

kocası Ebû Süfyan'ın malından izni olmasa da, ma'ruf bir şekilde almasını emretti.

(1500) ● Kitab ve sünnette; çocuğun emzirme ücretinin ve nafakasının babası üzerine ait olduğuna, böylece delâlet bulunmaktadır.

(1501) ● Çocuğun kendi ihtiyaçlarını karşılayamadığı bir dönemde; görüleceği üzere baba çocuğun ihtiyaçlarını karşılamakla yükümlüdür. Ben de diyorum ki; Eğer baba da kendi ihtiyaçlarını karşılayamıyacağı bir duruma düşerse (birinci duruma kıyasla) çocuğu onun nafakasını ve giyimini temin etmekle yükümlü olur.

(1502) ● Nasıl ki bir kimse (oğul) kendisinden olan fer'i durumdaki çocuğunu ihmal edemiyorsa, bu kimsenin (oğulun) aslı durumunda olan babasını ihmal etmesi de caiz değildir. Ne kadar yukarı çıkarsa çıksın veya ne kadar aşağı inerse insin (usul ve furudaki) durum değişmez. Tabii en doğrusunu bilen Allahü Teala (cc)'dır. Ben de buna kıyasla diyorum ki : Aynı asıldan olan kimseler; kendi kendilerine yetmeyen muhtaç olan akrabalarına infak etmek zorundadırlar.

(1503) ● Allah (cc)'ın Resûlü; **«Müşteri, sonradan ayıbını farkettiği bir köleyi, geliri kendisinde kalmak üzere bayie iade edebilir.»** diye hükmetmiştir.

(1504) ● Biz de istidlâl ediyoruz ki; akde dahil olmayan gelir, kölenin malından sayılmazsa, bu gelirin kefili yine müşterisidir. Yani müşteri (kölenin iadesinden önce helâk ettiği malın) zimmet sahibidir. Bu sünnetin ifadesidir. Binaenaleyh biz; hurma, hayvanın yünü, sütü ve yavrularına, ve cariyenin çocuğuna aynı şeyi söylüyor ve «Müşteri elindeyken bunların birisini helak etse bile, bu

gelirler kendisinindir» diyoruz. Cariye ile cinsi temas ve cariyenin yaptığı hizmet de aynen böyledir.

(1505) ● Bazı arkadaşlarımız bu konuda bizimle aynı ictihadda birleşmemektedirler.

(1506) ● Bazı kimseler diyorlar ki; **«Kölenin gelir ve hizmeti ile, cima'nın dışındaki faydalanmalar, bunları satın alan kimseye aittir. Bu kimse ayıbı bulduğu gerekçesi ile iade edebilir. Ancak kendisiyle cim'a edilen cariye (dul olsa bile) iade edilmez. Hurmanın meyvesine, hayvanın süt ve yününe, cariyenin çocuğuna sahip olamaz. Zira bunların hiç birisi köleye ve kölenin hizmetine benzemiyor.»**

(1507) ● Bunlara benim cevabım ise şudur: Kölenin getirdiği gelir, hurmanın meyvası ve cariyenin çocuğu!.. Evet bunlar müşterinin mülkiyetinde iken meydana gelirse, mübayaa (alış-veriş) akdine giremiyecekleri açık değil mi? Yani bunlar müşterinin mülkiyetinde iken ortaya çıktığına göre onun malı olmuyor mu?

(1508) Dedi ki: **«Evet!.. Ancak arada bir fark var. Köle vasıtasıyla efendisinin eline geçen gelir, hurmanın meyvası, hayvanın yünü ve yavruları ve cariyenin çocukları başka şeydir, çocuğun kesbi (kazancı) ise daha başka şeydir. Yani bunları aynı değildir. Çünkü kazanç çalışılarak elde edilir.**

(1509) ● Cevap olarak dedim ki; Birisi çıkıp da sana Resûl-i Ekrem (SAV)'in **«Gelir zimmettedir»** hadisi şerifini hüccet olarak getirirse ne cevap vereceksin!.. Gelir ise ancak belirttiğim gibi elde edilir. Bu da efendisinin hizmetinde çalışmakla olur. Efendi böylece kölenin hizmet ve nafakasının karşılığını almış olur. Köleye hibe edilen gelir-

de ise gördüğümüz gibi böyle bir mesele yoktur. Kölenin ikinci sahibi, hibe edilen şeyi iade etmez.

(1510) ● Dedi ki; **«Kendisine geliri hibe edilen kölenin bu kazancı diğer sahibine geçmez değil mi?»**

(1511) ● Hayır!.. Bu harac (gelir) olmaz.

(1512) ● Dedi ki; o halde bu gelir köleden sağlanmıyor mu?

(1513) ● Cevap olarak dedim ki; Fakat harac (gelir) kelimesi başka anlam ifade ediyor. Zira haracın başka yönleri de bulunmaktadır.

(1514) ● Dedi ki; **«Eğer bu harac cihetinden değilse dahi, meydana gelen şey müşterinin mülkünde oluyor herhalde?»**

(1515) ● Evet!.. İşte hurmanın meyvası ve hayvanın yavruları da aynen böyle!.. Müşterinin mülkiyetinde iken ortaya çıkıyor. Zira meyva vermiş hurmanın satışında, ağaç verilip de, meyva verilmeyebilir. Hayvan yuvrusu için de durum aynı. Yalnız hayvanın kendisi (yavrusu değil) satılabilir. Bu halde evla olan, haracın köle ile birlikte iadesidir. Hurma ağacında ise meyvayı kendisine dahil olduğundan, meyvasız iadesi caizdir.

(1516) ● Bazı arkadaşlarımız haracta, cariyenin cim'asında ve hurma ağacının meyvası meselesinde bizimle aynı görüşte; ancak cariyenin çocuğu meselesinde bize muhalefet etmektedirler.

(1517) ● Çünkü müşterinin mülkiyetinde iken doğan çocuk; görülen ayıb gerekçesiyle cariye ile birlikte iade edilmez. Burada bir başka kıyas yapılamaz. Eğer bunu da kabul etmezsen, senin görüşüne dönülür ve **«Müşteri gelir ve hizmetten gayrısına sahip olamaz»** denir. Köleye hibe

edilen şey veya köle tarafından bulunan hazine, lukata ve bunun gibi hurma meyvası, hayvanın sütü ve diğer şeylerin müşterinin olamıyacağı söylenir. Evet ya kıyas veya böyle demek!..

(1518) ● Resûl-i Ekrem (SAV) misli misline ve elden ele (derhal peşin) olmadıkça altının altınla, hurmanın hurmayla, arpanın arpayla ve buğdayın buğdayla mübadelesini yasaklamıştır.

(1519) ● Resûl-i Ekrem (SAV) bu gıda maddelerini ayrıca zikredince; insanlar mallarını şu iki şekilde satacak derecede cimrileştiler. Birincisi : Kısmen nakid ve kısmen borç olmak üzere misli misline mübadele etmek, ikincisi; mübadelede mislinden fazla almaktır ki, esasen haram kılınan da budur.

(1520) ● Satışa arzedilen yiyecek maddeleri tartılır. Zira gördüğüm kadarıyla tartı, hem yiyecek, hem de giyecekleri aynı mahiyette toplamaktadır. Yiyecek içeceğin mânasıdır. Zira insanlar ya gıda veya katık olarak yiyip - içmektedirler. Bunlara olan ilgiden dolayı insanlar bu maddeleri tartı ile satıyorlar. Tartı kelimesi ise hem kileden daha kapsamlı, hem de kilenin mânasındadır. Meselâ; bal, yağ, şeker ve bunun gibi yiyecek ve içecekler tartı ile satılıyorlar.

(1521) ● Birisi sordu ve dedi ki; «**Tartılı olarak satılan şey, altın ve gümüşün tartısı ile kıyas edilebilir mi? Böylece tartıyı tartı ile kıyas etmek, tartıyı kile ile kıyas etmekten daha uygun olmaz mı?**»

(1522) ● Cevap olarak dedim ki; İnşaallah!.. Sualiniz menolunduğumuz bir mesele ile ilişkilidir. Tartı, tartı ile (belirttiğim şekilde olursa) mukayese edilemez. Bir şeyi, diğeri ile kıyaslayıp öylece hükme varmak sıhhatli bir kı-

yas olur. Bal ve iç yağını dinar ve dirhemle mukayese ettiğinde (dinar ve dirhemlere kıyasla aynı cinsten olan bir şeyin lehine) fazlalığı haram etmiş olursun. Evet!.. Şimdi ben sana sorayım: Dinar ve dirhemle mukayese edilince (ve her ikisi de tartılabilir cinsten olduğu halde) bal ve yağın bir süreye kadar nakitle satılmasını makbul görürsünüz?

(1523) ● Bunun üzerine dedi ki; **Sen herhalde müslümanların kabul ettiği gibi makbul görüyorsun, caizdir diyorsun.»**

(1524) ● İnşaallah!.. Müslümanların bu konudaki tutumları, bana bu noktada kıyasın yapılamıyacağını gösteriyor. Aksi takdirde elden ele olmadıkça hiçbirşey mübadele edilemiyecektir. Zira dinar ancak elden ele olunca dirhemle mübadele edilebilmektedir.

(1525) ● Sordu ve dedi ki : **«Peki!.. Kile ile mukayese ettiğinizde gerçek hükmünü vermiş oluyor musunuz?»**

(1526) ● Dedim ki; Evet!.. Ben hiçbir şekilde arada bir fark görmüyorum.

(1527) ● Dedi ki; Peki!.. **«Bir buğday müddünü nakit olarak bir süreye kadar, üç litre yağ ile satın alamaz mısınız?»**

(1528) ● Hayır!.. Satın alınamaz. Aynı sınıftan olmayan yiyecek ve giyecekler bir süreye kadar satın alınamaz.

(1529) ● Kile ile belirlenen yiyeceğin hükmü ile, tartı ile belirlenen yiyeceğin hükmü aynıdır.

(1530) ● Dedi ki; **«Dinar ve dirhemle ilgili olarak ne dersiniz?»**

(1531) ● Cevap olarak dedim ki; Bunlardaki haramlar zatidir ve ortadadır. Gıda maddelerindeki durum onlarla

kıyas olunamaz. Zira mahiyetleri değişiktir. Kile ile belirlenen gıda da, tartı ile belirlenen gıda da durum aynıdır. Her biri ancak kendi içerisinde mukayese götürür.

(1532) ● Dedi ki; **«Dinarla, dirhemi ayırır mısınız?»**

(1533) ● **Belli bir süre için kile ile belirlenen veya tartı ile belirlenen gıda maddelerinin, dinar ve dirhemle satılabileceğine ilişkin ilim ehlinin ihtilaf ettiğini bilmiyorum. Halbuki dinar ve dirhem süreli olarak (belli bir vade ile) mübadele edilemez. Halbuki üzerinden bir yıl geçmiş, nisab miktarının üzerinde altın veya gümüşüm olsa, her yıl zekatını versem veya ziraatla meşgul olup her farz oluşunda öşürümü versem, hiç kimse muhalefet edemez. Yine ben bir adamın bir eşyasını helak etmişsem, dinar veya dirhem üzerinden değerini öderim. Diyetlerin dışında her müslümanın malı dinar veya dirhem üzerinden değerlendirilir.**

(1534) ● Dedi ki; **«Evet!.. Doğrusu budur.»**

(1535) ● Dedim ki; işte eşya asgari olarak belirttiğim keyfiyet içerisinde muameleye tabidir.

(1536) ● Ehli ilmin üzerinde ittifak ettiği gibi Resûl-i Ekrem (SAV) müslüman ve hür olan bir kimsenin hata eseri olarak öldürülmesinde; caninin (öldürenin) akılesinin yüz deve vermesine hükmetmiştir. Ve yine ittifakla sabittir ki bu miktar; her sene üçte biri ve muhtelif yaşta develer olmak üzere, üç sene içerisinde tamamı teslim edilir.

(1537) ● Bu mesele az sonra zikredeceğim kıyas mânalarına delalet etmektedir.

(1538) ● Bir kimseyi kasden (teammüden) öldüren veya başkasına ait bir malı bilerek telef eden kimsede du-

rum değişiktir. Diyeti (kısastan vazgeçer ve diyete razı olurlarsa) cani bizzat kendisi ödemekle yükümlüdür. Hataen olan cinayetlerde ise diyet, katilin bütün akilesine taalluk eder. Ehli ilim bu konuda ittifak halindedirler.

(1539) ● Akilenin, yaralama cinayetinde o uzvun diyetinin en az üçte birini verme yükümlülükleri hususunda da ehli ilim arasında herhangi bir ihtilafa rastlamadım.

(1540) ● Üçte birinin altındaki diyet miktarında ise ihtilaf mevcuttur. Bazı arkadaşlarımız diyorlar ki: **«Akile ancak kemiğe kadar işleyen yaralamanın diyetine iştirak ederler. Bu da yirmide bir (1/20) veya daha fazla olan bir miktardır. Ve akile bunun dışındaki diyeti ödemekle yükümlü değildir.»**

(1541) ● Ben de bu arkadaşlarımıza demiştim ki; Bu meselede şu iki mânanın dışında Resûl-i Ekrem (SAV)'in sünnetine dayanan bir kıyas yapılabilir mi?

(1542) ● Dedi ki! **«Bu iki mâna nedir?»**

(1543) ● Bu iki mâna şudur!.. Resûl-i Ekrem (SAV) akileye ne kadar diyet yüklemişse, ben ona tabiyim. Öyle ise diyetin altında olan bir tazmin, doğrudan doğruya caninin (cinayeti işleyenin) malından çıkarılır. Ve bu, başka diyetlere de kıyas edilemez. Zira asıl olan şudur: cani, başkasına nispetle işlediği cinayeti tazmin etmekte hepsinden önce gelir. Nitekim kasdî (teammüden işlenen) cinayetlerin diyetini de kendisi öder. Allahü Teala (cc) hataen cinayet işleyen katili, bir diyet ve köle azadıyla yükümlü tutmuştur. Diyorum ki; cinayetini ilgilendirdiğinden kölenin azadı da katilin malından olmalıdır. İşte ben bu mânada diyeti çıkarıyor ve böylece sünnete ittiba ediyorum. Bunun dışındaki mânalardan ise vazgeçiyorum. Zira burada bizzat katilin önceliği bulunmaktadır. Mest

üzerine mesh konusunda da Resûl-i Ekrem (SAV) dayanarak (başkasına değil) kıyas etmiş ve «Ruhsata» kail olmuştum.

(1544) ● Bu meselenin bir yönü!.. Bir de başka bir mânada da kıyas yapılabilir!..

(1545) ● Dedi ki : **«— O mâna nedir?»**

(1546) ● Cevap olarak dedim ki : «Resûl-i Ekrem (SAV) hataen işlenen cinayetlerle, hataen veya kasden (teammüden) yaralama cinayetlerini birbirinden ayırmıştır. Hataen öldürmede diyet ödenirken madem ki akilenin iştirak ettiği miktar önemli bir miktardır, öyle ise ben de diyorum ki; akile hataen uzuv cinayetlerinde daha az olan miktarını da ödemekle yükümlüdür. Çünkü az bir miktarı ödemek, çoğu ödemekten daha evla ve uygundur.

(1547) ● Dedi ki : **«Esasen burada en güzel kıyası mâna da bu olsa gerek!.. Bu mest üzerine mesh etmeye de benzemektedir.»**

(1548) ● Dedim ki, İnşaallah öyledir!.. Akilenin, diyetin üçte birini (1/3) veya daha fazlasını ödemesinde alimlerin icmaı vardır. Onların bu icmaı az olan diyeti mukayese ettiklerinin delilidir.

(1549) ● Dedi ki; **«Evet öyledir.»**

(1550) ● Dostumuz,[377] şöyle diyordu : **«— İşittiklerimin en güzel, akilenin diyetin üçte birini (1/3) veya daha fazlasını ödemesidir. Doğrusu bizce de böyledir.»** İster misin birisi kalkıp da iki hüccet getirsin ve bu görüşü çürütsün?

---

(377) İmam Şafii burada üstadı İmam Malik'i kasdetmektedir. Ona karşı edeb olarak «Dostum» veya «Dostumuz» diye zikretmektedir.

(1551) ● Dedi ki; **«O iki hüccet nedir?»**

(1552) ● Hem ben, dem de sen; akilenin üçte bir (1/3) veya daha fazlasını ödemesinde müttefik ve bunun altındaki diyeti ödemesinde muhalifiz. Ortada olan hüccet de, ihtilafımızı değil, ittifakımızı delillendiriyor. Daha açık bir ifade ile diyetin üçte birinde (1/3) hüccet bulunup da, daha aşağı oranında bulunmazsa ne dersin?

(1553) ● Dedi ki; **«— Ben sizinle aynı görüşte değilim. Ben kıyas yapıyor ve çoğunu ödemekle yükümlü akilenin, diyetin azanı da ödemesi gerekir diyorum. Sana bu «Üçte birlik» (1/3) tahdidi yapan da kim? Birisi kalkıp da dokuz tane öşür öde, ama daha aşağı miktarını ödeme derse ne diyeceksin? derim.»**

(1554) ● Cevap olarak dedim ki; Peki!.. Eğer bu miktar ödeme durumunda olan kimseye ağır gelirse veya geldiği söylenirse ne diyeceksiniz? Derim ki, zaten ağırlık altına girdiği için başkası ödemeye iştirak eder!.. Ağırlık altına girmeyince ödemeye iştirak sözkonusu olmaz.

(1555) ● Sordu ve dedi ki : **«— İki dirhemden gayrı malı bulunmayan bir adam düşününüz. Bu adam diyette üçte birlik miktarı ve bir dirhem ödeyince ağırlık altına girip, malsız kalacaktır. Yine büyük bir borcu bulunan kimseye «Üçte-Bir» (1/3) dahi ağır gelmiyor mu? Bu konu nasıl bir çözüme kavuşacak?»**

(1556) ● Dedim ki : «Peki».. «Doğrusu bizde böyledir» diyen kimse, Medine'de üzerinde icma edilen bir meseleyi kasdediyorsa ne diyeceksiniz?

(1557) ● Dedi ki : **«Medine'de üzerinde icma edilen bir mesele, nasıl olur da münferid (haberi vahid) haberlerden daha güçlü olabilir? Zayıf olan bir şeyi, nasıl oluyor da mün-**

ferid haberlerden üstün tutularak, daha güçlü olan icmaı bize anlatmasınlar, bu mümkün mü?»

(1558) ● Peki«.. Birisi sana dese ki; **«Bu konuda haber azdır, ancak bu nevi Medine icmaları daha fazla bulunduğu için zikrediyoruz» ve sen de bu hükme uyarak : «Bu üzerinde icma kılınmış bir hususdur» dersen nasıl olur?»**

(1559) ● Hayır!.. derim. Öyle şey olmaz. Ne ben, ne de bir alim : **«Üzerinde icma kılınmış husus»** diye delili (icmaı) izahsız bırakamaz. Ancak öğle namazının farzının dört rek'at olduğu, şarabın haram kılındığı ve bunun gibi kat'i mesele olmadıkça, bu geçerlidir. Bu gibi kat'i olan hususlarda «Müctamaün Aleyh» demek mümkündür. Aksi durumlarda «Müctemaün Aleyh» denmesini kafi göremem. Bu tabir genellikle Medine uleması tarafından kullanılmaktadır. Ancak onların «İcma» diye bağladıkları, bir - çok meselede diğer belde ulemasının muhalif olduklarını da biliyorum. Hatta bütün (diğer belde - Medine dışında) alımlerinin tamamının muhalif olduklarını da görmüşümdür.

(1560) ● Cevap olarak dedi ki; **«Öyle ise siz ilzam olmuş bulunmaktasınız. Zira bu da : «Kemiğe dayanmayan yarada akile diyete iştirak etmez» diyerek ileri sürdüğün iddiaya çok benzemektedir.»**

(1561) ● **Ama burada bir «İllet» vardır. Zira Resûl-i Ekrem (SAV) kemiğe dayanmıyan uzuv yaralanmasında herhangi bir şeya hükmetmemiştir.**

(1562) ● Dedim ki; Peki!.. Bir muarız karşınıza çıkıp da : **«— Ben kemiğe dayanmıyan uzuv yaralanması için bir şeye hükmedemem. Zira Resûl-i Ekrem (SAV)'de hükmetmemiştir»** derse ne dersiniz?

(1563) ● **«Hayır!.. Böyle bir iddiada bulunamaz. Çünkü Resûl-i Ekrem (SAV) daha aşağısına bir peyle hükmetmez-**

se, daha az derin yarayı kısas veya diyete hükmetmeksizin heder etmiş olmaz.»

(1564) ● Peki!.. Yine aynı muarız: «— **Kemiğe dayanmayan uzuv yaralamasında akile diyet vermekle yükümlü olmayacağına göre, akilenin daha hafif yaralanmalarda diyet vermesi haram değildir»** diye birşey söylemezse!.. Ve daha hafifinde diyete hükmedilmeden, sadece kemiğe dayanan yaralarda akilenin diyet vermesine hükmedilirse, akileyi birinci yaralamadaki diyeti vermekten herhangi bir şey men edebilir mi? Çoğu ödenince, niçin azı da ödenmesin? Burada siz de aynı şeyi söyleyerek dostumuza karşı hüccet getirmiştiniz!.. Bu hüccet sizi de bağlayıcıdır.

(1565) ● Eğer Resûl-i Ekrem (SAV) akileyi öşrün yarısı ile yükümlü kılmışsa, buna hükmetmişse hiç kimse: **«Aralarında kalan miktar ödenmeden ve caninin malından çıkmak üzere sadece diyet ve öşrün yarısı ödenir»** diyebilir mi? Bunu söylemek ve buna hükmetmek hiç kimseye caiz olmaz. Binaenaleyh hataen işlenen bütün cinayetlerde diyeti (bir dirhem dahi olsa) akilenin ödemesi gerekir.

X X X

(1566) ● Bazı arkadaşlarımız diyorlar ki: «**—Bir köleyi hataen öldüren veya yaralayan hür bir kimse, diyetini kendi malından verecektir. Akilesinin herhangi birşey vermesi gerekmez.»** Ben de onlara şöyle demiştim: «Bu da hür kimseye karşı yapılan cinayet gibidir. Resûl-i Ekrem (SAV) hataen işlenen cinayetlerde caninin (öldürenin) akilesini de diyetle yükümlü kılmıştır. (Allahü Alem) kölenin hataen öldürülmesinde veya yaralanmasında diyet cezasıda aynı hükme tabidir. Siz de bu konuda bizimle aynı hükmü pay-

laşmış ve : **«Akile kölenin diyetiyle yükümlü değildir»** diyen, **«Kölenin cinayetine diyet gerekmez»** demiş olur; demiştiniz. Çünkü bu, başkasının değil, kölenin boynundadır, hükmünü zikretmiş ve aynen bizim gibi; sünnetin mânasına dahil olmak üzere sıhhatli bir hüccet kabul etmiştiniz.

(1567) ● Dedi ki : **«Evet öyle!..»**

(1568) ● Gerekse dostum, gerekse başka arkadaşlarımız ise : **«Kölenin uzvunun yarası (uzuv cinayeti sonucu), hür kimsenin yarasının diyetinde olduğu gibi, fiatına taalluk eder. Gözün yaralanması, fiatı; hürün fiatının yarısına, kemiğe dayanan yaralanması da yirmi de birini (1/20) gerektirir»** demişlerdi. Siz de bu konuda bize muhalefet etmiş ve **«Kölenin yaralanması, onun fiatını eksilten bir şeydir»** demiştiniz.

(1569) ● Dedi ki; **Ben «Kölenin yarası diyetindedir, yani kölenin (diyet olarak) fiatına benzemektedir»** sözünü söylerken, **hücceti nedir diye sordun. Hüccetin haber midir, yoksa kıyas mı yapıyorsun?»**

(1570) ● Dedim ki; Eldeki haber, Said b. Müseyyeb'ten rivayet edilmiştir.

(1571) ● Dedi ki : **«Zikredebilir misiniz?»**

(1572) ● Peki!.. Bize Ebû Süfyan haber verdi. (.....) Said b. Müseyyeb şöyle demiştir : **«Kölenin diyeti fiatındadır»**. Ben bu kabilden ondan bir - çok şey işittim. Şöyle de demiştir : **«Kölenin diyeti fiatında olduğu gibi, hür kimsenin yarası da diyetindedir.»** İbn-I Şihab demiştir ki : **«Bazı insanlar kölenin diyeti için mal ortaya konulur»** diyorlar.»

(1573) ● Dedi ki : **«Ben sizden hüccet olabilecek haber taleb ettim?»**

(1574) ● Ben de cevap olarak sana diyorum ki, Said b. Müseyyeb'ten bir üst derecenin (yani sahabel kiramın) bildirdiği herhangi bir haberi bilmiyorum.

(1575) ● Dedi ki: **«İbn-i Müseyyeb'in sözü hüccet olmaz?»**

(1576) ● Ben de sana; bu hüccettir demedim ki, reddedebilesin!..

(1577) ● Dedi ki: **«O halde bana bir hüccet zikredebilir misiniz?»**

(1578) ● Burada hüccet, hür kimsenin cinayetine kıyastır.

(1579) ● Halbuki arada fark vardır. Hür kimsenin diyeti belirlenmiştir. Ve pahasıyla ölçülür. Gerek deve, gerek başka hayvanlardan olsun bu diyet tayin olunmuştur. Çünkü gerek deve, gerekse başka bir mal olsun verilen diyet aynı zamanda hür kimsenin pahasıdır.

(1580) ● Bu bahsettiğiniz **«— Akile, kölenin pahasını vermez»** diyenlerin hüccetidir.

(1581) ● Dedi ki: **«Nereden çıkarıyorsunuz?»**

(1582) Dedim ki, şuradan!.. **«Hür bir köleyi vurduğunda, kölenin değerini akile verir»** diyorsun. Bu değer sana göre kölenin fiatıdır. Şimdi devenin cinayetinde de diyet olarak fiatını vermeyi gerektirmiyor mu?

(1583 ● Dedi ki: **«Ama fark var. Köle kanı haram kılınmış bir nefistir.»**

(1584) ● Pekil.. Deve'nin nefsi de, katili için haram değil midir?

(1585) ● Dedi ki: **«Doğrul.. Ancak bir mü'min canın haramlığı gibi değil!..»**

(1586) ● Öyle ise, her hususta kölenin canının haramlığı da, hür kimsenin canının haramlığı gibi değildir.

(1587) ● Dedi ki; **«Sana göre köle, bu mânada tıpkı hür gibidir. Akilesi diyetini ödeyecektir değil mi?»**

(1588) ● Evet!..

(1589) ● Halbuki Allahü Teala (cc)'nın mü'min bir kimsenin hataen öldürülmesine dair koyduğu hüküm ise; bir diyet ve bir kölenin azed edilmesidir.

(1590) ● Evet!..

(1591) ● Size göre ise kölede, hür gibi olup, ona da fiyatı diyet olarak ödenir. Ve yine sizce kölenin fiatı diyet gibidir.

(1592) ● Evet!..

(1593) ● Ve yine siz, hür kimsenin köleye mukabil öldürüleceği görüşünde misiniz?

(1594) ● Evet!..

(1595) ● Biz ise aksi görüşteyiz!.. Köle, köleye mukabil öldürülür diyoruz.

(1596) ● Dedi ki; **«Ben de aynı görüşteyim.»**

(1597) ● Cevap olarak dedim ki; Bu mânada seninle ittifak halindeyiz. Köle, köleye karşı kısas edilir. Devenin diyetinin fiatı olduğu hususunda da mütetefikiz. Bu durumda sen niye kölenin uzvunun yaralanmasını; devenin yarası gibi yapıp, ondan noksan olan paha ile ölçüyorsun da, onun yarasını hür bir kimsenin yarası gibi diyetiyle belirlemiyorsun!.. Köle ile hür, beş anlamda bir olup, sadece bir tek mânada birbirlerinden ayrılıyorlar. Bu kadar aynı noktayı bırakıp, bir tek değişik mâna ile hükmetmen

uygun mudur? Kaldı ki başka noktalarda da hürle köle birleşmektedir. Mesela: Namaz kılmak, oruç tutmak, haddlar ve bunun gibi vecibelerde sorumluluğu paylaşmaktadırlar. Ancak hayvanlar, kesinlikle bu vecibelerle yükümlü değildir.

(1598) ● Dedi ki; **«Ben buna rağmen kölenin diyetinin fiatı olduğu görüşündeyim!..»**

(1599) ● Kadının diyetinin, erkeğin diyetinin yarısı kadar olduğunu da kabul ediyorsunuz. Ve tıpkı erkeğin uzvunun yarasının diyeti gibi; kadının da yarasının diyetinin olduğunu önleyen herhangi bir hüküm var mıdır?

(1600) ● Diyet (deveden olmak üzere) üç yıl içinde ödenir. Develerin borç kalabileceğini söyleyen siz değil misiniz? Şimdi develerin bir sıfatla bir müddete kadar satın alınabileceğini nasıl reddedersiniz? Bunu yaparken de diyete, mukatebliğe veya mehire kıyas yapmıyorsunuz? Siz bütün bunlarda develerin borca kalmasını kabul ediyorsunuz da, aynı konuda kıyasa aykırı davranıyorsunuz!.. Aynı zamanda Resûl-i Ekrem (SAV)'in şu hadisine muhalefet etmiş bulunuyorsunuz. Çünkü Resûlullah (SAV) ödünç aldığı devenin, sonra ödenmesini emretmiştir.

(1601) ● Dedi ki; **«Ancak İbn-i Mes'üd bunu kerih görmüştür.»**

(1602) ● Peki!.. Resûl-i Ekrem (SAV) ile birlikte bulunan bir kişi hüccet midir?

(1603) ● Dedi ki; **«Hayır!.. Resûl-i Ekrem (SAV)'den sabit olması lazım.»**

(1604) ● Ancak bu Resûl-i Ekrem (SAV)'dan sabittir. Bir adamdan ödünç aldığı devenin daha güzelini ödemiştir.

Diyetlerde de sabit olan bu husus hem bizim için, hem sizin için sünnetin mânasındandır.

(1605) ● Dedi ki: **«Peki!.. Kıyasa konu olabilecek haber hangisidir?»**

(1606) ● Şudur!.. Bize Malik haber verdi. (.....) Ebî Rafi'den;

«Resûl-i Ekrem (SAV) bir adamdan bir deve borç almıştı. Kendisine develer geldiğinde bana, borcunu ödememi emretti. Ben de kendisine;

«— Ya Resûlallah, bu develerin hepsi, sizin ödünç aldığınızdan üstündür» dedim. Resûl-i Ekrem (SAV).

«— Olsun!.. Zira insanların hayırlısı, borcunu en güzeli ile ödeyendir» [378] **buyurdular.»**

(1607) ● Dedi ki; **«Üzerine kıyas edilemiyecek haber hangisidir?»**

(1608) ● Cevap olarak dedim ki; Allahü Teala (cc)'nın nassla belirlediği bir hüküm, Resûl-i Ekrem (SAV)'in hafifletici bir sünneti ile tahsis olursa «Ruhsat» var demektir. Ve Resûl-i Ekrem (SAV)in hak verdiği yerlerde «Ruhsat» la amel edilir. Resûl-i Ekrem (SAV)'in tayin etmediği yerlerde ise, ruhsat olamaz. Ve bu ruhsatlar başka şeylere «İllet» de olamazlar. Sünnetin amm (umumi) bir hükmünün, yine sünnetle farklı bir hükümle tahsisi de böyledir.

(1609) ● Dedi ki: **«Bunun için misal verebilir misiniz?»**

(1610) ● Peki!.. Allahü Teala (cc) uykudan uyanan kimseye abdest almasını (namaz için) farz kılmıştır. Allahü Teala (cc) şöyle buyuruyor;

---

(378) Sahih-i Müslim, Tirmizi, Nesai, İbn-i Mace, Ebû Davud ve Müsned.

«Namaza kalkacağınız zaman yüzlerinizi ve dirseklere kadar ellerinizi ve —başlarınızı meshederek—, her iki topuğa kadar ayaklarınızı yıkayın» (379).

(1611) ● Âyet-i kerimede zikredilen diğer abdest organları gibi, ayaklar da yıkama farziyetine dahildirler.

(1612) ● Resûli- Ekrem (SAV) sadece mestlerinin üzerine mesh etmiştir. Binaenaleyh buna kıyasla biz kalkıp da, sarığın, baş örtüsünün veya eldivenlerin üstünü meshedemeyiz. Üzerimize farz olan bu organların tamamını yıkamaktır. Resûl-i Ekrem (SAV)'in izniyle hareket ederek mestler üzerine mesh etmemiz ise ruhsatımızdır.

(1613) ● Dedi ki; **«O zaman bu durum Kur'an'a muhalif değil mi?»**

(1614) ● Hayır!.. Hiçbir zaman Resûl- Ekrem (SAV)'in sünneti, Allahü Teala (cc)'nın kitabına aykırı olamaz.

(1615) ● Dedi ki; **«Peki!.. sizce bunun mânası ne oluyor?»**

(1616) ● Şudur!.. Abdestli olarak mest giymemiş olan kimsenin ayaklarını yıkaması farzdır.

(1617) ● Deki ki; **«Peki lisan açısından bu şekilde izahı caiz midir?»**

(1618) ● Evet caizdir. Nitekim bir abdestle namaza kalkmak caizdir. Resûl-i Ekrem (SAV) bir tek abdestle iki veya daha fazla namaz kıldığını bilerek, maksadın abdest olmadığını istidlal ediyoruz.

(1619) ● Allahü Teala (cc) şöyle buyurmuştur; **«Erkek hırsızla kadın hırsızın — irtikap ettiklerine karşı-**

(379) El Maide Sûresi: 6.

lık ve ceza Allah'tan (insanlara)ibret verici bir ukubet olmek üzere — ellerini kesin» [380].

(1620) ● Sünnet, Allahü Teala (cc)'nın her hırsızın elini kesmeyi emrettiğini açıklamaktadır.

(1621) ● Aynı şekilde meshe ilişkin sünnet, tam taharetle (abdestle) mest giymiş olmayanın ayaklarını yıkaması gerektiğine delalet etmektedir.

(1622) ● Dedi ki; **«Bu kabilden başka bir sünnet var mıdır?»**

(1623) ● Elbette!.. Meselâ Resûl-i Ekrem (SAV) misli misline olmadıkça hurmanın hurma ile mübadelesini yasaklamıştır. Hadisi şerif şöyle: **«Resûl-i Ekrem (SAV)'e yaş hurma ile kuru hurmanın mübadelesini sordular. Resûl-i Ekrem (SAV): «— Yaş hurma kuruyunca eksiliyor mu?» diye sordu. Buna karşılık: «— Evet» dediler. Bunun üzerine Resûl-i Ekrem (SAV) bu mübadeleyi yasakladı.»** Resûl-i Ekrem (SAV) «Müzabene'yi» de yasaklamıştır. Müzabene, kilesi bilinen (ve fazlalığı olan) bir şeyin, kilesi bilinmeyen bir şeyle mübadelesidir. Fakat Resûl-i Ekrem (SAV) dalında bulunan hurma meyvasının kuru hurma ile (yani araya) mübadelesine ruhsat vermiştir.

(1624) ● Biz de bu ruhsat sebebi ile «Arayanın» cevazına kail oluyoruz. Binaenaleyh kilesi bilinen ve bilinmeyen hurmanın mübadelesi yasaktır. Bunun istisnası da «Araya»dır. Çünkü Resûl-i Ekrem (SAV) bunu tahsis etmiştir. Buradaki bir haber, diğerini iptal etmemektedir. Bu sebeble kıyas da yapmıyoruz.

(1625) ● Dedi ki; **«Bunların delalet şeklini gösterebilir misiniz?»**

---

(380) El Maide Sûresi: 38.

(1626) ● **Buna göre burada iki delalet vardır. (Allahü Alem) Birincisi müzabenenin haramlığı amm (umumî) olup, «Araya» bundan istisna edilmiştir. İkincisi; nehiyden sonra «Araya» muamelesine ruhsat da verilmiş olabilir. Hangi mânada olursa olsun, bize düşen itaattir. Helâl helâl kılınmıştır, haram da haram.**

(1627) ● **Resûl-i Ekrem (SAV) hataen işlenen cinayette, katil için yüz deve diyet takdir edip, akileyi bu diyeti vermekle yükümlü kılmıştır.**

(1628) ● Kasden işlenen cinayette kısas ve günah noktasından, hataen işlenen cinayetten ayrılmaktadır. Ancak diyet açısından aynı mânayı ifade etmektedir.

(1629) ● Resûl-i Ekrem (SAV) kasden işlenen cinayette (karşı taraf kısastan vazgeçer ve diyete razı olurlarsa) katili diyetin tamamıyla yükümlü tutmuştur. Hür bir kimsenin hataen öldürülmesinde, Resûl-i Ekrem (SAV) ittiba ederek, diyeti akilenin vermesine hükmeder ve kasdi cinayette ise katilin kendisini diyetle yükümlü tutarız. Hataen meydana gelen yaralamalar dışında da kıyasa başvurmayız.

(1630) ● Dedi ki; **«Cinayetten dolayı kişinin ödemesi gereken şey nedir? Ayrıca hatanın dışındaki şeylerde ne ödemesi gerekir?»**

(1631) ● Allahü Teala (cc) şöyle buyurmuştur;

«Nikâhladığınız kadınların mehirlerini seve seve verin» [381].

(1632) ● Allahü Teala (cc) buyurmuştur;

«Dosdoğru namaz kılın, zekât verin» [382].

(1633) Yine Allahü Teala (cc) buyurdu ki;

---

(381) En Nisâ Sûresi: 4.

(382) El Bakara Sûresi: 43.

«Alıkonursanız o halde kolayınıza gelen kurbanı kesebilirsiniz.» [383].

(1634) ● Yine;

«Karılarından zıhar ile ayrılmak isteyib de sonra dediklerini geri alacaklar (için) birbirleriyle temas etmezden evvel, bir köle azad etmeleri lazımdır [384] buyurmuştur.

(1635) ● Allahü Teala (cc) buyurmuştur ki;

«Sizden kim avı bilerek öldürürse (üzerine) öldürdüğü o hayvanın benzeri bir ceza vardır ki, Kabe'ye ulaşmış bir kurbanlık olmak üzere bunu içinizden adalet sahibi iki adam hüküm ve takdir edecektir. Yahut bir keffaret vardır ki (o nisbette) yoksulu doyurmak, ya dengi oruç tutmaktır. Ta ki bu surette o ettiğinin vebalini tatmış olsun. Allah geçmişte yapılanları bağışladı. Fakat kim bir daha böyle yaparsa Allah ondan **intikamını alır»** [385].

1636) ● Yine Allahü Teala (cc) buyurmuştur ki;

«(bile bile yapılan yemin) Bunun da kefareti ailenize yedirmekte olduğunuz (orta) derecesinden on yoksulu doyurmak, ya onları giydirmek, yahud bir köle azad etmektir» [386].

(1637) ● Resûl-i Ekrem (SAV)'de şöyle hükmetmiştir: **«Mal sahipleri, gündüz vakti mallarını korumakla yükümlüdürler. Gece helâk edilen hayvanın değerini sahibine ödemek gerekir»** [387].

---

(383) El Bakara Sûresi: 196.
(384) El Mücadele Sûresi: 3.
(385) El Maide Sûresi: 95.
(386) El Maide Sûresi: 89.
(387) Sünen-i Ebû Davud, Sünen-i Nesai, Sünen-i İbn-i Mace ve Ahmed b. Hanbel'in «Müsned'i».

(1638) ● Kitab, sünnet ve icmaı ümmet gereğince; bunların tamamı Allahü Teala (c)'nın vacip kıldığı bir hak olarak kişinin malına taallük eder. Şüphesiz ki hiç kimse, bir başkasının yerine bu hakları ödemekle hükümlü değildir.

(1639) ● Sünnetin hususen belirttiği yerlerin dışında (yani hataen öldürmenin dışında) caniden başkası ödeme yapmaz.

(1640) ● Hayvan veya mala ilişkin cinayetlerde ise (belirttiğim gibi kıyas yoluyla) failin kendisinin ödeme yapması icab eder. Çünkü maruf olan bu ödemelerin failin kendi malından yapılmasıdır.

(1641) ● Resûl-i Ekrem (SAV) cenin için bir köle veya cariyenin azad edilmesine hükmetmiştir. Alimler ise «Gurre» yi beş deve olarak belirlemişlerdir.

(1642) ● Bildirildiğine göre Resûl-i Ekrem (SAV) cenînin cinsiyetini sormuştur. Çünkü düşük olunca Resûl-i Ekrem (SAV) dişi veya erkek olsun, her ikisi için de eşit hükmetmiştir. Sağ olup ölen cenin erkek ise alimler yüz devenin, dişi ise elli devenin keffaret verilmesine hükmetmişlerdir.

(1643)● Binaenaleyh başka birşey «Cenine» mukayese edilemez. Ceninle başka cinayetler arasında fark bulunmaktadır. Diğer cinayetlerde — fail bulununca — diyet belli ve süresi malumdur. Kadın ve erkeğe karşı işlenen cinayetde farklıdır. Ancak ceninde alimler arasında (cins farkı sebebiyle) bir ihtilaf bulunmamaktadır. Düştükten sonra ölen ceninde bir tam diyet vardır. Erkekse yüz, kadın ise elli deve!.. Bildiğim kadarıyla müslümanlar bir parçası kesilen ölü (cesed) için; ne diyet, ne de erşe (uzuv diyeti) kail olmamışlardır. Cenin ise ne ölüdür, ne de diridir.

(1644) ● Ortada sabit olan Resûl-i Ekrem (SAV)'in cenin için verdiği hükmün, herhangi bir nefsi katletmekten farklı olduğudur. Mesele de gaybi bir şey sayılıyor. Buna rağmen alimlerin verdiği hükmü kabul ediyor ve Resûl-i Ekrem (SAV)'in hükmüne uygun olduğunu ümid ediyoruz.

(1645) ● Deki ki; **«Bunun bir delalet şeklini bilmiyor musunuz?»**

(1646) ● Allahü Alem!.. Bunun bir tek delâleti olabilir.

(1647) ● **«O delalet nedir?»**

(1648) ● Şudur!.. Deniliyor ki, ceninde hayat emaresi bulunmazsa namazı kılınmaz ve cenin mirascı olmaz. Buradaki hüküm, cinayetin anneye tealluk ettiğidir. Müslümanlar, Resûl-i Ekrem (SAV)'in belirlediğine binaen cenin bir müddetini açıklamışlardır. Tıpkı «Kemiğe dayanan» yarada olduğu gibi..

(1649) ● Dedi ki; **«Bunun delalet yönü nedir?»**

(1650) ● Evet!.. Öyle ki hadisi şerifte cenin için böylece hükmedildiğine dair bir açıklama yoktur. Bu noktada hadisin hükmü (sağ olan) cenin içindir demek doğru olmaz. Böyle söyleyen aynı zamanda sadece anneyi veya kadını yükümlü tutmuş olur. Zira cinayet kadına yapılmıştır. Hal böyle iken hiç kimse cenini mirascı veya varis de kılmamıştır.

(1651) ● Dedi ki; **«Bu sahih bir söz olsa gerek!..»**

(1652) ● Doğrusunu hiç şüphesiz ki, Allahü Teala (cc) bilir.

(1653) ● Dedi ki; **Peki!.. Bunu bir «İllet» kabul etmezsek, hükme ne diyebilir?»**

(1654) ● Kulların teabbüdi olarak bağlı kalması gereken bir sünnettir deriz.

(1655) ● **«Fakat kitab ve sünnetten gelen bir «İllet»i esas alarak kıyas yapıyoruz değil mi? (Yani nasıl teabbüdi olur?)»**

(1656) ● Evet!.. «İllet»ni bildiğimiz bir sünneti kıyasa konu ettiğimiz ve hüküm çıkardığımız takdirde de taabbud etmiş oluruz. Her hüküm için bize düşen itaattir. «İllet»ini bildiğimiz her meselede kıyas edebiliriz. «İllet»ini bilmediğimiz hadisi şerifi de bırakmaz, üzerinde mukayese (kıyas) yapmaz, ancak ona itaatten asla geri kalmayız.

(1657) ● **«Bu zikrettiklerinizin haricinde kıyas edilebilir veya kıyas edilemez hususlara cami olmak üzere misaller verebilir misiniz»** diye sordu.

(1658) Peki!.. Resûl-i Ekrem (SAV) «Memesinde süt biriktirilerek satılan ve sonradan sağılınca bu kadar çok süt vermediği görülen deve ve davarlara ilişkin olarak müşteriye şöyle hükmetmiştir :

«— İsterse geri vermez. Dilerse bir sa' hurmayla beraber iade eder» [388].

Ve ayrıca «Gelirin (haracın) zimmette olduğuna» hükmetmiştir.

(1659) ● İkinci hadisi şerife binaen; satın aldığım bir kölenin sonradan bir ayıbına muttali olursam, onu iade edebilirim. Köle benim mülkiyetimde bulunurken edindiğim haracta (gelirde) iki özellik bulunmaktadır: Birincisi, bayinin mülkünde olmadığı için fiatta onun bir hissesi yok-

(388) Sahih-i Buhari, Sahih-i Müslim.

tur. Diğeri; köle mülkiyetimdedir ve kölenin geliri de zimmetime geçtikten sonra ,bana aittir. Bu duruma köle ölürse malımdan ve mülkümden çıkmış demektir. Arzu edersem ayıbına rağmen onu iade etmem.

(1660) ● **«Gelir (harac) zimmet iledir»** hadisi şerifi için demiştik ki; topraktan ne çıkarsa, hayvan ne doğurursa ve cariyemin çocuğu (ben bunları satın aldığım için, benim mülkiyetimde olduğu için) Bunlar bayinin değil, müşterinin mülkiyetinde iken meydana gelmiştir.

(1661) ● Bekletilerek memeleri şişirilmiş hayvanda ise, Resûl-i Ekrem (SAV)'e ittibaen kıyas yapmayız. Çünkü akid hayvanın kendisi için —içinde mahpus ve miktarı bilinmeyen sütü memelerinde bulunduğu halde— yapılmıştır. Biliyoruz ki; süt deve, keçî ve koyuna göre değişmektedir. Ama madem ki Resûl-i Ekrem (SAV) sadece «Bir sa» ile hükmetmiştir, bize düşen bu hususta da itaat etmektir.

(1662) Memesi şişirilmiş bir hayvanı alıp sağdıktan — ve ayıbını öğrendikten sonra — kişi hayvanı kabul eder ve bir ay boyunca besledikten sonra sütün dışında bir ayıbına rastlarsa, hayvanı hile yapan bayie, sütünü ve başka bir şeyini vermeden iade edebilir. Zira bu ayıb akdin dışında kalmıştır. Süt meselesindeki ayıb ise Resûl-i Ekrem (SAV)'in hükmettiği gibi müşteriye «Bir sa» hurmayla hayvanın iadesi tercihini sağlamaktadır.

(1663) ● Görülmektedir ki, süt meselesinde habere dayandık. Diğer ayıbta ise **«Gelir (harac) zimmet iledir»** hadisi şerifine dayanarak kıyas yaptık.

(1664) ● Şişirilmiş meme ile hayvanın normal sütü arasındaki fark malumdur. Birincisi akdin şumulüne girmiştir.

İkincisi ise müşterinin mülkiyetinde iken meydana gelmiş olup, akid dışı kalmıştır.

(1665) ● Birisi sordu ve dedi ki: «— **Gördüğüm kadarıya aynı olan meseleyi iki cihetle ele alıyorsunuz?»**

(1666) ● Evet!. İki muhtelif yön bulununca böyle ele almak gerekir!..

(1667) ● Dedi ki; «**Aynı konuda başka bir misal verebilir misiniz?»**

(1668) ● Peki!.. Mesela; kocasının ölümünü işitip iddetini bitiren bir kadın evlenebilir. Bu evlilik sebebiyle mehrini de alabilir. İlk kocasının sağ olduğu sonradan öğrenilirse, ikinci evliliğinden doğan çocuk lahik hükmündedir. Yani babasından başkasına hükmedilen çocuk durumundadır. Fakat her ikisine de hadd gerekmez. Ayrılırlar ve birbirlerine mirasçı olamazlar. Ve bu ayrılışları talaksız bir fesihdir.

(1669) ● Buradaki hüküm, kocasının ölümünü işitip iddetini de beklediği için zahiren helâldır, hüküm de helâl olarak beyan edilecektir. Bu sebeble mehrini alacaktır. Fakat batında, ilk kocası ölmediği için bu hal haramdır. Ve durum öğrenilince derhal ayrılma tahakkuk edecektir.

(1670) ● Bu konuda bir-çok misal zikredilebilir. Meselâ bir kadının iddeti bitmeden evlenmesindeki durum!..

İ H T İ L A F

(1671) ● Birisi dedi ki: «**Gerek eskiden, gerekse şimdi olsun ilim ehlini (ulemayı) daima ihtilaf halinde buluyorum. Bu ihtilaf onlara caiz midir?»**

(1672) ● Cevap olarak dedim ki; bu ihtilâf iki yönlüdür. Birincisi; haram olan ihtilaf!.. Bu mahiyette ihtilafa düşmek caiz değildir!..

(1673) ● Dedi ki; **«Haram kılınmış ihtilafın mahiyeti nedir?»**

(1674) ● Allahü Teala (cc)'nın; kitabında veya Resûl-i Ekrem (SAV)'in lisanı üzerinde apaçık olarak ortaya koyduğu nassalarda!.. İlim ehli için bu noktada ihtilafa düşmek helâl değildir.

(1675) ● Bu mahiyetteki nasslarda, tevil imkanı varsa tevil edilir veya kıyas yapılır. Böylece tevil eden kimse veya kıyasla ictihad yapan kimse (müctehid) mânanın ihtimal verdiği bir sonuca ulaşır. Burada ona başkası muhalefet edebilir. Ben nasların ihtilaf sebebiyle daraldığı görüşünde değilim.

(1676) ● Dedi ki; **«İkiye ayırdığın ihtilafa dair bir hüccetiniz mevcut mudur?»**

(1677) ● Evet!.. Allahü Teala (cc) ihtilafa düşmeyi (tefrikayı) kınamıştır. Nitekim şöyle buyurmaktadır;

«Kendilerine kitap verilmiş olanlar, ancak kendilerine o apaşikar hüccet geldikten sonra tefrikaya düştüler» [389].

(1678) ● Allahü Teala celle ve şanühu buyuruyor ki;

«Siz kendilerine apaçık deliller, âyetler geldikten sonra parçalanıp ayrılanlar, ihtilafa düşenler gibi olmayın [390].

---

(389) El Beyyine Sûresi: 4.

(390) Ali İbran Sûresi: 105.

(1679) Şu halde beyyinenin (apaçık delillerin) geldiği yerlerde ihtilafa düşmek zemmedilmiş bir fiildir.

(1680) ● İctihada konu olan nassları ise daha önce «Kıble ve şahidlik» bahsinde izah etmiştim.

(1681) ● Dedi ki; **«Selefi salihinin ihtilafına konu olup da tevil edilen rivayetlerini zikrederek, bu tevillerin doğruluk derecelerini izah edebilir misiniz?»**

(1682) ● Belirttiğimiz mahiyetlerin dışında selefi salihin çok az ihtilafa düşmüştür. Onların ihtilafları kitabta veya sünnette bir delalete, tevile veyahut kıyasla ictihada dayanmaktadır.

(1683) ● Dedi ki; **«Misal verebilir misiniz?»**

(1684) ● Peki!.. Allahü Teala (cc) şöyle buyurmuştur;

«Boşanmış kadınlar kendi kendilerine üç «Kuru» beklerler» [391].

(1685) ● Hz. Aişe (r.Anha) **«Kuru» temizlik süresidir»** hükmünü zikrediyor. Zeyd b. Sabit, İbn-I Ömer ve başkaları da bu görüşü paylaşmaktadırlar.

(1686) ● Bazı sahabei kiram ise; **«Kuru» aybaşı halidir»** demektedirler. Buna göre boşanmış kadın üçüncü hayızından yıkanmadıkça bir başkası ile evlenemez.

(1687) ● Dedi ki; sizce (bu gurup) niye ayrı ayrı hükümler zikrediyorlar?

(1688) ● **«Kuru» kelimesi vakitler mânasını ihtiva etmektedir. Buradaki vakit boşanmış kadın üzerinden geçen alametlerdir. Bu alameti tamamlanmadıkça bir başkası ile nikâhlanamaz.**

---

(391) El Bakara Süresi: 228.

(1689) ● **«Kuru» hayızdır»** diyenler (Allahu alem) şu açıdan meseleye yaklaşıyorlar. Zira mevakit, vakitlerden ibarettir. Vakitler arasındaki süreden daha azdır. Nitekim bir şeyin hududu, ortasından azdır. Hayız süresi de temizlik süresinden daha azdır. Dil bilgisi açısından da hayzın iddet için vakit olması daha uygundur. Tıpkı iki ayın arasını hilal ayırdığı gibi!..

(1690) ● Belki de şu hadiseyi gözönünde tutmuşlardır. Resûl-i Ekrem (SAV) «Evtas» gazasında esir alınan kadınlarla, onlar hayızdan temizlenmediği süre içerisinde, temas kurulmamasını emretmiştir. Buna göre iddet, istibra (kandan temizlenme) dır. İstibra ise hayızdır. Cariye ve ve hür kadının istibrası da birbirinden ayırdedilmiştir. Hür bir kadın ancak, üç kamil hayızla istibra olmasına karşılık cariye ise bir tam hayızla istibra olur.

(1691) ● Dedi ki; **«Evet bu bir mezheptir. Diğer görüşleri nasıl ihtiyar ediyorsun? Zira bahsi geçen âyet-i kerime iki mânaya ihtimal vermektedir!..»**

(1692) ● Ayların görülüş vakti, Allahü Teala (cc)'nın aylar için yarattığı alametlerdir. Hilal ise, geçe ve gündüzün dışında birşeydir. Aybaşı (hayız) hali, otuz ile yirmi gün arasında değişmektedir. Yani otuz da olsa, yirmi de olsa, aybaşı bir akdin başlangıcıdır. İddet bu akdden sonra başlar. Hilalin çıkışı da muayyen gün ve adetlere delalet ediyor. Bir vakit olsa bile «Kuru» gece ve gündüzün bir adetidir. Hayız ve temizlik; gece ve gündüzün üzerinde oluyor. Vakit hududu da benzetilmiştir. Dolayısıyle sınırın dışında da, içinde de kalabilir. «Kuru» bu mahiyet dahilinde bir vakittir. Yani tevkit ve tehdidtir.

(1693) ● Dedi ki; **«Bu ne mânaya gelir?»**

(1694) ● Şudur!.. Hayız ortaya çıkıncaya kadar kanın rahimde birikmesidir. Temizlik (tuhr) ise; rahmin dışarıya atmadan kanı biriktirmesidir. Demek ki tuhr ve kuru, akmak değil, biriktirmektir. Eğer tuhr (temizlik) bir vaktin ifadesi ise, dil bilgisi açısından «Kuru» anlamında olması daha uygundur. Çünkü tuhr (temizlik) kanın dışarıya atılmadan rahimde birikmesidir.

(1695) ● Allah (cc)'ın Resûlü Hz. Ömer'e; karısını hayız halinde iken boşayan oğlu Abdullah'a karısını geri çağırmasını, temizleninceye kadar evde alıkoymasını ve yatağına girmeden tuhr (temizlik) halinde iken boşamayı söylemesini emretmesini beyan buyurmuş ve: **«— İşte Allahü Teala (cc)'nın kadınların boşanmasına ilişkin emrettiği iddet budur»** [392] demiştir.

(1696) ● Allahü Alem Resûl-i Ekrem (SAV»: **Kadınları boşayacağınız vakit onları iddetlerinde boşayın»** [393] âyet-i kerimesinde geçen «İddet» kelimesine binaen, iddetin hayız değil, temizlik olduğunu bildirmiştir.

(1697) ● Allahü Teala (cc) «Üç kuru» diye emrediyor. Öye ise boşanmış kadın «Üç kurunu» tamamlamak zorundadır. Üçüncü kuru'nun bitimi gecikirse, hayızdan ümit kesilirse veya bir hastalığa dönüşürse, bu takdirde kadın «kurunu» yine tamamlayacak ve aya göre hesaplayacaktır. Burada «yıkanmanın» bir mânasının olmadığını da belirtmek gerekir. Zira «Yıkanma» üçüncü değil dördüncü bir «kuru» olur. Bu açıdan bakıldığı zaman «Kadın yıkanma ile yükümlüdür» diyen, «Bir sene veya daha fazla bir zaman geçse bile kadın yıkanmayacak, çünkü yıkanması helâl olmaz» demiş de olur!..

---

(392) Sahih-i Buhari ve Sahih-i Müslim.

(393) Et Talak Sûresi: 1.

(1698) ● Binaenaleyh «Kuru»lar, temizlik süresidir diyenler, Kur'an'ın mânasına daha yakın bir izahta bulunmaktadırlar (Allahü Alem) lisan bilgisi bu mahiyet hususuna biraz daha açıklık getirmektedir.

(1699) ● Resûl-i Ekrem (SAV)'in «Harb esirlerinin hayızdan temizlenmesini emredişi» zahire ihtimal vermektedir. Zira temizlik hayızdan önce olup, cariye bundan sonra tam hayız görürse, temizlik halinde iken gebelikten beri olduğu anlaşılır. Ancak kadının her gördüğü kan hayız olmayabilir. Burada muteber olan hayız kanıdır. Yani hayzın tamamlanmasıdır. Temizliğin herhangi bir belirtisi de, hayzın sonudur. Tam hayızdan önceki temizlik hali, zahiren gebelikten beri olmaya delalet eder.

(1700) ● «İddet» bekleyen kadın, iki mahiyette bunu sayıyor: Birincisi, istibra (gebelikten uzak olduğunun tesbiti), diğeri de; istibra ile beraber fakat istibranın dışındaki anlamıdır. İki hayız, iki temizlik ve üçüncü bir temizlik hali görülebilir. Eğer yalnız ve yalnız istibra kasdedilseydi, istibranın iki kere üst-üste görülebildiği de göz önünde tutulurdu. Şu halde istibra ile birlikte, teabbüd (hükme teslim olmak, kulluk) de kasdedilmiştir.

(1701) ● Dedi ki; **«Bu misalin dışında selefi salihinin üzerinde ihtilaf ettiği bir başka misal verebilir misiniz?»**

(1702) ● Cevap olarak dedim ki: Evet!.. Çoğu zaman açık misaller bulabiliyoruz. Bunların bir kısmı; sünnetteki ihtilafları beyan ederken geçmişti!.. Sizin istediğiniz hususa delalet edici hususiyetler mevcuttu. İnşaallah, aynı mahiyetteki misallerdi onlar!..

(1703) ● Allahü Teala (cc) buyurmuştur ki;

(Boşanmış kadınlar kendi kendilerine «Üç kuru» beklerler» [394].

(1704) ● Yine Allahü Teala (cc) buyurmuştur ki;

«Kadınlarınız içinden artık adetten kesilmiş olanlarla, henüz adet (hayız) görmemiş bulunanlar (in iddetlerin) de eğer şüphe ederseniz, onların iddeti üç aydır. Gebe kadınların iddetleri ise yüklerini va'zetmeleriyle sona erer» [395].

(1705) ● Yine Allahü Teala (cc) buyurmuştur ki;

«İçinizden ölenlerin (geride) bıraktıkları zevceler kendi kendilerine dört ay on gün beklerler» [396].

(1706) ● Sahabei kiramdan bazıları şöyle demişlerdir: Allahü Teala (cc) gebe kadının iddetini yükünü bıraktığı vakitle ve kocası ölen kadının iddetini de dört ay on günle belirlemiştir. Binaenaleyh kocası ölen hamile kadın, hem doğurmak, hem de dört ay on gün beklemek suretiyle iki iddeti bir arada edâ etmek durumundadır. Zira boşanmanın dışında «Gebenin doğum yapması» nass olarak iddetin sonu değildir.

(1707) ● Bu beyana göre sanki doğum iddetin bitimidir de, dört ay on günlük süre de teabbüdidir. Hamile olmayan kocası ölmüş kadınlar ise dört ay on gün bekleyeceklerdir. Yani böyle olan kadının üzerinde iki yönden bir vecibe vardır. Bu yönlerin biri, diğerini iskat etmektedi: Tıpkı iki kişinin bir kimsede bulunan hakkı gibi!.. Birini ödemekle diğerini ödemiş olmaz. Ve tıpkı iddette iken evlenen kadının, hem birinci, hem ikinci kocası için iddet tutması gerektiği gibi!..

---

(394) El Bakara Sûresi: 228.
(395) Et Talak Sûresi: 4.
(396) El Bakara Sûresi: 234.

(1708) ● Sahabei kiramdan bir kısmı da şu görüştedir. Doğum yapan kadın iddetini tamamlamıştır. Kocası henüz döşekten kalkmamış olsa bile!..

(1709) ● Görüldüğü gibi âyet-i kerime, her iki mânaya da ihtimal vermektedir. En makul ve en uygun mâna zahiri olanıdır. Doğumla iddet sona erer.

(1710) ● Resûl-i Ekrem (SAV)'in sünneti, doğumla iddetin sona erdiğine delalet etmektedir.

(1711) ● Bize Süfyan haber verdi. (.....) Abdullah b. Utbe'den;

«Sübey'a el Eslemiyye, kocasının ölümünden bir - kaç gece sonra doğumunu yapmıştı. Ebû Senabil b. Ba'kek ona raslayınca: «— Sen herhalde kocalar için böyle süslenmişsin!.. Ama unutma iddet dört ay on gündür» dedi. Sübey'a doğruca gidip durumu Resûl-i Ekrem (SAV)'den sordu. Resûl-i Ekrem (SAV) ise;

«— Ebû Senabil doğru söylememiştir. Yoksa sen Ebû Senabil'in dediği gibi mi zannettin. Hayır!.. Sen helâllenmiş (nikaha hak kazanmış) olarak evlenebilirsin» buyurdu» [397].

(1712) ● **«Resûl-i Ekrem (SAV)'in sünnetinin delaletiyle ortada olan bir şeye aykırı hiç kimsenin bir şey söyleme durumu yoktur. Bu bakımdan hakkında sünnette bir nass bulunmadan, istinbat yoluyla Kur'an'ın yahud kıyasın delalet ettiği ihtilaflardan misal vermenizi istiyorum»** diye sual sordu.

(1713) ● Cevap olarak dedim ki: Peki!.. Allahü Teala (cc) şöyle buyurmuştur;

---

(397) Hadis bu yolla mürseldir Başka yollardan Buhari Müslim ve diğerleri rivayet etmişlerdir.

«Kadınlarına yaklaşmamıya yemin edenler için dört ay beklemek vardır. Eğer erkekler (o müddet içinde) kadınlarına dönerlerse şübhe yok ki, Allah cidden yarlığayıcı, hakkı ile esirgeyicidir. Eğer boşamaya azmederlerse Allah şübhesiz ki hakkı ile işitici (niyetlerini) gerçekten bilicidir» [398].

(1714) ● Bize bildirildiği kadarıyla sahabenin bir kısmı şu görüşte : **«Dört ay bittikten sonra ilâ yapan kimse; ya keffaret verecek veya karısını boşayacaktır»** [399].

(1715) ● Başka bir kısım sahabel kiram ise şu kanaatta : **«Boşama azmi dört ayın sona ermesidir»** [400].

(1716) ● Resûl-i Ekrem (SAV)'den ise (annem - babam kendisine feda olsun) bu konuda hiçbirşey sabit olmamıştır.

(1717) ● Dedi ki; **«Siz hangi görüşü kabul ediyorsunuz?»**

(1718) ● Cevap olarak dedim ki; İlâ yapanın talaka (boşanmaya) mecbur olmadığı ve dört ay bitmediği süre içerisinde karısının talebine karşılık vermeyeceği görüşündeyim. Dört ay sona erince ilâ yapan kocaya : **«Ya fiet (cim'a'da bulun) et!.. Ya boşa»** denir. Fiet, cinsî münasebet mânasınadır.

(1719) ● Dedi ki ;**«Acaba niçin bu görüşü diğerine tercih ediyorsunuz?»**

---

(398) El Bakara Sûresi : 226 - 227.

(399) Hz. Aişe, İbn-i Ömer ve bir kısım sahabenin görüşüdür.

(400) Abdullah İbn-i Mes'ud ve İmam Ebu Hanife'nin görüşüdür.

(1720) ● Sebeb şu!.. Hem Kur'an'a daha yakın, hem de daha makul buluyorum.

(1721) ● Peki!.. Kur'an-ı Kerîm'de buna delalet eden birşey var mıdır?

(1722) ● Zikrettiğim âyet-i kerîme!.. **«İlâ yaptıkları (yemin ettikleri) için, dört ay beklemek vardır»** âyetinin zahiri şudur: Allahü Teala (cc)'nın kendisine dört ay hak tanıdığı kimse, dört ay bitmeden hiçbirşey yapamaz.

(1723) ● Dedi ki; Ancak şu ihtimal de sözkonusu olabilir. Allahü Teala (cc)'nın kendisine tanıdığı dört ay şuna benzer: **«— Seni dört ay şu evin inşasına görevlendiriyorum. Ancak dört aydan sonra ayrılabilirsin.»**

(1724) ● Muhatab bunu aklına getirmez ki!.. Sözün gelişinde her ne kadar şart kılınmışsa da **«Seni burada dört ay görevlendiriyorum»** demekle, bu dört ay bitmeyince evin işinden çıkmanın bir yolu kalmaz. İnşaatı bırakmadıkça bu nisbet işe yaramaz. Gerçi evin inşaatına dört ay süre ile görevlendirme sözkonusu olabilir, ancak ilmin kuşattığı kadarı ile, dört ayın geri kalanında da (inşaat bitmezse) inşaatın durdurulabileceği de sözkonusu olur.

(1725) ● «Fiet» etme vakasında; dört ay boyu cim'a yapılamaz, hepsi tamamlanmak şarttır diye bir delalet yoktur. Eğer senin söylediğin gibi olsaydı dört ay geçinceye kadar adamın hali ortaya çıkması yanında, birinci hali de belli olurdu. Durum böyle olunca, Allahâ Teala (cc)'nın şu iki hakkından birisini; ya cim'a etmeyi, ya da boşamayı yerine getirir.

(1726) ● Eğer âyet-i kerîmenin sonunda, görüşünüzün aksine bir delalet bulunmasaydı, söylediğin doğru olurdu. Zira zahir öyle gerektiriyordu.

(1727) ● Kendisinden veya sünnetten yahud icmadan bir delalet (aksine bir hüccet) bulunmadığı süre içerisinde Kur'an zahiri mânası üzerindedir.

(1728) ● Dedi ki; **«Âyet-i kerimenin siyakında söylediğiniz hükme dair bir delalet var mıdır?»**

(1729) ● Cevap olarak dedim ki; Allahü Teala (cc) îlâ yapana dört ay hak tanıyarak .: **«— Eğer bu süre içerisinde hanımlarıyla birleşirlerse, Allah şüphesiz ki bağışlayıcı ve esirgeyicidir»** buyuruyor, devamında ise : **«Yok eğer boşamaya azmederlerse Allah şüphesiz ki işitici ve bilicidir»** buyurarak, fasılasız bir şekilde hükmü bir arada zikrediyor. Yani birleşme de, boşama da dört aydan sonra oluyor. Çünkü kocaya cim'a veya boşama hakkını vermekte ve her ikisinde de aynı vakitte muhayyerler tanımaktadır. Her iki hak bir arada anılmışken, hiç kimse diğerini öne geçiremez. Nitekim rehin konusunda : **«Ya fidyesini ver, yahut onu satın alalım»** denilirken araya fasıla konulmamaktadır. Muhayyerlik verilen her işte fasılasız olarak : **«Ya şunu, ya bunu yap»** denilir.

(1730) ● Fasılasız olarak zikredilmeleri caiz değildir. Onun için «Cim'a» dört ayın içinde iken söylenmelidir. Talak azmi ise, dört ayın bitimine ait bir vakıadır. Böylece her iki hak bir arada anılan iki hüküm oluyor. Birisinde genişlik, diğerinde daralma mevcuttur.

(1731) ● Dedi ki; **«Dört aylık süre sona ermeden cim'a ederse, bu «Fiet» hükmünde olur diyorsunuz, öyle değil mi?»**

(1732) ● Evet!.. Ve şunu da söylüyorum: Belli bir vade ile aldığın borcu vadesi bitmeden ödersen borç ödenmiş olmaz mı? Vadenin dolmasından önce bu borcunu ödemekle de aynı zamanda bir iyilik yapmış olursun!..

(1733) ● **«Acaba sizce şu muamele günah mıdır? Hergün cim'a yapmaya azmedib de, ancak dört ayın sonunda bunu yapabilmek!..»**

(1734) ● Cim'a etme azmi, fiilen yapılıncaya kadar hiçbirşey değildir. Fiet etmek ise, cim'a'nın kendisidir. (Tabii gücü yetenler için)

(1735) ● İlâ'yı bozma niyeti olmadan cim'a edilirse «İlâ» talak vasfını kaybetmektedir. Zira asıl mâna «Cim'a» da bulunmaktadır. Öyle mi?»

(1736) ● Dedi ki : **«Evet!..»**

(1737) ● Öyle ise birleşmemeye azmetmek de böyledir. Her cim'a etmemeye yemin edilip de, dört ay sona ermeden önce çim'a edilirse, ilâ talak olma vasfından çıkar. Öyle mi?

(1738) ● Dedi ki : «Evet!..»

(1739) ● İlâ eden kimse «Fiet» etmemeye azimli olduğu halde, «Fiet'e» niyet etmeden lezzetle cinsi münasebette bulunursa, onun bu azminin önemi kalmaz. Azmine aykırı bulunsa da, bu cim'asını «Fiet» olmaktan engelleyen hiçbir şey mevcut değildir. Öyle mi?

(1740) ● Dedi ki : **«Evet bu dediğin gibidir. Hangi mahiyette olursa olsun cim'a belirttiğin sonuçları getirir.»**

(1741) ● Kaldı ki; her gün yaklaşmamaya nasıl azimli olunabilir? Çünkü dört ay sona erince boşaması gerekirken; ilâ yapan kimse ne buna azmetmiş, ne de bu hususta konuşmuştur. Sence bu hangi akla makul gelebilir?

(1742) ● Dedi ki; **«Akli bakımdan bunun ne mahzuru vardır?»**

(1743) ● Cevap olarak dedim ki; bir kocanın karısına: «— **Vallahi sana ebediyyen yaklaşmıyacağım**» demesi ile, «— **Sen dört aya kadar boşsun**» demesi aynı mahiyette mütalaa edilebilir mi?

(1744) ● **«Peki!.. Bu sualinize «Evet» dersem.»**

(1745) ● Cevap olarak dedim ki; Dört ay sona ermeden yaklaşırsa!..

(1746) ● Dedi ki: **«O zaman hayır!.. Çünkü bu «Sen dört aya kadar boşsun» hükmüne, mahiyet olarak benzemez.»**

(1747) ● Halbuki ilâ edenin, ilâdan söz etmesi talak hükmünde değildir. İlâ sadece bir yemindir. Bir müddet geçtikten sonra talaka dönüşebiliyor. Gerekli bir haber bulunmadan; bir kimsenin, bunun benzerinden söz etmesi caiz midir?

(1748) ● Dedi ki; **«Siz işte aynısını söylüyorsunuz?»**

(1749) ● Nasıl? ve ne zaman?

(1750) ● **«Siz «Dört aydan sonra bakılır, eğer cim'a ederse ilâ bitmiştir. Yoksa talak'a (boşanmaya) mecburdur» demiyor musunuz?»**

(1751) ● Cevap olarak dedim ki: Hayır!. Bu ilânın talak olmadığı kabilinden değildir. İlâ bir yemindir. Allahü Teala (cc) ona bir vakit tayin buyurmuştur. Bu süre içerisinde ya cinsi münasebette bulunacak, ya da boşayacaktır. Bu söylediğiniz husus ise ilâ olmayıp, dört ay sona erdikten sonra meydana çıkan yeni bir hükümdür. İlâ yapan, bu takdir olunan sürenin sonunda, ya cinsi münasebette bulunacaktır, ya da boşayacaktır. Her ikisini de yapmazsa, «Boşatmak» tek yoldur. Zira bu durumda karısına yaklaşamaz.

(1752) ● Bir ihtilafta miras konusundadır. Zeyd b. Sabit ve onunla aynı görüşü paylaşan sahabei kiramdan bir grup; her varise terekeden hakkını verdikten sonra, ölünün başka «asabesi» bulunmazsa, geri kalanını İslâm cemaatine vermek gerekir görüşündedirler.

(1753) ● Başka sahabeler de şu görüştedirler; terekenin fazla olanı «Zevil erham» akrabaya verilir. Ölen bir kim senin geride bıraktığı biricik kızkardeşi terikesinin yarısını alır ve yarısı da alıkonulur.

(1754) ● Dedi ki; **«Bazı insanlar: «Niçin mirasların fazla olanı geriye çevrilmiyor» diye soruyorlar?»**

(1755) ● Cevap olarak dedim ki; Kur'an-ı Kerîm'den istidlalle.

(1756) ● **«Peki!.. Kitab'ın neresinde bu istidlal vardır?»**

(1757) ● Allahü Teala (cc) şöyle buyurmuştur;

«Eğer evlâdı olmayan bir erkek ölür ve onun geride bir tek kız kardeşi kalırsa, terikenin yarısı onundur. Eğer ölen kadın olur, hiçbir çocuğu olmazsa ve sadece erkek kardeşi bulunursa, terikenin tamamına varis olur» [401].

(1758) ● Yine Allahü Teala (cc) buyuruyor ki;

«Eğer (yine aynı şartlarda mirasçılar) erkek ve kız kardeşler ise o zaman erkek için, iki kız hissesi vardır» [402].

(1759) ● Demek ki kız kardeş tek başına mirasçı olursa terikenin yarısına hak kazanır, buna mukabil erkek kardeş yalnız başına mirasçı olursa terikenin tamamı onundur. Eğer erkek ve kız kardeşler çok ise, kızkardeş, erkeğin hissesinin yarısına malik olur.

---

(401) En Nisâ Süresi: 176.
(402) En Nisâ Süresi: 176.

(1760) ● Allahü Teala (cc)'nın bu hükmü gereğince mirasta erkek ile kız eşit değildir. Ve kızkardeş sadece erkekin aldığının yarısını alabilir (yani erkeğe iki, kıza bir hisse verilir).

(1761) ● Bir tek kızkardeş bırakarak ölen erkeği sorarsan; mirasın yarısını kızkardeşi alır ve diğer yarısı ona verilmez. Geride kalan yalnız erkek kardeş ise, ona mirasın tamamı teslim edilir. Kadına ise (bir veya birden fazla olursa) erkeğin hissesinin yarısı verilir.

(1762) ● **«Ben geri kalanını miras olarak değil de, «Redd» olarak verilir diyorum.»**

(1763) ● «Redd» hangi mânada, yoksa «Redd» derken istihsan mı yapıyorsunuz? Böylece de arzuna göre (dilediğin gibi) hüküm koymuş oluyorsunuz. Bu görüş sayesinde ölünün komşunu veya pek uzak akrabasını da mirasçı kılabilirsiniz? Halbuki böyle yapmak caiz midir?

(1764) ● **«Hayır!.. Kadının böyle bir hakkı mevcut değildir. Fakat ben yakın akrabalık bakımından bunu ona «Redd» (geri veriyorum) ediyorum.»**

(1765) ● Miras olarak mı?

(1766) ● Dedi ki: **«Miras» olarak desem!..»**

(1767) ● Cevap olarak dedim ki; o takdirde Allahü Teala (cc)'nın tayin ettiği hududların dışında onu mirasçı kılmış olursunuz!..

(1768) ● **«Ben bunu şu âyet-i kerimeye dayanarak söylüyorum.**

«Akrabalıkta birbirlerine yakın olanlar, Allah'ın kitabında da birbirine daha yakındırlar» [403].

(403) En Enfal Sûresi: 75.

(1769) ● Cevap olarak dedim ki; bu âyet, yani **(hısımlar Allahü Teala (cc)'nın kitabınca birbirine daha yakındırlar)** âyeti, insanların muahedeyle, sonra İslâm ve hicretle mirascı olmalarına ilişkin nazil olmuştur. Muhadir, muhacire mirascı olur; ama bir muhacir, muhacir olmayana mirascı olmaz. Çünkü onlar akrabalarından birbirlerine daha çok yakındılar. İşte bu sebeble bahsi geçen âyet-i kerime nazil buyruldu.

(1770) ● Dedi ki; **«Bu söylediklerinizi delillendirebilir misiniz?»**

(1771) ● Evet!.. Bu âyet-i kerime yukarıda sözü edilen (muhacir) kimselerin durumunu beyan için nazil olmuştur. Yoksa niçin akraba oldukları halde mirasçı (ashab-ı ferâizden) olamayanlar vardır. Yine koca, akraba olandan daha fazla mirasçı olmuyor mu? Eğer mirasta akrabalığı ölçü alırsan; baba bir kız çocuğun yakınlığı, erkek çocuğun yakınlığı gibi değil midir? Böylece yakın akrabalar mirascı olacaksa, koca akraba olmaktan çıkar!..

(1772) ● Eğer bu âyet-i kerime anladığın mânada olsa (ki değil) bizim görüşümüze (nassa dayanan) muhalefet etmiş olursun. Halbuki kız kardeşe de, ölenin kölesine de hisse veriliyor. Köle ise yakın akraba olmadığı gibi, Allahü Teala (cc)'nın kitabında nass olarak kendisine bir hak verilmiş de değildir.

X X X

(1773) ● Selefi salihin «Dedenin» mirastaki durumunda da ihtilaf etmiştir. Zeyd b. Sabit, Ömer, Osman, Ali ve İbn-i Mes'ud'a göre, kızkardeşde dede ile birlikte mirasçı olur.

(1774) ● Hz. Ebû Bekir Sıddık, İbn-i Abbas, Aişe, İbn-i Zübeyr ve Abdullah b. Utbe; dedeyi baba gibi yaparak, kızkardeşi ondan ayırmışlardır.

(1775) ● **«Kitabın mı, yaksa sünnetin mi delaletiyle kızkardeş dede ile beraber mirasçı kılınıyor?»**

(1776) ● Gerek kitabta, gerekse sünnette bunu izah edici herhangi bir şey bilmiyorum.

(1777) ● **«Ortadaki delli ve kıyas; kızkardeşin men edilerek, dedenin baba ile mirasçı kılınması yönünde!..»**

(1778) ● Nerede *deliller?*

(1779) ● **«Übüvvet (babalık) ismi, onu da kapsamı içerisine alıyor. Annenin oğullarını menetme ve dedeye südüsten aşağı vermeme konusunda sizi ittifak halinde buluyorum ki, bunların tamamı «baba» nın hükmüdür.»**

(1780) ● Dedim ki; biz sadece «Übüvvetle» mirasçı kılamayız onu!..

(1781) ● Dedi ki : **«Bu nasıl oluyor?»**

(1782) ● Şöyle!.. Babalık ismi mirasçı olmayanları da kapsamına alıyor.

(1783) ● Dedi ki : **«Nerede?»**

(1784) ● Babalık aynı zamanda Hz. Adem'i de içine alıyor. Madem ki «Dede» dışındaki babalar mirasçı olamıyor; öyle ise bu kapsama giren köle, kafir ve katilde mirasçı olamaz. Eğer sadece «Übüvvet»le mirasçı olunsaydı, bu hallerde de mirasçı olunurdu.

(1785) ● Annenin oğullarını mirastan men edişimiz ise; babalıktan ötürü değil, habere dayanıyoruz. Biz en aşağıdan oğlun oğluyla dahi, anneden oğulları mirastan men ediyoruz.

(1786) ● Noksanlığa gelince!.. Biz neneyi südüsten noksan kılmıyoruz.

(1787) ● Biz bütün bunları «İttibaen» yapmaktayız. Zira **baba** ile dedenin hükmü bir mânada birleşince, diğer mânalara da ölçü olur. Mesela en alttaki oğulun kızı, dede mânasıyla birleşmektedir. Ana oğullarını da mirastan men ediyoruz. Nenenin hükmü de bu noktada uygunluk arzettiği için ona da südüsten aşağısını vermeyiz.

(1788) ● Dedi ki; **«Peki!.. Bizim dede ile kışkardeşi men ediş görüşümüzü bırakırken, hücceti̇niz ne oluyor?»**

(1789) ● Cevap olarak dedim ki; sizin görüşünüzün kıyastan uzak oluşudur.

(1790) ● **Halbuki biz de burada sadece kıyasa dayanıyoruz!..»**

(1791) ● Peki!.. Dede ile kardeşin münasebeti nasıldır? Doğrudan doğruya mı birbirlerine yakındırlar, yoksa başkasından dolayı mı ?

(1792) ● Dedi ki; **«Ne demek istiyorsunuz?»**

(1793) ● Şunu!.. Dede **«Ben ölünün babasının babasıyım»**, kardeş de : **«Ben ölünün babasının oğluyum»** demiyor mu?

(1794) ● Dedi ki : **«Evet!..»**

(1795) ● Peki!.. İkisi de derecesine göre akraba olmuyor mu?

(1796) ● Dedi ki : **«Evet!..»**

(1797) ● Peki!.. O zaman ölü babanın kendisi olsa ve oğlu ile babasını geride bıraksa, mirastaki nasibleri nasıl olacaktır?

(1798) ● Dedi ki; **«Oğluna beş südüs, babasına da bir südüs düşer!..»**

(1799) ● Peki!.. Daha fazla miras alan oğul, görülüyor ki babadan önce geliyor. Babadan olan kardeş de, aynı yakınlığa sahiptir. Dede ise; yakınlığı olan babadan gelme, babanın babasıdır. O zaman kızkardeşi nasıl dede ile birlikte mirastan mahrum bırakırsınız? Eğer birisi diğerini men edici olsaydı, dedenin kardeşle menedilmesi daha uygun olmaz mıydı? Çünkü daha fazla mirası alan kardeştir. Yahut da kardeşe ebediyyen beş südüs, dedeye de bir südüs verirdiniz.

(1800) ● Dedi ki; **«Seni bundan men eden nedir?»**

(1801) ● İhtilaf halinde bulunanların tamamı; dedenin kardeş gibi olduğunda veya ondan daha fazla hisse sahibi olduğunda müttefiktirler. Ben de onlarla aynı görüşteyim. Burada kıyasa da gidilemiyor. Kıyas onların bütün sözlerinin dışındadır.

(1802) ● Ben kızkardeşin dede ile beraber mirasçı olması (Ashabı Feraiz) gerektiğini (kıyas yolu ile) tercih ediyorum.

(1803) ● Bu görüşüm aynı zamanda —eskiden ve şimdi— fakihler arasında yaygındır ve paylaşılmıştır.

(1804) ● Ayrıca kızkardeşin mirası Kur'an-ı Kerîm'le sabittir. Kur'an-ı Kerîm'de «Dede»nin mirası ise sabit değildir. Sünnette de kızkardeşin mirası, dedenin mirasından daha da sabit olarak beyan olunmuştur.

SAHABE SÖZLERİ

(1805) ● Dedi ki; **«Kitab ve sünnetin hükmünden sonra, icma ve kıyas konunsundaki görüşlerini dinledim ve öğrendim. İhtilaf durumunda sahabei kiramın sözlerinin hüccet olarak alınmasını nasıl görüyorsunuz?»**

(1806) ● Cevap olarak dedim ki; kitap, sünnet, icma ve sıhhatli kıyasa uygun olanlardan, mutmein olmak için yardım alınabilir.

(1807) ● **«Peki!.. Başka bir sahabe tarafından ne lehinde, ne de aleyhinde birşey söylenmemişse, bir sahabenin sözünü mahiyetini beyan ettiğin boyutlar dahilinde haber olarak kabul edebilir miyiz?»**

(1808) ● Ne kitabta, ne sünnette bu sözlerin haber niteliğinde olabileceğine dair, hiçbir beyan hatırlamıyorum, bilmiyorum. Ancak ulemanın bazen bir sahabenin sözünü aldığını, bazen de bıraktığını ve bazen de bu sözlerde ihtilafa düştüğünü biliyorum.

(1809) ● Dedi ki; **«Niçin bu görüşü benimsiyorsunuz?»**

(1810) ● Cevap olarak dedim ki; Kitap, sünnet, icma veya kıyasta bulamadığımız yahud aynı mânadaki bir hükme rastlamadığımız zaman, bir sahabei kiramın sözüne tabi oluruz.

(1811) ● Ancak şuda vardır ki; kendisine ihtilaf edilmemiş (yani dosdoğru nakledilmiş) sahabe sözüne pek az rastlanmaktadır.

İCMA VE KIYASIN YERİ

(1812) ● **«Kitab ve sünnetle hükmetmene denilebilecek hiçbir söz yok!.. İcma ve kıyasla hükmedip de, onları da kitap ve sünnetle beraber nasıl değerlendirebiliyorsunuz?»**

(1813) ● Cevap olarak dedim ki : Evet!.. Ben kitab ve sünnetle hükmettiğim gibi, onlarla da hükmediyorum. Ancak onların aslı farklıdır.

(1814) ● Dedi ki; **«Sebebleri farklı usullerle, bir hükme varmak caiz midir?»**

(1815) ● Evet caizdir!.. Tevatürle gelen kitab ve sünnetle hüküm edilir. Bu hususta hiçbir ihtilaf yoktur. Buna «Zahir ve batındaki hakla hükmümüz» diyoruz.

(1816) ● Tevatürle olmayıp haberi vahidle gelen sünnetle de hüküm edilir. Buna «Zahire göre hakla hükmümüz budur» diyoruz. Çünkü hadisin ravisinde galat bulunabilir.

(1817) ● İcma ve kıyasla hükmetmemiz ise onlardan daha zayıftır. Ancak unutmayalım ki, zaruri bir yönü vardır. Zira haber mevcut iken kıyas yapılamaz. Tıpkı teyemmümün seferde su bulunmazsa alınabileceği gibi!.. Su bulunca bilindiği gibi teyemmüm yapılamaz.

(1818) ● Aynı şekilde sünnetin sonrası, sünnet bulunmayınca hüccet olur.

(1819) ● Size uzun uzun kıyas ve diğer konulardaki hücceti açıklamıştım.

(1820) ● Dedi ki; **«Benzeri birşey zikredebilir misiniz?»**

(1821) ● Evet!.. Ben kendi bilgim ve adamın ikrarı ile bir kimse hakkında hükmederim. Bilgim ve ikrar bulunmuyorsa, iki adil şahidin ifadesi ile hükmederim. Şahidler mugalata ve yardım yapabilecekleri için, benim bilgim ve adamın ikrarı bulunursa, bu hal iki şahidden daha kuvvetlidir. Bu da olmazsa, bir şahid ve yeminle — iki şahidden daha zayıf olduğu halde— hükmederim. Bu da olmazsa daha da zayıf olan yeminin redd'i ve karşı tarafın yeminiyle hükmederim. Çünkü şöhret korkusu veya yemin konusunun küçültücü oluşu sebebiyle yemine yanaşılmayabilinir. Yemin eden kendisine güveni olmayan haris ve facir biri de olabilir.

(SON)

İslâm fıkhını ve yeni olaylar karşısında İslâm'ın hükümlerini bilmek isteyenlerin fıkıh usulünü öğrenmeleri gerekir.

İmam Şafii Hz. İlk defa fıkıh usulünü böyle genişçe bölümlere ayırarak ele almış ve hakikatleri açıklamıştır.

Prof. Dr. Muhammed Ebu Zehra

nur yayınları